
להבין את התפלה

A Look At the Sources and Structure of the Prayers in the סידור

תפלת שחרית-Part 1

Introduction and ברכות השחר

TABLE OF CONTENTS

Copyright 2004.

Compiled and Edited by Abe Katz

Table of Contents

Volume Number: 1

Dedication

Introduction

Newsletter Number:

Page Number

1. כונה בתפלה	9
<i>Historical Note:</i> First סידור	
<i>Source:</i> Praying in English	
2. תפלת שחרית The Structure of	11
Translation of Sources. 13	
3. תפלת שחרית Within מצוות The	14
<i>Query:</i> Why do we recite סליחות for at least four days before ראש השנה?	
Translation of Sources. 16	
4. זמן תקיעת שופר בראש השנה	17
Translation of Sources. 19	
<i>Supplement:</i> History of the פיוט מלך אמון מאמרך 20	
5. כל נדרי Origin of	22
<i>Note:</i> The רב עמרם גאון for פסוקי דזמרה יום כיפור according to	
<i>Note:</i> History of כל נדרי	
<i>Supplement:</i> The source for the פיוט of (עשרה הרוגי מלכות) אלה אזכרה	
6. נטילת לולב והלל	31
<i>Query:</i> Why do we stand for נטילת לולב?	
Translation of Sources	
7. תפלת גשם	35
<i>Note:</i> The role of פיוטים	
<i>Note:</i> מנהגים של סוכות	
Translation of Sources	
8. תפלה The History of	38

Query: Question of the מהר"ל מפראג on the necessity to pray

Translation of Sources 40

9. תפלה בציבור 42

Translation of Sources. 44

Supplement: Answer of the מהר"ל מפראג on necessity to pray 46

10. תפלה Three Times a Day 47

Translation of Sources 49

Source: English Translation of ספר דניאל פרק ו'

Supplement: The מהר"ל מפראג Explains Why We Pray Three Times a Day. 50

11. בית שני And בית ראשון the Years Between תפלה 55

Translation of Sources 57

Supplement: The Rule of הלכה In ונשלמה פרים שפתינו 58

12. Fixed Text Vs. Spontaneous Prayer 60

Translation of Sources 62

Supplement: The Rashba on Spontaneous Prayer 63

13. The Obligation to Recite מאה ברכות Each Day 64

Translation of Sources 66

Supplement: Is a Woman Obligated To Recite מאה ברכות Each Day? 68

14. The History of ברכות 69

Translation of Sources 71

15. The Evolution of the לשון הברכות 73

Translation of Sources 75

Supplement: When in Jewish History Were ברכות and תפילות Put Into Writing? 77

16. (ו) על הניסים - חנוכה 80

Translation of Sources 82

Supplement: מגילת אנטיוכוס 83

17. Reciting מזמור שיר חנכת הבית לדוד On חנוכה 87

Translation of Sources 89

Supplement: Samples of מדרשים Concerning חנוכה 91

18. The Anomaly Within Each ברכה 95

Translation of Sources	97
19. Introduction to ברכות השחר	99
Translation of Sources	101
<i>Supplement:</i> Are ברכות השחר Considered ברכות הנהנין?	103
20. שלא עשני גוי-עבד-אשה	108
Translation of Sources	110
<i>Supplement:</i> Additional Issues concerning שלא עשני גוי-עבד-אשה	111
21. הנותן ליעף כח	112
<i>Note:</i> Jewish Mysticism and the תפילות	
Translation of Sources	114
<i>Supplement:</i> חדשים לבקרים רבה אמונתך On מדרש	115
22. ברכות התורה	116
Translation of Sources	118
23. The Placement of ברכות השחר Within ברכות התורה	120
Translation of Sources	122
24. The Placement of אילו דברים And the Paragraphs of ברכת הכהנים	124
Translation of Sources	126
<i>Supplement:</i> Selections from The לקוטי מהרי"ך On ברכות השחר	127
25. פרשת שקלים	129
Translation of Sources	131
<i>Supplement:</i> Issues Concerning פרשת שקלים	133
26. יגדל, אדון עולם, מה טובו	137
Translation of Sources	139
27. פרשת זכור	141
<i>Note:</i> קרובין	
Translation of sources	143
<i>Supplement:</i> שבת זכור	144
28. פרשת פרה	148
Translation of sources	150
<i>Note:</i> אמרה סנונה וצירופה	

<i>Supplement:</i> דבר תורה על פרשת פרה	152
29. פרשת החדש	154
Translation of sources	156
<i>Note:</i> קל נא לעולם תעריץ	
<i>Supplement:</i> מדרשים על פרשת החדש	158
30. ברכות השחר on סידור התפלה לרוקח and the אבודרהם The	160
Translation of sources	162
<i>Supplement:</i> סדר אמירת קרבן פסח	164
31. שבת הגדול	166
Translation of sources	168
<i>Supplement:</i> שבת הגדול	169
32. חצי הלל בשביעי ואחרון של פסח	175
Translation of sources	177
33. תפילות בלשון רבים	178
Translation of sources	180
34. לעולם יהא אדם ירא שמים	181
Translation of sources	183
<i>Supplement:</i> A Conversation between the אליהו רבה and a Zoastrian	184
35. לעולם יהא אדם ירא שמים Issues Within	186
<i>Supplement:</i> Source for אתה הוא עד שלא נברא העולם	188
36. סדר קרבנות Reading/Studying	189
Translation of sources	191
<i>Supplement:</i> Why did חז"ל Not Include Within סדר קרבנות עשרה	193
37. סדר קרבנות Issues Within	195
Translation of sources	197
<i>Supplement:</i> תשובה של אנרות משה-תרגום תנ"ך ומשניות ושאר ספרי קדש	199
38. קדיש דרבנן	209
Translation of sources	211
<i>Supplement:</i> שאילת שלמה -האם יש לומר קדיש דרבנן אפילו אם אין יתום בבית כנסת ..	213
39. מוסף לשלשת רגלים	216

Translation of sources	218
40. תפלה As Part of קדיש	220
Translation of sources	222
<i>Supplement:</i> מדרשים על קדיש מסדר רב עמרם גאון	224
41. Part 1 -קדיש יתום	226
Translation of sources	228
<i>Supplement:</i> ספר יחל ישראל- נשים באמירת קדיש	231
42. Part 2 -קדיש יתום	234
Translation of sources	236
<i>Supplement:</i> ספר שאילת שלמה- תשובה על אמירת קדיש	238
<i>Pamphlet:</i> Understanding Kaddish Yasom	240
43. קדיש Within לשון The	242
Translation of sources	244
<i>Supplement:</i> Summary of the Origin of קדיש יתום	246
44. יהא שמיה רבה מברך	248
Translation of sources	250
45. מזמור שיר חנכת הבית לדוד	252
Translation of sources	254
46. ברוך שאמר Before Or After הודו לה'	255
Translation of sources	257
<i>Supplement:</i> תנ"ך in הודו The Two Versions of	258
Acknowledgments	260
Technical Notes	261

DEDICATION

Dedicated to my parents, **אבי מורי, אליהו בן יוסף הכהן כ"ץ עמו"ש**, Elias Katz and **אימי מורתי, רחל בת אברהם יעקב הכהן כ"ץ עמו"ש**, Rose Katz

על שלשה דברים העולם עומד; על התורה, על העבודה ועל גמילות חסדים.

I was fortunate to grow up in a home where I saw my father study from a **ספר** every night. Anyone who has ever spent even a few moments with my father knows that he always has a **דבר תורה** to share. I was further fortunate to grow up in a house where at a very young age I knew the date of every meeting of Nishei Agudath Israel of Boston- the result of helping my mother, who was Recording Secretary for many years, by licking the stamps and envelopes in which the meeting notices were enclosed. To this day, my mother continues to help immigrants who have difficulty with the bureaucratic side of American life. Together, they symbolize **עבודה**. How else can you describe two people who despite experiencing the horrors of the Holocaust resumed Torah observant lives the moment they were freed.

INTRODUCTION

דכל מי מישראל שיהיה יגע לידע אותה ישיגנה, ואפילו אם אינו הגון וגם אם
לומד שלא לשמה; דכלל גדול אמרו יגעתו ולא מצאתי אל תאמין—כית הלוי דרוש
על פרשת יתרו

I am not a Rabbi. I am not a teacher. I am a lawyer who was fortunate to spend one hour each week from grade 7 through grade 12 studying **באורי התפלה** with Rabbi Isaiah Wohlgemuth, may he have a **רפואה שלימה**, at Maimonides School in Brookline, Massachusetts, the day school founded by Rabbi Joseph Soloveichik, זצ"ל. As a result of Rabbi Wohlgemuth's classes, I was left with a life long interest in understanding the history and structure of **תפלה**.

In the year before I began publishing the **תפלה** newsletter several factors combined to inspire me to concretize my interest in **תפלה** into the form of a newsletter. I discovered Hebrew word processing. I discovered that ancient **סידורים** were readily available in any good Jewish bookstore. I discovered the works of secular scholars on **תפלה** and I discovered Judaic libraries on CD-ROM. This newsletter was the product of those ingredients.

I believe that I make a strong argument that the study of **תפלה** should be given equal time in the classroom with other Judaic subjects. I further think that my method of culling sources and presenting them to my readers to read for themselves is a method of study that can be applied to all areas of Jewish study. Perhaps I am also presenting an outline on how to compose textbooks that can help students study religious subjects.

I could not have performed my research without the strong Hebrew language skills that I gained in Maimonides School. I urge educators to consider the fact that without strong Hebrew language skills, your students will only go so far in their pursuit of Torah learning. Your students need the ability to read and understand Modern Hebrew. Many quality **ספרים** are now emanating from Israel. The authors of those **ספרים** do not feel constrained to write in Rabbinic Hebrew. They express themselves in the fullest manner possible which means writing in a sophisticated form of Modern Hebrew. Please do not allow a schism to develop between American students and Israeli students whereby American students can only read what is being produced in America while Israeli students are able to read both what is produced in Israel and in America.

It is now **חדש אלול** and the **ימים נוראים** are fast approaching. This time of year is filled with moments when **תפלה** plays a special role. Yet, how many of us really understand the words of the **תפילות**? How many of us know the reason for the order of the **תפילות**? Do we know when the **תפילות** were authored and when each **תפלה** was introduced into the **סידור**? Before answering these questions, a short detour is needed.

כונה בתפלה

Since we were young, we have regularly heard how important it is to have **כונה בתפלה**. But has anyone taken the time to explain how to attain it. Some of us might even believe that **כונה** is an act that few are capable of performing. But a quick look at the **שולחן ערוך** reveals that having **כונה בתפלה** is not difficult to achieve.

שלחן ערוך אורח חיים סימן צח
צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו.

א] המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו ויחשוב כאלו שכינה כנגדו ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו ויחשוב כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם...

In this **כונה בתפלה** the **שולחן ערוך** lays out the first four steps to achieving **כונה בתפלה**;
1. המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו;

One who prays must concentrate on the simple meaning of the words that are being expressed by his lips.

2. ויחשוב כאלו שכינה כנגדו;

And he must think that the presence of G-d is before him.

3. ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו;

And he shall remove all the thoughts that burden him until his only thoughts and concentrations are focused on his prayer.

4. ויחשוב כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם.

And he shall think that he is speaking with a mortal king.

HISTORICAL NOTE

The first known **סדר תפילות** was compiled by Rav Amrom Gaon in the 9th Century, C.E. He did so as a **תשובה** to a question posed by the community of Barcelona. As a sign of gratitude, the community sent 20 pieces of gold for Rav Amrom's yeshiva, 5 gold pieces for **קופת** and 5 gold pieces for Rav Amrom himself. The **סדר תפילות** in the modern **סידור** is remarkably similar to Rav Amrom's version.

The purpose of this newsletter is to improve the ability to perform step 1- an understanding of the **פירוש המלות שמוציא בשפתו** - the meaning of the words that we express. But to gain a full understanding of **פירוש המלות**, the definition needs to be broadened to include an understanding as to why the prayers were arranged in the order they are in the **סידור** and to know under what circumstances each **תפלה** was included in the **סידור**.

Reaching the first step in attaining **כונה בתפלה** requires the individual to make a commitment not to ever recite a prayer if he does not understand the simple meaning of the words of the prayer. Studying the English translation of the words of the **תפלות** therefore needs to be encouraged. It is particularly important at this time of the year when we recite **תפלות** that we recite only once a year, such as **סליחות** and the **פיוטים של ראש השנה ויום כיפור** that we prepare in advance to understand the simple meaning of the words in those **תפלות**.

PRAYING IN ENGLISH

If understanding the words of prayer is so important, why do we not pray in English. In fact, the **משנה** in

מסכת סוטה דף לב עמ' א' teaches us that we can recite **קריאת שמע** and **תפלה** in whatever language we wish. When we will study the prayer of **קדיש**, we will learn the reason it was written in Aramaic. At that time, we will try to uncover the reason that **תפלה בציבור** should be conducted in Hebrew.

תפילת שחרית THE STRUCTURE OF

The second aspect of **פירוש המלות** that needs to be understood is the structure of **תפילת שחרית**. The easiest way to understand the structure of **תפילת שחרית** is to study how one proceeds if one comes late to shul but before the **קהל** has reached **קריאת שמע**. It can be found in **שלחן ערוך אורח חיים סימן נב**. A synopsis of the rule can also be found in the Halachot of **תפלה** listed in the Artscroll siddur.

*****

Your editors hope that this newsletter will inspire our readers to develop a sensitivity to the words and structure of the prayers. Whenever possible, the issues will be presented in question and answer form. References will be given so that you can independently learn more about **תפלה**. It is our hope that many of you will suggest questions and issues concerning **תפלה** that your editors have not considered. In that way, this can be a learning experience for teacher and student alike. **שבת שלום!**

תפילת שחרית THE STRUCTURE OF

The basic outline of the structure of תפילת שחרית can be learned by examining the rules of conduct to follow if one comes late to shul and the קהל has not yet reached קריאת שמע. The rule can be found in שלחן ערוך אורח חיים סימן נב. The rule begins by reminding us that the goal of participating in תפלה בציבור is to recite קריאת שמע and תפלה with the קהל. In other words, if one comes to shul and does not recite קריאת שמע and תפלה with the קהל one has not fulfilled one's obligation of תפלה בציבור.

An overview of תפלת שחרית shows that its sections divide as follows:

1.	ברכות השחר;	4.	קריאת שמע;
2.	פסוקי דזמרה;	5.	שמונה עשרה;
3.	ברכות קריאת שמע;	6.	תחנונים.

The level of priority for each part can be determined from the rule to follow if one comes late to shul.

שלחן ערוך אורח חיים סימן נב

דין מי ששהה לבוא לבהכ"נ [לבית הכנסת] עד ישתבח.

<p>אם בא לבהכ"נ ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר עד מהולל בתשבות ואח"כ [ואחר כך] תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה. ואח"כ הללו את י"י מן השמים עד לבני ישראל עם קרובו הללויה. ואח"כ הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה: הגה ואם יש לו שהות יותר יאמר הודו לה' קראו עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי כי בנתיים אינו רק פסוקים מלוקטים [הגהות מיימוני פ"ז מה' תפלה] ואח"כ ישתבח ואח"כ יוצר וק"ש [קריאת שמע] וברכותיה ויתפלל עם הצבור ואם אין</p>	<p>שהות כל כך ידלג גם מזמור הללו את י"י מן השמים: הגה אם עוד אין שהות לא יאמר רק ברוך שאמר ותהלה לדוד וישתבח [הרא"ש והר"י פרק אין עומדין]: ואם כבר התחילו הצבור יוצר ואין שהות לומר פסוקי דזמרה אפילו בדילוג יקרא ק"ש וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם ואחר כך יקרא כל פסוקי דזמרה בלא ברכה שלפניהם ולא של אחריהם: הגה ומכל מקום יאמר כל הברכות שמחוייב לברך בבקר [כל בו וב"י בשם מהרי"א כמו שנתבאר סימן מ"ו ומ"ז]:</p>
--	---

In summary, if the קהל has reached פסוקי ברכות קריאת שמע, one should skip all of פסוקי דומרה in order to recite קריאת שמע and שמונה עשרה with the קהל. The order of what should be said if the קהל has not reached ברכות קריאת שמע is as follows:

1. ברוך שאמר, אשרי, ישתבח;
2. תהלים קמח (הללו'ה הללו את ה'), תהלים קנ (הללו'ה הללו קל בקדשו);
3. הודו לה' until והוא רחום.

The Artscroll comments place the other הללו'ה prayers and ויברך דוד ahead of הודו. The upshot of the rule is that the key portions of פסוקי דומרה are the ברכות before and after הללו'ה. Of next importance are the אשרי and ישתבח and ברוך שאמר, פסוקי דומרה prayers.

An alternate view of the structure of תפלת שחרית can be seen by dividing תפלת שחרית by the type of מצות that are performed during תפלת שחרית. It is easy to view תפלת שחרית as the fulfillment of only one מצוה which is תפלה. The irony is that the מצוה of תפלה performed in תפלת שחרית may only be a מצוה דרבנן (Rabbinical decree) while the other מצות that are performed during תפלת שחרית are clearly מצות דאורייתא (Torah decrees). I count a minimum of five (5) מצות דאורייתא. Perhaps you will uncover even more.

תפלה בבית המקדש

Were there fixed prayers in the בית המקדש? The following משנה from פרק ה' of מסכת מנחות sheds some light on the issue-

[א] אמר להם הממונה. ברכו ברכה אחת. והן ברכו. קראו עשרת הדברים. שמע. והיה אם שמוע. ויאמר. ברכו את העם שלש ברכות. אמת ויציב. ועבודה. וברכת כהנים. ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא.

Some of the תפילות that the משנה tells were recited in the בית המקדש are familiar to us. The concept of a הממונה mimics our concept of a שליח ציבור. Other prayers that are clearly a part of our תפלה are שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, אמת ויציב, ועבודה, וברכת כהנים.

Others are unfamiliar parts of תפלה, in particular עשרת הדברים (the Ten Commandments). And by the way, why does the משנה omit שמונה עשרה?

TRANSLATION OF SOURCES

שלחן ערוך אורח חיים סימן נב - The Rule Concerning an Individual who Enters Synagogue
At A Time the Congregation is about to Recite Yishtabach: If an individual enters the synagogue and finds the congregation completing Pseukei D'Zimra, he recites the blessing Baruch Sh'Amar until its completion with the words: M'Hoolal BaTishbachot. Then he recites Tehila L'David until its completion with the words: Mai-Ata V'Ad Olam Halleluya. Then he recites: Hallelu Et Hashem Min Hashamayim until Livnai Yisroel Um Krovo Halleluya. And then: Hallelu Ail B'Kodsho until Kol Haneslama T'Hallel Kah. (The Ramah adds: If he has more time, he should recite Hodu L'ashem Kiroo until V'Hoo Rachum and skips until the V'Hoo Rachum that comes just before Ashrei because in between, we find scattered verses.) Then he recites Yishtabach and then Yotzair and Kriyat Shma and its blessings and then he should recite Shmona Esrei together with the congregation. And if he did not have as much time to catch up, he can skip the paragraph of Hallelu Et Hashem Min Hashamayim. (The Ramah comments: if he does not have that much time, he can say only Baruch Sh'Amar, Tehilah L'David and Yishtabach.

If the congregation already began the blessing Yotzair, and there is no time to recite any part of Pseukei D'Zimra, he should recite Kriyat Shma and its blessings with the congregation and recite Shmona Esrei with them. After Shmona Esrei, he can then recite all the parts of Pseukei D'Zimra without the blessing before it or after it. (The Ramah comments: But he should not forget to recite the blessings of Birchot Hschachar).

משנה תמיד פרק ה' - The appointed one says: Bless one blessing and they would bless. Recite the Ten Commandments; the first chapter of Shma, the second chapter of Shma and then the third chapter of Shma. Bless the people with three blessings. Recite: Emet V'Yatziv; Avodah; Blessings of the Kohanim. On Shabbat they would add an extra blessing for the group of Kohanim that had just completed their tour of duty.

תפלת שחרית WITHIN מצות

תפלת שחרית consists of two primary מצות, the מצוה of קריאת שמע and the מצוה of (שמונה עשרה) תפלה. Each is a separate מצוה, governed by its own set of rules. In fact because of the differences between the two מצות, one might not have expected that the two מצות would follow each other. The major differences between the two מצות lies in the deadline by which each is to be recited daily and that women are not obligated to perform מצות קריאת שמע because it is a גרמא נרמא. Women are required to perform מצות תפלה because it is not considered a גרמא נרמא. חז"ל established that סמיכת גאולה לתפלה should follow קריאת שמע based on the rule of תפלה.

There are other מצות that חז"ל intertwined within תפלת שחרית. They are:

- 1) נטילת ידים 2) תלמוד תורה 3) מזוזה 4) תפילין 5) ציצית
- 6) נטילת ידים. Each is a מצוה דאורייתא except for זכירת יציאת מצרים.

Whether the מצוה of תפלה is a מצוה דאורייתא or a מצוה דרבנן is a מחלוקת between the רמב"ם and the רמב"ן. The significance of the disagreement may be in answering a historical question: have Jews been reciting תפלה daily since מתן תורה. The following is the position of the רמב"ם:

רמב"ם - הלכות תפלה פרק א

א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלוהיכם. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם. אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה, ואין משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה. ב ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבת והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו, כל אחד לפי כחו.

Although the רמב"ם ruled that תפלה was a מצוה דאורייתא, he appears to admit to a weakness in his position by acknowledging that תפלה מדאורייתא had no set time, had no

fixed text and needed to be performed only once each day. But by drawing an outline of how this unstructured מצוה was performed each day, the רמב"ם gave us a basis to argue that he maintained that ever since מתן תורה Jews have been performing the מצוה of תפלה, perhaps not in the format that we are accustomed to follow but in the manner he described.

סליחות

Why do we recite סליחות for at least four days before ראש השנה?

Two reasons were given for reciting סליחות for at least four days before ראש השנה. 1. A מדרש on כב מדרש explained that for each of the holidays, the תורה used the language "והקרבתם" in providing that a קרבן עולה be brought to commemorate that holiday but for ראש השנה the תורה used the language "ועשיתם". The מדרש interpreted the word "ועשיתם" to mean that the תורה wanted each of us to prepare ourselves to be the קרבן. Since a קרבן עולת התמיד was checked regularly for blemishes during the four days prior to its sacrifice so too we must thoroughly check ourselves for blemishes four days prior to ראש השנה. 2. There was a custom to fast during the עשרת ימי תשובה. However, within the עשרת ימי תשובה, there were four days when fasting could not take place; the two days of ראש השנה and שבת שובה and ערב יום כיפור. To compensate for those four days, some fasted during the four days prior to ראש השנה.

Why do we begin to recite סליחות on מוצאי שבת?

The reason that we begin to recite סליחות on מוצאי שבת has more to do with the fact that we want to begin reciting סליחות on יום ראשון than it does on it being מוצאי שבת. In this matter, ששת ימי בראשית of יום ראשון represents יום ראשון. The רבנו של עולם began creating the world on Sunday, כה' אלול. Man was created on ערב שבת the first day of תשרי, the first day of ראש השנה. We want to begin approaching the רבנו של עולם for סליחה on the anniversary of the first day of creation. We begin on מוצאי שבת after חצות when יום ראשון begins because we want to begin asking for סליחה while the memory of having fulfilled the מצוה of שמירת שבת is still fresh.

TRANSLATION OF SOURCES

הלכה א' - רמב"ם - הלכות תפלה פרק א' הלכה א' 1. It is a positive commandment from the Torah to pray each day based on the verse: You shall serve G-d, your G-d. In our Oral Tradition we learned that the service referred to in that verse represents prayer based on a second verse: And to serve Him with our hearts. Our Sages said: what is considered service of the heart? It must be through prayer. The number of times to pray each day is not learned from the Torah; and the wording of the prayers is not derived from the Torah nor is there a set time of day in which to pray according to the Torah. 2. As a result, women and male non-Jewish slaves are required to pray each day because prayer is a mitzvah that does not have a fixed time. The nature of the mitzvah is that each day Man must pour out his thoughts and pray and recite praises of G-d. Then Man requests his needs in a pleading manner and then again recites praises and gives thanks to G-d for all the good that G-d has bestowed upon him; each one uses his best efforts to phrase his prayers.

תקיעת שופר בראש השנה

Why Do We Perform תפלת שחרית *And Not In* תפלת מוסף *In* תקיעת שופר

This question was raised in 'ב' עמ' ב' מסכת ראש השנה דף לב' עמ' ב':

משנה. העובר לפני התיבה ביום טוב של ראש השנה - השני מתקיע, ובשעת הלל - הראשון מקרא את ההלל. **גמרא.** מאי שנא שני מתקיע - משום [משלי יד] דברב עם הדרת מלך, אי הכי הלל נמי נימא בשני משום דברוב עם הדרת מלך אלא: מאי שנא הלל דבראשון - משום דזריזין מקדימין למצות, תקיעה נמי נעבד בראשון, משום דזריזין מקדימין למצות - אמר רבי יוחנן: בשעת השמד שנו.

The **גמרא** concluded that because of government persecution, it was necessary to perform **תוספות** later in the day. **תוספות** added to our understanding:

בשעת גזרת המלכות שנו. ואע"פ שבטלה גזרת המלכות לא עבדינן כדמעיקרא אע"ג בזריזין מקדימין למצות דחיישינן שמא יחזור דבר לקלקולו ולפירוש הירושלמי ניחא טפי דמפרש שם שדמו האויבים שנתאספו לתקוע תרועת מלחמה ועמדו עליהם והרגום ולכך תקנו תקיעות וברכות במוסף דכי חזו דקרו בקריאת שמע ומתפללין וקורין בתורה וחוזרין ומתפללין ותוקעין אמרי בנימוסיהו אינון עסקין כלו' בחוקיהם ובתורתם:

תוספות presented a second explanation as to what precipitated the need to postpone **תקיעת שופר** from **תפלת שחרית**. The **תלמוד ירושלמי** described an incident in which the sound of the **שופר** was mistaken for a battle cry. As a result of hearing the sound of the **שופר**, government troops attacked and killed the **מתפללים**.

The **רא"ש** explained the circumstances a little differently. He wrote:

ומוקי לה בגמ' בשעת הצרה ואע"פ שהצרה בטלה גזירה במקומה עומדת עד שיבוא בית דין ויבטול.

and the **רא"ש** offered different views as to whether the custom can ever

revert back to **תקיעת שופר** being performed during **תפלת שחרית**. **תוספות** adopted a fatalistic attitude; a government edict prohibiting Jewish practices and in particular **תקיעת**

שופר can occur at anytime. The view of the רא"ש appeared to be that until another government edict was instituted, any בית דין had the power to reinstitute the practice of תפלת שחרית being performed during תקיעת שופר. We can surmise by the fact that in our synagogue service תקיעת שופר is not performed during תפלת שחרית that the fatalistic attitude of תוספות was adopted by subsequent generations.

Despite the position of the רא"ש, he felt the need to find support in תנ"ך for the change that חז"ל instituted in the practice of תקיעת שופר. He quoted the first two פסוקים of ספר תהילים פרק יז:

א תַּפְלֶה לְדָוִד שְׁמֵעָה ה' צֶדֶק הַקְּשִׁיבָה רִנָּתִי הֶאֱזִינָה תַּפְלָתִי בְּלֹא שִׁפְתֵי מְרֻמָּה. ב מִלִּפְנֵיךְ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא עֵינֶיךָ תַּחֲוִינָה מִיִּשְׂרָאֵל: רִיב"ל בִּשְׁם אֱלֹסֶנְדְּרִי שִׁמְעָה לָהּ מִן הַדָּא שְׁמֵעָה ה' צֶדֶק זֶה ק"ש, הַקְּשִׁיבָה רִנָּתִי זֶה רִנּוֹן תּוֹרָה, הֶאֱזִינָה תַּפְלָתִי זֶה תַּפְלָה, בְּלֹא שִׁפְתֵי מְרֻמָּה זֶה מוֹסֵף, וּסְמִיךְ לִיהָ מִלִּפְנֵיךְ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא.

The חז"ל in his section on תפלת ראש השנה presented a third view on why מחזור ויטרי did not revert back to the practice of performing תקיעת שופר during תפלת שחרית:

וכשבטלה הגזירה לא זזה ממקומה. וסמכו על האמור בפסיקתא. מפני מה תוקעין בתפלת מוסף ואין תוקעין ביוצר. מפני שאז מצוין ישרים מעוטרין במצות. שכבר נתעתפו בציציותם וקראו ק"ש. וקראו ספר תורה. עכשו שהשופר יוצא ומצות מלמדות סניגוריא עליהם מיד נרתע השטן ונעלם קטיגור.

Unknowingly, the מחזור ויטרי assisted us in tying our discussion of the תפילות של ראש השנה with our previous discussion on how חז"ל intertwined the performance of at least six other מצות within תפלת שחרית. It should now be evident that in constructing תפלת שחרית חז"ל intended that by the time we reach שמונה עשרה each day and we make our requests for knowledge, for forgiveness, for redemption, for good health and for wealth, we do so only after we become מעוטרין במצות, only after we have fulfilled six other מצות.

לשנה טובה תכתבו ותחתימו!

TRANSLATION OF SOURCES

מִשְׁנָה-מִסְכַּת רֹאשׁ הַשָּׁנָה דף לב' עמ' ב' מִשְׁנָה Mishna-He who leads the prayer service on the day of Rosh Hashona, the one who leads the Mussaf service blows the shofar; on days in which Hallel is recited, the one who leads the Schacharit service recites Hallel. Gemara-Why did the Mishna rule that the one to lead the Mussaf service blows shofar on Rosh hashona? Because of a verse (Proverbs 14) 'That the glory of G-d is greatest in front of a large group. If that is the rule, why did the Mishna not rule that Hallel be recited by the leader of the Mussaf service when a larger group is present based on the same verse. What then is the reason that Hallel is recited by the leader of the morning service? Because zealous people perform a mitzvah as soon as the time to perform the mitzvah arrives. So let us blow shofar as soon as the time to blow shofar arrives which is during the morning service? Answers Rav Yochanon: the Mishna is discussing a period of persecution when it was not possible to blow shofar during the morning service.

תוֹס' ד"ה-בְּשַׁעַת גְּזֵרַת הַמְּלָכוֹת שָׁנוּ Although the persecution had stopped, the practice did not revert to its earlier procedure even though we have a rule that zealous people perform a mitzvah as soon as the time to perform the mitzvah arrives because we are concerned that the persecution could resume. And the explanation according to the Jerusalem Talmud is preferable. It explained that our enemies thought that the sound of the shofar was a call to war and they reacted and killed many of us. As a result, our Sages instituted the practice that blowing shofar and reciting the blessings for the shofar take place during the Mussaf service. Our enemies noticed that those in synagogue recited Kriyat Shma and Shmona Esrei and read from the Torah and then recited a second shmona esrei and then blew shofar, they realized that blowing shofar was part of the service.

SUPPLEMENT

מלך אמון מאמירך OF פיוט THE ORIGIN OF THE

אוצר המדרשים - מעשיות קטע כג-י"ג] מעשה ברבנו שמעון הגדול שבא מבית דוד, ובא לעיר אחת ששמה מגנצא ונשא שם אשה מגדולי המלכות, ושמע רבנו גרשום [מאור הגולה] והלך גם הוא למגנצא, רבנו גרשום יסד סליחות הרבה על הגזרות [וגם רבנו שלמה הבבלי היה בדורם], והיה דר [לפנים] באספמיה רבתי בגזרת סליוס הרשע שהיו לוקחים יהודים להיות כותשים בגתות, ונעשה נס בימיו שלקחו זקן ונתנוהו בגת ומת ונשמטה הקורה והרגה כל סביבותיה ונתבטלה הגזרה, ויסד על זה סליחה אני יום אירא. וכשבא רבנו גרשום אצל רבנו שמעון הגדול קבלו בסבר פנים יפות ולמדו תורה ביחד. ולרבנו שמעון הגדול היה בן קטן ושמו אלחנן ונגנב ממנו ועשאוהו גלח, וסוף עלה לגדולה עד שנעשה אפיפיור, ומרוב חכמתו אשר היה בלבו נתקבצו אליו מלכים ודוכסים ושלטונים ליקח עצה ממנו, ונתן לכל אחד ואחד עצה לפי חכמתו. וכיון שראה כי רבים שואלים עצה ממנו ואין אחד מהם שיהיה מקרוביו או ממשפחתו, קרא להגלחים שמנוהו להיות אפיפיור והם טפלים אצלו, ויאמר להם מה זה שכל המלכים ודוכסים והשלטונים באים אצלי לקבל עצה ממני ואין שום אחד מהם שהיה אומר לי שהוא אבי או אמי או קרובי או שהוא ממשפחתי, וכי מן האבן נולדתי שאין לי שום קרוב בעולם, דעו נא אם לא תגידו לי אהרונג את כלכם. והוא נתן לבו לדבר הזה מפני שחשב שאין ממש בישו הנוצרי. ויענו ויאמרו לו, אדוננו אחרי שגזרת עלינו להגיד לך אזי נודיע לך כי יהודי היית ובן אדם גדול שבכל היהודים אתה, ונגנבך כשהיית נער קטן, ומן השם נגזרה לך זו הגדולה שבאים אליך רוב מלכי אומות העולם ושואלים ממך עצה, ונראה להם שאתה במקום ישו הנוצרי. ובן אדם גדול שבאת ממנו הוא דר באלמינא [אשכנז] ושמו ר' שמעון הגדול. ויאמר להם שלחו אחריו והביאו אותו אלי ואל תניחוהו בשום ממון עד שיהיה פה. וישלחו גדולי רומי באותו היום לר' שמעון באלמינא שיבא לאפיפיור ביום הנועד שקבעו לו, והיה ר' שמעון הגדול נרתע מאד מאד שהיה ירא משום עלילה מן האפיפיור כי למה שלח אחריו, ולבסוף הגביה את עצמו ויבא אל האפיפיור, וכשראה אותו האפיפיור אז קרא אותו אל החדר וראה שהיה נרתע בפניו, ויאמר לו אל תירא רק תגיד לי באמת מה שאשאל ממך, ויאמר לו הן. ויאמר לו כמה בנים יש לך אז הזכיר לו בשם כל בניו ובנותיו שהיו לו, ויאמר לו האפיפיור עוד היה לך בן אחר, וישתוק ר' שמעון מפני שהיה ירא שם יאמר לו להביאו לפניו, עד שאמר לו האפיפיור למה אתה שותק, תאמר לי האמת. א"ל ר"ש אדוני, בן אחד קטן היה לי ונגנב ממני ואיני יודע אנה הוא אם הוא חי או מת כי לא ראיתיו עד הנה. ויאמר לו האפיפיור זכור אתה מה סימנים היו בגופו א"ל אלו סימנים היו על גבו ואלו על ידו, אז הבין האפיפיור שהוא בנו כי אותם סימנים עליו. ויאמר לו אבי אבי, אני הוא

בנך הרי עלי הסימנים שאמרת. אז נבהל רבנו שמעון הגדול ולא היה יכול לענות אותו דבר, ויפשיט האפיפיור את בגדיו ויראה לו הסימנים, ויאמר אבי אבי מה אעשה שאהיה בן עוה"ב כי יודע אני שתורת ישו הבל היא ואינו כלום, א"ל אביו חללת שם הקב"ה ברבים קדש שמו ברבים, ואני מקבלך עלי שתהיה בן עולם הבא. אמר לו האפיפיור באיזה ענין אעשה, א"ל תזמין בכלממשלתך המלכים הדוכסים וההגמונים ותקדש שמו של הקב"ה. ויעשה כן ויטהר את עצמו ויעלה לראש המגדל ויקרא אליהם: שמעו כלכם למה נודמנתם, כי עד עתה לא רציתי לגלות לכם, אך עתה אני מגלה לכם כי אין ממשות בישו הנוצרי כי נולד מן האשה כאחד האדם, ולכן אין תקוה לאחריתכם שאתם מאמינים בו. ויאמרו הגלחים היועצים שלו שמא נשתטה, אז אמר להם אתם סבורים שרוח שטות נכנס בי, חי נפשי כי רוח אלהים בי ואתם שוטים. ויתיעצו הגלחים להרגו פן יסיר העם מתרפיהם, וכשראה - כך אז קפץ מן המגדל לארץ ואמר חלילה שיהרגוני אותם טמאים כי אני מאמין באלהי אבי. ומיד ששמע אביו רבנו שמעון הגדול שקידש בנו את השם נתן שבת והודיה למקום וקבע ע"ש בנו יוצר מיום ב' של ר"ה מלך אמון מאמרך, וכתב בו בענותנותו שם בנו: אל-חנן נחלתו בנועם להשפר כי כך היה שמו אלחנן.

Anyone who has a serious interest in understanding תפלה owes it to himself to purchase the סידור רב עמרם גאון, the first compilation of תפילות that was authored in the 9th Century, C.E. It feels comforting when his סדר תפילות matches ours. But when his סדר תפילות differs, it is exciting because he is challenging us to investigate when and why in Jewish History the change occurred. The תפילות of יום כיפור present us an opportunity to discuss two differences between the סידור רב עמרם גאון and our practices; in the recitation of כל נדרי and פסוקי דזימרה.

כל נדרי

Despite its popularity and renown, studying the תפלה of כל נדרי will give a student of תפלה a migraine headache. No one knows the origin of the תפלה. Its purpose is murky. And it leaves students of הלכה baffled. רב רב begins his discussion of כל נדרי by saying: ויש שעושין כך and he closes his discussion by reporting: אבל שגרו במתיבתא. שמנהג שטות הוא. This is the language of his version:

Dating the authorship of כל נדרי

Perhaps רב רב and רבינו תם provided us with some clues. When רב רב told us that ויש שעושין כך maybe he was letting us know that the custom had just begun. And perhaps the reason that רבינו תם felt comfortable in changing the language was because it was a custom that was only then taking hold universally.

כל נדרי ואסרי, וחרמי, ושבועי, וקיומי דנדרנא ודאסרנא על נפשנא בשבועה, מיום הכפורים שעבר עד יום הזה הבא עלינו. בכלם חזרנא ובאנו לפני אבינו שבשמים, אם נדר נדרנא אין כאן נדר. אם אסר אסרנו אין כאן איסור. אם חרם חרמנו אין כאן חרם. אם שבועה נשבענו אין כאן שבועה. אם קיום קיימנו אין כאן קיום. בטל הנדר מעיקרו, בטל האיסור מעיקרו, בטל הקיום מעיקרו. אין כאן לא נדר ולא איסור ולא חרם ולא שבועה ולא קיום. יש כאן מחילה וכפרה ככתוב בתורתך ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה. ואומר...שהחיינו.

The most noticeable difference between our version of כל נדרי and the version of רב רב lies in the phrase מיום הכפורים שעבר עד יום הזה הבא עלינו. Our version (pre-Artscroll) was מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא עלינו לטובה. Our נוסח looks to annul vows that we might make in the future while the version of רב עמרם was meant to

annul past vows. The change in the language was instituted by רבינו תם in the 12th century. It was changed as a result of halachic concerns. You can find the full discussion in מסכת נדרים דף כג' עמ' א, תוס' ד"ה: ואת

דרשת ליה בפרקא. For a scholarly review of the history of כל נדרי, you can read an article entitled: עבר ועתיד בנוסח "כל נדרי" by Professor Naftali Wieder in his book:

התנגשות נוסח התפלה במזרח ובמערב.

Professor Wieder points out that since the time of רב עמרם, communities chose to follow

one of four options: 1) omit כל נדרי 2) use the version that related to the vows of the past year 3) use the version that concerned future vows 4) use a version that sought to annul vows of the past year and the next year. The majority of communities followed ר' תם. In our time, many of us have recited two of those versions. The Philip Birnbaum edition of the מחזור used the version that related only to future vows. The Artscroll edition includes a version that refers to both past and future vows. The notes provided by both the Artscroll and the Birnbaum editions provide a good place to start learning about this prayer.

פסוקי דזמרה ביום כיפור

רב עמרם, הודו placed the following chapters of תהילים: 17, 19, 25, 33, 32, 34, 51, 90, 65, 135, 85, 86, 103, 104, 121, 124, 130 and 136. The following chapters are not part of our version of פסוקי דזמרה: 17, 25, 32, 51, 65, 85, 86, 103, 104, 121, 124 and 130. What רב עמרם did in adding to פסוקי דזמרה was not unique. We add to our version of פסוקי דזמרה on שבת ויום טוב. ר' תם was merely following the rule that פסוקי דזמרה should prepare one for the prayer of that day. The question therefore is not why did רב עמרם add to פסוקי דזמרה but why do we not tailor our version of פסוקי דזמרה to prepare ourselves for תפלת יום כיפור.

WHICH VOWS?

כל נדרי presents issues because it is an attempt to disaffirm vows in a public arena.

Birnbaum in his מחזור hinted to another purpose. *This prayer acquired intense significance during the period of Spanish persecutions where some hundred thousand Jews were forced to forswear their faith and adopt a new religion. Many of these attended synagogue in secret at the risk of their lives and used the כל נדרי text as a form of renouncing vows imposed upon them by the Inquisition.* Perhaps the purpose of כל נדרי is to remember those Jews who lived in such difficult times when they had to choose between life and conversion. Maybe חז"ל wanted us to begin יום כיפור recognizing how lucky we are to live in a time when we do not have to choose between life and conversion.

נמר התימה טובה!

SUPPLEMENT

The Full מדרש That Recounts the Story of the Ten Martyrs

אוצר המדרשים - עשרה הרוגי מלכות קטע ב- מדרש אלה אזכרה. [בית המדרש ח"ב סוף רב פעלים צד קנ"ז]. אוצר המדרשים - עשרה הרוגי מלכות קטע ג

כשברא הקב"ה את האילנות היו מתגאים בקומתן ומגביהין עצתן עצמן למעלה למעלה, וכיון שברא הקב"ה את הברזל היו משפילין עצמן ואמרו אוי לנו שכבר ברא הקב"ה דבר שיכרות אותנו. כך אחר חרבן הבית היו פריצי הדור מתגאים ואמרו מה הפסדנו בזה שנחרב הבית הרי יש בינינו ת"ח שמדריכין את העולם בתורתו ובמצותיו. מיד נתן הקב"ה בלב הקיסר של רומי ללמוד תורת משה מפי חכמים וזקנים, והתחיל בספר בראשית והיה לומד עד שהגיע לואלה המשפטים, וכיון שהגיע לפסוק וגונב איש ומכרו וגו' מיד צוה למלאות פלטירו מנעלים, ושלח לקרוא לעשרה חכמי ישראל, ובאו לפניו והושיבו בקתדראות של הזהב. אמר להם עומק הדין יש לי לשאול מכם ואל תאמרו לי כי אם הדין ואת האמת והמשפט. אמרו לו אמור. אמר להם ומי שגנב איש מאחיו של בני ישראל והתעמר בו ומכרו מה דינו אמרו לו התורה אמרה מות יומת. ענה ואמר להם א"כ אתם חייבים מיתה, אמרו לו אמור למה, אמר להם על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו, ואם הם היו בחיים הייתי דן אותם ועתה שאינם בחיים אתם תשאו עון אבותיכם. אמרו לו תן לנו זמן ג' ימים אם נמצא זכות על עצמנו מוטב ואם לאו עשה מה שתחפוץ. ונתרצה להם לדבר זה, יצאו מלפניו וחלו את פני ר' ישמעאל כ"ג שיזכיר השם הגדול ויעלה לרקיע ויחקור אם נגזרה גזרה מאת הש"י. וטיהר ר"י את עצמו בטבילה ובקדושין ונתעטף בטלית ובתפילין והזכיר השם המפורש בפירוש. מיד נשאו הרוח והביאו למעלה עד הרקיע הששי ופגע בו גבריאל המלאך, וא"ל אתה הוא ישמעאל שקונך משתבח כך בכל יום שיש לו עבד בארץ שדומה לקלסתר פניו א"ל אני הוא. א"ל למה עלית לכאן. א"ל פי שמלכות הרשעה גזרה גזרה עלינו לאבד ממנו עשרה חכמי ישראל ועליתי לידע אם הגזרה היא מאת הקב"ה, א"ל גבריאל אם היא גזרה לא חתומה תוכל לבטלה א"ל הן, א"ל במה, א"ל בשם יתברך, מיד ענה גבריאל ואמר אשריכם בני אברהם יצחק ויעקב שגילה הקב"ה לכם מה שלא גילה למלאכי השרת.

אמרו עליו על ר"י כ"ג שהיה משבעה יפים שהיו בעולם והיו פניו דומה למלאך ה' צבאות. כיון שכלו רוב ימיו של ר' יוסי אביו א"ל אשתו, אדוני אישי מה זה שאני רואה הרבה בני אדם שמצליחין בזרעם ואנו לא הצלחנו בבנים כי אין לנו יורש בן או בת אמר לה ר' יוסי דבר זה גורם להם לפי שנשיהן משמרין עצמן כשיוצאין מבית הטבילה אם פגע בהן דבר

שאינו הגון הן חוזרות לבית הטבילה וטובלות פעם שנית ולפיכך הם מצליחים בזרעם. אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הרי אני מקבלת עלי להיות נזהר באותן הדברים. וכיון שהלכה לטבילה ויצאה מבית הטבילה פגע בה כלב אחד חזרה וטבלה פעם שנית, פגע בה חזר חזרה וטבלה פעם שלישית עד פ' פעמים, אמר הקב"ה לגבריאאל הרבה נצטערת הצדקת, לך והתראה לה כדמות בעלה, מיד יצא גבריאאל והלך וישב בפתח בית הטבילה והיה נדמה לה כדמות ר' יוסי בעלה ותפסה והוליכה לביתה, ואותו הלילה נתעברה וילדה ר' ישמעאל ונעשה יפה תאר ויפה מראה כדמות גבריאאל. ולכך נזדווג לו גבריאאל כשעלה ר"י לרקיע. א"ל גבריאאל ישמעאל בני חי נפשך שכך שמעתי מאחורי הפרגוד שעשרה חכמי ישראל נמסרו להריגה ביד מלכות הרשעה. א"ל ר"י למה, א"ל על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו, שמידת הדין מקטרגת בכל יום לפני כסא הכבוד ואומרת כלום כתבת בתורתך אות אחת לבטלה, הרי השבטים שמכרו את יוסף ולא פרעת עדיין מהם או מזרעם, לפיכך נגזרה גזרה על עשרה חכמי ישראל למסרם להריגה ביד מלכות הרשעה. א"ל ר' ישמעאל עד עתה לא מצא הקב"ה פריעה במכירתו אלא בנו א"ל גבריאאל חי נפשך ישמעאל בני שמיום שמכרו השבטים את יוסף לא מצא הקב"ה בדור אחד עשרה צדיקים וחסידים כמו השבטים, לפיכך הקב"ה פורע מכם, אבל אגיד לך האמת, כיון שראה סמאל הרשע שבקש הקב"ה לחתום את החתימה למסור עשרה צדיקים ביד מלכות הרשעה שמה שמחה גדולה, והיה מתפאר לומר נצחתי את מיכאל השר. מיד חרה אפו של הקב"ה על סמאל הרשע וא"ל אי סמאל או רצונך לפטור עשרה חכמי ישראל מהריגה או תקבל עליך צרעת לעולם הבא, אחד משנים תקבל. א"ל סמאל הרשע לא אפטור עשרה צדיקים מהריגה ואקבל עלי גזרתך כאשר דברת. מיד חרה אפו של הקב"ה על סמאל ולא הספיק את דבריו עד שקרא הקב"ה למטטרון הסופר השר הגדול ואמר לו כתוב וחתום ששה חדשים נגע צרעת שאת וספחת ובהרת וירקון ושחין רע על אדום הרשעה, וגפרית ואש על האדם ועל הבהמה ועל הכסף ועל הזהב ועל כל אשר להם, עד שיאמר איש לחבירו הא לך רומי וכל אשר בה בפשוט וחברו משיב אין לי חפץ בהם כי אין לי הנאה מהם. וכיון ששמע ר"י כך מיד נתקררה דעתו והיה מהלך ברקיע אנה ואנה והיה רואה מזבח סמוך לכסא הכבוד, אמר לגבריאאל מה זה, אמר מזבח היא, א"ל ומה אתם מקריבים עליו בכל יום, וכי פרים ואשים למעלה א"ל נפשות של צדיקים אנו מקריבים עליו בכל יום, א"ל מי מקריב אותם, א"ל מיכאל השר הגדול מיד ירד ר"י והגיע לארץ והגיד לחביריו שכבר נגזרה גזרה ונכתב ונחתם, והיו מתאוננים בימין על שנגזרה עליהם גזרה קשה כזאת ושמחים בשמאל על ששקלן הקב"ה בצדקות ובחסידות נגד השבטים, והיו יושבים זוגות זוגות רבי ישמעאל ורבן שמעון בן גמליאל, רבי עקיבא ורבי חנניה בן תרדיון, רבי אלעזר בן שמוע ורבי ישבב הסופר, רבי חנינא בן חכנאי ורבי יהודה בן בבא, רבי חוצפית המתורגמן ורבי יהודה בן דמא.

נכנס הקיסר וכל גדולי רומי אחריו, אמר להם מי יהרג תחלה ענה ר' שמעון בן גמליאל אני נשיא בן נשיא מזרעו של דוד מלך ישראל ע"ה אני אהרג תחלה. ענה ר' ישמעאל כ"ג ואמר אני - כהן גדול בן כ"ג מזרעו של אהרן הכהן אני אהרג תחלה ואל אראה במיתת חברי, אמר הקיסר זה אמר אני אהרוג תחלה וזה אמר אני אהרוג תחלה א"כ הפילו גורלות ביניהם, ויפול הגורל על רשב"ג וצוה הקיסר לחתוך את ראשו תחלה וחתכוהו, ונטלו אח"כ ר"י כ"ג בין ירכיו וצוה עליו במר נפש ואמר אי תורה ואי שכרה הלשון שהיתה מבארת התורה בשבעים לשונות איך עתה לוחכת את העפר. והיה מתאונן ובוכה על רשב"ג, א"ל הקיסר מה זה ומה זה זקן שאתה בוכה על חבירך היה לך לבכות על עצמך, א"ל ר"י איני בוכה על עצמי שחברי גדול ממני בתורה ובחכמה, ועל שקדמני בישיבה של מעלה אני בוכה.

עוד הוא מדבר ומתאונן ובוכה ומקונן נשקפה בתו של הקיסר בעד החלון וראתה יפיו של ר' ישמעאל כהן גדול ונכמרו רחמיה עליו ושלחה לאביה ליתן לה שאלה ובקשה אחת, ושלח לה הקיסר בתי כל אשר תאמרי אעשה חוץ מר' ישמעאל וחביריו. שלחה לו אבקש ממך להחיות את נפשו, שלח לה כבר נשבעתי, שלחה לו אבקשך א"כ שתצוה להפשיט את עור פניו כדי הסתכל בו במקום מראה, מיד צוה להפשיט את עור פניו, וכיון שהגיע למקום תפילין צעק צעקה גדולה ומרה ונזדעזעה שמים וארץ, צעק פעם שניה ונזדעזע כסא הכבוד. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה צדיק כזה שהראית לו כל גזוי העולם עליונים ורזי תחתונים יהרג במיתה משונה מזה הרשע, זו תורה וזו שכרה אמר להם הניחו לו שתעמוד זכותו לדורות שלאחריו. אמר הקב"ה מה אעשה לבני גזירה היא ואין מי שיפר אותה. יצאה ב"ק ואמרה אם אשמע קול אחר אהפוך את כל העולם לתהו ובהו. וכששמע ר"י כך שתק. א"ל הקיסר עד עתה לא בכית ולא צעקת ועתה אתה צועק, א"ל לא על נשמתי אני צועק אלא על מצות תפילין שלוקחין ממני. א"ל הקיסר עדיין אתה בוטה באלהיך, א"ל הן יקטלני לו איחל. מיד יצאה נשמתו של ר' ישמעאל.

ואחריו הוציאו את רבי עקיבא בן יוסף הדורש כתרי אותיות ומגלה פנים בתורה כמו שנמסרו למשה מסיני, וכשהוציאוהו להריגה בא מכתב לקיסר שמלך ערביא מתפשט בארצו והיה נחוץ ללכת וצוה לחבוש את ר"ע בבית האסורין עד שישוב מן המלחמה, וכשבא מן המלחמה צוה להוציאו, וסרקו את בשרו במסרקות של ברזל, ובכל סריקה וסריקה שהיו סורקין היה אומר ר"ע צדיק הוא ה' הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר' עקיבא שהיית צדיק וישר ויצאה נשמתך בצדיק וישר. וכשנפטר בא אליהו הנביא זכור לטוב ונטלו על כתפו ונשאו חמש פרסאות, ופגע בו ר' יהושע הגרסי א"ל וכי אינך כהן א"ל גופו של צדיק אינו מטמא, והלך עמו ר' יהושע הגרסי עד שהגיע למערה אחת יפה מאד, וכיון שנכנסו שם מצאו מטה

יפה ונר דלוק, נטלו אליהו ז"ל דרך מראשותיו ור' יהושע דרך מרגלותיו והשכיבוהו על אותו מטה, והיו מלאכי השרת בוכים עליו שלשה ימים ושלשה לילות ואח"כ קברוהו באותה מערה. וביום שלמחרתו נטלו אליהו ז"ל והביאו בישיבה של מעלה לדרוש שם בכתרי אותיות והיו מתקבצות כל הנשמות של הצדיקים וחסידים לשמוע מדרשותיו.

ואחריו הוציאו את ר' חנניה בן תרדיון, אמרו עליו על רחב"ת שהיה נעים בפני הקב"ה ואדם ומעולם לא עלתה קללת חברו על שפתו. וכשצוה הקיסר ברומי שלא ללמוד תורה מה עשה רחב"ת עמד והקהיל קהלות ברבים וישב לו בשוקי של רומי והיה לומד ועוסק ודורש בתורה, וצוה הקיסר לכרכו בס"ת ולשרפו. נטלו הקוסטינר וכרכו בס"ת והצית את האור ונטל ספוגין של צמר ושראן במים ונתן על לבו כדי שלא תצא נשמתו במהרה. והיתה בתו עומדת ואומרת אוי לי אבא שראיתך בכך, והוא השיב ואמר לה טוב לי בתי שראיתני בכך, ותלמידיו היו עומדין עליו ואומרים רבינו מה אתה רואה, אמר להם אני רואה גוילין נשרפין ואותיות פורחין והתחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו מפני מה אתה בוכה, א"ל אם אני לבדי נשרף לא היה הדבר קשה לי ועכשיו אני נשרף וס"ת עמי. א"ל הקוסטינר רבי אם אני מסלק את הספוגין של צמר מעל לבך כדי שתצא נשמתך מהרה אתה מביאני לחיי עוה"ב א"ל הן. א"ל השבעה לי, וישבע לו, מיד כשנשבע לו הרבה הקוסטינר את השלהבת ונטל הספוגין ויצאה נשמתו, ואף הקוסטינר השליך עצמו באש ונשרף. יצאה בת קול ואמרה רחב"ת והקוסטינר מזומנים לחיי עוה"ב. על זה בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת כגון זה הקוסטינר, ויש אדם שעובד את ה' כל ימי חייו ומפסיד את שכרו בשעה אחת כגון יוחנן כהן גדול ששמש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי.

ואחריו הוציאו ר' יהודה בן בבא שלא טעם טעם שינה אלא כשינת סוס מי"ח שנה עד פ' שנה, והוציאוהו ליהרג מט' שעות ולמעלה, והתחיל מבקש מהם בחייכם המתני לי מעט עד שאקיים מצוה אחת שצוה הקב"ה עלי, א"ל עדיין אתה בוטח באלהיך, א"ל הן, א"ל וכי עדיין יש כח באלהים שאתה בוטח עליו א"ל גדול אדוני ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר, א"ל אם יש בו כח למה לא הציל אותך ואת חבריך מיד המלכות א"ל אנו חייבים מיתה למלך גדול ונורא, והוא מסר אותנו ביד מלך כדי לתבוע את דמינו מידו. באו והגידו למלך את דבריו, שלח המלך אליו ואמר לו אמת שהגידו לי ממך או לאו א"ל אמת הוא, א"ל הקיסר כמה עזי פנים אתם, שעל פתח מיתה אתם עומדים ועדיין עזות אתכם, א"ל ר' יהודה אוי לך קיסר רשע בן רשע הלא [הקב"ה] ראה חורבן ביתו והריגת חסידיו וצדיקיו ולא עשה קנאה להנמק מיד. אמרו לו תלמידיו רבינו היה לך להחניף אותנו, אמר להם וכי לא למדתם שכל המחניף לרשע סופו נופל בידו. א"ל בחיך קיסר המתין לי עד שאקיים מצוה אחת ושבת שמה והיא מעין עולם הבא, א"ל לזה שמעתי לעשות שאלתך. מיד התחיל בקידוש היום ויכלו השמים

והארץ, והיה אומר בנעימות ובקול רם, והיו תמהים כל העומדים עליו, וכיון שהגיע עד ברא אלהים לעשות לא הניחוהו לגמור וצוה הקיסר להרגו, והרגוהו ויצאה נשמתו באלהים. יצאה בת קול ואמרה אשריך ר' יהודה שהיית דומה למלאך ויצאה נשמתך באלהים. וצוה הקיסר וחתכוהו אברים אברים והשליכוהו לכלבים, ולא הוספר ולא הוקבר.

ואחריו הוציאו את ר' יהודה בן דמא, אותו היום ערב שבועות היה. א"ל ר' יהודה לקיסר בחיך המתין לי מעט עד שאקיים מצות עצרת ואקדשו כדי לשבח להקב"ה שנתן לנו התורה, א"ל הקיסר ועדיין אתה בוטח בתורה ובאלהים שנתנה א"ל הן, א"ל קיסר מה שכרה של תורתך, א"ל עליה אמר דוד ע"ה מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, א"ל הקיסר אין שוטים בעולם כמו אתם שסוברים שיש עולם אחר, א"ל אין שוטים בעולם כמו אתם שכופרים באלהים חיים, ואוי לך אוי לבשתך ואוי לחרפתך כשתראה אותנו עם ה' באור החיים, ואתה תשב בשאול תחתית במדרגה התחתונה. מיד חרה אפו של הקיסר עליו וצוה לקשרו בשערות ראשו בזנב הסוס ולמושכו בכל רוחב של רומי. ואח"כ צוה לחתכו אברים אברים. ובא אליהו ז"ל ולקח האברים וקברם במערה אחת הסמוכה לנהר היורד לפני רומי, ושמעו כל רומיים קול נהי ובכי כל שלשים יום מתוך אותה מערה ובאו והגידו לקיסר, אמר להם אם היה העולם נהפך לתוהו ובהו לא אשקוט עד שאמלא רצוני באותן עשרה זקנים כאשר נשבעתי. והיה שם אחד מחכמי רומי ואמר לקיסר אדוני קיסר דע כי נסכלת בזה ושגית הרבה מאד ששלחת יד בעם ה' בלי חמלה, דע כי מרה תהיה לך באחרונה שהרי כתיב בתורת היהודים אל רחום וחנן ארך אפים ועוד כתיב בתורתם ומשלם לשונאיו על פניו להאבידו. כששמע הקיסר כך חרה אפו על אותו זקן וצוה לחנקו, וכששמע הזקן כך מיהר ומל עצמו ומיד כשנחנק לא נמצא ולא נודע אנה הוא, ויחרד הקיסר חרדה גדולה, ובכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה.

ואחריו הוציאו את ר' חוצפית המתורגמן, אמרו עליו שהיה בן מאה ושלושים שנה כשהוציאוהו ליהרג, והיה יפה תואר ויפה מראה, ודומה למלאך ה' צבאות. באו והגידו למלך את יפיו ואת שיבתו ואמרו לו בחיך אדוני תרחם על הזקן הזה, אמר הקיסר לר' חוצפית בן כמה שנים אתה, א"ל בן מאה ושלושים שנה לבד מיום אחד ובקשתי ממך שתמתין לי עד שימלא יומי. א"ל הקיסר מה לך שתמות היום או למחר, אמר לו כדי שאקיים עוד שתי מצוות, א"ל איזו מצוה אתה רוצה לעשות, א"ל לקרוא ק"ש ערבית ושחרית להמליך עלי את שם הגדול והנורא המיוחד, א"ל הקיסר עזי פנים ועזי נפש עד מתי אתם בוטחים באלהיכם שאין בו כח להציל אתכם מידי, שהרי אבותי החריבו את ביתו, ואת נבלת עבדיו נתנו סביבות ירושלם ואין קובר, ועתה אלהיך זקן הוא ואין לו כח להציל עוד, שאילו היה בו כח היה נוקם נקמתו ונקמת עמו ונקמת ביתו כמו שעשה מפרעה ומסירא ומכל מלכי כנען.

וכששמע ר' חוצפית כך בכה בכי גדול ואחז בבגדיו ויקרעם על גדות השם יתברך ועל חרפתו, ואמר לקיסר אוי לך קיסר מה תעשה ליום אחרון כשיפקוד הש"י על רומי ועל אלהיכם. אמר המלך עד מתי אתווכח עם זה, וצוה להרגו ויסקלוהו ותלוהו, ואז באו שריו וחכמיו וחלו פניו לקברו כי חמלו על שיבתו, ויאמר המלך לקבור אותו, ויבואו תלמידיו ויקברוהו ויספדוהו הספר גדול וכבד מאד.

ואחריו הוציאו את ר' חנינא בן חכנאי, ואותו היום ערב שבת היה, וכל ימיו היה יושב בתענית מבין שנים עשרה עד תשעים וחמש שנה, אמרו לו תלמידיו רבי רצונך שתטעום כלום קודם שתהרג, אמר להם עד עתה התעניתי ולא אכלתי ולא שתיתי, ועתה איני יודע איזה דרך אלך ואתם תאמרו לי לאכול ולשתות התחיל בקדוש היום ויכולו השמים עד ויקדש אותו, ולא הניחוהו לגמור עד שהרגוהו, ויצאה בת קול ואמרת אשריך ר' חנינא בן חכנאי שהיית קדוש ויצאה נשמתך בקדושה בתיבת ויקדש.

ואחריו הוציאו ר' ישבב הסופר, אמרו עליו שהיה בן תשעים שנה אותו היום שהוציאוהו ליהרג, כיון שהוציאו אותו באו תלמידיו ואמרו לו רבינו תורה מה תהא עליה, אמר להם בני עתידה תורה להשתכח מישראל, לפי שהאומה הרשעה העיזה פניה והערימה סוד לאבד מרגליותינו ממנו והלואי שהייתי כפרה על הדור. אבל אני רואה שאין לך רחוב ורחוב שברומי שאין בו חלל הרב, שעתידה אומה הרשעה לשפוך דם נקי מישראל. אמרו לו רבינו ומה תהא עלינו, אמר להם החזיקו איש ברעהו ואהבו שלום ומשפט אולי יש תקוה, אמר לו קיסר, זקן בכמה שנים אתה, אמר לו היום בן תשעים שנה אנכי, ועד לא יצאתי ממעי אמי היתה גזירה מאת הקב"ה למסור אותי ואת חברי בידך כדי לתבוע דמינו מידך, א"ל וכי יש עולם שני, א"ל הן, ואתה אוי לך ואוי לבשתך כשיפרע דם חסידיו מידך. אמר הקיסר מהרו להרוג גם זה ואראה כחו וגבורתו של אלהי זה, ומה יעשה לי בעולם שני, ויצו עליו לשרפו.

ואחריו הוציאו את ר' אלעזר בן שמוע. אמרו עליו שאותו היום היה בן מאה וחמש שנים, ומקטנותו ועד סוף ימיו לא שמע אדם שהוציא תיפלות מפיו, ולא נתקוטט עם חבריו בין בדבור בין במעשה, והיה עניו ושפל רוח וישב בתענית שמונים שנה, ואותו היום שנהרג יום כפורים היה, ובאו תלמידיו לפניו ואמרו לו רבינו מה אתה רואה, אמר להם אני רואה את ר' יהודה בן בבא שמשאיים את מטתו ומטת ר"ע בן יוסף סמוכה אצלו, והם מתווכחים בדבר הלכה יחד זה עם זה, אמרו לו ומי הכריע ביניהם, אמר להם ר' ישמעאל כ"ג, אמרו לו מי מנצח, אמר להם ר"ע על שטרח בכל כחו בתורה, אמר להם בניי רואה אני עוד שנשמת כל צדיק וצדיק מטהרת את עצמה במי השלוח כדי ליכנס היום בטהרה בישיבה של מעלה לשמוע את דרשות ר"ע בן יוסף שידרש להם מענינו של יום. וכל מלאך ומלאך מביא

קתדראות של זהב לכל צדיק וצדיק לישב עליו בטהרה. צוה הקיסר להרגו, ויצאה בת קול ואמרת אשריך ר' אלעזר בן שמוע שהיית טהור ויצאה נשמתך בטהרה. סליק מדרש של אלה אזכרה.

נטילת לולב והלל

In the majority of סידורים, the דינים and the ברכות of נטילת לולב are printed just before הלל. Why? Is it to teach the time for נטילת לולב? Let's look at the sources.

סידור ווילנא-דיני נטילת לולב והנענועים

(ג.) נכון לברך עליו בסוכה, ואם אין לו סוכה יברך עליו קודם ההלל.

רבי יעקב מעמדין (היעב"ץ)- דיני נטילת לולב

(ג.) יכול לברך עליו בסוכה קודם התפלה וינענע ואם אין לו יברך קודם הלל וינענע.
(ה.) אסור לאכול קודם נטילת לולב.

ספר טעמי המצות-תשצז

טעם שבהרבה מקומות נהגו הציבור וגם הש"ץ ליטול הלולב ולברך עליו אחר חזרת הש"ץ תפלת שחרית קודם שיברכו על ההלל משום שעונת ק"ש היא קודם הנץ החמה וזמן נטילת לולב היא מהנץ החמה ואילך שכל דבר שכתוב בו היום, אינו אלא מהנץ החמה ואילך, ואם כן ראוי הוא לקרוא ק"ש ולהתפלל תחלה ואחר כך יטול לולב, שהרי הגיע זמנו, אבל אם הציבור מתעכבים בזמירות וכבר הנץ החמה, יכול ליטול הלולב ולברך עליו אחר שהגיע זמנו ולהיות מן הקודמים.

שלחן ערוך אורח חיים סימן תרמד-סדר ההלל כל ימי החג.

א שחרית אחר חזרת התפלה נוטלין הלולב ומברכין על נטילת לולב ושהחיינו וגומרים ההלל וכן כל שמונת ימי החג ומברכים לגמור את ההלל בין צבור בין יחיד.

משנה ברורה-תרמד

(א) שחרית וכו'. בטור איתא דמשכימין והוא משום דזריזין מקדימין למצוה לקיים מצות לולב.

רמב"ם - הלכות ברכות פרק יא

טו נטל את הלולב מברך על נטילת לולב שכיון שהגביהו יצא ידי חובתו, אבל אם בירך קודם שיטול מברך ליטול לולב כמו לישב בסוכה.

מחזור ויטרי-שעו

בשחרית הולכים לבית הכנסת ומתפללין כתפלת ערבית ולשיגיע שליח ציבור להמברך עמו ישראל בשלום נוטל לולב בימין ואתרוג בשמאל ועומד ומברך.

The various positions can be summarized as follows: At one extreme stands the רמב"ם who does not mention any connection between הלל and נטילת לולב. At first glance, the

שולחן ערוך and the טור appear to conflict. However, if the reason that סידורים place the מצוה של נטילת לולב before הלל is to reflect the practices of the ותיקין as described by the ספר טעמי המצות then the positions of the שולחן ערוך and the טור are identical. Both would agree that הנץ החמה before תפלה and that by beginning זריזין מקדימים למצות, the ותיקין reach the time when מצוה של נטילת לולב can first be performed just as they reach הלל. This position then leads to a further question about the structure of the סידור : how much of our סידור reflects the practices of the ותיקין.

The position of the סידור ווילנא and רבי יעקב מעמדין (היעב"ץ) reveal a completely different reason for performing נטילת לולב before הלל. In their opinion, it is the next best time for a person to perform the מצוה if the person cannot perform the מצוה in the סוכה before coming to shul. If indeed this is the reason that the סידור places the מצוה של נטילת לולב before הלל, then the סידור is reflecting an important sociological fact. The practice of performing the מצוה של נטילת לולב before הלל must have commenced at a time when most individual Jews did not have their own סוכות. Another possible sociological root for that practice may have taken form at a time when most Jews were unable to purchase their own לולבים ואתרוגים. In either event, the practice of performing the מצוה של נטילת לולב before הלל may be another example of how the סידור teaches us about Jewish life in the past.

Why do we stand for נטילת לולב?

מחזור ויטרי-שעו: ומצאתי כל מצוה שכתוב בה "לכם" מברכין מעומד. כגון לולב וציצית ומלה. בלולב כתוב ולקחתם לכם (ויקרא כג'); בציצית כתוב והיה לכם לציצית (במדבר טו'); במלה כתוב המול לכם כל זכר (בראשית יז'). וכולהו ילפינן מעומד דכתיב וספרתם לכם (ויקרא כג'). מה להלן מעומד דכתיב בקמה (דברים טז') ודרשינן בקומה (רא"ש סוף מסכת פסחים). אף כולן.

It would be if when we heard each of the aforementioned פסוקים during קריאת התורה that we remembered this דרש. It certainly supports the argument that studying מדרש and קריאת התורה enhances one's appreciation of קריאת התורה.

TRANSLATION OF SOURCES

שלחן ערוך אורח חיים סימן תרדם—In the morning prayers after the repetition of the amidah, they take the lulav and make the blessing: al nitilat lulav and sh'hecheyanu. They then recite Hallel. That is the practice on all days of the holiday. They recite the blessing: ligmor et hahallel whether they recite Hallel individually or as a group.

משנה ברורה—תרדם—In the Turf we find that we arise early based on the rule: the zealous want to be the first to perform the mitzvah of lulav.

רמב"ם - הלכות ברכות פרק יא—When he takes the lulav, he makes the blessing: al netilat lulav because as soon as he takes the lulav, he has fulfilled the mitzvah of lulav. But if he makes the blessing before he takes the lulav, he makes the blessing: litol lulav just like he makes the blessing: layshaiv b'succah.

מהזור ויטרי—שעו—In the morning prayers, they go to synagogue and pray as they did in the evening prayers. When the leader reaches the end of shmona esrei, the leader takes the lulav in his right hand and the esrog in his left hand, stands and makes the blessing. It is correct to make the blessing in the succah. If he has no succah, he makes the blessing before he recites Hallel.

רבי יעקב מעמדין (היעב"ץ) - דיני נטילת לולב—He may recite the blessing in the succah before he goes to synagogue and he shakes the lulav. If he does not have one, he can make the blessing before Hallel and shakes the lulav. It is not permitted to eat before taking the lulav.

ספר טעמי המצות—תשצו—The reason that in many places it became customary that the congregation and the leader take the lulav and make the blessing after the repetition of shmona esrei in the morning prayers before they recite Hallel was because the time to recite kriyat shma is before sunrise while the time for taking the lulav is after sunrise because in every law in which it is written: hayoim, the obligation begins after sunrise. It was therefore appropriate to first recite kriyat shma and then shmona esrei and then take the lulav because by that time the time to take the lulav had arrived. But if the congregation is delayed because of reciting poems and the sun has already risen, he may take the lulav and make the blessing for it since its time arrived and he will be among the first to complete the mitzvah.

מהזור ויטרי—שעו—I found that for every mitzvah in which the Torah uses the word "lachem", the blessing for the mitzvah is recited standing, like lulav, tzitzit and circumcision. As to the mitzvah of lulav the Torah wrote: V'Lakachtem Lachem; as for the mitzvah of tzitzit, the Torah wrote: V'Haya Lachem L'tzitzit; by circumcision, the Torah

wrote: Himol Lachem Kol Zachor. The fact that for all those mitzvot , the blessing is recited standing is learned from the mitzvah of Sephirat Ha'omer where the Torah wrote: Oosphartem Lachem. Just as the blessing for Sephirat Ha'Omer must be recited standing because it is written "BaKama" which is interpreted as B'Koma, so too the other mitzvot.

תפלת גשם

תפלת גשם presents us with an opportunity to explore two aspects of תפלה; the power of תפלה and the role that פיוטים (liturgical poems) play in תפלה.

Your Artscroll מחזור for שמיני עצרת prints the following instruction before תפלת גשם: משיב הרוח AN OFFICER OF THE CONGREGATION MUST ANNOUNCE THAT משיב הרוח IS RECITED DURING מוסף. IT IS IMPORTANT THAT THIS ANNOUNCEMENT BE MADE: OTHERWISE THE CONGREGATION DOES NOT BEGIN THIS ADDITION DURING THE SILENT שמונה עשרה. This may be the first time that you are hearing that when the גבאי bangs on the שולחן and screams out an instruction that the instruction may be a halachic necessity. Here are the sources for Artscroll's message :

שלחן ערוך אורח חיים סימן קיד-דין הזכרת הרוח וגשם וטל

א מתחילין לומר בברכה שניה משיב הרוח ומוריד הגשם בתפלת מוסף של י"ט (יום טוב) האחרון של חג ואין פוסקין עד תפלת מוסף של י"ט הראשון של פסח:

ב אסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"צ (השלח ציבור). [וי"א (ויש אומרים) שקודם

שמתחילין מוסף מכריז השמש משיב הרוח וכו' כדי שהצבור יזכירו בתפלתן וכן נוהגין]

[מרדכי רפ"ק דתענית]. הלכך אף אם הוא חולה או אנוס לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור לפי שאסור להזכיר עד שיאמר ש"צ אבל אם יודע שהכריז ש"צ אעפ"י שהוא לא שמע מזכיר ומטעם זה הבא לב"ה (לבית הכנסת) והצבור התחילו להתפלל יתפלל ויזכיר אעפ"י (אף על פי) שהוא לא שמע מש"צ:

משנה ברורה סימן קיד

א (א) בברכה שניה. מפני שיש בה תחיית המתים והגשמים הם חיים לעולם כתחיית המתים: (ב) בתפלת מוסף וכו'. והיה ראוי להזכיר לרצות לפני הש"י (השם יתברך) מיו"ט (מיום טוב) הראשון של חג שנידונין בו על המים אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות שא"א (שאי אפשר) לישב בסוכה בשעת הגשם אין מזכירין הגשם עד עבור ז' ימי ישיבה בסוכה. וראוי היה מן הדין להתחיל להזכיר מיד בליל יו"ט האחרון אלא לפי שבתפלת ערבית אין כל העם בבהכ"נ (בית הכנסת) נמצא זה מזכיר וזה אין מזכיר ויעשו אגודות אגודות. ולמה אין מזכירין בשחרית יש שכתבו מפני שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ או השמש בקול רם מוריד הגשם קודם התפלה וכדלקמיה וזה א"א להכריז בשחרית מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה.

The conclusion you reach from reading the sources is that the prayer for rain was so important that **חז"ל** wanted that no individual begin to recite the prayer for rain before the community as a unit recited the prayer for rain. The importance of rain for **כלל ישראל** cannot be understated. We have a whole **מסכת תענית**, **גמרא** of **מסכתא** which is dedicated to teaching us the importance of rain. It also contains instructions as to how to proceed if the rains do not fall as expected. The following is a small example of what the **גמרא** teaches us. It happens to tie into our discussion of **תפלה**:

תענית דף ב.א.

ומנא לן דבתפלה? - דתניא: [דברים י"א] לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם, איזו היא עבודה שהיא בלב - הוי אומר זו תפלה. וכתוב בתריה [דברים י"א] ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש.

פיוטים THE ROLE OF

פיוטים, authors of **פיוטים** where **תפלה** is an example of an area in our **תפלת גשם**, sensed that something was missing and filled that gap with a **פיוט**. We just learned that all that **משיב הרוח ומוריד הגשם** requires in order that we may begin to recite **הלכה** is an announcement from the **גבאי** or the **שליח ציבור**. The vacuum that the **פיוטים** felt was that an announcement alone would not deliver to the congregation the message about the significance of the moment. The congregation needed a prayer to understand the message. That prayer became the **פיוט** known as **תפלת גשם**. The next time you encounter a **פיוט** during **תפלה** you should ask yourself: what message might I have missed had this **פיוט** not been authored.

מנהגים בימי סוכות

The holiday of **סוכות** more than any other holiday showcases how many different ways Jews conduct themselves during **תפלה**, all of which are halachically acceptable. Some put on **תפילין** during **חול המועד** and some do not. Some shake the **לולב** in **הלל** only for the first **הודו** and others shake four times during **הודו**. There is more than one order of directions in which to shake the **לולב** based on your **מנהג**. But no matter your **מנהג**, you should be consistent. If you choose not to wear **תפילין** on **חול המועד**, you are following the **מנהג ספרד**. You should then be shaking only for the first **הודו** and you should be shaking the **לולב** following a different order of directions than those who follow **מנהג אשכנז**.

TRANSLATION OF SOURCES

שלחן ערוך אורח חיים סימן קיד-דין הזכרת הרוח וגשם ומל 1. We begin to say mashiv haruach in the second blessing of shmona esrei of mussaf of Shmini Atzeret. We do not stop saying it until mussaf of the first yom tov day of Pesach. 2. It is prohibited to start saying mashiv haruach until the schaliach tzibbur announces it. (There are those that say that before the congregation begins to recite mussaf, the shamas announces mashiv haruach so that the congregation will remember to say it in their prayer and that it is the proper way to conduct ourselves.) Therefore, even if you are sick, or cannot come to synagogue because of circumstances beyond your control, you should not say mashiv haruach in mussaf before the time it is being said in synagogue because it is prohibited to recite it before the time that the schaliach tzibbur recites it. But if you know that in synagogue they have already announced that the congregants should say mashiv haruach, even though you did not hear the announcement, you may recite mashiv haruach. And for this reason, if you come so late to synagogue that you missed the announcement, you may still pray and mention mashiv haruach even though you did not hear the announcement.

משנה ברורה סימן קיד 1. In the second blessing. Because the second blessing refers to G-d's power to give life to the dead. And rain gives life to the world in a manner similar to G-d giving life to the dead. 2. In the prayer of mussaf. It would have been appropriate to start reciting mashiv haruach from the first day of Succoth because the world is judged as to how much rain will fall on the first day of Succoth. But had rain then fallen on the first days of Succoth it would have been considered a curse because we could not have sat in the succah while it rained. So we do not begin reciting mashiv haruach until the seven days of sitting in the Succah are completed. And it would have been appropriate to have started reciting mashiv haruach on the first night of Shmini Atzeret except that at night not all the people come to synagogue so those who came to synagogue would have recited mashiv haruach and those who had not come to synagogue would not have started reciting mashiv haruach and the two groups would have presented competing requests. And why do we not begin on Shmini Atzeret day during Schacharit? There are those who have written that one cannot recite mashiv haruach without an announcement from the schaliach tzibbur or shamas in a loud voice saying morid hagashem before shmona esrei as we stated and it is not possible to announce in schacharit because it would be interrupting the connection between redemption and shmona esrei.

תענית דף ב.א.—How do we know that we have to mention mashiv haruach in shmona esrei? We learned, quoting a verse from Devarim ch. 11: to love your G-d and to serve Him with all your heart. What is deemed to be service of the heart? I say it is prayer. What statement follows next in the Torah, quoting Devarim ch. 11: and I will provide water for your grass in its time, the yoreah rain and the malkosh rain.

תפלה THE HISTORY OF

The strongest support for the position that Jews have been reciting תפלה each day since מצוה דאורייתא is a תפלה that רמב"ם comes from the position of the מתן תורה. Perhaps the argument can be bolstered by reviewing the other מצות that חז"ל intertwined within תפלת שרחית; namely תלמוד תורה, מזוזה, תפילין, ציצית, זכירת יציאת מצרים, קריאת שמע and קריאת שמע. Noone including the רמב"ם would disagree that those מצוות have been performed each day since מתן תורה. One could argue that the רמב"ם had difficulty believing that Jews would go to the effort each day of putting on תפילין; donning ציצית; learning תורה; sitting in a room with a מזוזה and reading קריאת שמע and then removing their תפילין and ציצית without approaching the רבוננו של עולם to ask for assistance in such personal matters as health and financial support. One could further argue that by setting forth the formula for prayer of: שבח, בקשה, הודאה, the רמב"ם was explaining what Jews recited, from the time of מתן תורה, following the performance of those מצוות since we have no record that a standard prayer was recited. The difference then between our prayer today and the prayer of Jews after מתן תורה was that Jews after מתן תורה had the ability to properly author תפלות while Jews today need the assistance of a fixed text. The words of the רמב"ם indicate that he held that position.

רמב"ם - הלכות תפלה פרק א

א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלוהיכם. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם. אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה, ואין משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה. **ב** ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו, כל אחד לפי כחו. **ג** אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכולתו ובכל עת שירצה, וכן מנין התפלות כל אחד כפי יכולתו, יש מתפלל פעם אחת ביום, ויש מתפללין פעמים הרבה, והכל יהיו מתפללין נכח המקדש בכל מקום שיהיה, וכן היה הדבר תמיד ממש רבינו ועד עזרא. **ד** כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויוון ושאר האומות ונולדו להם בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מעורבת מלשונות הרבה וכיון

שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צורכו בלשון אחת אלא בשיבוש שנאמר ובניהם חצי מדבר אשדודית וגו' ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו לשאול חפציו או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקדש עד שיערבו עמה לשונות אחרות, וכיון שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמנה עשרה ברכות על הסדר, שלש ראשונות שבח לה' ושלש אחרונות הודיה, ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולן, כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלימה כתפלת בעלי הלשון הצחה, ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפלות מסודרות בפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפי העלג.

The **עבודה שבלב**’s position can be summarized as follows: does not require a fixed text but it does require the formula of **שבח**, **בקשה** and **הודאה** and that formula has been a part of Judaism since **מתן תורה**.

The words of **קריאת שמע** lend further support for the argument that since **מתן תורה**, **ציצית**, **תפילין**, **מוזוזה**, **תלמוד תורה**, of **מצות** Jews have followed the performance of the **תפלה** with **קריאת שמע** and **זכירת יציאת מצרים**:

דברים פר' ו'

וְשִׁנַּנְתֶּם לְבָבְךָ (מצות תלמוד תורה) וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְכְךָ וּבְקוֹמְךָ (מצות קריאת שמע): ח וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל-יָדְךָ וְהָיוּ לְטֶמֶת בֵּין עֵינֶיךָ (מצות תפילין): ט וּכְתַבְתָּם עַל-מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ (מצות מוזוזה):

דברים פר' יא'

יג וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתְּ שְׁמִעוּ אֶל-מִצְוֹתֵי אֲשֶׁר אֶנְכִּי מֵצִוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם (מצות תלמוד תורה, מצות קריאת שמע, מצות תפילין ומצות מוזוזה) לְאַהֲבָה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל-לִבְבְּכֶם (מצות תפלה) וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם: יד וְנָתַתִּי מָטָר-אַרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וְאִסְפֹּתִי דִגְנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ (your prayers will be answered):

QUERY

How would you answer the following questions asked by the **מהר"ל מפראג** in

נתיבות עולם א עמוד פא - נתיב העבודה פרק ב:

ויש שואלין על התפלה, אם ראוי האדם שיתן השם יתברך אליו הדבר שהוא מתפלל למה לא יתן אליו בלא תפלה, ואם אין ראוי אליו אם כן אף אם יתפלל ויבקש וכי בשביל תפלתו יתן אליו. ועוד הקשו כי למה צריך להתפלל בדבור והרי השם יתברך יודע מחשבות בני אדם ודי היה במחשבה.

TRANSLATION OF SOURCES

1. -רמב"ם - הלכות תפלה פרק א' It is a positive commandment to pray each day as it is written: and you shall serve G-d. From divine inspiration, they taught that service is prayer as it is written: And to serve Him with all your hearts. Our sages said: what is service of the heart? That is prayer. And the number of prayers to pray each day is not decreed by the Torah; and the wording of the prayers is not decreed by the Torah and the Torah does not set forth a set time each day for prayer. 2. Therefore, women and slaves are obligated to perform the mitzvah of praying because it is a positive commandment that does not have a fixed time but the way to perform this obligation is in this way: that a person should supplicate and pray each day and should state the praise of G-d and then should ask for his needs that he needs by request and by supplicating and then should give praise and thanks to G-d for the good that G-d bears to him, everyone according to his ability. 3. If he was accustomed to praying, he should say much supplication and requests. But if he had difficulty expressing himself, he should speak to the best of his ability and whenever he could and the number of times he prays should be according to his ability. There were those who prayed once a day; there were those who prayed several times a day. Everyone should pray facing towards the Holy Temple no matter where he is situated. And that is the way things were from the time of Moses to the time of Ezra. 4. After Jews were forced into exile by Nebechednezzar the evil one (destruction of first Temple), Jews mingle with the Persians and Greeks and other nations and they gave birth to children in the Nations of the non-Jews. These children found that their spoken language was a combination of many spoken languages. When they would speak, they could not express their whole thought in one language except as a mixture of languages as we learn in Nehemia chapter 13 verse 24: and their children speak half Ashdodite and they did not know how to speak Hebrew. They speak the language of each nation. Therefore when one of them wishes to pray he runs short of Hebrew words with which to ask his needs or to praise G-d in Hebrew and ends up mixing words from other languages. When Ezra and his court noticed this issue, they authored the 18 blessings (shmona esrei) in order; the first three blessings that contain praise of G-d; the last three blessings that contain thanks to G-d; and the middle ones that contain requests for personal needs and communal needs. By establishing the text of the blessings, everyone said the blessings in the same order. As a result, they will study the blessings. The prayers of those who might stammer becomes a complete prayer like the prayer of those who have a strong command of the Hebrew language. And for this reason, they authored all the blessings and prayers so that the blessings and the prayers would be the same text for all so that each blessing would be said correctly even by those who stammer.

7. -דברים פ"ו And you will teach your sons (the mitzvah of studying Torah) and you will speak to them while sitting at home and while travelling on the road, when you lay down to sleep and when you arise from sleep (the mitzvah of kriyat shema). 8. And you will bind

them as a sign on your arm and let them be tefillin on your head (the mitzvah of tefilin). 9. And you will write them on the door posts of your house and your gates (mitzvah of mezuzah).

13-דברים פר' יא' And it will be that if you listen to my mitzvot that I am commanding you today (the mitzvah of studying Torah; the mitzvah of kriyat shma; the mitzvah of tefillin and the mitzvah of mezuzah) to love G-d and to serve Him with all your heart (the mitzvah of tefila) and with all your souls. 14. And I will cause rain to fall on your land in the right time, the Yoreh rain and the Malkosh rain and you will gather your grain; your wine and your oil.

מהר"ל מפראג נתיבות עולם א עמוד פא - נתיב העבודה פרק ב' And there are those who ask about tefila: if a person is worthy that G-d should grant him what he is requesting in his tefila, then why would not G-d grant this person's request even without tefila and if he is not worthy, then even if he were to pray and make his request, will G-d really grant his request simply because this man prayed. And they asked further: Why do we have to pray by mouthing words, is it not so that G-d knows all our thoughts and should it not be enough that we think those thoughts?

תפלה בציבור

Why is תפלה בציבור so important? Any of the following answers appears correct:

1. Because we want to recite דברים שבקדושה, such as קדוש or ברכו;
2. Because the תפילות של רבים always accepts the רבנו של עולם;
3. Because people fulfill their obligation by answering: אמן to the שליח ציבור;
4. Because of the principle of ברב עם הדרת מלך (The King's glory is based on a multitude of people).

Let's look at the sources:

רמב"ם - הלכות תפלה פרק ח

א תפלת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואם בתפלתן של רבים, לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור, ולעולם ישכים אדם ויעריב לבית הכנסת שאין תפלתו נשמעת בכל עת אלא בבית הכנסת....ט שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן, כיצד בשעה שהוא מתפלל והם שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללין, במה דברים אמורים כשאנו יודע להתפלל אבל היודע אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו.

שלחן ערוך אורח חיים סימן צ-

ט ישתדל אדם להתפלל בב"ה (בבית הכנסת) עם הציבור ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לב"ה יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים...מגן אברהם-עם הציבור: אף על פי שיכול להתפלל בביתו בעשרה מכל מקום ברב עם הדרת מלך. משנה ברורה - (כח) עם הציבור. מפני שאין הקב"ה מואם בתפלת הציבור ואפילו היה בהם חוטאים לא ימנע מלהתפלל עמהם. אם יש לו שתי בתי כנסיות ואחד יש בו ברוב עם מצוה להתפלל בו יותר..... תפלה בציבור הוא תפלת י"ח (18) דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד ולא כמו שחושבין ההמון שעיקר להתפלל בעשרה הוא רק לשמוע קדיש וקדושה וברכו ולכן אינם מקפידין רק שיהיו י' (10) בבהכ"נ וזהו טעות.

By ruling that only those who cannot read Hebrew fulfill their obligation by answering אמן to the שליח ציבור of the ברכות, the רמב"ם eliminated our reason number 2 for תפלה בציבור. The משנה ברורה criticized ההמון (the majority) who saw תפלה בציבור as simply an opportunity to say קדוש or קדיש as misunderstanding the purpose of תפלה בציבור. The משנה ברורה thereby eliminated our reason number 1 for תפלה בציבור. He did, however, give us a solid explanation for תפלה בציבור. He combined our reason

number 2 with our reason number 4. The purpose of תפלה בציבור is to recite the silent שמונה עשרה with the largest group possible because the רבנו של עולם always responds to the prayers of a large group. Jews coming together as a large group to pray comes as close as possible to replicating the experience of the עבודה בבית המקדש. That is what lies behind the principle of ברב עם הדרת מלך. The following sources expand on this thought.

Why is the רבנו של עולם responsive to the prayers of a large group?

ברכות דף ז עמ' ב'-ח-עמ' א'

דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב (תהלים ס"ט) ואני תפילתי לך ה' עת רצון - אימתי עת רצון - בשעה שהצבור מתפלל. רבי יוסי ברבי חנינא אמר, מהכא: (ישעיהו מ"ט) כה אמר ה' בעת רצון עניתך. רבי אחא ברבי חנינא אמר, מהכא: (איוב ל"ו) הן אל כביר ולא ימאס כביר כח לב, וכתיב: (תהלים נ"ה) פדה בשלום נפשי מקרב-לי כי ברבים היו עמדי. תניא נמי הכי, רבי נתן אומר: מניין שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתו של רבים, שנאמר: הן אל כביר ולא ימאס, וכתיב: פדה בשלום נפשי מקרב-לי וגו'. אמר הקדוש ברוך הוא כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור - מעלה אני עליו כאילו פדאני, לי ולבני, מבין אומות העולם. מהרש"א - כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור - הן הן שלשה עמודי עולם ששנינו על שלשה דברים העולם עומד על התורה על העבודה וגמילות חסדים והיינו בזמן שבית המקדש קיים ועכשו שאין בית המקדש קיים התפלה של ציבור היא במקום עבודת ציבור שהן התמידים שנקרבים בכל יום ואמר אמר הקב"ה פדאני לי ולבני כי השכינה היא בגלות כמו שנאמר עמו אנכי בצרה (תהילים צה).

What is the source for the principle of ברב עם הדרת מלך?

דרש משלי פרק יד סימן ג

[כח] ברב עם הדרת מלך ובאפס לאום מחתת רזון. אמר ר' חמא בר חנינא בא וראה שבחו וגדולתו של הקב"ה, שאעפ"י שיש לפניו אלף אלפי אלפים וריבי רבבות כתות של מלאכי השרת שישרתוהו וישבחוהו, אינו רוצה בשבחן של כלם, אלא בשבחן של ישראל, שנאמר ברב עם הדרת מלך, ואין עם אלא ישראל, שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעי' מג כא), בשביל שיגידו שבחי בעולם, וכה"א נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם כי לאלהים מגני ארץ מאד נעלה (תהלים מז, י). אמר ר' סימון אימתי הקב"ה מתעלה בעולמו, בשעה שישראל נאספים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ונותנין שבח וקילוס לפני בוראן.

TRANSLATION OF SOURCES

ח - הלכות תפלה פרק ח - רמב"ם - The prayer of the congregation is always heard even if among the congregation there are sinners. G-d never rejects the prayers of a large group. Therefore a person should participate with the congregation and should not pray alone if he can pray with the congregation. A person should always arise early and go to synagogue because his prayer is not always heard as it is when he prays in synagogue. 9. The leader can be the conduit by which others fulfill their obligation. Under what circumstances? If at the time that he prays and they listen and answer amen after each blessing, it is considered as if they themselves recited the blessing. That rule applies only for those who cannot read the prayers for themselves but for those who can read the prayers, they can fulfill their obligation only if they read for themselves.

צ - שלחן ערוך אורח חיים סימן צ - A person should try to pray in synagogue with the congregation. If circumstances prohibit him from attending synagogue, he should pray at the same time as the congregation prays.

הם - מגן אברהם - With the congregation - Even if he has the opportunity to pray at home with ten men, he should go to synagogue because of the principle of *in a multitude of people is the King's glory* (G-d's prestige increases proportionally based on the number of people who join together in any one place to perform service to G-d).

ה - משנה ברורה - With the congregation - Because G-d does not reject the prayers of the congregation. Even if there are sinners in the group, you should not hesitate to pray with them. If you have a choice of two synagogues, and one of them is a large congregation, it is a mitzvah to pray with the large congregation. The communal prayer that halacha is concerned with is the shmona esrei; that ten people who should read it together. Many people erroneously believe that the purpose of congregating together is to hear kaddish, kedusha or barchu. As a result all that they are concerned with is that there be ten people in synagogue. That is an error.

א' - ברכות דף ז ע"ב - ה-ע"ב א' - R. Yochanan said in the name of R. Shimon ben Yochai: what is the meaning of the verse in Psalms Ch. 69: *For me, let my prayer be in a favorable moment for you, G-d* - when is it a favorable moment? When the congregation prays. R. Yosi says: from this verse, Isaiah Ch. 49: *So says G-d, I will answer you in a favorable moment.* R. Echa says: from here Job Ch. 36: *Notice that G-d is great and will not despise. He is great in strength of heart* (The Minchat Shai says: G-d has strength of heart when Jews appear as a united group

during communal prayer) and it is written Psalms, ch. 55: *He saved my soul with peace while in the battle that came upon me, because of the many people who prayed for me* (Rashi). We learned elsewhere, R' Nathan said: How do we know that G-d does not reject the prayer of a large group? Because it is written Job Ch. 36: *Notice that G-d is great and will not despise. He is great in strength of heart.* And it is written Psalms, ch. 55: *He saved my soul with peace while in the battle that came upon me, because of the many people who prayed for me* (Rashi). G-d said: all who study Torah, and perform good deeds and pray with the congregation, I consider them as having redeemed Me and my people from among the nations of the world.

מדרש"א- All who study Torah, perform good deeds and pray with the congregation- Those acts are the three foundations upon which the world stands, as we learned: *because of three matters the world remains standing-because of Torah; because of service in the Temple and because of good deeds.* Now that the Temple is no longer available, communal prayer has replaced service in the Temple. Communal prayer has become the equivalent of the daily sacrifices. G-d said: Redeem Me and my people (through communal prayer) because my schechina is now in exile. How do we know that the schechina is now in exile? From a verse in Psalms Ch. 95: *I join with them in their time of trouble.*

דרש משלי פרק יד סימן ג-Proverbs Ch. 14 Verse 28: *The King's glory is based on a multitude of people but the ruin of his Kingdom is in the lack of people.* R. Chama said: come and see the glory and greatness of G-d. Even though G-d has before him thousands and hundreds of thousands of groups of ministering angels that can serve Him and praise Him, G-d does not desire their praise but instead wants praise from the Jewish people as can be seen by the verse of: *The King's glory is based on a multitude of people.* The people referred in that verse are the Jewish people as we learned in the verse Isaiah Ch. 43 verse 21: *This nation I created. They shall say my praise, in order that they may say My praise in the world.* And similarly in the verse, Psalms 47, v. 10: *Those people who were willing to die for Kiddush hashem are assembled, the people of the G-d of Abraham, because G-d has the ability to be a shield for them on the earth. He is greatly exalted.* R'Simon says: When does G-d gain prestige in His world? At the hour in which the Jewish people gather in synagogues and study halls and recite praise before their Creator.

SUPPLEMENT

The Answer of the מהר"ל מפראג On the Efficacy of Prayer

מהר"ל מפראג – נתיבות עולם א עמוד פא - נתיב העבודה פרק ב: יש שואלין על התפלה, אם ראוי האדם שיתן השם יתברך אליו הדבר שהוא מתפלל למה לא יתן אליו בלא תפלה, ואם אין ראוי אליו אם כן אף אם יתפלל ויבקש וכי בשביל תפלתו יתן אליו. ועוד הקשו כי למה צריך להתפלל בדבור והרי השם יתברך יודע מחשבות בני אדם ודי היה במחשבה, וכיוצא בזה מדברי שבוש עד שקצת נזרקה בהם רוח חיצונים לסכלות דעתם. אבל דבר זה כי התפלה היא להשלים את האדם מה שהוא חסר ואז השם יתברך שומע תפלתו ובקשתו, כאשר האדם הוא חסר וצריך אל השלמה. והאדם הוא נחשב אדם מצד הדבור ובזולת זה אינו אדם, וכאשר אין אדם מתפלל ומבקש בדבור אין כאן מקבל כי כל מקבל מבקש לקבל מה שהוא חסר, ולכך צריך שיהיה מבקש חסרונו בדבור ואז הוא מבקש חסרונו במה שהוא אדם חסר. ואין זה מוכן להשלמה מן העלה רק כאשר יוציא חסרונו אשר הוא חסר מצד שהוא אדם, ואז הוא מוכן לקבל השלמה מן העלה. ולפיכך צריך שיתפלל האדם אל השם יתברך שהוא העלה בדבור, כי בזה האדם מצד שהוא אדם אז מוכן לקבל השלמה מן העלה כאשר הוא אדם חסר, וזה כאשר יוציא חסרונו בדבור שמצד הדבור הוא אדם, אבל כאשר הוא מתפלל בלבד לא נקרא שמוציא חסרונו מצד שהוא חי מדבר, רק אם הוא צדיק גמור והוא שכלי אז השם יתברך שומע אף שקורא אל השם יתברך בלבד.

תפלה THREE TIMES A DAY

We concluded our last discussion on the history of תפלה at the point that the רמב"ם postulated that a fixed text for תפלה was authored after גלות נבוכדנצר. The רמב"ם continued in 'הלכות תפלה פרק ה' as follows:

ה וכן תקנו שיהא מנין התפלות כמנין הקרבנות, שתי תפלות בכל יום כנגד שני תמידין. וכל יום שיש קרבן מוסף תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן מוסף. ותפלה שהיא כנגד תמיד של בקר היא הנקראת תפלת השחר. ותפלה שכנגד תמיד של בין הערבים היא הנקראת תפלת מנחה. ותפלה שכנגד המוספין היא נקראת תפלת המוספין. וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה שהרי איברי תמיד של בין הערבים מתעכלין והולכין כל הלילה שנאמר היא העולה וגו' כענין שנאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי. ואין תפלת ערבית חובה כתפלת שחרית ומנחה, ואף ע"פ כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת חובה.

Before we delve any deeper into the sources for the requirement that we pray three times a day, we need to acknowledge that we are facing three distinct historical questions: 1) when did the author of "ל" institute the practice of engaging in תפלה three times a day; 2) when did "ל" institute the practice of engaging in תפלה three times a day; 3) when did תפלה בציבור begin. We will start by focusing on the sources for engaging in תפלה three times a day.

ברכות דף כו' ע"ב ב' – איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום. רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא: אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ו) ויעמד פינחס ויפלל. יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר (בראשית כ"ד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים ק"ב) תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו. יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר (בראשית כ"ח) ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיהו ז') ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי. ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי: מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות. ורבי יהודה אומר: עד ארבע שעות, שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות. ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב. רבי יהודה אומר: עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה. ומפני מה

אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה. ומפני מה אמרו של מוספין כל היום? שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום. רבי יהודה אומר: עד שבע שעות, שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות.

ברכות דף לא ע"א – אמר רבי חייא בר אבא: לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות, שנאמר: (דניאל ו') וכוין פתיחן ליה בעליתה נגד ירושלים. יכול יתפלל אדם כל היום כלו, כבר מפורש על ידי דניאל: (דניאל ו') וזמנין תלתא הוא בריך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה. יכול משבא לגולה הוחלה, כבר נאמר: (דניאל ו') די הוא עבד מן קדמת דנא. יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה, תלמוד לומר (דניאל ו') נגד ירושלים. יכול יהא כוללן בבת אחת, כבר מפורש על ידי דוד דכתיב: (תהלים נ"ה) ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע בקולי.

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות דף כ"ב – מאיכן למדו ג' תפילות? רבי שמואל בר נחמני אמר כנגד ג' פעמים שהיום משתנה על הבריות. בשחר צריך לאדם לומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהוצאתני מאפילה לאורה. במנחה צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שזכיתני לראות החמה במזרח כך זכיתי לראות במערב. בערב צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שהייתי באפילה והוצאתי לאורה כך תוציאני מאפילה לאורה.

Once the גמרא referred to דניאל as a source for praying three times a day, the גמרא created issues as to the history of תפלה. דניאל lived between the time of the destruction of the בית ראשון and the building of the בית שני. There is no evidence that Jews recited שמונה עשרה during that time nor that they prayed three times a day nor that there was תפלה בציבור. The following גמרא adds to the historical questions by maintaining that the first שמונה עשרה authored דניאל which included אנשי כנסת הגדולה.

ברכות דף לג.א – אמר ליה רב שמן בר אבא לרבי יוחנן מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות. מגילה דף יז.ב – יח.א – תפלה מנא לן? דתניא: שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר רבי יוחנן, ואמרי לה במתניתא תנא: מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר... וכי מאחר דמאה ועשרים זקנים, ומהם כמה נביאים, תקנו תפלה על הסדר, שמעון הפקולי מאי הסדיר? שכחום וחזר וסדרום.

The first question is why would the אנשי כנסת הגדולה author שמונה עשרה as a substitute for במקדש שני when they knew that shortly thereafter עבודה במקדש would commence and there would no longer be a need to recite שמונה עשרה?

TRANSLATION OF SOURCES

5-רמבם הלכות תפלה פרק ה'. And therefore they established that the number of prayers per day should correspond with the number of sacrifices per day. Two prayers each day corresponding to the two regular sacrifices of each day. Every day that there was a *mussaf* sacrifice, they established a third prayer corresponding to the *mussaf* sacrifice. The prayer that corresponded with the morning sacrifice was called *schachar*. The prayer that corresponded with the sacrifice of the late afternoon was called *mincha*. The prayer that corresponded with the *mussaf* sacrifice was called *mussaf*. 6. And they also established that a person should pray at night because the bones of the afternoon sacrifice continued to burn the whole night as the verse states: this is the *olah* sacrifice; just like the verse that is found in *Tehillim*: Evening, morning and noontime, I speak and moan and G-d listens to my prayers. The night prayer was not a requirement as were the morning and afternoon prayer. Despite this, Jews everywhere accepted upon themselves the obligation to pray at night.

ברכות דף כו' עמ' ב'—We learned that Rabbi Yosi said: Our forefathers established the three daily prayers. Rabbi Yehoshua said: The three daily prayers were established to correspond with the daily sacrifices. We found a source that supports Rabbi Yossi and we found a source that supports Rabbi Yehoshua. This is what the source that supports Rabbi Yossi states: Abraham established the morning prayer as it is written: Abraham arose in the morning to the place upon which he stood. The word "standing" in that verse means pray as it is written in another source: And Pinchas stood and prayed. Isaac established the afternoon prayer as it is written: And Isaac went out to speak in the field before dark. The word "speak" in that verse means pray as we learned elsewhere: A prayer for a poor person when he enwraps himself and in front of G-d he spills out his words. Jacob established the night prayer as it is written: And he encountered a place and slept there. Encountering a place is a synonym for prayer, as it is written: and you shall not pray for that nation and you shall not lift up cry nor prayer and do not encounter me. This is what the source that supports Rabbi Yehoshua says: Why did they say that you can pray the morning prayer until one-half the day? Because you can bring the morning sacrifice until one-half the day. Rabbi Yehudah stated: until the end of the fourth hour, because that was the deadline for bringing the morning sacrifice. And why did they say that the *Mincha* service could be recited until the end of the evening? Because the afternoon sacrifice was brought up to the end of the evening. Rabbi Yehudah said: until *plug mincha*, because the afternoon sacrifice was brought until *plug mincha*. And why did they say that the night prayer had no time limit (the whole night)? Because the limbs and fat that had not been consumed by nightfall continued to burn all night. And why did they say that *mussaf* could be recited anytime during the day? Because the *mussaf* sacrifice could be brought all day. Rabbi Yehudah said: until the end of the seventh hour because the *mussaf* sacrifice was brought until the seventh hour.

ברכות דף לא עמ' א—Rabbi Chiya said: A person should pray in a room that has windows as it is written: where there were open windows in his upper chamber, facing Jerusalem. Perhaps you thought that a person should pray all day? That is not so because it is written about Daniel: three times a day, he would kneel on his knees and pray and acknowledge his gratitude towards G-d. Perhaps you thought that Daniel only started praying once the exile took place? That is not so because the verse in Daniel continues by stating: as Daniel had done before this incident. Perhaps you thought that a person could choose to face any direction during prayer? That is not so as the verse tells us: facing towards Jerusalem. Perhaps you thought that you could pray all the three daily prayers at one time? That is not so as the verse relates about King David: night, morning and afternoon I prayed and pleaded to G-d and he listened to my prayers.

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות דף כט.ב—From where did we learn that we have to pray three times a day? Rabbi Yishmael said that it is based on the three times during the day when people notice that the day changed. In the morning a person should say: I acknowledge to you, G-d, that you brought me out of darkness into light. In the afternoon, a person should say I acknowledge to you, G-d, that just as I was worthy to experience sunlight in the east so should I be worthy to experience sunlight from the west. In the evening, a person should say: may it be your will, G-d, that just as I was in darkness and You brought me into light so too You will again bring me from darkness to light.

ברכות דף לג.א—Rabbi Shaman said to Rabbi Yochanan: you know that *anshei knesset bagadolah* (the Great Rabbinical Assembly) authored for the Jewish people the blessings, the prayers and the words of *kiddush* and *havdalah*.

מגילה דף יז.ב-יח.א—Who authored the *shmona esrei*? As we learned: Shimon HaPakuli organized the *shmona esrei* in front of Rabbi Gamliel in a particular order while at Yavneh. Rabbi Yochanan replied: did we not learn that 120 elders and among them several prophets authored the *shmona esrei* in a particular order....and since the 120 elders and among them some prophets authored the *shmona esrei* in a particular order, what did Shimon HaPakuli put into order? The order of the blessings was forgotten and he restored the order.

SUPPLEMENT

WHY WE PRAY THREE TIMES A DAY

מהר"ל מפראג-נתיבות עולם א עמוד פג - נתיב העבודה פרק ג'-
והתפלות האלו אשר תקנו הם שלש תפלות, תפלת שחרית תפלת מנחה תפלת ערבית. ויש
לשאול למה אלו שלש תפלות בזמנים אלו. ויש לפרש על דרך הפשט, מפני כי ראוי
שישעבד האדם עצמו אל השם יתברך בעבודתו הן בגופו הן בנפשו הן בממונו וכדכתיב
(דברים ו') ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. וכבר התבאר כי אלו
שלשה נרמזו בפסוק ואהבת וגו', גופו נרמז בכל לבבך ופירשו רבותינו זכרונם לברכה
(ברכות נ"ד ע"א) בשני יצריך ביצר הטוב וביצר הרע וידוע כי יצר הרע הוא בגופו של אדם,
ובכל נפשך אפילו אם נוטל נפשו, ובכל מאודך אפילו נוטל ממונו, כדאיתא בפרק הרואה
וכמו שהתבאר באריכות. ומפני שבשחרית שינה של שחרית היא עריבה על האדם ביותר
וקראו ז"ל (אבות פ"ו) שינה של שחרית וכאשר האדם ישן שינה של שחרית וחפץ ותאב
האדם להיות נמשך אחר השינה שהוא גופני ביותר כי אין לך שהוא גופני כמו הישן שלא
נשאר רק הגוף ואין הנפש פועל כלל, ובארנו זה אצל שינה של שחרית עיין שם, וצריך
להתגבר האדם ולעמוד משינתו ולהתפלל ובוזה משעבד האדם גופו אל השם יתברך כאשר
גובר על גופו. ותפלת המנחה היא בעיקר היום והאדם בזמן הזה מתעסק בעסקים אשר על
האדם ביותר והוא פונה מעסקיו אל התפלה ובוזה משעבד ממונו אל השם יתברך. וכאשר
הוא בערב אשר האדם כבר הוא יגע מן העסקים והטרדות שהיה לו עד אותה שעה ונפשו
מבקשת מנוחה, ודבר זה שייך לנפש לפי שהנפש היא בעלת מלאכה ובעלת תנועה כמו
שהתבאר פעמים הרבה דבר זה. ובלילה היא מבקשת המנוחה והמרגוע ועל ידי השינה
חוזרת לתקונה וכמו שדרשו (מדרש תהלים פ' כ"ה) על פסוק חדשים לבקרים רבה אמונתך
בשר ודם אדם מפקיד בידו פקדון חדש והוא מחזיר אותו אליו בלוי ומקולקל והאדם מפקיד
רוחו ונפשו ביד הקדוש ברוך הוא והוא יגע ומקולקל שנאמר כי בידך אפקיד רוחי והוא
מחזיר אותה אליו כאלו היא חדשה וזהו חדשים לבקרים רבה אמונתך. ולפיכך אמרו חכמים
(ברכות ד' ע"ב) שלא לישן בערב קודם התפלה וגם לא יאכל וישתה רק יתפלל, שבזה נראה
שהאדם משעבד נפשו אל השם יתברך שהוא יגע מן התנועה ומבקש המנוחה ועם כל זה
משעבד נפשו ומתפלל. ולפיכך על ידי אלו שלשה תפלות האדם משעבד כל שלשה דברים
שהם לאדם כמו שהתבאר אם גופו אם ממונו אם נפשו אל השם יתברך, ובוזה הוא תחת
רשות העלה בכל חלקיו אשר יש לו והוא פירוש הגון.

אמנם הפירוש אשר בארו לנו חכמים בחכמתם והם שידעו מצפוני החכמה, וזה אמרם

בפרק תפלת השחר (שם כ"ו ע"ב) אמר ר' יוסי ברבי חנינא תפלות אבות תקנום ר' יהושע בן לוי אמר תפלות נגד תמידים תקנום תניא כוותיה דר' יוסי ברבי חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה' ואין עמידה אלא תפלה שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגפה יצחק תקן תפלת המנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי תניא כוותיה דריב"ל מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ע"כ. ענין מחלוקת זו יש לבאר, כי למה האבות תקנו התפלה, וכי לא התפלל אדם ונח גם שאר צדיקים וכן מה שאמר כנגד תמידים תקנו וכי לא התפללו עד אנשי כנסת הגדולה ודבר זה אין לומר. כבר בארנו כי התפלה היא אל השם יתברך שצריך האדם שהוא העלול פונה אל העלה ונתלה בו ולכך מתפלל אל העלה ודבר זה מבואר וזה שאמר ר' חנינא תפלות אבות תקנום, מפני כי האבות היו התחלה לכל העולם, שלכך נקראו אבות ולא הצדיקים הראשונים, כי העולם כולו נברא בשביל ישראל והאבות היו אבות והתחלה אל ישראל, וכאלו האבות הם העלול הראשון מן השם יתברך אשר העלול צריך אל העלה ונתלה בו יתברך כמו שהתבאר לפני זה, ומפני כך האבות שהם התחלה תקנו התפלות, כי התפלה היא מה שמתחבר העלול אל העלה יתברך והאבות הם העלול הראשון אשר יש לו צירוף אל השם יתברך. וכל א' תקן כפי מדתו, אברהם תקן תפלת שחרית בהתחלת היום, כי היה אברהם התחלה באבות והיה דומה אברהם לשחרית שהוא התחלת היום והוא יתברך התחלה אל העולם, ותקן יצחק תפלת מנחה שהוא אחר חצות היום והוא השלמת העולם ודבר זה ידוע לחכמי אמת, ויעקב שהיה אחר כך תקן תפלת ערבית שהיא באחרונה וגם הוא כפי מדתו של יעקב. ודבר זה כנגד מה שהעולם הזה הוא ביד השם יתברך, ולכך תפלת ערבית בלילה כי הלילה מורה שהעולם הוא ביד השם יתברך, כי כמו שהאדם מפקיד נשמתו ורוחו אל השם יתברך בלילה וכדכתיב (תהלים ל"א) כי בידך אפקיד רוחי כך כל העולם כולו ביד הקדוש ברוך הוא בלילה וכמו שיתבאר עוד. ולפיכך תפלת ערבית הוא כנגד יעקב כי יעקב הוא ביד השי"ת יותר משאר אבות כי צורת תם חקוקה בכסא הכבוד, ולכך יעקב בפרט תקן תפלת ערבית כי תפלה זאת מורה שהעולם ביד הקדוש ב"ה וזהו מדת יעקב כאשר ידוע למבינים, ואין להאריך במקום הזה כי הם דברים עמוקים נתבארו במקום אחר. אבל הכלל הוא כי ראוי דווקא לאבות שהם כמו התחלה לעולם שיתקנו התפלות, כי התחלה הוא העלול הראשון שנתלה בעלה, ואלו שלשה אבות הם התחלה בלבד ולכך תקנו התפלות בשלש בחינות אשר אמרנו. ודבר זה המצוה בעצמה להתפלל עם הנץ החמה, וכדאיתא בפרק קמא דברכות (ט' ע"ב) אמר ר' יוחנן ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום ר' זירא אמר מאי קרא ייראוך עם שמש ולפני

ירח דור דורים. וביאור זה כי הנץ החמה שהוא התחלת היום הוא זמן תפלה שיהיה האדם שהוא העלול מתדבק בעלתו הוא השם יתברך שהוא יתברך התחלתו, וכן תפלת המנחה עם דמדומי חמה דהיינו השלמת היום כמו שיתבאר, ומפני כי השם יתברך הוא השלמתו של אדם גם כן לכך התפלה אליו בזמן המנחה שהוא השלמת היום כמו שהוא יתברך השלמת העולם, ואחר כך תפלת ערבית שהוא בלילה שאז נחשב כי העולם ביד הקדוש ברוך הוא, ולכך התפלה ראוי בלילה, ואין להאריך בזה שאמר תפלות אבות תקנו כי הם דברים עמוקים:

למאן דאמר תפלות נגד תמידים תקנו, ר"ל כי התמידים שצוה השם יתברך להודיע כי העולם הזה הוא שב ומתקרב אל השם יתברך ואם לא היה שב אל השי"ת לא היה אל העולם קיום בעצמו, רק שהוא שב אל השם יתברך ולא נברא העולם שיהיה לעצמו, וכבר בארנו זה במקום אחר איך העולם הזה כמו שהושפע מן השם יתברך כך שב אל עלתו כי הוא תולה בעלתו ובזה הוא שב אליו יתברך, ולפיכך יש לאדם להקריב קרבן אל השם יתברך כי הקרבן הוא השבה והתקרבות אל השם יתברך כמו שאמרנו למעלה. וצוה השם יתברך להקריב בשחרית קרבן אליו כי העולם שב אל השם יתברך מצד התחלתו של עולם, וכן הוא שב אל השי"ת מצד השלמתו של עולם, כי סופו שהוא השלמתו הוא מתקשר ושב אל השי"ת ולזה ראוי שיהיה קרבן בשחרית כי השחרית הוא כמו התחלת העולם וקרבן בין הערבים שהוא גמר היום, ומזה הטעם עיקר התפלה עם הנץ החמה ועם דמדומי חמה דוקא שהוא השלמת היום רק דחיישינן שמא יפשע. אמנם אברים ופדרים שלא הקריבו מבעוד יום מקמיר במזבח כל הלילה, כי קרבן של שחרית וקרבן של בין הערבים הוא מצד העולם הזה שהוא שב אל השם יתברך מצד שהוא יתברך התחלתו של עולם כי אי אפשר שיהיה העלול בלא עלה, וכן מצד השלמתו אי אפשר העלול בלא עלה וקיום העלול בעלה ולפיכך את הכבש האחד וגו' ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, אבל האברים ופרדים גם כן הקרבנם מורה כי הכל שב אל השם יתברך מפני שאין זולתו יתברך, אבל אין זה מצד עולם הזה רק שהוא יתברך מפני שהוא אחד הכל שב אליו כי אין זולתו יתברך, ולפיכך לא מצד היום בלבד ההקרבה אליו כי אזה ההקרבה מצד העולם והיינו ביום רק אף בלילה יש הקרבה אליו. וזה כי מצד השם יתברך שהוא אחד ואין זולתו הכל שב אליו כי אין ראוי שיהיה דבר שאין שב אליו, כי כאשר הכל שב אליו השם יתברך הוא אחד ומיוחד וכמו שהתבאר בתחלת הנתיב, ולפיכך אברים ופדרים שנשארו מן ההקרבה שהיה ביום מקריב בלילה מפני שהכל שב אל השם יתברך עד שהוא אחד ואין זולתו והו גמר העבודה וההקרבה. כי שנים הראשונים שהם שחרית ומנחה מצד המציאות שיש בעולם שנתלה בעלה יתרך ולכך התפלות האלו הם ביום והם חובה על האדם, אבל תפלת ערבית רשות מפני כי התפלה הזאת אינה מצד המציאות שהכל נמצא מאתו והמציאות שב אליו, אבל

קרבת אברים ופדרים אינו רק מצד שאין זולתו יתברך, ולפיכך התפלה הזאת כנגד אברים ופדרים שלא נתאכלו על המזבח והעבודה הזאת הוא בלילה שהוא חושך לא נחשב מציאות רק היום נחשב מציאות, ולפיכך התפלה שהיא מצד שהמציאות שב אליו ית' ראוי שתהיה ביום, אבל התפלה שהיא מצד שאין זולתו יתברך ואין זה מצד המציאות לכך היא בלילה, ותפלת שחרית ותפלת מנחה הם כנגד הקרבן שהוא ביום כאשר הקרבן הוא בצורתו כי הצורה היא המציאות ושוחטין הקרבן כאשר הוא בצורתו, וזה כי העולם הזה עם מציאות צורתו נתלה בו יתברך, אבל תפלת ערבית אינו רק פדרים ואימורים שלא נתעכלו ואין בהם צורה רק שיהיה הכל עולה אל השם יתברך ולא נשאר דבר עד שאין זולתו. ומפני כי התפלה הזאת אינה מצד הנמצא שהוא נמצא בפעל היא רשות, ולפיכך תקנו שלש תפלות נגד ההקרבה אליו יתברך, כי התפלה גם כן שהיא תולה בעלתו ובוה הוא מתקרב אל השם יתברך בתפלתו שהוא מתפלל. ויש לך להבין אלו דברים דלרבי יוסי שאמר תפלות אבות תקנום סבר כי התפלה היא הקירוב אל השם יתברך מצד שהשם יתברך הוא עלה לעולם, והאבות הם התחלה לעולם לכך הם ראשונים שהשם יתברך עלה להם ולכך האבות תפלות תקנום, ומר סבר כי הקירוב בזה הוא מצד כי העלול הוא שב אל עלתו זו היא הקירוב הגמור שיש לעולם אל השם יתברך ולכך כנגד קרבן תמידים תקנום, שהקרבן הוא מורה שהעלול שב אל עלתו יתברך. והתבאר לך ענין התפלה כמו שבארו חכמי האמת, והדברים עמוקים עד שאי אפשר לפרש ואין כאן מקום להאריך בזה ויתבאר עוד במקום אחר.

בית שני AND בית ראשון IN THE YEARS BETWEEN תפלה

To resolve the issues that were raised in last week's newsletter, we have to ask one more question. The **מסכת ברכות דף כו' עמ' א' גמרא** presented the opinion of **רבי יוסי** that prayer three times a day was established by the **אבות** and the opinion of **רבי יהושע** that prayer three times a day was based on the daily schedule of the **קרבנות**. The **גמרא** presented Biblical sources for the position of **רבי יוסי** but did not present any Biblical sources for the position of **רבי יהושע**. Was there a Biblical source to support the argument that the daily **תפילות** are based on the **קרבנות**?

The answer may lie in the following source that we failed to include last week.

טור אורח חיים סימן צח' – שהתפלה היא במקום הקרבן דכתיב אמרו אליו כל תשא עון ונשלמה פרים שפתינו (הושע יד) וכתוב ולעבדו בכל לבבכם. וכי יש עבודה בלב אלא איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה. ולכן צריך לזוהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים. ומעומד דומיא דעבודה דכתיב לעמוד לשרת. והשוואת הרגלים ככהנים בשעת העבודה. וקביעות מקום כמו הקרבנות שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו. ושלא יחוץ דבר בינו לבין הקיר ובינו לקרקע דוגמת הקרבן שחציה פוסלת בינו לבין הכלי ובינו לרצפה. וראוי הוא שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כגון בגדי כהונה אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה. ומ"מ (ומכל מקום) טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה משום נקיות. ואחר שיעשה דוגמת הקרבן עולה לריח ניחוח למקום שהקרבן עולה.

The **טור** revealed to us that the **הושע הנביא** to **נבואה** was the Biblical source for holding that **תפלה** was a substitute for **קרבנות**. In doing so, the **טור** gave us the means to formulate a **יסוד** about **תפלה**. Just as we learned by way of **נבואה** the rule that **תפלה** can be a substitute for **עבודה שבמקדש**, so too we learned the **לשון** **מגילה דף יז גמרא** in **זו**. The argument is bolstered by the fact that the **נבואה** **"ובהם כמה נביאים"** by emphasizing **אנשי כנסת הגדולה** referred to the **עמ' ב'**.

We can then argue that **דניאל** learned the text of **שמונה עשרה** by way of **נבואה** and recited it three times a day. As one of the first members of the **אנשי כנסת הגדולה**, it is likely that he shared the text with other members of the **אנשי כנסת הגדולה**. But from the events described in **ספר דניאל פרק ו'**, it does not seem that **דניאל** shared the prayer with

כלל ישראל. When King Darius was duped into issuing a decree ordering that noone in his kingdom pray to any being but himself, the Jewish community did not react. Contrast that behavior to how כלל ישראל reacted when המן persuaded אחשוורש to issue his decree. כלל ישראל did not react to the decree of King Darius because כלל ישראל was not yet saying שמונה עשרה. Only דניאל was affected by the edict.

There are two possible reasons that אנשי כנסת הגדולה did not impose the requirement that כלל ישראל recite שמונה עשרה three times a day. אנשי כנסת הגדולה knew that the בית המקדש would be rebuilt within 70 years. They did not want to start a practice which would then be discontinued. They also anticipated that not all of כלל ישראל would be returning to ארץ ישראל. They did not want to create two concurrent systems of serving the רבוננו של עולם; one by way of קרבנות and one by way of שמונה עשרה. Individual Jews may have prayed in the manner described by the רמב"ם. But they did not recite תפלה שבמקום עבודה. שמונה עשרה was a unique form of תפלה. It was תפלה שבמקום עבודה. That type of תפלה could commence only when the reinstitution of קרבנות was not imminent.

Additionally, there was a major difference between the two forms of service. שמונה עשרה was service performed by the individual. עבודה שבמקדש was service performed by a representative, the כהנים. אנשי כנסת הגדולה hesitated to institute a new approach to serving the רבוננו של עולם when it would be only temporary.

Accordingly, the Jews who remained in בבל during בית שני did not recite שמונה עשרה. How did they participate in the עבודה שבמקדש? The same way Jews had always participated; by contributing a מחצית השקל each year in חדש אדר. How do we explain the מגילה דף יח' עמ' א in גמרא which states that שמונה עשרה was forgotten? The order of the ברכות was forgotten, not the text. Read the words of the גמרא carefully: שמעון הפקולי "הסדיר". All that שמעון הפקולי did was to put the ברכות back in order. He did not edit nor did he write the text. The text had previously been authored על ידי נבואה during the time of the אנשי כנסת הגדולה.

TRANSLATION OF SOURCES

מור אורה חיים סימן צח' - Prayer is in place of sacrifices as it is written: Say to him: all those that sin may substitute their lips in place of bulls. And it is written: and you shall serve G-d with all your heart. Is there service through the heart. It must mean prayer. Therefore one must be careful that his thoughts accord with the thoughts that are appropriate for a time during which he is bringing a sacrifice. No thoughts should enter that would be like a thought that would invalidate a sacrifice. One must stand during prayer as one must stand while bringing a sacrifice as it is written: standing in order to serve. One's feet must be kept together just as the cohanim kept their legs together while performing the service. One must maintain a set place for prayer in a manner similar to that of sacrifices. Each type of sacrifice had its own place for beheading and for the draining of the blood. Nothing should be allowed to be a barrier between you and the wall and you and the floor similar to the rule that for sacrifices that a barrier could invalidate the sacrifice. It is appropriate that one wear nice clothes when one prays similar to the special clothing that the cohanim wore. That may be a requirement that not everyone can fulfill but at a minimum, one should try to have pants that he wears only for prayer because of cleanliness. After modeling your conduct during prayer in accordance with the rules for sacrifices, your prayer should rise as a sweet smell to the same place to which the sacrifices rose.

SUPPLEMENT

הלכה IN ונשלמה פרים שפתינו THE RULE OF

משנה ברורה סימן תרפה' סעיף א' ס"ק ב'—קורין פרשת שקלים—דאמר קרא זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה והאי לחדשי יתירא הוא אלא אמרה תורה יש לך חודש שאתה צריך לחדשו בהבאת עולות תמידין ומוספין מתרומה חדשה וזהו ניסן דגמרינן בגמרא בג"ש שחודש זה הוא חודש ניסן וכיון דבניסן בעי לאקרובי מתרומה חדשה לכך מקדמינן ומשמיעין על השקלים באדר הסמוך לו שיביאו שקליהם בר"ח ניסן ואנו משלמין פרים שפתותינו בקריאת הפרשה של כי תשא דכתיב בה ענין השקלים.

ספר אוצר דינים—[פטום הקטרת] פטום הקטרת היא ברייתא (כריתות דף ו'; ובירושלמי יומא פ"ד ה'). ואומרים פטום הקטרת בסיום התפלה שכן מברכין על המוגמר אחר הסעודה (ס' יעב"ץ), ואומרים הקטרת בתפלה כמו שאומרים הקרבנות ע"ד ונשלמה פרים שפתינו.

[פתיחה לתפלת השחר] נהגו לפתוח בשחרית בברכות השחר, פרשת התמיד ואח"כ ברכת כהנים, שבמקדש אמרו ברכת כהנים אחר העבודה, דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת (וזהו לפי מנהג הספרדים, והאשכנזים מקדימים ברכת כהנים לפרשת התמיד). בשבת מוסיפין וביום השבת, אבל אין מנהג לומר פסוקי מוסף דר"ח ומועדים כיון שקורין זאת בס"ת אבל פרשת התמיד שייכת בכל יום ואין מוציאים ס"ת בכל יום לקרותה, וכן מוסף שבת אינו אלא שני פסוקים ולא תקנו לקרות בס"ת (ספר האשכול הל' תפלה סי' ד'). ומפני שאמרו חז"ל לעולם ישלש אדם ימותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד (קדושין פ"א) לכן נהגו לומר בפתיחת התפלה פרשת תמידין שהוא מקרא, איזהו מקומן שהוא משנה, וברייתא דר' ישמעאל שהוא תלמוד, ואלו שלשתן מן הקרבנות ע"ד ונשלמה פרים שפתינו (המנהיג ט' ע"ב).

ספר קול אליהו—מדיני סדר העבודה-ל. יכווין היטב בסדר העבודה כי עיקר הכפרה ביום כיפור היתה נעשית בבית המקדש בעבודה זו. ובימינו שאין לנו קורבנות אנו אומרים את "סדר העבודה" והוא במקום קרבן כמו שנאמר: "ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד ג)

יום טוב ראשון שחל בשבת—יא. כשחל יום-טוב של סוכות בשבת ולא נוטלים את ארבעת המינים טוב לקרוא בתוך הסוכה לפני תפילת שחרית בפרשת אמור מ"וידבר ה' אל משה" (ויקרא כג לג) עד סוף הפרק, שמדברים בעניין נטילת לולב ויקיים "ונשלמה פרים שפתינו".

אח"כ טוב לומר "יהי רצון" מ"לשון חכמים" א, סי' לג.

קיצור שלחן ערוך

סימן יג ו- אמירת "הודו לה' קראו בשמו" נתקן לאמרו בשעת הקרבת התמיד במקדש, לכן ראוי שגם אנו נסמך אמירתו לקריאת פרשת התמיד, שהיא בבחינת "ונשלמה פרים שפתינו", ולכן מיד אחרי הקדיש יאמרו הודו וכו'. ואם אין מניין בבית הכנסת לא יפסיקו להמתין למנין, אלא יאמרו הודו מיד עד "ברוך שאמר" ויאמרו הקדיש קדם ברוך שאמר (מה, א).

סימן כא ח- תפלת מוסף אף על פי שזמנה כל היום, ואם בן הוי מעריב תפלה הסמוכה לה, מכל מקום אין לה תשלומין בליקלה, משום דתפלת מוסף נתקנה משום "ונשלמה פרים שפתינו", וכיון שעבר זמנו בטל קרבנו.

FIXED TEXT VS. SPONTANEOUS PRAYER

It is a misunderstanding of Jewish liturgy to believe that because we recite שמונה עשרה at least three times a day every day of our adult lives that Judaism frowns upon spontaneous personal expressions of prayer. The opposite is true. Jewish liturgy is broad enough to include both. One simply has to be careful to add rather than to change and to know where it is appropriate to add.

ברכות דף מ' עמ' ב' – רבי יוסי אומר: כל המשנה ממטבע שמטבעו חכמים בברכות, לא יצא ידי חובתו. **ברכות דף לד' עמ' א' – אומר רב יהודה:** לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות, ולא בשלש אחרונות, אלא באמצעיות. דאמר רבי חנינא: ראשונות, דומה לעבד שמסדר שבה לפני רבו. אמצעיות, דומה לעבד שמבקש פרס מרבו. אחרונות, דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו.

רמב"ם הל' תפלה פרק ששי הל' ב' – המתפלל עם הציבור לא יאריך את תפלתו יותר מדאי אבל בינו לבין עצמו הרשות בידו, ואם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר וידוי יום הכפורים אומר, וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכה מוסיף. ג' כיצד? היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת חולים כפי צחות לשונו. היה צריך לפרנסה מוסיף תחנה ובקשה בברכת השנים. ועל דרך זה בכל אחת מהן. ואם רצה לשאול כל צרכיו בשומע תפלה שואל, אבל לא ישאול לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות. פור אורח חיים סימן קיב... ופי' בעל הלכות גדולות וכן ר"ת ור"י דווקא צרכי יחיד אין לשאול בהם אבל צרכי צבור שרי דהא כולו אחרונות צרכי רבים ניהו. ועם מה שהעבד מסדר שבחו של רבו יכול לשאול צרכי צבור שזה שבה וכבוד לרב שרבים צריכין לו. ועל כן נהגו לומר קרובין בשלש ראשונות ועוד שאומר יעלה ויבא בעבודה אלמא צרכי רבים שרי.

Why did חז"ל formulate the rule that one should not change ממטבע שמטבעו חכמים? Man does not have a right to pray. It was a privilege that was given to us out of respect for the אבות. That is why רבי יהושע found it so important to argue that the אבות established the תפילות. The רבנו של עולם would not have disclosed to us that we could replace קרבנות with תפלה if not for the אבות זכות אבות. At the same time, the רבנו של עולם disclosed the minimum that He wanted us to recite each day. We can add but we cannot change.

That the **רבנו של עולם** does not get tired of hearing the same prayers should not be surprising. Those of us who work in the legal system know that mortal judges are no different. Lawyers have been submitting the same form of documents to the court for centuries, most of which conclude with a section entitled "prayer for relief." Not one judge has ever publicly complained that the papers he sees are the same everyday. In fact, a lawyer who tries to change the form of what he submits to the Court knows that inevitably he will find his papers in the drawer marked "Rejected."

But it not just that the **רבנו של עולם** prefers a certain form. What the **רבנו של עולם** likes to hear are the same words that our **צדיקים** have uttered throughout history. Which is preferable? To create your own prayer or to say the prayer that your father and his father and his father recited. In our generation many of us were raised by parents who survived the ghastly horrors of the Holocaust. If you ask them they will tell you how they snuck in a **שמונה עשרה** or a **קריאת שמע** when the guards were not looking. Is that not the prayer that you want to recite?

The rule of **ונשלמה פרים שפתינו** that we studied last week gives us an additional perspective. Why is it so important that we incorporate within our **תפלות** practices that went on during **הקרבת הקרבנות**? It is because the **רבנו של עולם** has a different view of history than Man. For the **רבנו של עולם** all of history is happening all the time. By granting us the privilege to substitute **תפלה** for **קרבנות**, the **רבנו של עולם** gave us the power to direct the attention of the **רבנו של עולם** to past events in Jewish history as we include them in our prayers and in our practices. The **רבנו של עולם** has the power to then relive those moments. How fortunate we are that we were given such a valuable **מטבע**.

יענך ה' ביום צרה

There is an additional form of spontaneous prayer that is encouraged in Jewish tradition; that is prayer in a time of trouble. Many argue that even the **רמב"ן** who disagreed with the **רמב"ם** that **תפלה** was a **מצוה דאורייתא** would agree that crying out to the **רבנו של עולם** in a time of crisis may be a **מצוה דאורייתא** based on the **פסוק** of **צרה** found in **תהילים פרק כ'**.

TRANSLATION OF SOURCES

ברכות דף מ' עמ' ב'—Rabbi Yossi said: Anyone who changes the language that our sages used to author blessings has not fulfilled his obligation.

ברכות דף לד' עמ' א'—Rabbi Yehuda said: a person should not make a request for his personal needs while reciting the first three blessings of shmona esrei, and not while reciting the last three blessings but he can make personal requests while saying the middle blessings. This is in accordance with what Rav Chanina said: The first blessings are similar to a servant who is preparing the praise he plans to say to his master; the middle blessings are similar to a servant who is asking for a reward from his master; the last blessings are similar to a servant who received his reward from his master and is taking leave from him.

רמב"ם הל' תפלה פרק ששי הל' ב 2. Someone who is praying with the congregation should not prolong his prayers for too long but while praying by himself, he has permission to spend as much time praying as he likes to the point that he can even include the full repentance prayers of Yom Kippur. Similarly if he wants to add to any of the middle blessings, he may as long as what he adds concerns the subject matter of that blessing. 3. How? If he is concerned about a person who is ill, he should ask for that person's recovery in the blessing for healthy recoveries using his best language skills; if he needs income, he should add supplications to the blessing for good years. In that manner, he may add to any of the middle blessings. Alternatively, he can make a request for all of his particular needs in the blessing of "shomaiah tefila" but he should not make his requests in the first three blessings or in the last three blessings.

טור אורח חיים סימן קיב—And the Baal Halachot Gedolot, Rabbenu Tam and Rabbi Yosef explained that a request in the first three blessings or in the last three blessings should not be made for an individual need but the community can make a request for the needs of the public because when you examine the theme of the three last blessings of shmona esrei, you find that they consist of communal requests. But did we not say that the first three blessings are similar to a servant who arranges his praises for his master? We can make a request for communal needs in the first three blessings because the fact that the public needs help from G-d is in and of itself a great praise of G-d. As a result, it is permitted to recite liturgical poems during the first three blessings of shmona esrei and that is why we are permitted to say Yaaleh V'Yovoh in the avodah blessing. This is support for the position that for public needs we can add to the first and last blessings.

SUPPLEMENT

A COMMENT BY THE RASHBA ON SPONTANEOUS PRAYER

ספר שנה הלכות-חלק עשירי סימן לב

ועיין שו"ת הרשב"א סי' תע"ד שכתב ולענין מה ששאלת בענין סידור שאתם נוהגים לומר בענין התפלות והסדורים אין המקומות שוים וכל אחד ואחד אומר כפי מקומו ומ"מ אם לא אמר כן אינו מעכב שלא כדברי מי שאומר לכם שזה קרוי משנה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא ע"כ, ומשמע לכאורה דהשינוי ממקום למקום לא מקרי משנה מטבע שטבעו חכמים וכבר כתבתי בספרי משנה הלכות ח"ה סי' כ"ו דמה"ט אנן יוצאין בחלופי נוסחאות מסדור לסדור ואפילו באמצע הברכות בשמ"ע כמה שינויי נוסחאות דשינוי ממטבע לא מקרי אלא המשנה עיקר הברכה הפתיחה והסיום אבל התחנונים שבאמצע אדרבה אמרו ז"ל העושה תפלתו קבע אין תפלתו רחמים ותחנונים וכל אדם מעיקר דינא מוסיף בברכה וברכה כפי הצריך לו ומ"מ היכי דהוי משנה ממטבע אינו יוצא ידי חובתו ודו"ק.

THE OBLIGATION TO RECITE **מאה ברכות** EACH DAY

All the early **סידורים** starting with the **סדר רב עמרם גאון** from the 9th Century through the **סידור** of the **אבודרהם** from the 14th Century begin by explaining the obligation to recite 100 **ברכות** each day.

סדר רב עמרם גאון—וסדר תפלות וברכות של שנה כלה ששאלת שהראנו מן השמים ראינו לסדר ולהשיב כמסורת שבידינו כתיקון תנאים ואמוראים, דתניא (מנחות מג:) ר' מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, ובגמרא דארץ ישראל (ירושלמי סוף ברכות) גרסינן הכי: תניא בשם רב מאיר אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך. אל תקרא מה אלא מאה. ודוד מלך ישראל תקנן, כשהודיעוהו יושבי ירושלים שמתים מישראל מאה בכל יום עמד ותקנן. ונראה שנשתכחו ועמדו תנאים ואמוראים ויסדום.

סידור רש"י—ולכך תקן דוד מלך ישראל כשהודיעוהו יושבי ירושלים שמתים מישראל מאה בני אדם בכל יום, ותקן מאה ברכות דכתיב נאום דוד בן ישי ונאום הגבר הוקם על (שמואל ב', כג', א') על בגמטריא מאה... מחזור ויטרי—ויש אומרים "מה" בגמטריא מאה בא"ת ב"ש, ה"ץ י"ם, שים צ' במקום ה', וי' במקום מ' הרי י"ץ ונמצא "מה" בגמטריא מאה. ורבינו תם פירש דבאותו פסוק כתיב מאה

אותיות וכנגדן חייב אדם לברך ק' ברכות בכל יום. כל בו—וכתב רב אשר ז"ל בא וראה כמה חבב אותנו הקב"ה שצונו לברך מאה ברכות בכל יום כדי שנשתכר אלף זהובים בכל יום כדאמרינן במסכת חולין יצתה בת קול ואמרה כוס של ברכה שוה מ' זהובים, עשרה זהובין לכל ברכה וברכה. ובירושלמי כוס של ברכה צריך הזכרה ומלכות שנאמר (תהילים קמה, א) ארוממך אלקי המלך ואברכה. **אבודרהם**—עוד יש רמז להם מן הנביאים, שנאמר (מיכה ו, ח) ומה ה' דורש "ממך"—בגמטריא מאה. וגם יש רמז מן הכתובים, שנאמר (תהילים קכת, ד) הנה כי בן יבורך גבר ירא ה'—כלומר, כמנין "כי בן, דהיינו מאה, יברך גבר.

Additional Sources:

בעל הטורים—שמות לח'—כז—מאת האדנים. כנגד מיוסדים על אדני פז (שה"ש ה, טו) וכנגדם תקנו מאה ברכות בכל יום: קיצור שלחן ערוך—סימן ו'—ז. תיב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות. ודוד המלך תקן זאת. רמז לדרך, "נאם הגבר הקם על". "על" — בגמטריא מאה. וסמך מן התורה "ועתה ישראל מה ה' אלהיך

וְכָל מִקֵּה" הָרִי מֵאָה. וּמֵאָה בְּרָכוֹת שֶׁאֲנוּ
וּבְשֶׁפֶת וַיּוֹם טוֹב וְכֵן בְּתַעֲנוּיֹת שְׁחֹסְרִים מִן
מֵאָה בְּרָכוֹת מְשַׁלְּמִים בְּמֵה שְׂמֻכּוֹנִים
לְבְּרָכוֹת הַשְּׁלִיחַ צָבוּר בַּחֲזֶרֶת הַתְּפִלוֹת
וּבְרָכוֹת הַקּוֹרְאִים בַּתּוֹרָה וְהַמְּפַטִּירִין וְעוֹנִין
אֲחֵרֵיהֶם "אֲמֵן", וְגַם בְּבְרָכוֹת הַנֶּהֱנִין.

שׂוֹאֵל מַעֲמָךְ כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' וְגו', אֵל
תִּקְרָא "מֵה" אֶלָּא "מֵאָה". הֵן מֵאָה בְּרָכוֹת
שֶׁהֵן לִירָאָה אֶת ה' וְלִאֲהָבָה אוֹתוֹ וּלְזָכְרוֹ
תָּמִיד עַל יְדֵי הַבְּרָכוֹת שֶׁמְבָרְכִין. הַקְּלָלוֹת
שֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה הֵן צ"ח וּבְתִיב "גַּם כָּל חָלִי
מְבָרְכִין בְּכָל יוֹם מְנֻנוֹת עָלֵינוּ לְהַנְצִיל מִהֵן,

The conclusion one must reach after reviewing the sources is that the basic structure of Jewish liturgy is built around **ברכות**. That is why the ancient **סידורים** all begin with the identical **ברכה**, **על נטילת ידיים**. That is why **פסוקי דזמרא** is defined by its opening **ברכה**, **ישתבח**, and by its concluding **ברכה**, **ברוך שאמר**, **ברכה** begins with a **ברכה** and ends with a **ברכה**. That is why the definition of **תפלה** is **שמונה עשרה** (ברכות). And that is why we do not recite any more **ברכות** after we recite **שלום** because we want to end our **תפלה** with the word "שלום". The question we are left with is: why did **חז"ל** build our **תפילות** around **ברכות**? Perhaps the following can help us suggest an answer.

רמב"ם הלכות ברכות פרק א'—ג וכשם שמברכין על ההנייה כך מברכין על כל מצוה ומצוה ואח"כ יעשה אותה, וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד אע"פ שלא נהנה ולא עשה מצוה... י כל הברכות כולן אף ע"פ שבירך ויצא ידי חובתו מותר לו לברך לאחרים שלא יצאו ידי חובתן כדי להוציאן, חוץ מברכת ההנייה שאין בה מצוה שאינו מברך לאחרים אלא אם כן נהנה עמהן, אבל ברכת ההנייה שיש בה מצוה כגון אכילת מצה בלילי הפסחים וקידוש היום הרי זה מברך לאחרים ואוכלין ושותים אף על פי שאינו אוכל עמהן. **יא** כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן...

A possible answer may be that the **תפילות** and the **ברכות** were authored at the same time as the concept of a **שליח ציבור** was developed. Inasmuch as the primary role of the **שליח ציבור** was to assist those who could not pray on their own, **חז"ל** needed a legal mechanism by which the **שליח ציבור** could perform his function. Since the rule already existed that one could fulfill a **מצוה** through the performance of the **מצוה** by another person, **חז"ל** used the concept of **ברכות** as the mechanism to transfer that rule to the area of **תפילות**.

TRANSLATION OF SOURCES

סדר רב עמרם גאון - The order of the prayers and the blessings for the whole year about which you asked me that were shown to us by heaven, we saw fit to put them in the same order that was passed on to us as arranged by the Rabbis in the Talmud as we studied in Tractate Menahot, page 33 side 2, Rabbi Mayer said every person is obligated to recite 100 blessings each day. We further studied in the Jerusalem Talmud at the end of Tractate Brachot as follows: It was learned in the name of Rabbi Mayer that you do not have any Jew who does not perform 100 mitzvot each day as it is written in Deuteronomy: And now Israel, what (Hebrew: Mah) does G-d ask of you. Do not read the word as "what" but as 100 (Hebrew: Maeh). King David established the blessings when the citizens of Jerusalem notified him that 100 people per day were dying. It appears that the blessings were forgotten and that the Rabbis in the era of the Talmud re-established the blessings.

סידור רש"י - Therefore King David authored the blessings when the citizens of Jerusalem notified him that 100 people per day were dying. He established 100 blessings as it is written: these are the last words of David. David the son of Jesse said, and the man who was raised up (Hebrew: ul) (Samuel II, Ch. 23, Verse 1.) Up in gematria totals the number 100.

מחזור ויטרי - There are those who say that the Hebrew word "mah" in gematria totals 100 based on the formula of "at-bash" (the first letter of the Hebrew alphabet can be switched with the last letter; the second letter with the next to last letter, etc.) The letter "mem" can be switched with the letter "yud" and the letter "hey" can be switched with the letter "tzadi". When "yud" replaces "mem" and "tzadi" replaces "yud" the letters total 100 ("tzadi" equals 90 and "yud" equals 10.) Rabenu Tam explained that in the same verse there are 100 letters. For each letter in the verse a person should recite a blessing each day.

כל בו - Rav Asher wrote: come and see how dear we are to G-d that He commanded us to recite 100 blessings per day so that we can earn 1000 gold coins each day. We learned in Tractate Chulin: a voice came from heaven and said that a cup of wine that is used for the Grace After Meals is worth 40 gold coins. This means that every blessing recited during the Grace After Meals earns one 10 gold coins. In the Jerusalem Talmud it is stated: A cup of wine that is used to recite the Grace After Meals needs the mention of G-d's name and that He is King based on a verse in Psalms Chapter 145 Verse 1: I will raise you, G-d The King and bless you.

אבודרהם - There is an additional hint to the need to recite 100 blessings from the Prophets as it is written, Micah, Chapter 6, Verse 8, What does G-d ask of you (Hebrew: mimcha).

TRANSLATION OF SOURCES-2

Mimcha in gematria is 100. And there is a hint to the need to recite 100 blessings from the Scriptures as it is written in Psalms, Chapter 128 Verse 4: Behold, thus shall the man be blessed who fears the Lord (the Hebrew words: ki kain appear in the verse which in gematria total 100). It teaches you that in the number represented by the Hebrew words “ki kain” a person is blessed.

בעל המורים-Exodus Chapter 38 Verse 27- And he put the carrying poles into the rings on the sides of the altar. This meaning of verse is amplified by a verse in the Song of Songs, Chapter 5, Verse 15: His legs are like pillars of marble, set upon sockets of fine gold. And in honor of the sockets, they established the rule to recite 100 Blessings.

קיצור שלחן ערוך- Siman 6-Halacha 7- A person is obligated to recite at least 100 blessings each day. King David established this practice. The following verse is a source for the rule: the last words of the man who was raised up. Up (Hebrew “ul”) in gematria is 100. Further support for the rule can be found in the Torah “And now Israel, what does G-d ask of you but to fear G-d.” Do not read the word as “what” (Hebrew=Mah) but as (Hebrew) Maeh, 100. These are the 100 blessings whose purpose was to arouse fear of G-d, to love G-d and to remember G-d all day by reciting these blessings. There are 98 curses mentioned in the last book of the Chumasch and it is also written: and every illness and every plague, which bring the total number of curses to 100. The 100 blessings that we recite each day protect us against the 100 curses. On the Sabbath, on Yom Tov and on Fast Days, we complete the 100 blessings by concentrating on the blessings that the Prayer Leader recites while repeating the prayers, on the blessings of those that read from the Torah by answering “amen” and by making blessings on matters that bring us pleasure.

רמב"ם הלכות ברכות פרק א'- Just as we make a blessing on matters that give us pleasure so too we make a blessing before performing every mitzvah. Many other blessings were authored for the purpose of delivering praise and thanks so that we may always remember our creator even though we received no pleasure and were not performing any mitzvah. For all blessings, even though you already recited the blessing and completed the task, you are permitted to recite the blessing to help others fulfill their obligation except for blessings on pleasure that have no mitzvah attached to them unless the one making the blessing is also sharing in the pleasure, But blessings on pleasure that are attached to a mitzvah like eating matzoh on the first night of Passover and Kiddush, he can make the blessing and others can fulfill their obligation by listening even if he does not eat with them. Whoever hears a blessing from beginning to end and has in mind to fulfill his obligation while listening fulfills his obligation even if he does not answer “amen.”

SUPPLEMENT

ARE WOMEN OBLIGATED TO RECITE 100 ברכות EACH DAY?

פניני הוראה חיוב מאה ברכות לנשים-

שואלת אשה: האם חייבת לברך מאה ברכות בכל יום? סיבת שאלתה נבעה מכך שבעלה השתתף בשעור בבית הכנסת ושם הם למדו שעל כל אדם לברך מאה ברכות בכל יום על פי הכתוב: "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעימך" אל תקרי "מה", אלא "מאה"! וכשאמר לה זאת, התעוררה השאלה בקרבה, ומה בנוגע אליה, האם גם היא חייבת? כתב מרן הבית יוסף (או"ח סימן מ"ו) רשימה ארוכה של מצוות שונות שבאמצעות קיומן והברכות הפותחות אותן יכול האדם להשלים את מאה הברכות בכל יום, ולמשל קבע, שאדם המתענה וחסרו לו שמונה ברכות מסעודה אחת שאינו סועד ונמצא שאינו מברך אלא 89, יכול להשלים כשיניח ציצית ותפילין בתפילת המנחה ויברך עליהן. לפי זה יוצא שאשה שאינה מתעטפת בטלית ולא מתעטרת בתפילין יש לה חסר של ברכות שלא ניתן לה להשלים, ובעקבות כך כתב להלכה בשו"ת "שבט הלוי" (חלק ה' סימן כ"ג) משמע שלא יתכן לחייב נשים בכך, כשאין להם אפשרות להשלים את הברכות כפי שישנה אפשרות קלה יותר לאיש בעצם חיוב המצוות הרבות במשך היום. ובמיוחד שמרן הבית יוסף שמצא פתרונות לאדם הן בימי תענית והן ביום שבת ובשאר הימים להשלים מאה ברכות, לא התלבט כלל בשאלה זו לגבי אשה, כיצד היא תשלים את מנין הברכות! ומה עוד שלא מצאנו כלל שהפוסקים דנו בחשבון הברכות לנשים, ולכן קבע שמסתבר שאין הנשים שייכות בכלל החיוב הזה.

לסיכום: נראה בפשטות שהנשים לא נכללות בחיוב אמירת מאה ברכות בכל יום, ולא נמצא חיוב שכזה כלל אצל הפוסקים. וכ"כ כיון שהיא אינה חייבת במצוות עשה כמו ציצית, תפילין וכו' לכן לא ניתן לחייבה בצבירת מנין זה של ברכות.

Reprinted from the CD-ROM Otzar Hahalacha Vehaminhag Version 2

ברכות THE HISTORY OF

Now that we have established that our תפילות were structured around ברכות it is necessary to gain a better understanding of the history of ברכות.

ברכות דף לג ע"א – אמר ליה רב שמן בר אבא לרבי יוחנן מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות.

רמב"ם – הלכות ברכות פרק א – א מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך... ה ונוסח כל הברכות עזרא ובית דינו תקנום, ואין ראוי לשנותם ולא להוסיף על אחת מהם ולא לגרוע ממנה.

It is the position of the **רמב"ם** that the only ברכה that was מדאורייתא was ברכת המזון. All the other ברכות were established by עזרא ובית דינו, the אנשי כנסת הגדולה. These would include ברכות הנייה, וברכות מצות, וברכות הודאה. Our focus is to determine when the ברכות that comprise the תפילות were first recited.

When we searched the גמרא to learn when תפלה was established, we found the same source in מסכת ברכות that learned that תפלה was established by אנשי כנסת הגדולה. We were then left with a question as to whether תפלה was recited while the בית המקדש stood. In contrast, the גמרא leaves no doubt that ברכות were recited while the בית המקדש stood.

ברכות דף נד' ע"א – כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים: עד העולם. משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד, התקינו שיהיו אומרים: מן העולם ועד העולם. **רש"י** – כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם – במסכת תענית (פ"ב דף ט"ז ב') אמרינן: אין עונין אמן במקדש, המברך אומר בסוף כל ברכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך חונן הדעת, וכן בכולם, והעונין אומרים: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וילפינן לה מקרא דתפלת עזרא וסיעתו, ואשמעינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך ה' אלהי ישראל עד מן העולם.

תענית ט"ז ע"א ב' – ואומר לפניהם עשרים וארבע ברכות (on public fast days) שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש. הני שש? שבע הוויין כדתנן: על השביעית הוא אומר ברוך מרחם על הארץ – אמר רב נחמן בר יצחק: מאי שביעית – שביעית לארוכה,

כדתניא: בגואל ישראל מאריך, ובהותמה הוא אומר: מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך גואל ישראל. והן עונין אחריו אמן, וחזן הכנסת אומר להם: תקעו בני אהרן, תקעו וחוזר ואומר: מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך זוכר הנשכחות והן עונין אחריו אמן, וחזן הכנסת אומר להם: הריעו בני אהרן הריעו וכן בכל ברכה וברכה, באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו. במה דברים אמורים - בגבולין, אבל במקדש אינו כן, לפי שאין עונין אמן במקדש. ומניין שאין עונין אמן במקדש - שנאמר (נחמיה ט') קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה. יכול על כל ברכות כולן לא תהא אלא תהלה אחת - תלמוד לומר: ומרומם על כל ברכה ותהלה, על כל ברכה תן לו - תהלה. ואלא במקדש מהו אומר? ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל, והן עונין אחריו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וחזן הכנסת אומר להם: תקעו הכהנים בני אהרן תקעו, וחוזר ואומר: מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך ה' אלהי ישראל זוכר הנשכחות, והם עונים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וחזן הכנסת אומר להם הריעו, הכהנים בני אהרן, הריעו וכו', וכן בכל ברכה וברכה, באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו, עד שגומר את כולן. וכך הנהיג רבי חלפתא בצפורי ורבי חנניה בן תרדיון בסיכני. וכשבא דבר לפני חכמים אמרו: לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח, ובהר הבית.

These excerpts are significant because they support the contention of some scholars that the model for the ברכות in שמונה עשרה were the ברכות that were recited for a תענית. Do these excerpts shed any light on the issue of whether שמונה עשרה was recited in the בית המקדש? From the wording in גמרא תענית it is not clear whether the גמרא held the position that in the בית המקדש they recited 24 blessings on a תענית ציבור as they did in the גבולין. The focus of the גמרא was to teach that in the בית המקדש the proper response to a ברכה was ברוך שם כבוד מלכותו and not אמן. On the other hand חזן ברכה revealed his understanding of the issue. When רש"י disclosed how the ברכה of חזן was recited in the בית המקדש, he was not reporting about a ברכה that was recited only on a תענית ציבור. He was commenting about how שמונה עשרה was recited everyday in the בית המקדש including the בית ראשון. We can then conclude that רש"י held the position that שמונה עשרה was recited as early as the first בית המקדש and that עבודה and שמונה עשרה are two forms of עבודה that are not mutually exclusive.

TRANSLATION OF SOURCES

ברכות דף לג.א'-Rav Shaman said to Rabbi Yochanon: it is a fact that the Great Assembly established for the Jews blessings, prayers, sanctifications and separation prayers.

רמב"ם - הלכות ברכות פרק א 1) It is a positive commandment from the Torah to make a blessing after eating a meal, based on the verse: and you shall eat, and you shall become satiated and you will bless your G-d. 5) The wording of the blessings was established by Ezra and his court. It is not appropriate to change the blessings, nor to add nor to subtract from them.

ברכות דף נד' עמ' א'-All those who recited blessings in the Temple would end with the following: until the World. Once the Saducees corrupted their religious beliefs and said that there was only this world and no next world, the Sages established that one should end the blessings he recites in the Temple by saying: from the World and until the World.

רש"י-כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם-In Tractate Taanis, it is written: One does not answer Amen in response to a blessing in the Temple. He who makes a blessing in the Temple ends his blessing by adding: Blessed are You, G-D, G-d of Israel from this World until the Next World, Blessed He who gives knowledge. In a similar manner, the Reader ends each blessing. Those who respond say: Blessed the Honored Name whose Kingdom is Forever. We learn this rule from a verse describing Ezra and his Court. It appears from this gemara that during the period of the first Temple, the Reader would end his blessing by adding the phrase : Blessed are You, G-D, G-d of Israel from this World.

תענית מז' עמ' ב'-And he recites before them twenty-four benedictions, the eighteen recited daily to which he adds six more. Are there only six? Are they not actually seven, as we have learned: The seventh [benediction] he concludes with blessed is He who has mercy upon the earth. Rav Nahman replied: which is the seventh? it is the seventh of the longer benedictions. As it has been taught:, the blessing: "Who redeems Israel" is prolonged and at its conclusion the Reader adds, He who answered Abraham on Mt. Moriah, He shall answer you and listen this day to the sound of your cry. Blessed are You who redeems Israel. And the congregation responds: Amen. The synagogue attendant calls out to them, "sound a Teru'ah, you children of Aaron, sound a Teru'ah, and the Reader resumes with, "He who answered our fathers at the Red Sea, He shall answer you and listen this day to the cry of your voice. Blessed are you G-d who remembers forgotten things. The congregation responds, Amen". The synagogue attendant calls out, Sound a Teru'ah, you children of Aaron, sound a Teru'ah. And likewise he does with the other benedictions, at one he calls out, sound a Teki'ah, and another, sound a Teru'ah. The order of service in which the congregation responds, Amen is the rule outside of Jerusalem but not for the Temple, because the response, Amen, is not recited in the Temple. And from where can it be adduced that the response, Amen, was not recited in the Temple? For it is said, Stand

TRANSLATION OF SOURCES-2

up and bless the Lord your G-d from everlasting to everlasting; and and let them say: Blessed be Thy glorious Name, that is exalted above all blessing and praise. You might have thought that there shall be only one recital of Amen after all the Blessings, therefore the text adds, Exalted above all blessing and praise; that is to say, give Him praise after every blessing. What then was said in the Temple? Blessed is the Honored name of G-d, the King, forever. Blessed are You who redeems Israel; and the congregation responds, Blessed is the Honored name of G-d, the King, forever. The synagogue attendant calls out unto them, sound a Teki'ah, Priests, sons of Aaron, sound a Teki'ah, and the Reader resumes with, He who answered Abraham on Mt. Moriah, He will answer you and hearken to the voice of your cry. Blessed are You, O Lord G-d of Israel, who remembers forgotten things; and the congregation responds, Blessed be the name of His glorious kingdom for ever and ever. The synagogue attendant calls out, Sound a Teru'ah, Priests, children of Aaron, sound a Teru'ah etc. And likewise he does with the other benedictions; at one he calls out, Blow a Teki'ah, and at another, Sound a Teru'ah, until he completes them all. R. Halafta made this order of procedure the custom of Sepphoris and R. Hananya b. Tradyon made it the custom of Siknin. However when the matter came to the notice of the Sages they declared that this custom was observed only at the eastern gates and on the Temple mount.

לשון הברכות THE EVOLUTION OF THE

We have already discerned from what we learned last week that the form of the ברכות that we are accustomed to recite today differs substantially from the form of ברכות that were recited in the בית המקדש. With the help of the סידור צלותא ד'אברהם, we can trace the evolution of the לשון הברכות back to the תנ"ך.

ברכות-ולפי שמתחיל ב"ברוך" קרואה ברכה. ומזקנים התבוננו שכך משום שכשבאו להלל לה' על איזה מאורע התחלו: ברוך ה'. נח אמר: (בראשית ט') ברוך ה' אלקי שם; מלכי צדק אמר: (בראשית יד') ברוך קל עליון; יתרו אמר: (שמות יח') ברוך ה' אשר הציל אתכם; הנשים אמרו אל נעמי: (רות ד') ברוך ה' אשר לא השבית לך גואל. דוד אמר לאביגיל: (שמואל א', ה') ברוך ה' אלקי ישראל אשר שלחך. ואמר (מלאכים א', ה') ברוך ה' אלקי ישראל אשר נתן...שלמה אמר (מלכים א', ח') ברוך ה' אלקי ישראל אשר דבר...עזרא אמר (עזרא ז') ברוך ה' אלקי ישראל אשר דבר ושם ברוך ה' אשר נתן. ובדרך זו קבעו הברכות לומר "ברוך אלוקינו" במקום "ברוך ה' אלקי ישראל" ולפי שמצינו שדוד המלך ע"ה אמר גם ברוך אתה ה' למדנו חקך (תהילים קיט, יב') לכך קבעו גם הברכות בלשון נכת. ותקנו גם לומר: מלך העולם. ואמרינן בירושלמי שם טעמא משום דכתיב: ארוממך אלקי המלך.

The ברכה that we encountered in סידור צלותא ד'אברהם omitted several forms of לשון הברכות. We can further add to the evolution of the לשון הברכות by comparing the לשון הברכות in the משנה with the לשון הברכות that we encountered in the גמרא:

מסכת תענית דף טו' עמ' א': משנה... על הראשונה הוא אומר, מי שענה את אברהם בהר המוריה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' גואל ישראל. על השניה הוא אומר, מי שענה את אבותינו על ים סוף, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות. על השלישית הוא אומר, מי שענה את יהושע בגלגל, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' שומע תרועה. על הרביעית הוא אומר, מי שענה את שמואל במצפה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' שומע צעקה. על החמישית הוא אומר, מי שענה את אליהו בהר הכרמל, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' שומע תפלה. על הששית הוא אומר, מי שענה את יונה ממעי הדגה, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' העונה בעת צרה. על השביעית הוא אומר, מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים, הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' המרחם על הארץ.

מסכת תענית דף טז' עמ' ב': אלא במקדש מהו אומר? ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך גואל ישראל....מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך ה' אלהי ישראל זוכר הנשכחות

The progress of the changes may become clearer if we review the sources in chronological order. In **חומש**, we found that a **ברכה** began with **ברוך ה' דוד המלך**. **ברוך ה'** was the first to expand the **לשון הברכה** to include **אלקי ישראל**. **ברוך ה' דוד המלך** was also the first one to use the structure of **ברוך אתה ה'**. We discovered that in the **בית הקדש** the **לשון הברכה** was expanded to include **אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם**. At the time of the **משנה**, the form of **ברכה** was modified to remove the introduction of **ברוך ה'**. The balance of the **ברכה** was expanded with the addition of the word **"אתה"**.

We can trace the next modification to the **לשון הברכה** in the following two sections of **גמרא**:

ירושלמי דף סב' עמ' ב'—רבי זעירא ורבי יהודה בשם רב כל ברכה שאין עמה מלכות אינה ברכה אמר רבי תנחומא אנא אמר טעמא ארוממך אלהי המלך. רב אמר צריך לומר אתה ושמואל אמר אינו צריך לומר אתה.

מסכת ברכות מ', עמ' ב'—גופא, אמר רב: כל ברכה שאין בה הזכרת השם - אינה ברכה. ורבי יוחנן אמר: כל ברכה שאין בה מלכות - אינה ברכה. אמר אביי: כוותיה דרב מסתברא, דתניא: (דברים כ"ו) לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי. לא עברתי - מלברכך, ולא שכחתי - מלהזכיר שמך עליו, ואילו מלכות לא קתני. ורבי יוחנן - תני ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך עליו.

The following **מדרש** is a further source for the present day form of **ברכה**:

מדרש תהלים פרק טז סימן ח— שויתי ה' לנגדי תמיד. אמר רב צריך אדם לומר בשעה שמברך ברוך אתה ה', וכל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז ח), ר' זעירא ור' יהודה תרווייהון אמרי כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה, שנאמר ארוממך אלוהי המלך (תהלים קמה א).

When all is said and done, we have not adequately explained the removal of the words **מן העולם ועד העולם** and the change from **אלקי ישראל** to **אלוקינו** nor have we given any perspective as to why the addition of **אתה** and **מלך העולם**. **והדבר צריך עיון.**

TRANSLATION OF SOURCES

סידור צלותא ד'אברהם-Blessings-Because they begin with the word "Blessed," they are known by the name "blessings." From our elders we have learned this form. When they wished to praise G-d on a special occasion, they would begin by saying: Blessed is G-d. Noah said (Breishit Ch. 9): Blessed is G-d, the G-d of Shem; Malki Tzedek said (Breishit Ch. 14): Blessed is the G-d above; Yitro said (Shemot Ch. 18): Blessed is G-d who saved you. The women said to Naomi (Ruth Ch. 4): Blessed is G-d who did not leave you without a redeemer. King David said to Avigayil (Samuel I Ch. 5): Blessed is G-d, the G-d of Israel who sent you; And he further said (Kings I Ch. 5) Blessed is G-d, G-d of Israel who gave...King Solomon said (Kings I Ch. 8): Blessed is G-d, G-d of Israel who spoke...Ezra said (Ezra Ch. 7): Blessed is G-d, G-d of Israel who spoke; and in the same chapter, Ezra said: Blessed is G-d, G-d of Israel who gave. Following along that model, they established that a blessing should begin with the word "Blessed" and include the words "Our G-d" instead of saying "G-d of Israel". We also find that King David said (Tehilim Ch. 119, V. 12) Blessed are You G-d, teach me Your laws. They therefore established that Blessings should begin by addressing G-d as if G-d faced you. They further established that one should say: King of the World. We find that it is written in the Jerusalem Talmud that the addition was based on the verse: I raise you, my G-d, the King.

מסכת תענית דף טו' עמ' א': משנה-For the first blessing, he says: He who answered Abraham at Mount Moriah, He should answer you and listen to the sounds of your cries on this day, Blessed are You, G-d, Redeemer of Israel. For the second blessing he says: He who answered our forefathers at the Red Sea, He should answer you and listen to the sounds of your cries, Blessed are You, G-d, who remembers what has been forgotten. For the third blessing he says: He who answered Joshua at Gilgal, He should answer you and listen to the sounds of your cries, Blessed are You, G-d, who heeds the sound truah. For the fourth blessing he says: He who answered Samuel at Mitzpah, He should answer you and listen to the sounds of your cries, Blessed are You, G-d, who listens to cries. For the fifth blessing he says: He who answered Eliyahu at Carmel, He should answer you and listen to the sounds of your cries, Blessed are You, G-d, who listens to prayer. For the sixth blessing he says: He who answered Jonah in the stomach of the fish, He should answer you and listen to the sounds of your cries, Blessed are You, G-d, who responds at a time of trouble. For the seventh blessing he says: He who answered King David and King Solomon, his son, in Jerusalem, He should answer you and listen to the sounds of your cries, Blessed are You, G-d, who has pity on the land.

מסכת תענית דף טז' עמ' ב'- But in the Temple, what did he say? Blessed is G-d, the G-d of Israel in this world and in the next world, Blessed is the Redeemer of Israel...He

TRANSLATION OF SOURCES-2

who answered Abraham at Mount Moriah, He should answer you and listen to the sounds of your cries, Blessed is G-d, the G-d of Israel, who remembers what has been forgotten.

ירושלמי ברכות דף סב' עמ' ב' - Rabbi Zaira and Rabbi Yehuda in the name of Rav: any blessing in which one does not mention the Kingdom of G-d is not a blessing. Rabbi Tanchuma said: I will tell you the reason: the verse of: May I raise you, my G-d, the King. Rav said that you must begin a blessing by addressing G-d as "You." Samuel said that it is not necessary to begin a blessing by addressing G-d as "You."

מסכת ברכות מ' עמ' ב' - Earlier we learned: Rav said: any blessing that does not contain a reference to G-d's name is not a valid blessing. Rabbi Yochanon said: Any blessing that does not contain a reference to G-d as king, is not a valid blessing. Abaye said: what Rav said can be supported with proof in the manner that we explained the verse (Devarim Ch. 26) I did not violate any of Your commandments and did not forget. I did not violate--by blessing You; I did not forget--by including a reference to Your name. But from that verse, one cannot derive that one must make reference to G-d's kingdom. Rabbi Yochanon answered: I explained the verse--I did not forget--by including a reference to Your name and to the fact that You are king.

מדרש תהלים פרק מז סימן ח - I have set the Lord always before me. Rav said: a person must say in his blessing: Blessed are you, G-d, and any blessing that does not contain a reference to G-d's name, is not a valid blessing because of the verse (Tehilim Ch. 16, V. 8): I have set the Lord always before me. Rabbi Zaira and Rabbi Yehuda both said: any blessing in which one does not mention the Kingdom of G-d is not a blessing, as it is written: I raise you, my G-d, the King (Tehilim Ch. 145, V.1).

SUPPLEMENT

WHEN WERE תפלה AND ברכות PUT INTO WRITING

סידור עבודת הלב – מתי החלו ברכות ותפלות להכתב?

ידוע מרבותינו ז"ל כי בימי קדם היה אסור לכתוב שום דבר תורה מבלעדי תורה, נביאים וכתובים כדדריש (גיטין ס', ב') רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כתיב: (שמות ל"ד) כתוב לך את הדברים האלה, וכתיב: (שמות ל"ד) כי ע"פ הדברים האלה, הא כיצד? דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה משום דהרבה גופי תורה תלוין בחסר ויתר ובתמונות אותיות הכתב שאי אפשר להוציאן בעל פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב, כי הדבר הנמסר מפה לאוזן מובן יותר אל השומע מן הדבר הנמסר בכתב העלול לשגיאות. דבי רבי ישמעאל תנא: אלה – אלה אתה כותב, ואי אתה כותב הלכות... ולפיכך נאסרו בימי קדם גם כתיבת האגדות כדאמר ר' יהושע בן לוי במס' סופרים פרק ט"ז ה"א אגדתא, הכותבה אין לו חלק לעולם הבא והדורשה (מתוך הספר) מתברך (כלומר מתקלל לישנא מעליא)... כי האגדות לפי צורתן החיצונה בלי הבין עומק כונתן – עלולות להשנות עורים בדרך ולהוליכן חשך ולא אור, כמו האגדות המדברות נפלאות על האלים ית"ש ועל מעשה בראשית ומעשה מרכבה וכיוצא בהם שאי אפשר לבארן בכתב כמו שהם בעקרון. וכמו כן היתה כתיבת הברכות והתפילות אסורה בימים ההם כדתניא בשבת קטו, ב' – תנו רבנן: הברכות והקמיעין, אף על פי שיש בהן אותיות של שם, ומעניינות הרבה שבתורה – אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפים במקומן [הן ואזכרותיהן]. מכאן אמרו: כותבי ברכות כשורפי תורה. מעשה באחד שהיה כותב בצידן, באו והודיעו את רבי ישמעאל, והלך רבי ישמעאל לבודקו. כשהיה עולה בסולם הרגיש בו, נטל טומוס של ברכות ושקען בספל של מים. ובלשון הזה אמר לו רבי ישמעאל: גדול עונש האחרון מן הראשון...

והיה האיסור הזה נמשך והולך עד דורון של ר' יוחנן וריש לקיש, ועד הימים ההם היו הכל מתפללים בעל פה, ולפיכך היו חכמים רבים שלא היו בקיאים בתפלה בעל פה (ויקרא רבה פרשה כג' סימן ד')... ובירושלמי – ר"ה – פר' א' – הלכה גת מתני' – בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן ובראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם ובחג נידונין על המים: גמ' – אית תניי תני כולהם נידונין בראש השנה וגזר דינו של כל אחד ואחד מתחתם בר"ה. אית תניי

תני כולהם נידונין בראש השנה וגזר דינו של כל אחד ואחד מתחתם ביה"כ. אית תניי תני כולהם נידונין בר"ה וגזר דינו של כל אחד ואחד מתחתם בזמנו. אית תניי תני כל אחד ואחד נידון בזמנו וגזר דינו של כל אחד ואחד מתחתם בזמנו. מתני' כמאן דאמר כולהם נידונין בר"ה וגזר דינו של כל אחד ואחד מתחתם בזמנו. דתנינן ובחג נידונין על המים. מילתיה דרב אמרה כולהם נידונין בר"ה וגזר דינו של אחד מהן מתחתם בר"ה. דתני בתקיעתא דרב זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. ועל המדינות בו יאמר אי זו לחרב ואי זו לשלום אי זו לרעב ואי זו לשובע ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות. ומדאמר בתקיעתא דרב ולא אמר דכתיב...משמע דבזמן סידור הירושלמי לא היו הברכות הללו כתובות עדיין בספר...וגם ר' אלעזר בן פדת ורב יהודה היו נוהגין איסור בכתיבת ברכות ותפילות, ולפיכך אמר רבי אלעזר בשלהי ר"ה-לה-א'- לעולם יסדיר אדם תפלתו ואחר כך יתפלל. אמר רבי אבא: מסתברא מילתיה דרבי אלעזר בברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים ושל פרקים, אבל דכל השנה - לא. איני? והא רב יהודה מסדר צלותיה ומצלי - שאני רב יהודה, כיון דמתלתין יומין לתלתין יומין הוה מצלי - כפרקים דמי...

ובימי ר' יוחנן וריש לקיש התחילו להתיר כתיבת אנדות כדאמרינן, גיטין-ס'-א', שלחו ליה בני גליל לר' חלב: מהו לקרות בחומשים בבהכ"נ בציבור? לא הוה בידיה. אתא שיייליה לר' יצחק נפחא, לא הוה בידיה. אתא שאיל בי מדרשא, ופשטוה מהא דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן: ס"ת שחסר יריעה אחת - אין קורין בו. ולא היא, התם מחסר במילתיה, הכא לא מחסר במילתיה. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: אין קוראין בחומשין בבית הכנסת משום כבוד הצבור. ורבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: האי ספר אפטרותא - אסור למקרי ביה בשבת מאי טעמא? דלא ניתן ליכתב. מר בר רב אשי אמר: לטלטולי נמי אסור מ"ט? דהא לא חזי למיקרי ביה. ולא היא, שרי לטלטולי ושרי למיקרי ביה, דר' יוחנן ור"ש בן לקיש מעייני בספרא דאגדתא בשבתא, והא לא ניתן ליכתב אלא כיון דלא אפשר - (תהלים קי"ט) עת לעשות לה' הפרו תורתך, ה"נ כיון דלא אפשר - עת לעשות לה' הפרו תורתך. ופירש הרב המאירי ... אחר שלא היה הלימוד מצליח בדרך אחרת ניתן ליכתב...כיון דלא אפשר, עת לעשות לה' הוא...

אבל לא נתפשט ההיתר עדיין בקרב כל החכמים עד ימי אביי ורבא שאז הותרה כתיבת האגדות לכל העולם, כדאמרינן שבועות מו', ב'-כי הא דרבא אפיק זוגא דסרבלא וספרא דאגדתא מיתמי, בדברים העשויין להשאיל ולהשכיר. וביחד עם היתר כתיבת האגדות הותרה גם כתיבת הברכות והתפילות...

ומה שקדם היתר כתיבת האגדה לכתיבת ההלכה, שהרי בימי אב"י ורבא לא היה נמצא אות אחת של הלכה בכתב של פומבי כמו שכתב רש"י בעירובין (סב', ב') ד"ה כגון – מגלת תענית דכתיבא ומנחא - אלו ימים אסורין להתענות, להכי נקט מגילת תענית שלא היתה דבר הלכה כתובה בימיהן אפילו אות אחת חוץ ממגילת תענית, ולהכי קרי לה מגלה...וטעם קדימת היתר כתיבת האגדה לכתיבת ההלכה נראה בעיני לפי שהאגדה תועלתה רבה למשוך לבו של אדם ליראת השם ולאהבתו...ובדורו של רבי יוחנן אני רואה עוד טעם מדיני לנחיצות פרסומם...למען דעת על פיהן להשיב חורפינו דבר. כידוע מרבתינו ז"ל שבכח המדרשות והאגדות היו נלחמים נגד המינים השונים עד שיכלו להם והכריעום תחתייהם. ולעת זקנת ר' יוחנן החלה הכתה הידועה להתעזר עוז נגד תורת היהודים בכל האמצעים האפשריים, וביחוד השתמשה בחבור אגדות של דופי והפצתם בקרב העם והעם התמים לא ידע להבחין דפים של האגדות ההם כי דרכי האגדות היו מוזרים לו, לפיכך נאלץ ר' יוחנן להתיר כתיבת האגדות האמתיות ולפרסמם בקרב העם כדי שילמד להבחין בינם לבין אגדות הכתה ההיא, ובכח המדרשות שהם הבנת המקראות לעמקן ילמד לשונו להשיב חורפיו דבר...ובזה הברכות והתפילות דומות מצד מה אל המדרשות והאגדות, הותרה גם כתיבתן בעת ההיא, והיה זה איזה זמן אחר סידור תלמוד ירושלמי, כמו שהוכחנו לעיל מלשון תני בתקיעתא דרב.

e-mail:beureihatefila@yahoo.com

(Saadia and Vitri) לפי שאמרו חכמים (ברכות לד.) לעולם לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' ברכות אחרונות. ושמות הוא שהרי האי טעמא לא הוי אלא למתפלל בלשון יחיד אבל בשביל הציבור שרי אבל נראה שאין לאומרו מטעם אחר משום דאמרו חכמים (פסחים קיז:) דכל דבר דהוי בלהבא תקנו בלהבא ובדבר דהודאה הוי לשעבר ומשום הכי תקנו בה על הנסים דהוי לשעבר... בשחר מתפלל שמונה עשרה ברכות ואומר על הנסים בהודאה ואין אומר "כשם" לפי שכל הברכה אינה אלא לשעבר וא"כ אין לומר בה דבר שלהבא.

This is the second time that we found that תוספות objected to a נוסח התפלה even though כל נדרים in לשון the קדמונים had presented the נוסח. The first objection was to the לשון referring to vows of the prior year. From the לשון of על הנסים as found in our סידורים, we can conclude that the opinion of תוספות was once again accepted. The acceptance, however, was not immediate. The כל בו wrote that both versions were acceptable:

אמנם כך היא הנוסחה ברוב התפלות הזקנות, ונוסח הרמב"ם ז"ל, וכן כתב הרב אשר ז"ל הלכך דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד.

Today סידורים do not conclude על הנסים with "כשם". It can be argued that adding the letter ו"ו to either the words "על הנסים" or "בזמן הזה" creates a substitute for the "כשם" endings. If you read מודים and על הנסים continuously as a single prayer when על הנסים begins with a ו"ו, you notice that the last three lines of מודים begin ועל; ועל נשמותינו... and ועל נפלאותיך...; and נסידך... then merges stylistically into the מודים prayer. Without the ו"ו, there is no merger. על הנסים separates itself from מודים. You want the על הנסים prayer to merge with מודים because מודים contains within it an acknowledgment that הקב"ה performs miracles each day. When על הנסים stands alone, it is substantively deficient because it does not carry the message that the רבוננו של עולם does or potentially can do נסים each day. That is arguably why the סידור of רב יעקב מעמדין presents the משנה ברורה תרפב' (א) [see also "ועל" by beginning with על הנסים for נוסח].

The Sephardim begin על הנסים without a ו"ו and add a ו"ו before בזמן הזה. שישית לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה. With that change in נוסח, על הנסים contains an acknowledgement that the רבוננו של עולם performed miracles for our forefathers in their days and performs miracles for us in our time.

TRANSLATION OF SOURCES

סידור רב עמרם גאון - In the same manner as You performed for them, so perform for us, G-d our G-d, wonders and miracles at this time and we will acknowledge Your great name.

רב סעדיה גאון - In the same manner as You performed miracles for the earlier generations so too You should perform miracles for the later generations and save us at this time as in their time.

מחזור וטרי - In the same manner as You performed miracles and wonders for the earlier generations in their time at this time of year so too G-d, our G-d should perform miracles and wonders for a good purpose in our time.

תוספות מס' מגילה, דף ד', עמ' א', ד"ה: פסק - And says **על הנסים** in **שמונה עשרה** in the blessing of Thanksgiving. There are those who do not recite the "**כשם**" prayer that Amrom, Saadia and Vitri included because our sages taught in Tractate Brachot: never should one make a personal request in the first three Brachot of **שמונה עשרה** or in the last three Brachot of **שמונה עשרה**. That is a foolish objection because that reasoning applies only to an individual who is making the request but does not govern when the congregation as a unit is making the request. However it does appear that one should not recite the "**כשם**" prayer because of another reason based on what our sages held in Tractate Pesachim that any matter which concerns the future should be recited in the blessing that focuses on the future. The blessing of Thanksgiving focuses on the past. That is why they established that we should recite **על הנסים** in that blessing. In the morning, one should recite **שמונה עשרה** and say **על הנסים** in the blessing of Thanksgiving but should not say the prayer of "**כשם**" because the whole blessing concerns past events. Therefore, one should not recite at that point any matter that concerns the future.

כל בו - Nevertheless that is the language of the prayer in the ancient prayer books, and the language of the prayer according to the **רמב"ם**; so too wrote Rabbi Asher. Therefore, one can follow the opinion of one or the opinion of the other.

SUPPLEMENT

מגלת אנטיוכס

סידור אוצר התפלות – בסדור כמנהג כפא וק"ק קרא סוב כתוב נוהגין לקרות מגלת אנטיוכס בשבת במנחה אחר קדיש תתקבל משום פרסומי דניסא ואומר בתחלה כל ישראל ואח"כ קורין את המגלה:

המגלה היקרה הזאת הנמצאה במחזור ישן דפוס שאלוניק (ונעתקה משם לסדר תפלת הספרדים דפוס ויען שנת תק"פ) היא אחת מפליטת הספרים של סופרינו הקדמונים. והיא כתובה בעקר לשונה בל' ארמית ברורה ואח"כ נעתקה מלשון זו לל' עברית וכן באה לדפוס אך לשונה הארמית היתה טמונה במסתרים עד כי בשנת תרי"א קם החכם פיליפאווסקי והדפיסה בשתי לשונותיה ארמית ועברית ע"פ כ"י שמצא באוצר ספרי לונדון הבירה. ויפה העיר עליה שהיא קדומה בזמן לספרי המכבים הנמצאים באפוקריפא.

מגלת אנטיוכס – א') ויהי בימי אנטיוכס מלך יון מלך גדול וחזק היה ותיקיף בממשלתו וכל המלכים ישמעו לו: (ב') הוא כבש מדינות רבות ומלכים חזקים והחריב טירותם והיכליהם שרף באש ואנשיהם בבית האסורים אסר: (ג') מימי אלכסנדרוס המלך לא קם מלך כמוהו בכל עבר הנהר: (ד') הוא בנה מדינה גדולה על חוף הים להיות לו לבית מלכות ויקרא לה מדינת אנטיוכיא על שמו: (ה') וגם בגרים משנהו בנה מדינה אחרת כנגדה ויקרא לה בגרים על שמו וכן שמותן עד היום הזה: (ו') בשנת עשרים ושלוש שנים למלכו היא שנת מאתים ושלוש עשרה לבנין בית אלהים שם פניו לעלות לירושלים: (ז') ויען ויאמר לשריו הלא ידעתם כי יש עם היהודים אשר בירושלם בינינו: (ח') לאלהינו אינם מקריבים ודתנו אינם עושים ודתי המלך עוזבים לעשות דתם: (ט') וגם הם מיחלים ליום שברון המלכים והשלטונים אומרים מתי ימלוך עלינו מלכנו ונשלוט בים וביבשה וכל העולם ינתן בידנו: (י') אין כבוד למלכות להניח אלה על פני האדמה: (יא') עתה באו ונעלה עליהם ונבטל מהם את הברית אשר כרת להם אלהיהם שבת ראש חדש ומילה. וייטב הדבר בעיני שריו ובעיני כל חילו: (י"ב) באותה שעה קם אנטיוכס וישלח את נקנור משנהו בחיל גדול ועם רב ויבא לעיר יהודה לירושלם: (י"ג) ויהרג בה הרג רב ויבן במה בבית המקדש במקום אשר אמר אלהי ישראל לעבדיו הנביאים שם אשכין שכינתי לעולם. במקום ההוא שחטו החזיר ויביאו את דמו לעזרת הקדש. (י"ד) ובהיות זה כאשר שמע יוחנן בן מתתיה כהן גדול כי נעשה זה המעשה, וימלא קצף וחמה וזיו פניו נשתנה ויועץ בלבו מה שיכול לעשות על זה: (ט"ו) אז יוחנן בן מתתיה עשה לו חרב שתי זרתות ארכה וזרת רחבה תחת בגדיו עטופה:

(ט"ז) ויבא לירושלים ויעמד בשער המלך ויקרא לשוערים ויאמר להם אני יוחנן בן מתתיה באתי לבוא לפני נקנור: (י"ז) ואז באו השוערים והשומרים ויאמרו לו הכהן הגדול מהיהודים עומד בפתח ויען נקנור ויאמר להם בא יבא: (י"ח) אז הובא יוחנן לפני נקנור ויען נקנור ויאמר ליוחנן אתה הוא אחד מן המורדים אשר מרדו במלך ואינם רוצים בשלום מלכותו: (י"ט) ויען יוחנן לפני נקנור ויאמר אדני עתה הנני באתי לפניך אשר תרצה אעשה: (כ') ויען נקנור ויאמר ליוחנן אם כרצוני אתה עושה קח חזיר ושחטתהו על הבמה ותלבש בגדי מלכות ותרכב על סוס המלך וכאחד מאוהבי המלך תהיה: (כ"א) וכאשר שמע יוחנן השיבו דבר אדני אני ירא מבני ישראל פן ישמעו כי עשיתי כן ויסקלוני באבנים: (כ"ב) עתה יצא כל איש מלפניך פן יודיעום. אז הוציא נקנור מלפניו כל איש: (כ"ג) בעת ההיא נשא יוחנן בן מתתיה עניו לאלהי שמים ותקן תפלתו לפני אלהיו. ויאמר אלהי ואלהי אבותי אברהם יצחק ויעקב אל נא תתנני ביד הערל הזה כי אם יהרגני ילך וישתבח בבית דגון אלהיו ויאמר אלהי נתנו בידי: (כ"ד) באותה שעה פסע עליו שלש פסיעות ויתקע החרב בלבו וישלך אותו חלל בעזרת הקדש לפני אלהי השמים: (כ"ה) ענה יוחנן ויאמר אלהי לא תשים עלי חטא כי הרגתי עתה בקודש כן תתן את כל העמים אשר באו עמו להצר ליהודה ולירושלם: (כ"ו) אז יצא יוחנן בן מתתיה ביום ההוא וילחם בעמים ויהרג בהם הרג רב: (כ"ז) מספר ההרגים אשר הרג ביום ההוא שבע מאות אלף ושנים ושבועים אלף אשר היו הורגים אלה לאלה: (כ"ח) בשובו בנה עמוד ויקרא על שמו ממית החזקים: (כ"ט) ויהי כאשר שמע אנטיוכס המלך כי נהרג משנהו נקנור ויצר לו למאד וישלח להביא לו את בגדים הרשע המטעה את עמו: (ל') ויען אנטיוכס ויאמר לבגדים הלא ידעת אם לא שמעת אשר עשו לי בני ישראל הרגו חילי ויבוזו מחנותי ושרי: (ל"א) עתה על ממונכם אתם חוסים גם בתיכם לכם הם. באו ונעלה עליהם ונבטל מהם הברית אשר כרת להם אלהי השמים שבת ר"ח ומילה: (ל"ב) אז בגדים הרשע וכל מחנותיו בא לירושלים ויהרג בהם הרג רב ויגזור בה גזרה גמורה על שבת ראש חדש ומילה: (ל"ג) בהיות זה כאשר היה דבר המלך נחפז מצאו איש אשר מל בנו ויביאו האיש ואשתו ויתלו אותם כנגד הילד: (ל"ד) וגם אשה אשר ילדה בן אחרי מות בעלה ותמל אותו לשמנה ימים. ותעל על חומת ירושלים ובנה המהול בידה: (ל"ה) ותען ותאמר לך אומרים בגדים הרשע אתם חושבים לבטל מאתנו הברית אשר כרת עמנו. ברית אבותינו לא נבטל ממנו ושבת ראש חדש ומילה מבני בנינו לא יוסרו: (ל"ו) ותפיל בנה לארץ ותפול אחריו וימותו שניהם כאחד ורבים מבני ישראל היו אשר עושים כן בימים ההם ולא שנו ברית אבותם: (ל"ז) בזמן ההוא אמרו בני ישראל לאלה באו ונלך ונשבות במערה פן נחלל את יום השבת. וילשינו אותם לפני בגדים: (ל"ח) אז בגדים הרשע שלח אנשים חלוצים ויבואו וישבו על פי המערה ויאמרו אליהם יהודים צאו אלינו אכלו מלחמנו ושתו מייננו ומעשינו תהיו עושים: (ל"ט) ויענו בני ישראל ויאמרו אלה לאלה זוכרים אנחנו אשר צונו ה' על הר סיני ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות. עתה טוב לנו

אשר נמות במערה מאשר נחלל את יום השבת: (מ') בהיות זה כאשר לא יצאו אליהם היהודים ויביאו עצים וישרפו על פי המערה וימותו כאלף איש ואשה: (מ"א) אחרי כן יצאו חמשה בני מתתיה יוחנן וארבעה אחיו וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב ויגרשום לאי הים כי בטחו בד' אלהי השמים: (מ"ב) אז בגרים הרשע נכנס בספינה אחת וינס אל אנטיוכיא אל המלך ועמו אנשים פליטי חרב: (מ"ג) ויען בגרים ויאמר לאנטיוכס המלך אתה המלך שמת צווי לבטל מן היהודים שבת ראש חדש ומילה מרמה גדולה מרד בזה (מ"ד) אשר אם ילכו כל העמים והאומות וכל הלשונות לא יוכלו לחמשת בני מתתיהו אשר מאריות הם חזקים ומנשרים הם קלים ומדובים הם ממהרים: (מ"ה) עתה המלך עצתי תיטב עליך ולא תלחם באנשים מעט כי אם תלחם בהם ותבוש בעיני כל המלכים: (מ"ו) לכן כתוב ושלח ספרים בכל מדינות מלכותך ויבאו שרי החילים ולא ישאר מהם אחד וגם פילים מלובשים שריונים יהיו בהם: (מ"ז) וייטב הדבר בעיני אנטיוכס המלך וישלח ספרים בכל מדינות מלכותו ויבאו שרי עם ועם ומלכות ממלכות ופילים מלובשים שריונים עמהם באו: (מ"ח) שנית קם בגרים הרשע ויבא לירושלים בקע החומה וינתק המבוא וישבר במקדש שלש עשרה פרצות וגם מן האבנים שבר עד אשר היו כעפר. ויחשב בלבו ויאמר הפעם הזאת לא יוכלו לי כי רב חילי ועוז ידי ואלהי השמים לא חשב כן: (מ"ט) וכשמוע חמשה בני מתתיה קמו ויבאו למצפה גלעד אשר היה שם פליטה לבית ישראל בימי שמואל הנביא: (נ') צום גזרו וישבו על האפר לבקש רחמים מלפני אלהי השמים: (נ"א) אז נפל בלבם עצה טובה יהודה הבכור השני שמעון השלישי יוחנן הרביעי יונתן החמישי אלעזר: (נ"ב) ויברך אותם אביהם וכן אמר יהודה בני אודה ממך כיהודה בן יעקב אשר היה נמשל כאריה: (נ"ג) שמעון בני אודה ממך כשמעון בן יעקב אשר הרג יושבי שכם: (נ"ד) יוחנן בני אודה ממך כאבנר בן נר שר צבא ישראל. יונתן בני אודה ממך כיונתן בן שאול אשר הרג עם פלשתים: (נ"ה) אלעזר בני אודה ממך כפנחס בן אלעזר אשר קנא לאלהיו והציל את בני ישראל: (נ"ו) על זה יצאו חמשה בני מתתיה ביום הזה וילחמו בעמים ויהרגו בהם הרג רב ויהרג מהם יהודה: (נ"ז) באותה שעה כאשר ראו בני מתתיה כי נהרג יהודה שבו ויבאו אל אביהם: (נ"ח) ויאמר להם למה שבתם ויענו ויאמרו על אשר נהרג אחינו אשר היה חשוב ככלנו: (נ"ט) ויען מתתיה אביהם ויאמר אני אצא עמכם ואלחם בעמים פן יאבדו בית ישראל ואתם נבהלתם על אחיכם: (ס') ויצא מתתיה ביום ההוא עם בניו וילחמו בעמים: (ס"א) ואלהי השמים נתן כל גבורי העמים בידם ויהרגו בהם הרג רב כל אחזי חרב וכל משכי קשת שרי החיל והסגנים לא נותר בהם שריד וינסו שאר העמים למדינות הים: (ס"ב) ואלעזר היה מתעסק להמית את הפילים ויטבע בפרש הפילים וכאשר שבו בקשוהו ולא מצאוהו, ואח"כ מצאוהו אשר טבע בפרש הפילים: (ס"ג) וישמחו בני ישראל כי נתנו בידיהם שונאיהם. מהם שרפו באש ומהם דקרו בחרב ומהם תלו על העץ: (ס"ד) ובגרים הרשע המטעה את עמו שרפו אותו בית ישראל באש: (ס"ה) ואז המלך אנטיוכס כאשר שמע אשר נהרגו בגרים

הרשע וכל שרי החיל אשר עמו נכנס בספינה וינס למדינת הים. ויהי כל מקום אשר היה בא שמה מורדים בו וקורין אותו הבורח: (ס"ו) אחרי כן באו בני חשמונאי לבית המקדש ויבנו את השערים הנשברים ויסגרו הפרצות ויטהרו את העזרה מן ההרוגים ומן הטומאות: (ס"ז) ויבקשו שמן זית זך להדליק המנורה ולא מצאו כי אם צלוחית אחת אשר היתה חתומה בטבעת כהן גדול וידעו כי היתה טהורה. והיה בה כשיעור הדלקת יום אחד: (ס"ח) ואלהי השמים אשר שכן שמו שם נתן ברכה והדליקו ממנה שמונה ימים: (ס"ט) על כן קימו בני חשמונאי קיום וחזקו איסור ובני ישראל עמם כאחד לעשות שמונה ימים האלה ימי משתה ושמחה כימי מועדים הכתובים בתורה: (ע') ולהדליק בהם נרות להודיע אשר עשה להם אלהי השמים נצוחים. ולכן אסור לספור בהם ולא לגזור (בהם) צום ותענית זולתי אשר מקובל עליו לפני זה ויתפלל לפני אלהיו: (ע"א) אך חשמונאי ובניו ואחיהם לא גזרו בהם לבטל עבודת מלאכה במקדש. ומן העת ההיא לא היה שם למלכות יון: (ע"ב) ויקבלו המלכות בני חשמונאי ובני בניהם מהעת הזאת עד חרבן בית האלהים מאתים ושש שנים: (ע"ג) על כן בני ישראל מהיום ההוא בכל גלותם שומרים הימים האלה. ויקראו להם ימי משתה ושמחה מחמשה ועשרים לחדש כסלו שמנה ימים: (ע"ד) מן העת ההיא ועד העולם לא יסורו מהם אשר היו עושין בבית מקדשם הכהנים והלויים וחכמיהם אשר קימו עליהם ועל בני בניהם עד עולם. האל אשר עשה עמהם נס ופלא הוא יעשה עמנו נסים ונפלאות ויקיים בנו מקרא שכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, אמן.

חנוכה ON מזמור שיר חנכת הבית לדוד RECITING

It is the Ashkenazic practice to recite מזמור שיר חנכת הבית לדוד after the שיר של יום on the eight days of חנוכה and to recite ברכי נפשי after the שיר של יום ראש חודש. Why do we not recite a special תפלה after reciting the שיר של יום, סוכות, שבועות, פסח, בית המקדש, לויים. Perhaps your first thought is that the לויים in the בית המקדש did not recite a special תפלה on those days but did recite a special תפלה on חנוכה and on ראש חודש. Not according to מסכת סופרים.

העם בעמידה עד וברוך שם כבודו לעולם
ויושבין ואומרים כל ענין של מזמורות;
ובי"ט האחרון של פסח הלל הגדול. ואיזהו
הלל הגדול (שם קלו) הודו לה' כי טוב, הודו
לאלקי האלקים. ונהגו העם לומר הלל
הגדול אף ע"פ שאינו מן המובחר. הלכה ג-
ובחג השבועות (תהלים כט) הבו לה' בני
אלים; בט' באב בארבע פסוקים משל
ירמיה המאוס מאסת את (דבר ה') [יהודה]
עד כי אתה עשית [את] כל אלה. ושני
מזמורים הללו אלהים באו גוים בנחלתך
(תהלים עט) ועל נהרות בבל (שם קלז)
אע"פ שבכל מקום מקדימין דברי קדושה
לדברי קבלה בזה דברי קבלה מקדימין
לדברי קדושה... פרק תשעה עשר הלכה
ב'- ובראש השנה אומר כל העמים תקעו
כף (תהלים מז) ביום הכפורים ברכי נפשי
(שם קד) וממעמקים קראתיך ה' (שם קל);
בחג הסוכות נודע ביהודה (שם עו); ביום
השמיני למנצח על השמינית (שם ו) ואם
אינו בקי בהן אומר אודה ה' בכל לבי (שם
ט) ודיו.

מסכת סופרים פרק שמונה עשרה הלכה
א'- א"ל רשב"ל מזמור ומוסף מי קודם?
מחורתא מילתא שהמזמור קודם; לפיכך
נהגו העם לומר מזמורים בעונתן (כלומר
בעתן); דתנינן תמן: שיר שהלויים אומרים
בבית המקדש ביום הראשון היו אומרים
(שם כד) לה' הארץ ומלואה וכו'. בשני היו
אומרים (שם מה) גדול ה' ומהולל כו'.
בשלישי היו אומרים (שם פב) אלהים נצב
בעדת וכו'. ברביעי היו אומרים (שם צד) אל
נקמות ה' כו'. בחמישי היו אומרים (שם פא)
הרנינו לאלהים עוזנו כו'. בששי היו
אומרים (שם צג) ה' מלך גאות וכו'. בשבת
היו אומרים (שם צב) מזמור שיר ליום
השבת לעתיד לבא ליום שכולו שבת
ומנוחה לחיי העולמים, שכל המזכיר פסוק
בעונתו מעלה עליו כאילו בונה מזבח חדש
ומקריב עליו קרבן. הלכה ב- בחנוכה (שם
ל) ארוממך ה'; בפורים (שם ז) שגיון לדוד;
ביום הראשון של פסח (שם קלה) הללו את
שם ה' [וי"א] (שם פג) אלהים אל דמי לך];
וכן חולו של מועד אלא בימים הראשונים
של פסח הוא צריך לומר יהי כבוד ה' וכל

It is therefore indisputable that the **שיר של יום** recited a special **שיר של יום** on each holiday (but notice that **ראש חדש** was not mentioned). The question remains why do we recite a special **תפלה** after the **שיר של יום** only on **חנוכה** and on **ראש חדש**? The difficulty mushrooms when we examine the **סידור** of the **גר"א**, the Vilna Gaon. He provided that we recite a distinct **שיר של יום** for each holiday. Further, he held that the special **שיר של יום** should be recited in place of the daily **שיר של יום**. For example, he provided that when **ראש חדש** **מזמור שיר ליום השבת** fell on **שבת**, the congregation recites **ברכי נפשי** and not **מזמור שיר ליום השבת** and not **מזמור שיר חנכת הבית לדוד**. Our current practice does not follow that rule. Why not? It may be necessary to focus on why we recite the **שיר של יום**. According to **מסכת שכל המזכיר פסוק בעונתו מעלה** the reason to recite the **שיר של יום** is the rule of **עליו כאילו בונה מזבח חדש ומקריב עליו קרבן**. Our current practice may be based on a different concept, as explained by the **סידור אוצר התפלות**.

כתב הגאון יעב"ץ מנהג ק"ק (קצת קהילות) **אשכנזים** ופולין לומר אחר זה (עלינו) **שיר הלוי** של כל יום ובספר זכרון ציון כתב בזה הלשון. מצאתי כתוב בספר חרדים בשם הרמב"ן וזה לשונו זכור את יום השבת לקדשו; מתבת לקדשו למדו רז"ל מצות עשה מתרי"ג מצות, והיא אמירת קידוש בשבת. אבל עיקר של פסוק מיירי בכל הימים. ולכך לא יהיה זו זכרון שבת בכל הימים. וכשמונה (count) הימים לא יהיה מונה זונטאג (Sunday) מאנטאג (Monday) אלא אחד בשבת שני בשבת וכו' עכ"ל. וכתבו תלמידי הארי ז"ל ככה יאמר: בראשון בשבת, היום יום ראשון בשבת שבו היו הלויים אומרים בבית המקדש, ויכון שישאר בו באותו יום הארת תוספת נשמה יתרה משבת העברה.

If our purpose in reciting the **שיר של יום** is to remember **שבת**, then there is no reason to recite a special **שיר של יום** on a holiday. Why do we recite **מזמור שיר חנכת הבית** on **חנוכה**? Perhaps an analysis of the custom of the **ספרדים** to recite **מזמור שיר חנכת הבית** on **חנוכה** at the end of **קרבנות** provides an answer. For them, the recital of **מזמור שיר חנכת הבית** on **חנוכה** is tied to reciting **קרבנות** and is not related to the **שיר של יום**. It is the same reasoning that propelled the **ספרדים** to include **הודו** as a part of **קרבנות** and not as part of **פסוקי דזמרה**. The editor of one of the ancient **סדורי אשכנז** may have borrowed the **מנהג הספרדים** but did not position **מזמור שיר חנכת הבית** in the same place. He may have failed to consider the questions that his placement raised. The Vilna Gaon's custom can then be viewed as an attempt to correct what is an inconsistent practice. For reasons yet to be uncovered, his approach was not universally accepted. That leaves us to deal with the placement of **ברכי נפשי** in the **תפילות** of **ראש חדש** when, **בע"ה**, we study the **תפילות** of **ראש חדש**.

TRANSLATION OF SOURCES

מסכת סופרים פרק שמונה עשרה הלכה א' - Rabbi Shimon Ben Levi asked him: which should be recited first, the Psalm of the day or the Mussaf prayer. He answered: it is better that the daily Psalm be recited and then the Mussaf prayer. Therefore, the community began the practice to recite the daily Psalm at the appropriate time, as we learned: These are the songs that the Leviim recited in the Beit Hamikdash: On the first day of the week, they would recite: To G-d is the world and all that is in it (Tehillim, 24); On the second day of the week (ibid. 48): Great is G-d and praised; On the third day of the week: (ibid. 82) G-d stands within the community; On the fourth day of the week, they would recite: (ibid. 94): A G-d who avenges; on the fifth day of the week, they would say: (ibid. 81) Sing aloud to G-d our strength; on the sixth day, they would recite: (ibid. 93) G-d reigns. He is dressed in royalty; On the seventh day they would recite: (ibid. 92) A song for the day of Shabbat, a day in the future in an era that will completely the Sabbath and rest for the inhabitants of this world. A person who recites a verse from a Psalm at its appropriate time, is considered similar to a person who built a new sacrificial platform and brought sacrifices upon it.

הלכה ב' - On Chanukah, (ibid. 30) I will raise you, G-d; On Purim, (ibid.7) A *shiggayon* of David; On the first day of Pesach, (ibid. 135) Praise the name of G-d; [and some say (ibid. 83) G-d, do not keep silent]; The same chapter is read on Chol Hamoed; but on the first days of Pesach, he should say: May Your honor, G-d. All of the congregation stands until the congregation reaches the words: Blessed is Your honored name forever. The congregation then sits and finishes reading the chapter; On the last Yom Tov days of Pesach, they recite: The Great Hallel; What is considered the Great Hallel? (ibid. 136) Give thanks to G-d because He is good; Give thanks to G-d the G-d of gods. The congregations customarily recited the Great Hallel even though it was not the best. **הלכה**

ג' - On the holiday of Shevuot, (Psalms 29) Give G-d his glory, sons of gods; On Tisha B'Av, four verses from the Book of Jeremiah: Judah, have you hated the words of G-d until You made all of this. And the two chapters: G-d, the other nations have entered into the lands you own (ibid. 79) and near the rivers of Babylonia (ibid. 137). Although it is customary to read first from works of Kedushah and then from books of Scribes, in this matter we give preference to works of Scribes. **פרק תשעה עשר הלכה ב'** - On Rosh Hashonah we say: All the nations, clap your hands (Psalms 47); On Yom Kippur: Bless G-d, my soul (ibid. 104) and from the depths, I call out to you, G-d (ibid. 130); On Succoth, In Judah, G-d is known (ibid. 76); On Shmini Atzeret, To the musician, on the eighth (ibid.6); and if he is not proficient in them, he says: I will praise you with my whole heart (ibid. 9) and that is enough.

סידור אוצר התפלות - The Gaon, Rabbi Yaakov M'Emden wrote: it is the custom of some

TRANSLATION OF SOURCES-2

Ashkenazic and Polish communities to recite after aleinu the song that the Levites would sing each day. In the book, Zichron Zion, he wrote as follows: I found written in the Book of Chareidim in the name of the Ramban as follows: Remember the Sabbath to make it holy. From the words “to make it holy,” our sages learned one positive commandment out of 613 and that it is to recite Kiddush on Shabbat ; but the key point to learn from that verse is that there is an obligation for you to remember the Shabbat each day. Therefore, the memory of the Shabbat should remain with you each day. When you count days, do not count them as Sunday, Monday but as the first day towards Shabbat, the second day etc. And the students of the Ari wrote that this is what you should say, on the first day towards Shabbat: today is the first day towards Shabbat on which the Levites would say at the time that the Beit Hamikdash stood, and he should intend that there remain within him the feeling of having an extra soul that he felt on the Shabbat before.

מדרשים של חנוכה

אוצר המדרשים - חנוכה קטע ו

כתיב (ירמיה נ') כה אמר ה' צבאות עשוקים בני יהודה ובני ישראל וגו' וכתיב גואלם חזק ה' צבאות שמו ריב ריב את ריבם למען הרגיע את הארץ והרגיז ליושבי בבל. אמרו בימי היונים נתחייב מקרא זה שהערימו סוד על ישראל אמרו בואו ונחדש עליהם גזירות עד שיבעטו באלהיהם ויאמינו בע"ז שלנו. עמדו וגזרו כל בן ישראל שעושה לו בריח או מסגור לפתחו ידקר בחרב, וכל כך למה כדי שלא יהיה לישראל כבוד ולא רשות (צניעות), שכל בית שאין לו דלת אין לו כבוד ולא צניעות וכל הרוצה ליכנס נכנס בין ביום ובין בלילה. כיון שראו ישראל כך עמדו ובטלו כל דלתות בתיהם ולא היו יכולין לא לאכול ולא לשתות ולא לשמש מטותיהם, בשביל גנבין ולסטין ופריצי יונים, ולא רואין שינה בעיניהם לא יום ולא לילה, ונתקיים עליהם מקרא שכתוב ופחדת לילה ויוםם (דברים כ"ח). אמרו לפני הקב"ה רבש"ע כמה אנו יכולים לסבול אמר להם בעון מזוזה, אלא אעפ"כ רווחה תמצא בגזירה זו. והיו ישראל שרויין בלא דלתות, ואין לה דבר מעביר רעות האשה מעל בעלה כדלת שנאמר לך עמי בא בחדרים וגו' (ישעיה כ"ו), ועמדו בגזירה זו שלש שנים, כיון שראו יונים שעמדו ישראל בגזירה ולא נכשל אחד מהם בשום דבר רע, עמדו וגזרו עליהם גזירה אחרת, והעבירו קול: כל אדם מישראל שיש לו שור או שה יחקק על קרניו שאין לו חלק באלהי ישראל, וכל כך למה כדי שלא יאכלו ישראל בשר ולא חלב ולא גבינה, ולא יהיה להם חרישה. אמרו יודעים אנו שאין יכולין לעמוד בגזירה זו. כיון ששמעו ישראל כך נצטערו צער גדול אמרו ח"ו שנכפור באלהינו, עמדו ומכרו בהמתן בין טהורה בין טמאה, והיו ישראל מהלכין ברגלים, ועליהם נתקיים ראיתי עבדים על סוסים וגו'. אמר להם הקב"ה בעון שמנעתם עצמכם מעלות בשלש רגלים לירושלם ולהקריב קרבנות וליתן מתנות כהונה, לכן נתקיים עליכם שורך טבוח לעיניך, אלא אעפ"כ רווחה תמצאו בגזירה זו, והיו הצביים והאיילים וכל מיני עופות טהורים באים ונכנסים לבתיהם של ישראל, לפי שהיו בלא דלתות ובאין ישראל ותופסין אותן ושוחטין ואוכלין בשר ונותנין שבח להקב"ה ואמרו ברוך הוא שהפך עצת אויבינו לטובה, שאילו היו דלתות לבתים היאך היתה כל צידה נכנסת אצלנו. השיבם הקב"ה אתם חסרתם על כבודי ולא כפרתם בי אף אני זמנתי לכם צידה, וכיון שראו היונים שעמדו ישראל בגזירה זו, - עמדו וגזרו כל מי שאשתו הולכת לטבילה ידקר בחרב וכל הרואה אותה הרי היא לו לאשה ובניה לעבדים, כיון שראו ישראל כך מנעו עצמם מלשמש, וכיון ששמעו יונים כך אמרו הואיל ואין ישראל משמשין מטותיהם אנו נזקקין להן, כיון שראו ישראל כך חזרו על נשיהן בלא טבילה בעל כרחן, אמרו רבש"ע בעל כרחינו שלא בטובותינו, שאין האשה

רוצה לישב תחת בעלה בלא עונתה. אמר להם הקב"ה הואיל ועשיתם בלא כוונה אני אטהר אתכם ופתח לכל אחד ואחד מהן מעיין בתוך ביתו, והיו נשיהם טובלות בתוך בתיהם ונתקיים עליהם מקרא זה ושאתם מים בששון ממעיני הישועה, ונתקיים עליהם עוד מקרא זה אם רחץ ה' את צואת בנות ציון. כיון שראו יונים שאין ישראל מרגישים בגזירותיהם עמדו וגזרו עליהם גזירה מרה ועכורה, שלא תכנס כלה בלילה הראשון מחופתה אלא אצל ההגמון שבמקום ההוא. כיון ששמעו ישראל כך רפו ידיהם ותשש כחם ונמנעו מלארס, והיו בנות ישראל בוגרות ומזקינות כשהן בתולות, ונתקיים עליהם בתולותיה נוגות והיא מר לה (איכה א'), והיו יונים מתעללות בבתולות ישראל, ונהגו בדבר הזה שלש שנים ושמונה חדשים, עד שבא מעשה של בת מתתיהו כהן גדול שנשאת לבן חשמונאי ואלעזר היה שמו, כיון שהגיע יום שמחתה הושיבוה באפריון, וכשהגיע זמן הסעודה נתקבצו כל גדולי ישראל לכבוד מתתיהו ובן חשמונאי שלא היו באותו הדור גדולים מהם, וכשישבו לסעוד עמדה חנה בת מתתיהו מעל אפריון וספקה כפיה זו על זו וקרעה פורפירון שלה ועמדה לפני כל ישראל כשהיא מגולה ולפני אביה ואמה וחותנה. כיון שראו אחיה כך נתביישו ונתנו פניהם בקרקע וקרעו בגדיהם, ועמדו עליה להרגה, אמרה להם שמעוני אחיי ודודיי, ומה אם בשביל שעמדתי לפני צדיקים ערומה בלי שום עבירה הרי אתם מתקנאים בי, ואין אתם מתקנאים למסרני ביד ערל להתעולל בי? הלא יש לכם ללמוד משמעון ולוי אחי דינה שלא היו אלא שנים וקנאו לאחותם והרגו כרך כשכם ומסרו נפשם על ייחוד של מקום ועזרם ה' ולא הכלימם, ואתם חמשה אחים יהודה יוחנן יונתן שמעון ואלעזר, ופרחי כהונה יותר ממאתים בחור, שימו בטחונכם על המקום והוא יעזור אתכם שנאמר כי אין מעצור לה' להושיע וגו' (ש"א שמואל א' י"ד). ופתחה פיה בבכיה ואמרה רבש"ע אם לא תחוס עלינו חוס על קדושת שמך הגדול שנקרא עלינו ונקום היום נקמתנו. באותה שעה נתקנאו אחיה ואמרו בואו ונטול עצה מה נעשה, נטלו עצה זה מזה ואמרו בואו ונקח אחותינו ונוליכנה אצל המלך הגדול ונאמר לו אחותנו בת כהן גדול ואין בכל ישראל גדול מאבינו, וראינו שלא תלין אחותינו עם ההגמון, אלא עם המלך שהוא גדול כמותינו, ונכנסנו עליו ונהרגהו ונצא, ונתחיל אח"כ בעבדיו ובשריו, והשם יעזרנו וישגבנו, נטלו עצה וכו' ועשה להם הקב"ה תשועה גדולה, ושמעו בת קול מבית קדש הקדשים: כל ישראל נצחו טליא באנטוכיא, כן יעשה המקום ישועה בימינו אלה.

אוצר המדרשים - חנוכה קטע יח

תנו רבנן, בימי מלכות יון הרשעה גזרו על ישראל שכל מי שיש לו בריח בתוך ביתו יחקוק עליו שאין לשונאי ישראל חלק ונחלה באלהי ישראל, מיד הלכו ישראל ועקרו בריחים שבבתיהם. ועוד גזרו שכל מי שיש לו שור יכתוב על קרנו שאין לשונאי ישראל חלק באלהי

ישראל, הלכו ישראל ומכרו שוריהם. ועוד גזרו עליהם שיהיו בועלין נשיהן נדות הלכו ישראל ופרשו מנשיהן. ועוד גזרו שכל מי שנושא אשה תבעל להגמון תחלה ואח"כ תחזור לבעלה. ונהגו בדבר הזה שלש שנים ושמונה חדשים עד שנשאת בתו של יוחנן כ"ג, כיון שרצו להוליכה אצל אותו ההגמון פרעה ראשה וקרעה בגדיה ועמדה ערומה בפני העם, מיד נתמלא יהודה ואחיו חימה עליה ואמרו הוציאוה לשריפה ואל יתגלה דבר זה למלכות מפני סכנת נפשות, שהענינה פניה להיות ערומה בפני כל העם הזה. אז אמרה לו היאך אתבזה לפני אחי ורעי ולא אתבזה בעיני ערל וטמא שאתם רוצים למעול בי ולהוליך אותי לשכב אצלו. כיון ששמע יהודה וחביריו כך נועצו יחדיו להרוג ההגמון, מיד הלבישו הנערה בלבוש מלכות ועשו חופה של הדם מבית חשמונאי עד ביתו של הגמון ובאין כל בעלי נבל וכנור ובעלי זמר והיו מזמרים ומרקדים עד שבאו לבית ההגמון. כיון ששמע ההגמון כך אמר לשריו ועבדיו ראו אותם שהם מגדולי ישראל מזרע אהרן הכהן כמה הם שמחים לעשות רצוני ראויים הם לכבוד גדול, וצוה להוציא חוץ שריו ועבדיו ונכנס יהודה וחביריו עם אחותו אצל ההגמון וחתכו ראשו ובזזו כל אשר לו. והרגו שריו ועבדיו ודרסו היונים עד גמירא חוץ מעיקר המלכות. וישראל שהיו בעיר היו ברתת וברעד בשביל אותם בחורי ישראל. יצאה בת קול ואמרה נצחו טליא דאזלו למעבד קרבא באנטוכיא וחזרו אותו בחורים וסגרו השערים ועשו תשובה ועסקו בתורה ובגמילות חסדים. כיון ששמע מלך יונים שהרגו ישראל הגמון שלו קבץ כל עמו ובא לפני ירושלם והביא אותה במצור, ונפחדו מאד היהודים, והיתה שם אשה אלמנה יהודית שמה ולקחה שפחתה והלכה אצל שערי ירושלם ואמרה הניחו אותי לצאת שמא יעשה המקום נס על ידי, ופתחו לה ויצאה, והלכה לפני המלך, ויאמר לה מה תבקשי, ואמרה אדוני בת גדולים מישראל אנכי ואחי נביאים ושמעתי שהיו מתנבאים שמחר תפול ירושלם בידך, כיון ששמע כך שמח שמחה גדולה. והיה לו אחד מחכמיו שהיה רואה וחווה בכוכבים והיה אומר רואה אני שישראל חוזרים בתשובה ואי אתה יכול להם, חזור למקומך, ונתמלא המלך חמה עליו וצוה לחטפו, ואסרו ידיו ורגליו לתלות אותו על העץ אצל ירושלם ויאמר המלך מחר כשתפול ירושלם בידינו נהרוג אותו. והיה המלך מאמין לאותה יהודית ואהב אותה ויאמר לה רצונך שתנשאי לי ואמרה לו אדוני המלך איני ראויה אפילו לאחד מעבדיך, ואמנם כיון שלבך נוטה לזה תעביר כרוז בכל המחנה שכל מי שיראה שתי נשים הולכות אצל המעיין אל יפגעו בהן לפי שצריכה אני לילך לשם לרחוץ עצמי ולטבול. מיד העבירו הכרוז ועשתה כך, ועשה המלך משתה גדול ושתו ונשכרו, ואח"כ הלכו כל אחד ואחד לאוהליו והמלך ישב בחיקה וישן, והלכה אותה יהודית ונטלה סייף שלו וחתכה ראשו ופשטה סדין עליו, והלכה עם ראשו של מלך אצל שערי ירושלם ואמרה פתחו לי השערים שכבר עשה הקב"ה נס על ידי, אמרו לה לא דיך שזנית וקלקלת אלא שבאת בעלילה עמנו, מיד הראה להם ראשו של מלך, כיון שראוהו פתחו השערים ויצאו והרימו קול שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. כיון ששמעו יונים כך אמרו למחרת באים עלינו, והלכו

למלך ומצאוהו בלא ראש ונפל עליהם אימה ופחד וברחו כלם, וירדפו ישראל אחריהם
והרגו מהם כמה וכמה. כן יעשה הקב"ה נקמה בשונאינו מהרה ויחיש לנו ישועה ככתוב ובא
לציון גואל.

Reprinted from Davka Corp. Judaic Classics CD ROM

ברכה THE ANOMALY WITHIN EACH

You may have noticed that there exists a contradiction within the לשון of every ברכה. We begin by addressing the רבונו של עולם as "אתה" but then change and address the רבונו של עולם as "אלוקינו מלך העולם". We move from having an individual conversation to being part a group. In Rabbinic literature, the two לשונות are referred to as "נכח" and "נסתר". Why was this anomaly built into the ברכות?

אבודרהם—כתב אבן הירחי: נשאלתי על ענין הברכות שבהתחלתן מדבר כלפי השם כאילו הוא כנגדו, ובסופן כאילו אינו כנגדו; מצאתי במדרש טעם לכולם, ממה שנאמר (תהילים טז, ח') שויתי ה' לנגדי תמיד, כי כשמזכיר את השם ואומר "ברוך אתה ה'" הוא עומד כנגדו, וכיון שהוא אומר אחר כך "מלך העולם", נמצא שאינו עומד כנגדו, שרוצה לומר אותו אלוקינו הוא מלך העולם הוא קדשנו במצוותיו וצונו לעשותם. והריב"א נר"ו כתב שהטעם שתקנו הברכות בלשון נכח ונסתר, מפני שהקב"ה נגלה ונסתר, נגלה מצד מעשיו ונסתר מצד אלקותו, וגם הנשמה נראית ונעלמת, לכן הנפש מברכת בנוכח ונסתר, כמו שנאמר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי שם קדשו (תהילים קג, א'), ברכי נפשי את ה' ה' אלקי גדלת מאוד וגו', עוטה אור כשלמה וגו', תהום כלבוש כסיתו וגו', מן גערתך ינוסון וגו', (תהילים קד, א'–ז'). והברכה היא בדיבור הפה ובמחשבת הלב – הלב נעלם והקול נשמע. והאדם מורכב מגוף ונשמה, וראוי היה לו לידבק בקונו ולעמוד נכוחו תמיד מצד נשמתו, אלא שאינו יכול מצד גופו, לכך ברכותיו נוכח ונסתר. וזה טעם נכון הוא יותר מהראשון.

מחזור ויטרי–פח'–לכך אנו אומרים על כל חתימת ברכה וברכה "ברוך אתה..מלך העולם" כאדם המדבר לפני המלך פה אל פה. ובאמצע הברכה מברכים אנו כמו על ידי שליח...והן טעמים של דבר: שכך אמר דוד שויתי ה' לנגדי תמיד. כלומר היתה יראתו על פני ומראה אני בעצמי כאילו שכינה שרויה כנגדי. וכתוב ברוך כבוד ה' ממקומו כלומר יתברך שמו במקומו של מעלה שאין אנו יודעים מקומו, הרי שאינו מראה עצמו כאילו הוא לפני שכינה, והיאך יתכנו שני מקראות הללו. אלא כך משמעותם כשאדם מזכיר שמו של הקב"ה אומר שויתי ה' לנגדי תמיד וצריך להראות עצמו כאילו הוא לפניו. וכיון שהוא לפניו מדבר אליו פה אל פה אבל כשמברכים את הברכה לאחר שהזכרנו השם אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו וצריך לברך כמו על ידי שליח.

סידור התפלה לרוקח–ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם: תימא, בתחילת הברכה נראה כאילו מדבר בשכינה, ובסופה אינה מדברת, שהרי אומר וציונו. ויש לפרש, בתחילת

תפילתו של כל אדם, הקב"ה מצוי, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, ועוד קרא אחר־נא בכל המקום אשר אזכיר אתשמי וגו', לכך צריך אדם שיעמוד ביראה ובשמחה, שהרי פסוק אחד אומר עבדו את ה' ביראה, ובפסוק אחר אומר עבדו את ה' בשמחה, נאה לו לאדם שנראה לו השכינה בתחלה, אבל יותר היה גנאי לשכינה, שהרי אפילו משה רבינו מצינו קר' כת' מִדְבַּר אֱלֹוֹ, כלומר שאינו מדבר אליו, אף על פי שהיה עומד לפני מלך, והדין נותן כי היה גנאי למלך לדבר עבדו אליו, וכל שכן למלך מלכי המלכים הקב"ה.

After reading all the comments, it becomes evident that חז"ל created the structure of our **ברכות** to confront the paradox concerning Man's relationship with הקב"ה. How can Man feel close to a being who is so majestic, so far removed from what is Man? The structure of the **ברכות** suggests an approach. By providing **מצות** that cater to our spiritual needs, by providing us with food and shelter to satisfy our physical needs and by allowing us to beseech Him through **תפלה**, the **רבונו של עולם** permitted us to feel that He is standing in front of us. That part of the equation is represented by the words "ברוך אתה". But out of respect for the **רבונו של עולם** we immediately acknowledge our place and the honor due the **רבונו של עולם** by adding **אלוקינו מלך העולם**.

This concept helps us understand the following **מחלוקת** that we previously studied.

מסכת ברכות מ', ע"ב ב' - גופא, אמר רב: כל ברכה שאין בה הזכרת השם - אינה ברכה.
ורבי יוחנן אמר: כל ברכה שאין בה מלכות - אינה ברכה.

In the end, חז"ל combined the two elements. A proper **ברכה** is one in which we recognize that as majestic and as far removed as G-d is from Man, G-d's presence can be as close as the meal that is sitting in front of us.

A FINAL WORD CONCERNING ברכות

אבודרהם - ואם תאמר מה יועילו להקב"ה ברכותינו; ויש לומר, אין ברכותינו אלא כדי לזכות בברכותיו, כאמרם ז"ל כל המברך מתברך; וכן כתיב (תהילים קלד', ב' - ג') שאו ידיכם קדש וברכו את ה' - יברכך ה' מציון. והטעם בכל הברכות שנצטוינו לברך את השם: על כל המצוות - לפי שבחר בנו וקדשנו במצוותיו; וגם על המזון ושאר הנאות - להודות לו על הספקו לנו את צרכינו, להיות גופותינו בריאים שישאירו נפשותינו נחות להתבונן חסדי השם ונודה לשמו.

TRANSLATION OF SOURCES

אבורהם- The Even Yarchei wrote: I was asked about the fact that blessings begin by the person referring to G-d as if G-d was immediately in front of the person but end by referring to G-d as if G-d was no longer immediately in front of the person; I found in the Midrash an answer for all of it from a verse in Tehillim: I have set G-d always before me; because when he mentions G-d's name and says: Blessed are you, it is as if G-d stands in front of him. When he then proceeds to say: King of the world, it is as if G-d is no longer standing in front of him. What the person is trying to say is: that G-d, who is King of the World, is the one who commanded us to perform mitzvot. And the Riyva wrote: that the reason that brachot contain references to G-d as being close and far is because G-d is in fact both close and far; close when you measure G-d's acts but far when you measure the majesty of G-d. Our souls are also open and hidden, therefore the soul blesses as if it is near and as if it is far as the verses state: "My soul blesses G-d and all that is close to me , His holy name.; my soul blesses G-d and G-d, my G-d, you have become very great; who covers light like a garment; the deep, you covered it like with a garment; at your rebuke they fled." The recital of a blessing also consists of two acts--with the mouth moving and with the heart thinking-- the thought in the heart is hidden while the voice is heard. And man was created to consist of two parts--the body and the soul. By right, because Man was imbued with a soul, Man should have remained physically close to G-d and remained standing next to G-d at all times but it became impossible because the other part of man is the physical body. As a result the blessings that Man makes come from sources that are both near (voice) and far (the soul). This is a better reason than the first.

מחזור ויטרי-פח' Therefore we say at the conclusion of every blessing: Blessed are You...King of the World, like a person who is speaking to a King face to face. And in the middle of the blessing, we change to speaking to G-d as if through a messenger...and this is the reason for the matter: This is what King David said: I set G-d in front of me all the time. In other words, the fear of G-d comes upon me as I feel that I am speaking face to face to G-d. As it is written: Blessed is G-d in His place. In other words, may His name be Blessed in His place on high, a place that is unknown to us. And so we are left with an anomaly. How can we also feel as if G-d is close by. Don't these two verses contradict each other? But this therefore must be the correct understanding. When a person mentions the name of G-d, he should feel that he is setting G-d to stand across from him and he should feel as if G-d is in front of him. And while he feels that G-d is across from him, he should feel that he can talk to G-d face to face. But once he finishes mentioning G-d's name, he must remember the other verse, that G-d is blessed in His place. He then has to feel as if he is corresponding with G-d through an agent.

סידור התפלה לרוקה-Blessed are You, G-d, our G-d, King of the world: In the

TRANSLATION OF SOURCES-2

beginning it appears that he is speaking with G-d but in the end it appears that he is not speaking to G-d because he says who commanded us. This must be the explanation: in the beginning of everyone's prayer, G-d is nearby based on the verse: I set G-d across of me at all times. And there is an additional verse: Anywhere that I mention my name. Therefore Man must stand before G-d feeling fear and feeling joy. Just as one verse says: serve G-d out of fear; while another verse says: serve G-d out of joy. It is appropriate that as Man begins his prayer that G-d appears for a moment to be before him but any longer than that would be a degradation of the honor of G-d. Just as we observed about Moshe that it was written "speaking to him" meaning that G-d did not speak to him even though Moshe was standing before G-d. The rule is that it would be a degradation of G-d's honor just as it is degrading when a servant speaks to a mortal King; how much more degrading it is when a servant speaks to the King of Kings, G-d.

מסכת ברכות מ', עמ' ב' - Rav said: any blessing for which one does not mention G-d's name is not a valid blessing; Rabbi Yochanon said: any blessing for which one does not mention G-d's Kingdom is not a valid blessing.

אבודרהם - If you are tempted to ask: why does G-d need our blessings, this is the answer. The reason to recite blessings is to be worthy to be blessed. As our sages taught: anyone who blesses receives a blessing. It is written: lift your hand in holiness and bless G-d--G-d will bless you from Zion. And the reason that we were commanded to bless G-d by mentioning His name: for all the mitzvot because G-d chose us and made us holy through the mitzvot; and concerning food and other benefits--to acknowledge that if not for G-d having taken care of our physical needs, and keeping our bodies healthy, our souls would not be rested and we would not have the opportunity to contemplate the kindness of G-d and to thank Him in name.

ברכות השחר INTRODUCTION TO

The **ברכות השחר** is the source for **סכת ברכות דף ס' עמ' ב'** in **גמרא**. There we learn that the **ברכות השחר** were to be recited as the acts represented by each **ברכה** were performed in the morning. Among the **ברכות**, the **גמרא** included the **ברכה** for **ציצית**, the two **ברכות** for **תפילין** and even the **ברכה** of **על נטילת ידיים**. The **גאונים** did not follow that practice due to sociological factors. The **גאונים** mandated that **ברכות השחר** were to be recited as part of **תפלת שחרית**, whether the acts were actually performed. Moreover, the **גאונים** separated the **ברכה** for **ציצית** and the two **ברכות** for **תפילין** from **ברכות השחר**. This fits our line of thinking that in compiling the **סידור**, the **גאונים** combined several **מצות** to create **תפלת שחרית**. Our practice follows the **גאונים**. Let us review the sources to understand the background for the changes.

ברכות דף ס' עמ' ב'—כי מתער, אומר: אלהי, נשמה שנתת בי טהורה, אתה יצרתה בי, אתה נפחתה בי, ואתה משמרה בקרבי, ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא, כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי רבון כל העולמים אדון כל הנשמות, ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים. כי שמע קול תרנגולא, לימא: ברוך אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. כי פתח עיניה, לימא: ברוך פוקח עורים. כי תריץ ויתיב, לימא: ברוך מתיר אסורים. כי לביש, לימא: ברוך מלביש ערומים. כי זקיף, לימא: ברוך זוקף כפופים. כי נחית לארעא, לימא: ברוך רוקע הארץ על המים. כי מסגני, לימא: ברוך המכין מצעדי גבר. כי סיים מסאניה, לימא: ברוך שעשה לי כל צרכי. כי אסר המיינה, לימא: ברוך אוזר ישראל בגבורה. כי פרים סודרא על רישיה, לימא: ברוך עוטר ישראל בתפארה. כי מעטף בציצית, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. כי מנח תפילין אדרעיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין. ארישיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין. כי משי ידיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים. כי משי אפיה, לימא: ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי, ויהי רצון מלפניך ה' אלהי שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך...ותנני היום ובכל יום לחץ ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ותגמלני חסדים טובים, ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל.

We begin our observances each day by washing our hands. When you review **גמרא** **ברכות**, you notice how far you have to look down the list of acts before finding **נטילת ידיים**. You also notice that the **ברכות** for **ציצית** and **תפילין** follow the **ברכות** for dressing and for covering the head. This should not be unexpected since at the time of the

and ציצית (טלית). תפלה were unrelated to תפילין and ציצית (טלית) of מצוות גמרא the were worn all day. As a result, those religious items were treated as garments.

Beginning with the סידור of רב עמרם גאון, we notice that the practices had changed:

וסדר אלו מאה ברכות כולו כך השיב רב נטרוני בר הילאי ראש מתיבתא דמסא מחסא, לבני קהל אליסאנו על ידי רב יוסף מאור עינינו. ולברך כל אחת ואחת בשעתא כמו שמפורש בפרק הרואה אי אפשר מפני טנופות ידים שהן עסקיות ועשויות לשמש. אלא כשנוער אדם משנתו רוחץ פניו, ידיו ורגליו כהוגן, לקיים מה שכתוב הכון לקראת אלקיך ישראל, ומתחיל. וכל יחיד ויחיד חייב בהן. ומנהג כל ישראל בספרד, היא אספמא כך הוא, להוציא מי שאינו יודע.

That חז"ל did not hesitate to adjust the practices within ברכות השחר to meet the needs of their time needs to be appreciated by us. And further credit should be given to them because they made adjustments without affecting any of the תרי"ג מצות.

The change in practice was not without dissent. The רמב"ם who lived approximately 200 years after רב עמרם גאון held in favor of the rule in the גמרא.

רמב"ם הל' תפלה פר' ז' הל' ז' – שמנה עשר ברכות אלו אין להם סדר אלא מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו, כיצד הרי שחגר חגורו והוא על מטתו מברך אוזר ישראל בגבורה, שמע קול התרנגול מברך הנותן לשכוי בינה, וכל ברכה מהן שלא נתחייב בה אינו מברך אותה... ט נהגו העם ברוב ערינו לברך ברכות אלו זו אחר זו בבית הכנסת בין נתחייבו בהן בין לא נתחייבו בהן וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן ולא יברך ברכה אלא אם כן נתחייב בה.

ברכות used a different criteria to distinguish between the תוספות.

תוס' ברכות דף ס' עמ' ב' – ד"ה: כי שמע קול תרנגולא. אומר ברוך שנתן לשכוי בינה להבחין. והוא הדין אפילו כי לא שמע דאין ברכה זו אלא להבחנה על הנאת האורה שתרגול מבחין והוא נהנה מן האור; ד"ה: כי פרים סודרא על רישיה. והוא הדין לכל כובע ולכל כסוי ודוקא כשנהנה אבל אם אינו נהנה כגון שהוא שוכב על מטתו לא יברך לא זו ולא מלביש ערומים ולא ברכות כיוצא בהן כיון שלא נהנה כדמשמע בפרק שלישי דמגילה (דף כד:) גבי מי שלא ראה מאורות מימיו דכולי עלמא בעי שיהנה מן האורה.

The גמרא initially repeats the שלחן ערוך או"ח סימן מו: א – ב

עכשיו מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי ארצות שאינם יודעים אותם נהגו לסדרם בבהכ"נ ועונין אמנ אחריהם ויוצאים ידי חובתן.

TRANSLATION OF SOURCES

ברכות דף ס' עמ' ב' -When he awakes he says: My God, the soul which You have placed in me is pure. You have created it in me; You infused it within me; You preserved it within me and You will one day take it from me and restore it to me in the time to come. So long as the soul is within me, I give thanks to You, G-d, my God, and the God of my fathers, King of all worlds, Lord of all souls. Blessed are You, G-d, who restores souls to dead corpses. When he hears the rooster calling he should say: Blessed is He who has given the rooster the ability to distinguish between day and night. When he opens his eyes he should say: Blessed is He who opens the eyes of the blind. When he stretches himself and sits up he should say: Blessed is He who frees those who are bound. When he dresses he should say: Blessed is He who clothes those who are naked. When he stands himself up he should say: Blessed is He who raises the bowed. When he steps on to the ground he should say: Blessed is He who spread the earth on the waters. When he commences to walk he should say: Blessed is He who prepares the steps of man. When he ties his shoes he should say: Blessed is He who supplied all my needs. When he fastens his belt, he should say: Blessed is He who girds Israel with might. When he places a hat on his head he should say: Blessed is He who crowns Israel with glory. When he wraps himself with tzitzit, he should say: Blessed is He who made us holy through his commandments and commanded us to wear tzitzit. When he puts the tefillin on his arm he should say: Blessed is He who made us holy through His commandments and commanded us to put on tefillin. When he puts tefillin on his head he should say: Blessed is He who made us holy through His commandments and commanded us concerning the commandment of tefillin. When he washes his hands he should say: Blessed is He who has made us holy through His commandments and commanded us concerning the washing of hands. When he washes his face he should say: Blessed is He who has removed the bands of sleep from my eyes and slumber from my eyes. May it be Your will G-d, my God, to have me regularly study the Torah and make me cleave to Your commandments ...and let me obtain this day and every day grace, favour, and mercy in Your eyes, and in the eyes of all that see me and show loving kindness to me. Blessed are You, G-d, who bestows loving kindness upon Your people Israel.

רב עמרם נאון -The order of all the 100 Brachot was set forth by Rabbi Natroni, head of the Yeshiva in Masa Machsia, to the Congregation of Alisanu through the hands of Rabbi Yosef, who brings light to our eyes. And to bless each blessing at the time the act is performed as it is explained in Tractate Brachot is not possible because of the uncleanness of our hands over which we have no control as we sleep. This is how he should conduct himself upon rising: he should wash his face, his hands and his legs appropriately in order to fulfill that which is written: Prepare towards your G-d, Israel, and he begins. And each individual is obligated to recite the blessings. It is the custom in

TRANSLATION OF SOURCES-2

Spain, also known as Asfamia, to recite the blessings out loud so that others can fulfill their obligation by listening to the blessings.

ז' הל' פר' ז' הל' ז' תפלה פר' ז' הל' ז' -רמב"ם These 18 blessings have no order but he should recite the appropriate blessing for the activity he is performing at that time. How? When he is closing his belt while still on his bed, he recites: Blessed is He who girds Israel with might. When he hears the sound of the rooster, he recites: Blessed is He who gives the rooster the ability to distinguish. Any blessing that he is not obligated to say (because he is not performing the accompanying act), he does not say...It was the custom among our nation in the majority of cities to recite these blessings one after the other in synagogue whether they were obligated to say the blessing or not obligated to make the blessing. This is an error. It is inappropriate to do so. He should not make a blessing unless he is performing the act that requires the blessing.

ב' תוס' ברכות דף ס' עמ' ב' -*When he hears the voice of the rooster:* He says: Blessed is He who gives the rooster the ability to distinguish. He makes this blessing even if he did not hear the rooster because this blessing was established to acknowledge the benefit that we receive from sunlight that the rooster senses and the rooster receives a benefit from the sunlight. *When he puts a cover on his head:* This is the rule for any hat or cover that he places on his head but only if he benefits from the act but if he does not benefit from the act, for example, he is lying on his bed, he should not make the blessing on covering the head and not the blessing for wearing clothes and not any similar blessings because he is not benefiting as we learned in the third chapter of Masechet Megilah (page 24B) about someone who never saw the sun or moon; in that case, everyone requires that he needs to have benefited from them.

ב' עיף מו סימן -Now because our hands are not clean and also because of ignorant people who do not know the blessings, they began the custom to say the blessings in order in synagogue and they answer "amen" after and thereby fulfill their obligation.

SUPPLEMENT

ברכות הנהנין Considered ברכות השחר Are

הרב אליהו בקשי דורון-בנין אב - ח"ג סימן א. ג.

ברכות השחר, אם ברכות הנהנין הן

כתב המאירי בברכות שם וז"ל "יש מי שאומר שלא נתקנו ברכות אלה, אלא פעם אחת ביום, והוא בזמן שכיבה וקימה לרוב העולם. אבל אם ישן ביום אינו צריך לברכם, שלא על מעשה של עצמו נתקנו, אלא על נוהג שבעולם, לשכב בלילה ולעמוד ביום, ויש חולקים בדבר, ובברכת נקבים מיהא כל זמן שמצטרך לה מברך לה עם נטילת ידיים". ולכאורה הדעה הראשונה היא דלא כהלך"ט. ואפשר לחלק שדברי המאירי נאמרו על ברכת אלהי נשמה, שהיא מהברכות שנתקנו על נוהג שבעולם, אבל שאר ברכות נתקנו על הנאת עצמו וכדעת הרא"ש בפ"ט דברכות.

ועלינו לברר מה גדר ברכות השחר, אם ברכות הנהנין הן ויש מקום לאמרם לא רק בשחרית, או שתקנה מיוחדת היא לברכת השחר בלבד, ואין ללמוד מברכת "מלביש ערומים", שנזכרה בפירוש בירושלמי, לברך בשעת קניית בגד חדש. המשנה ברורה בתחילת סימן מ"ו מקדים לבאר את גדר ברכות השחר וז"ל שם: "כל הברכות האלו הוא משום שאסור לו לאדם ליהנות מהעולם הזה בלי ברכה, וכל הנהנה מן העולם הזה בלי ברכה כאילו מעל וכו' לפיכך תיקנו חכמינו ז"ל ברכה על כל דבר ודבר מהנהנת העולם שהאדם נהנה ממנו". משמע מדבריו שברכות השחר ברכות הנהנין הן שההנאה מחייבת הברכה. שההבחנה בין יום ובין לילה, ראית העיניים, ועירנות הגוף, הם המחייבים את ברכת להבחין בין יום ובין לילה, ברכת פוקח עורים ומתיר אסורים וכדומה. ואם לא אמר ברכות השחר ולא הודה עליהם הרי זה מעל. וכן משמע בתוס' ברכות ס: ד"ה כי פרים וז"ל "וה"ה לכל כובע ולכל כיסוי, ודוקא כשנהנה, אבל אם אינו נהנה, כגון שהוא שוכב על מטתו לא יברך, לא זו ולא מלביש ערומים, ולא ברכות כיוצא בהם, כיון שלא נהנה", עכ"ל. ומבואר מלשון התוס' שהברכה היא על ההנאה, ועל כן אם אינו נהנה אינו מברך.

ויש להבין הדברים, שהרי ברכות השחר לא נתקנו על כל ההנאות, ואם ברכת הנהנין הן, יברכו על כל לבישה וכל קימה. ועוד הרי ברכות הנהנין נתקנו על הנאת אכילה או ריח, אבל שאר הנאות כשמיעה וראיה, וכן שאר תופעות מהנות מותר ליהנות מהם בלא ברכה, ולא תיקנו לברך בהם, ואפשר שהנאות אלה הקבועות כל יום תמיד בסדרי בראשית

בהנהגת העולם, תיקנו לברך עליהם בכל יום על הנאתם, ואע"פ שאינם הנאות כאכילה, ואחר שתיקנו ברכות אלה, כל הנהגה בלא ברכה הרי זה מעל.

בנין אב – ח"ג סימן א. ד.

ד. ברכות השחר נתקנו כדי להשלים מאה ברכות

הטור בסימן מ"ו כותב על ברכות השחר וז"ל: "וחובה על כל יחיד ויחיד לברך אותם. דתניא היה ר' מאיר אומר מאה ברכות חייב אדם לברך בכל יום. וסמכוה על דרש הפסוקים וכו', וע"כ תיקנו חכמים ז"ל אלו הברכות, על סדר העולם והנהגתו, להשלים מאה ברכות בכל יום" עכ"ל. מבואר בדבריו שתקנת ברכות השחר היא בכדי להשלים מאה ברכות, ולא משום שאסור ליהנות מן העולם בלא ברכה, כפי שמשמע במשנה ברורה.

והנה בסדר אמירת ברכות השחר נחלקו הראשונים. מדינא דגמרא יש לברך הברכות לפי סדר הנהגתם, בעובר לעשייתן, או בסמוך להנאה, כלשון השו"ע סימן מ"ו סעיף א' "כשיעור משנתו יאמר אלהי נשמה, כשישמע קול תרנגול יברך הנותן לשכוי בינה, וכשלוש יברך מלביש ערומים". אולם המנהג כיום לומר כל הברכות על הסדר, כפי שכתב שם בשו"ע סעיף ב': "עכשיו מפני שאין הידים נקיות, וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותם, נהגו לסדרן בבית הכנסת, ועונין אמן אחריהם, ויוצאים ידי חובתם". הרא"ש בפ"ט דברכות כתב הטעם שנהגו לברך גם אחר הלבישה ולאחר שמיעת התרנגול, וז"ל: "והא דאמרינן כל הברכות כולם מברך עליהם עובר לעשייתם, היינו דוקא ברכת המצות שאומר בהם וציונו וכו', אבל ברכות של הודאה ושבח כגון אלו, יכול לברך גם אח"כ". ומבואר בדבריו שהמנהג מוכיח שברכות השחר ברכות שבח והודאה הן, ולא ברכות הנהגין. הרמב"ם בפ"ז מהל' תפילה ה"ט הביא מנהג זה, ודחה אותו, וכתב שיש לברך רק ששמע קול תרנגול, ואם לאו, לא יברך. וכן כתבו התוס' שהזכרנו לעיל. הר"ן והרמב"ן שם כתבו בטעם המנהג, לפי שהברכה היא לא על הנאתו הפרטית של הקם בבוקר או הלובש, אלא על הנהגתו של העולם. ועל כן יש לברך הכל בבית הכנסת על הסדר, וגם מי שלא שמע או לא ישן, מברך כל ברכות השחר, על הנאות העולם בכל יום.

השו"ע סעיף ח' כתב להחמיר כדעת הרמב"ם, שלא לברך בשם ומלכות, כשלא שמע קול תרנגול או לא קם ממטתו. למעשה נהגו בכל תפוצות ישראל כסברת הר"ן והרמב"ן, לברך כל ברכות השחר כאחד בבית הכנסת, גם אם לא נפגשו אישית בהנאות אלה. לפ"ז היה מקום לומר, שמה שכתב המשנה ברורה בהקדמתו שברכות השחר ברכות הנהגין הן, ותיקנו אותם כדי לא למעול, הוא מדינא כגמרא. ומה שכתב הטור שברכות השחר הם בכדי

להשלים מאה ברכות, הוא כפי שנקטינן הלכה למעשה, שנתקנו על סדר הנהגת העולם ולא על ההנאה הפרטית כברכת הנהנין. אולם נראה שאין חולק שעיקר התקנה היתה כדינא דגמ', ורק אח"כ נהגו לברכם בבית הכנסת. ויש לציין שגם השו"ע שינה מדרכו בהלכה זו, וכתב תחילה בסעיף א' את דינא דגמרא בברכות השחר, ורק אח"כ המנהג לאומרו בבית הכנסת.

בנין אב – ח"ג סימן א. ה.
ה. ברכות השחר כחלק מהלכות תפילה

ונראה להוכיח שגם לשיטת הרמב"ם ומדינא דגמ', ברכות השחר אינם בגדר ברכות הנהנין. ולא נתקנו אלא בכדי להשלים מאה ברכות, כפי שכתוב בטור.

הרמב"ם מבאר כל דיני הברכות בחלק מיוחד לכך בהלכות ברכות, בו מפורטים כל הברכות, ברכות הנהנין, ברכות המצוות, וברכות השבת, כפי שכתבם בפרק א' שם. ואילו ברכות השחר נכתבו בפ"ז מהלכות תפילה, והדברים אומרים דרשני. ואין לומר שברכות השחר צמודים לתפילת השחר בבית הכנסת, שהרי לשיטת הרמב"ם, ברכות השחר נאמרים בבית עם הקימה וכסדר הנהגתן, וגם בפרק ז' שם כתבם הרמב"ם לא כחלק מתפילת שחרית, אלא לאחר כל דיני התפילה. כמו כן יש להתבונן שאת ההלכה לומר מאה ברכות בכל יום, שנראית לכאורה הלכה בהלכות ברכות, מביא הרמב"ם באותו פרק שם בהל' תפלה, לאחר דיני ברכות השחר, ומוכת כדברי הטור שיש קשר בין הדברים. וחשוב ברכות השחר אינו מדין ברכת הנהנין.

ונראה מסדר הרמב"ם, שגם ברכות השחר, וגם ההלכה שצריך לברך מאה ברכות בכל יום יסודם בהלכות תפלה, ולא בהלכות ברכות. והדברים מפורשים ברמב"ם בפרק ז' מהל' תפלה, וז"ל "כשתיקנו חכמים תפלות אלו תיקנו ברכות אחרות לברך אותם בכל יום ואלו הן", וכאן מונה הרמב"ם ברכת המפיל, ולאחריה ברכת אלהי נשמה, וכל דיני ברכות השחר לפרטיהם, ובסוף הפרק מביא ההלכה שחייב אדם לברך מאה ברכות בין היום והלילה. ופירוש דבריו הוא כשם שתיקנו חכמים תפילות, לפי שמצות עשה להתפלל בכל יום מהכתוב "ולעבדו בכל לבבכם", וחכמים תיקנו לנו התפלות בזמניהם בנוסחתם ובהלכותיהם, בכדי לקיים בפועל את המצוה מן התורה, כמו כן תיקנו לנו גם ברכות לאומרים בכל יום, שיסודם ותכליתם הוא מצוות התפלה לעבדו בכל לבבכם, והם ברכות השחר הנאמרים בכל יום.

והנה המקור לתקנה של מאה ברכות בכל יום, הוא בגמ' מנחות מג: מהפסוק, "מה ה' אלוקיך

שואל מעמך". אל תקרי מה אלא מאה. השאלה הנדרשת בפסוק מבוארת בהמשך, "ליראה את ה' אלוקיך ולאהבה אותו ללכת בדרכיו לעובדו בכל לבבך ובכל נפשך". ולפ"ז החיוב לברך מאה ברכות בכל יום הוא, בכדי להגיע ליראה ולאהבה ולעובדו בכל נפשך, שזו תכלית מצות התפלה. לפי שבברכות שאדם מברך להקב"ה, כשמתבונן במעשיו ובחסדיו ומודה עליהם, בא הוא לידי אהבה ויראה, וזו היא עבודה שבלב, כמו התפלה. ונרמז בפסוק שיש לברך מאה פעמים ביום בכדי להרגיש את חסדיו ולעובדו בלבב שלם. ועל כן מביא הרמב"ם הלכה זו בהלכות תפלה, לפי שיסודה לא מחיוב ברכות מדין כל הנהגה בלא ברכה, אלא מדין מצוות התפלה. ולפי שיש בברכות שני גדרים, חילק הרמב"ם בין כל הברכות שנשנו בהלכות ברכות, לברכות השחר שנשנו בהלכות תפלה.

בשאר ברכות החיוב לברך הוא מסברא, כמבואר בגמ' ברכות לה. שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. וברכות אלה הם ברכת הנהנין, ברכת המצוות, וברכת השבח, כפי שפרט הרמב"ם בריש הלכות ברכות. אולם מלבד החיוב למעשה בכל ברכה, יש מצוה של עבודת ה' יראתו ועבודתו, שהרי בכל ברכה האדם מכיר בנפלאות הבורא וחסדיו, ומבטא הודאתו וברכתו, וזו היא עבודה שבלב. ומכאן החיוב להשלים מאה ברכות בכל יום, לברך ולהתבונן בחסדיו, לפארו ולשבחו לפחות מאה פעמים ביום. וזה שהזכיר בהלכות תפלה, שמלבד שתיקנו חכמים תפלות כדי לקיים עבודה שבלב זו היא תפלה, תיקנו ברכות, ולא משום שאסור ליהנות בלא ברכה, אלא בכדי לקיים מה ה' אלוקיך שואל מעמך. ואילו ברכות השחר, עיקר תקנתם להשלים מאה ברכות בכל יום, ופירושו לעבוד את ה' בברכה על כל הנאותיו מדי יום.

בנין אב – ח"ג סימן א. ו.

ו. ברכות השחר כחלק מברכות השבח

לאור הדברים, ברור שגדר ברכות השחר גם לדעת הרמב"ם, אינו מדין ברכת הנהנין, ותיקנו ברכות אלו כדרך שתיקנו תפלות בכדי להשלים מאה ברכות בכל יום. ולפ"ז גם לדעת הרמב"ם ברכות השחר אינה על ההנאה עצמה, ואין לברך ברכות השחר על שאר הנאות מחוץ לבוקר. ומה שנחלקו הרמב"ם והרמב"ן ושאר ראשונים, אם לברך גם אם לא שמע קול תרנגול, לדעת הרמב"ם כשתיקנו חכמים תפלות אלה בכדי להשלים מאה ברכות, תיקנו רק בבוקר עם שמיעת קול התרנגול, משום שרק כשנפגש עם חסדי ה' יש לו ההתעוררות לברך, ובזה מקיים מה ה' אלוקיך שואל מעמך, אבל אם מברך בבית הכנסת על הנהגת העולם, אינה מתקנת הברכה. ואילו שאר הראשונים סוברים, שאע"פ שלכתחילה ברור שתיקנו לברך עם שמיעת קול התרנגול, כיון שעיקרם ברכות השבח על יסוד הפסוק "מה ה' אלוקיך שואל מעמך", המנהג היום לברך על הסדר, ועל הנאות העולם, גם אם לא

נהנה באופן פרטי. עכ"פ לכ"ע לא שייך לברך ברכות השחר, אוזר ישראל בגבורה על אבנט וכדומה. ומה שנזכר בירושלמי לברך מלביש ערומים על בגד חדש, חידוש הוא, והבו דלא להוסיף עלה.

ונראה להוכיח הדברים, דלכ"ע ברכות השחר ברכות השבח הן, מדברי הגמ' במנחות מד. שהביאה ההלכה שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, וכן ההלכה לברך ג' ברכות, שלא עשני נוי, שלא עשני עבד, ושלא עשני אשה. והנה עצם ברכות אלה אינם ברכות הנהנין, שהרי יש כאן מעלה תמידית ולא הנאה, מה עוד שנאמרו במניעת השלילה, ולא כברכה על ההנאה שעשני ישראל. ועוד למ"ד שהאשה מברכת שעשני כרצונו, הרי שזהו רק כמצדיקה בריאתה, ולא ברכת הנהנין. ומבואר שג' ברכות אלה באים בכדי להשלים מאה ברכות כל יום. ולדברינו יש להבין באר היטב מקומה של הלכה זו, וכן של ההלכה לברך מאה ברכות בכל יום במנחות שם, לפי שבסוגיא שם בסוף הלכות ציצית ותפילין ומזוזה, מבארת הסוגיא מעלות מצוות אלה, הסובבות את האדם ומחזקת אותו שלא יחטא, לפי שהם מזכירים לאדם את בוראו בכל יום תמיד. ובהמשך לכך נאמר שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שגם הלכה זו יסודה לעובדו בכל לבבך, וללכת בדרכיו, ולזכור את בוראו בכל יום תמיד.

שלא עשני גוי-עבד-אשה

The list of ברכות דף ס' עמ' ב' that we studied last week from ברכות השחר was incomplete. The three ברכות that we recite immediately following אשר נתן לשכוי בינה, the ברכות of שלא עשני עבד, שלא עשני אשה and שלא עשני גוי were omitted. Based on what we studied, the omission was not surprising. The ברכות דף ס' עמ' ב' represented acts that we perform after waking. The three ברכות שלא עשני אשה, שלא עשני עבד, שלא עשני גוי which define who we are as Jews.

What then is the source for the three ברכות שלא עשני אשה? Why in נוסח אשכנז do the three ברכות follow the ברכה of אשר נתן לשכוי בינה while the ספרדים recite the ברכות after בתפארה ישראל? עומר? Why do we thank הקב"ה for a negative fact; why did שיעשני איש not simply use the most comprehensive language possible which was שיעשני יהודי or שיעשני אשה יהודית?

The source for the three ברכות שלא עשני אשה can be found in מג' עמ' ב' מסכת מנחות: תניא, היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר: (דברים י') ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך. רב חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי. תניא, היה ר"מ [הג"ה: צ"ל רבי יהודה] אומר: חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום, אלו הן: שעשאני ישראל [הג"ה: בתוספתא איכא שלא עשני גוי וכן העתיקו הרי"ף והרא"ש], שלא עשאני אשה, שלא עשאני בור. רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דהוה קא מברך שלא עשאני בור, אמר ליה כולי האי נמי? אמר ליה: ואלא מאי מברך? שלא עשאני עבד, היינו אשה? עבד זיל טפי.

There is an additional source found in פר' ו' תוספתא ברכות פר' ו':

(כג) ר' יהודה אומר שלש ברכות צריך לברך בכל יום: ברוך שלא עשני גוי; ברוך שלא עשני אשה; [ברוך] שלא עשני בור: גוי, (ישעיה מ) כל הגוים כאין נגדו, אשה, אין אשה חייבת במצות, בור, שאין ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד.

Although the מסכת מנחות גמרא indicated that the ברכה should read שעשאני ישראל, the commentators unanimously agreed that the wording was the result of censorship in the Middle Ages. So why do we not say שעשאני ישראל? The primary answer that is given is that if we recited שעשאני ישראל, there would be no need to recite עבד and שלא עשני אשה. Others maintain that the ברכות represent a progression of obligation; a non-Jew is only required to perform the שבעה מצות בני נח; עבד is obligated in the same מצוות as a woman but his ancestors did not stand at הר סיני and he cannot marry a

Jew; a woman is not obligated in מצוות עשה שהזמן גרמא. A third answer can be given based on our current social situation. Today many people identify themselves as Jews but do not observe the מצוות. If the ברכה read שעשאני ישראל, they could recite the ברכה שלא עשני without feeling that they made a misrepresentation. But when the ברכה reads גוי-עבד-אשה, then the ברכה becomes an acknowledgment of accepting the obligation of מצוות. Anyone who has not done so should not recite the ברכה.

In הנותן לשכוי בינה follow שעשאני ברכות, נוסח אשכנז. The reason is explained by the לבוש as follows:

הא דתקנו ג' ברכות אלו בתחלה מיד אחר לשכוי מפני שברכת אשר יצר, ואלקי נשמה ולשכוי בינה כולן נתקנו על היצירה. וג' ברכות אלו גם כן מעיקרן על תחלת היצירה נתקנו לפיכך סמכו זה לזה. ומכאן ואילך מתחילין בברכות של הנאה.

The ספרדים recite the three שעשאני ברכות before המעביר שנה because of the order of the ברכות in the גמרא. We no longer recite the ברכות as we perform each act but זכר לדבר the ספרדים want to first recite the ברכות that represent the acts that we perform in the morning and then recite the three ברכות.

The לשון of the first ברכה גוי, שעשאני גוי, is not without controversy. In many פסוקים in תנ"ך the word גוי means nation and frequently represents the Jewish nation. The commentators defend the use of the word גוי because the גמרא as a rule used the word to mean "non-Jew." Two references to the contrary that appear in תנ"ך come immediately to mind: פסוק ה' ויהי and בראשית יב' פסוק ב' -ואעשך לגוי גדול. שם לגוי גדול ויהי. In fact, the בעל ההגדה included this last פסוק in the הגדה as follows: שם לגוי גדול-מלמד שהיו ישראל מצוינים שם. This problem did not go unnoticed. The תקון תפלה states:

ובעל ויעתר יצחק והרו"ה והרי"צ מעקלענבורג הגיהו נכרי, וגם זה שליחות יד שלא לצורך, כי גוי בתלמוד ענינו נכרי.

Rabbi Yitzchak Baer the author of סידור עבודת ישראל, a contemporary סידור, changed the נוסח to שלא עשני נכרי. He quoted the בעל ויעתר יצחק and added his own comment: the word גוי when it refers to non-Jews in the גמרא is plural-

אבל נכרי היא המלה הנכונה אם הכוונה על איש זר שאינו מזרע ישראל, ואנחנו חובותינו לסדר תפלתנו בלשון ברורה.

TRANSLATION OF SOURCES

מסכת מנחות מג' עמ' ב' -It was taught: Rabbi Meir said: A man is required to recite one hundred blessings each day, as it is written: And now, Israel, what does G-d, your G-d require of you? On Sabbaths and on Festivals, Rabbi Hiyya the son of R. Avia would try to complete his 100 blessings by smelling spices and other delicacies. It was taught: R. Judah said: A man is required to say the following three blessings daily: Blessed are You, G-d who did not make me a non-Jew. . . who did not made me a woman and . . . who did not made me a boor. Rabbi Aha the son of Jacob once overheard his son saying Blessed are You who did not make me a boor, whereupon Rabbi Aha said to him, And this too? Said the son to him: Then what blessing should I say instead? Rabbi Aha replied. . . who did not make me a slave. And is that not the same as a woman? A slave has a lower status than a woman.

ו' (23)-תוספתא ברכות פר' ו' Rabbi Yehuda said: Three blessings must be recited each day: Blessed for not making me a non-Jew; Blessed for not making me a woman and Blessed for not making me a boor; Non-Jew as it is written: All the non-Jewish people are like nothing in front of G-d; For not being a woman because a woman is not obligated to perform all the positive commandments; Boor because he is not afraid of the consequences of sin and an ignorant person is rarely a zealous person.

לבוש -The reason that the three blessings were placed after the blessing for hearing a rooster was that the blessings of **אלקי נשמה** and **אשר יצר** and **ולשכוי בינה** were authored to remember that G-d was the creator. These three blessings share the theme that G-d created us, therefore they were placed after the others. The blessings that follow the three blessings share the common theme of recognizing the benefits that we receive from G-d.

תקון תפלה -The book **"ויעתר יצחק"**, the Rava and the Ritz from Eklenberg changed the wording in the blessing from **"גוי"** to **"נכרי"**. This was a correction that was not necessary because the word **"גוי"** in the Talmud refers to **"נכרי"**.

סידור עבודת ישראל -The word **"נכרי"** is the correct choice of word if the blessing means to refer to a man who is not a member of the Jewish religion. We are required to author prayers that are written in unambiguous language.

SUPPLEMENT

Two additional issues concerning the **ברכות שלא עשני גוי-עבד-אשה**.

1. The **תפלה** wrote the following about the **ברכות**:

בקבץ תשובות הרמב"ם כתב בנו הר"ר אברהם ז"ל "ונראה מכונת אבא מארי ז"ל בהלכות תפלה שג' ברכות של גוי ועבד ואשה ראוי לברך אותן בכל יום בין ראה אותם בין לא ראה... ואמר לי מי שראה נוסחא ישנה מן התלמוד והיה כתוב בה כד חזי אינש גוי מברך וכו' וכן בעבד וכן באשה, ונראה שזו הנוסחא מדויקת שההיקש יאמת אותה."

The **שלא עשני ברכות** were similar to the **רמב"ם**'s son raised the possibility that the three **ברכות השחר** in that they were only be said if an act was being performed; i.e., upon seeing a non-Jew, a slave or a woman. One might not normally pay much attention to this opinion because it was the opinion of only one Rabbi. But in an article written by Professor Naftali Weider of Hebrew University, and printed in his collection of essays, **התגבשות נוסח התפלה במזרח ובמערב**, Professor Weider attested to the fact that he found fragments of geniza material that contained the statement quoted by **הר"ר אברהם** son of the **רמב"ם** and confirmed that at one time the practice was not to make the **שלא עשני ברכות** unless one saw a non-Jew, a slave or a woman.

2. Why do we not also say: **שלא עשני בהמה**? The **עיון תפלה** answers this questions as follows: **שלא עשני גוי עבד אשה-שלא נפח נשמתו בגופים האלה, ולפיכך אין מברכים שלא עשני בהמה וחיה, כי נשמת האדם לא תוכל להנתן בגופים הללו.**

הנותן ליעף כח

All of the **ברכות השחר** that we have discussed can find their sources in the **גמרא**. The only one of the **ברכות השחר** that cannot be traced to the **גמרא** is the **ברכה** of **הנותן ליעף כח**. The background for this **ברכה** presents us the opportunity to review several themes that run throughout the **סידור**. May new **ברכות** be authored after the **גמרא** was put into its final edition or are we limited to reciting only those **ברכות** that are found in the **גמרא**? What historical and sociological factors precipitated changes to the **סידור**? How much has Jewish mysticism influenced the **תפילות** in the **סידור**?

ספרדים do not recite the **ברכה** of **הנותן ליעף כח** after **עומר ישראל בתפארה**. **אשכנזים** do not recite it at all. In the **נוסח אר"י** (Rabbi Isaac Luria), the **ברכה** is recited after **מלביש**. The **ברכה** does not appear in the **סידור** of **רב עמרם**. It is first mentioned in the **אבודרהם** as follows: **ויש מקומות שמברכין נותן ליעף כח**. The **שלחן ערוך** holds: **או"ח סימן מו' – ו': יש נוהגין לברך הנותן ליעף כח ואין דבריהם נראין: הנה אך המנהג פשוט בבני האשכנזים לאומרה**.

The **ספרדים** do not recite the **ברכה** of **הנותן ליעף כח** because the **ברכה** was not mentioned in the **גמרא**. Their position is explained by the **תיקון תפלה**:

וכתב האגור: בסדורי האשכנזים מוסיפים עוד ברכה אחת הנותן ליעף כח ואני קבלתי מרבתי שאין להוסיף עוד על הברכות שזכרו בתלמוד.

That position is consistent with a rule that we encountered previously:

כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות, לא יצא ידי חובתו.

Why in fact do we recite this **ברכה**? The **טור** presents an answer that is based on a

מדרש. **או"ח סימן מו' – עוד ברכה אחת יש בסדורי אשכנז בא"י אמ"ה הנותן ליעף כח** ונתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום ומחזירה לו בבוקר שקטה ושלווה וע"פ המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג' – כג'); בשר ודם מפקיד פקדון ביד חבירו ומחזירו לו בלוי ומקולקל אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה והיא עייפה ומחזירה לו חדשה ורגיעה.

Rabbi Eliyahu Munk in his **ספר – עולם התפילות** presents an historical answer:

הנותן ליעף כח – ברכה זו איננה נזכרת בדברי התלמוד שהבאנו לעיל. היא הוכנסה לשורת ברכות השחר רק בתקופה מאוחרת יותר. בערב, כאשר האדם עייף ויגע מעבודה

TRANSLATION OF SOURCES

ו':-שלחן ערוך או"ח סימן מו'- There are those who recite the blessing: "He who Gives Strength to the 'Tired'" but their position is not well founded. Comment of the Ramah: But the custom is prevalent among Ashkenazim to recite the blessing.

תפלה-תיקון תפלה-The Eigur wrote: In the prayer books of the Ashkenazim, they add one more blessing: "He who Gives Strength to the 'Tired'". I learned from my teachers that it is not proper to introduce blessings that do have their source in the Talmud.

טור או"ח סימן מו'-There is one more blessing in the Ashkenazic siddur, "Who Gives Strength to the 'Tired,'" which was authored on the basis that Man deposits his tired soul with G-d at night from the hard work of the day. G-d then returns the soul to each Man in the morning in a quiet state and at peace. This is what the Midrash taught us on the verse (Eichah 3:23): They are new every morning; great is your faithfulness. When a Man lends an object to his friend, his friend returns it to him tattered and dirty but each night Man deposits his soul with G-d when the soul is tired and G-d returns it to him new and rested.

ספר- עולם התפילות-"Who Gives Strength to the 'Tired'" This blessing is not recorded in that part of the Talmud that we previously quoted. The blessing was inserted within the Birchot Haschachar only in a much later era. At night, when Man is tired from the work of the day that oppresses his body, he deposits his soul with G-d. G-d then returns to Man his soul in the morning after injecting new strength and making the Man feel renewed. According to the words of the Iyun Tefila (Rabbi Aryeh Leb Gordon) it is possible to explain this late innovation by the Ashkenazic sages as based on another factor. Because of the oppression of the mean spirited expulsions which could have led to a complete sapping of the Jewish people's strength, our Sages decided to revive the spirit of the people by creating a form of encouragement by way of a general blessing of G-d giving strength to the tired. As a clever twist they placed the blessing after the blessings: "Who Girds Israel with Might" and "Who Crowns Israel with Glory."

בן איש חי הלכות שנה ראשונה פרשת וישב אות ח'- Explanation of the Blessings: "Who Clothes the Naked and Who Gives Strength to the 'Tired'" After making the blessing: Who Clothes the Naked, he should recite the blessing: Who Gives Strength to the Tired. These two blessings were authored concerning the wardrobe of the soul. There are those individuals whose sins cause their souls to become bare but G-d in his mercy gives these people new clothing each day. And there are those who do not sin so much that their souls become bare but they still become weak and G-d in His mercy gives them strength each day when G-d returns their souls to them.

SUPPLEMENT

חדשים לבקרים רבה אמונתך

מדרש תהלים פרק כה סימן ב

[ב] דבר אחר אליך ה' נפשי אשא. זהו שאמר הכתוב בידך אפקיד רוחי (תהלים לא ו), בנוהג שבעולם אדם מפקידין אצלו פקדונות, הוא מחליף של זה בזה, ואת של זה בזה, לפי שאין מכירין, אבל הקב"ה אינו כן, אלא ה' אל אמת (שם שם תהלים ל"א), שמא עמד אחד [שחרית] ובקש נפשו ולא מצאה, או שמא מצא נפשו ביד אחר, או נפשו של אחר בידו, לכך נאמר פדיתה אותי ה' אל אמת (שם שם תהלים ל"א). אמר ר' אלכסנדר בשר ודם מפקידין בידו חדשים, ושוהין אצלו, והוא מחזירן בלויים וישנים, אבל הקב"ה מפקידין בידו בלויין ושחוקין, והוא מחזירן חדשים, תדע לך שהוא כן שהרי הפועל הזה עושה מלאכה כל היום, ונפשו יגיעה עליו ושחוקה, וכשהוא ישן הוא יגע ומשלים נפשו ונפקדת ביד הקב"ה, ולשחרית היא חוזרת לגופו בריאה חדשה, שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג כג). ר' שמעון בשם ר' סימון אומר ממה שאתה מחדשינו לבקרים, אנו מאמינים ומכירין [שאתה מחזיר לנו נשמותינו לתחיית המתים], ר' אלכסנדר אומר ממה שאת מחדש אותנו לבקרים של גליות, אנו יודעים שאמונתך רבה לגאלנו.

ברכות התורה

Up to now, we have spent little time examining the philosophy of תפלה. That was done intentionally. There are many very good books that deal with the philosophy of תפלה. Our goal is different. It is to examine the sources for the תפילות and the historical and sociological factors that helped shape the structure of the modern סידור. But try as we may to avoid discussing the philosophy of תפלה, we cannot escape it totally. חז"ל sometimes force us to face such an issue by their placement of תפילות. Such is the case when we examine the purpose of placing ברכות התורה within ברכות השחר.

The גמרא never identifies the ברכות התורה as being a part of ברכות השחר. On what basis did חז"ל began the practice of reciting ברכות התורה within ברכות השחר? Rabbi Joseph Soloveichik, זצ"ל, (the "Rav") in a lecture entitled ברכות התורה and printed in a ספר called: מרי ז"ל: שיעורים לזכר אבא מרי ז"ל, deals with this issue. He begins by establishing two rules concerning לימוד תורה וברכותיה. 1) It is unlawful to study תורה without first making a ברכה. The study of תורה is like any other הנאה that we have in this world. We may not enjoy that הנאה without reciting a ברכה; 2) There is an obligation each day to recite the ברכות התורה and to learn immediately thereafter. The Rav quotes the גמרא תני לא יעמד אדם ויתפלל וכו' אלא מתוך דבר של תורה: ירושלמי ברכות. He then explores the basis for that rule and concludes that not only is תפלה an integral part of עבודה שבלב but that תלמוד תורה is also a necessary element of עבודה שבלב. These are some of his thoughts:

נמצא כי תורה ותפלה מתמזגים לנקודה אחת ולקיום מצוה אחידה של עבודה בלב. ובבירור הנחה זו יש להוסיף ולפרש כי ישנו בתלמוד תורה קיום של תפלה. הלומד תורה הלא עובד את הקב"ה בלבד ובנפשו...לכן ישנו קיום מיוחד של חיבור תורה עם תפלה. מצות עבודה שבלב מתקימת בשלמותה אם מצרף האדם תלמוד עם תחנה, תורה עם בקשה, הגות לב בהלכה עם הגיון לב ושפיכת נפש, כדכתיב "ולעבדו בכל לבבכם" – עבודתו בתורתו, עבודתו במקדשו. לפיכך אין עומדים להתפלל אלא מתוך דברי תורה.

It is Rabbi Soloveichik's position that in order to properly perform the מצוה of עבודה שבלב each day we must involve ourselves in both תפלה and לימוד תורה.

The issue has deeper roots. What is it about לימוד תורה that elevates it to עבודה שבלב? We may find an answer to that question in another lecture by Rabbi Soloveichik which is

כיבוד אב ואם ותלמוד תורה – reported in the ספר – אדם ועולמו in an article entitled:

מצוות תלמוד דורשת הרבה מאד מן האדם: לימוד, ריכוז, העמקה, התמדה וכדומה, אולם שווה הוא כל המאמץ הזה מפני שהמטרה הסופית היא להגיע אל "המיפגש" עם השכינה. דומה הוא לימוד התורה למסע שאינו נגמר לעולם, למהלך לקראת יעד שקשה מאוד להגיע אליו...

בהשקפה היהודית קיימת הקביעה "ושבת עד ה' אלקיך" (דברים ל', ב'). לאחר שהאיש הישראלי הרבה לתהות ולתעות, להיטמע בתרבויות ניכר ובעבודת אלילים – בסופו של דבר מובטח לו כי יזכה לשוב אל אלקיו: "ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" (שם ד', כט'). מופלא הוא הצו "ובקשתם", לאחר שכבר ידוע וברור, כי אנו מאמינים בני מאמינים. לשם מה צריכים אנו לעסוק בה הרבה בתחום זה של "ובקשתם"? הרי אנו מכירים ברבש"ע מימות אברהם אבינו? למה "ובקשתם"?

אליבא דדעתי מצווה היהודי לעסוק במצוות "ובקשתם" תמיד ולעולם, עד אשר יגיע למצב של "ומצאת כי תדרשנו". זהו תהליך קשה וממושך, ומשום כך חובה לעשותו "בכל לבבך ובכל נפשך". תכלית התהליך היא "ומצאת", ובה תלויה גאולת ישראל כולה. היגיעה במלאכת הדרישה והביקוש היא תוספת משלימה לאמונה ולקיום המצוות כולן. ומטעם זה מחויב אף איש ההלכה המובהק לעסוק בכך. איש ההלכה צריך להיות אף בעל יכולת אינטלקטואלית רבה. בקשת אלוקים היא חלק בלתי נפרד של הרגש האלוקי – הדתי שביהודי.

אנו היהודים נתבעים להיות מקיימי מצוותיו של הקב"ה וגם להשיגו בכל לבבנו ובכל נפשינו, ולהרגיש את נוכחותו לצדנו ולידנו. ואכן, חובה זו של דרישת אלוקים מוטלת היא על כל המאמינים – הלמדנים – אנשי ההלכה, והמאמינים לא הגיעו לדרגות הגבוהות של למדנות והם בבחינת יהודים "סתם".

את הקב"ה חייבים כולנו לדרוש, כי יהא תמיד קרוב אלינו בכל קראינו אליו. אמונתנו תהא אז רצינית ומתקרבת ליעדים של השלימות האפשרית.

ותלמוד תורה is so important. That is why we remind ourselves תלמוד תורה as we begin each morning. כנגד כולם

TRANSLATION OF SOURCES

ל-ברכות התורה שיעורים לזכר אבא מרי ז"ל - You find that Torah and Tefila meld and become one obligation of service of the heart. In furtherance of this idea one must add and explain that in participating in the study of Torah, there is the fulfillment of the obligation to pray. The way to perform the obligation of service of the heart in its most complete form is by combining the study of Torah with supplication, Torah with personal requests, an intense involvement in Halacha with heartfelt feelings and an outpouring of the soul as it is written: "to serve Him with all your heart"-serve Him through His Torah, serve Him in His Mikdash. Therefore, one should not begin to pray except after studying words of Torah.

אדם ועולמו- כיבוד אב ואם ותלמוד תורה - The mitzvah of studying Torah demands much from Man; concentration, intense involvement, persistence and other intellectual efforts but all that work is worthwhile because its ultimate goal is to reach "a meeting with the Shechinah." The study of Torah is similar to a journey that never ends, to a walk towards a destination that is difficult to reach....

In the Jewish view there exists the rule (Devarim ch. 30, v. 2) "and you will return to your G-d." After a Jew begins to wander and to involve himself in activities that are not appropriate for a Jew-in the end, he is promised that he will be worthy to return to G-d: "and you will seek from there your G-d and you will find Him if you pursue Him with all your heart and all your soul (Devarim ch. 4, v. 29). The commandment to "seek" is surprising because it is well known that we are believers, the children of believers. What purpose is there to our expending effort to "seek"? After all, we have recognized G-d as the Supreme Being since the time of Avrohom our father? Why do we need to "seek?"

It is my opinion that a Jew is commanded to expend effort "to seek" at all times and forever until he reaches the status of one "who sought and then found." This is a journey that is hard and long, and because of that, it must be undertaken "with all your heart and with all your soul." The purpose of the journey is "to find" and the redemption of the Jewish people is dependent on each of us making that journey. The effort involved in seeking and asking is the element that completes our faith and the fulfillment of the mitzvot. For that reason, even a "Quintessential Man of Halacha" must undertake that effort. A Man of Halacha must therefore be a man with substantial intellectual abilities. Seeking out G-d is an inseparable part of the emotional religious bond between Man and G-d that a Jew needs to feel.

We Jews are committed to perform the commandments of G-d and to seek G-d with all of our hearts and with all of our souls, and to feel that G-d is close and by our side. It is for

TRANSLATION OF SOURCES-2

that reason that the obligation to seek G-d is thrust upon all believers, teachers, Men of Halacha and even believers who have not reached a high level of study who are part of the average Jewish population.

We are all obligated to seek G-d because in that way G-d will always be close to us when we need to call out to Him. Our faith will then be sincere. Our effort will bring us closer to fulfilling our goal of having the closest possible relationship with G-d.

ברכות השחר WITHIN ברכות התורה

When we review our collection of סידורים from the סדר רב עמרם גאון to our present day Artscroll סידור, we notice that over the years, ברכות התורה have occupied at least four (4) different positions within השחר. For those of you who follow נוסח אשכנז, you are accustomed to reciting ברכות התורה between אשר יצר and אלקי נשמה. For those of you who follow the נוסח of the ספרדים, you are accustomed to saying ברכות התורה after the ברכה of לעמו ישראל. That is the position of רב עמרם גאון. Rav Yaakov Emden in his סידור places the ברכות התורה after אלקי נשמה but before הנותן. The Vilna Gaon (גר"א) positions the ברכות after שמך רבים and before קרבנות.

There are so many variations because of the fact that the source for the ברכות התורה is not the list of ברכות השחר that appear in 'ב' עמ' ס' מסכת ברכות דף ס' עמ' ב'. The source for the ברכות התורה is the גמרא in 'ב' עמ' ב'. That source does not indicate at what point ברכות התורה should be recited:

א"ר יהודה אמר שמואל השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה. אמר רב הונא למקרא צריך לברך ולמדרש א"צ לברך. ור' אלעזר אמר למקרא ולמדרש צריך לברך למשנה א"צ לברך. ור' יוחנן אמר אף למשנה נמי צריך לברך [אבל לתלמוד א"צ לברך]. ורבא אמר אף לתלמוד צריך (לחזור) לברך דאמר רב חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב הוה מקדים וקא משי ידיה וברוך ומתני לן פרקין. מאי מברך א"ר יהודה אמר שמואל אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה; ור' יוחנן מסיים בה הכי: הערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפנינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. ורב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נותן התורה. אמר רב המנונא זו היא מעולה שבברכות הלכך לימרינהו לכולהו.

That excerpt from the גמרא does not pinpoint where within תפלת שחרית one should recite ברכות התורה. A comment of תוספות on that גמרא adds to the confusion because it appears from תוספות that it is not necessary to immediately follow ברכות

לימוד תורה with התורה.

שכבר נפטר באהבה רבה-עד הלכך נימרינהו לכולהו. בירושלמי יש הא דאמרינן שכבר נפטר באהבה רבה והוא ששנה על אתר. פירוש: לאלתר שלמד מיד באותו מקום. ונשאל להרב ר' יצחק כגון אנו שאין אנו לומדין מיד לאחר תפלת השחר שאנו מרודין והולכים כך בלא למוד עד אמצע היום או יותר אמאי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחרת כשאנו מתחילין ללמוד. והשיב ר"י דלא קיימא לן כאותו ירושלמי הואיל וגמרא שלנו לא אמרו ואין צריך לאלתר ללמוד. ועוד אפילו לפי הירושלמי דוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה דעיקר אהבה רבה לקריאת שמע נתקל. ובשביל היא אינו נפטר מברכת התורה אלא אם ילמוד מיד וגם לא יעשה היסח הדעת. אבל ברכת אשר בחר בנו וברכת לעסוק בדברי תורה שהן עיקר לברכת התורה פוטר כל היום...והיה אומר ר"ת כשאדם עומד ממתנו בלילה (בשחרית) ללמוד שאין צריך לברך ברכת התורה מפני שברכת התורה של אתמול שחרית פוטר עד שחרית אחרת ולא נהירא. והצרפתים נהגו לומר פסוקים וברכת כהנים וגם אלו דברים שאין להם שיעור שהיא משנה (פ"א דפאה) ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהן כו' שהיא ברייתא (מסכת שבת קכז). מפני הירושלמי דבעי שילמוד על אתר. אבל אין צריך כמו שכתבתי כבר.

It is clear that we do not follow the ruling of תוספות. The present custom of reciting ברכות התורה and then reading an excerpt from משנה ותלמוד seems to be the result of following the rule in the תלמוד ירושלמי that it is necessary to learn immediately after reciting the ברכות התורה.

The basis for reciting ברכות התורה and then proceeding to read excerpts from תורה, is the need to satisfy the following requirement:.

קידושין דף ל' עמ' א'-אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא, מאי דכתיב: (דברים ו') ושננתם לבניך? אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם, לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד. מי יודע כמה חיי? לא צריכא - ליומי.

It is our present custom to fulfill that obligation in two ways; 1) by immediately reciting אילו דברים שאדם אוכל, אילו דברים שאין להם שיעור (משנה), ברכת כהנים (תורה) איזהו מקומן, צו את בני ישראל (תורה) by reciting, קרבנות (2); פירותיהם (תלמוד) רבי ישמעאל אומר (תלמוד) and (משנה).

לעלית נשמה אפרים בן אליעזר שהלך לעולמו ז' שבט

TRANSLATION OF SOURCES

מסכת ברכות יא', עמ' ב' - Rav Yehuda said in the name of Shmuel: He who arose to learn Torah, until he recites Kriyat Shma, he must recite the Birchot Hatorah; once he has read Kriyat Shma, he no longer is required to recite the Birchot Hatorah because he fulfilled his responsibility to recite the blessings once he said Ahava Rabba (the prayer just before kriyat shma). Rav Huna said: before studying the Written Law he must make a blessing but not for Midrash. Rav Eliezer said: before reading the Written Law and the Midrash he must make a blessing but not for Mishna. Rav Yochanon said: even for Mishna he must make a blessing but not for studying Talmud. Rava said: even for Talmud, in accordance with the position of Rav Chiya the son of Ashi who said: often I would be standing reciting a portion of the Sifra in the school of Rav. Rav would first wash his hands and make a blessing before reviewing our section with us.

What benediction do we recite before studying Torah? Rav Judah said in the name of Samuel: Who has sanctified us by His commandments, and commanded us to occupy ourselves with Torah study. Rav Yochanan used to conclude as follows: Make pleasant, therefore, we ask You, G-d, the words of Your Torah in our mouth and in the mouth of Your people the House of Israel, so that we, with our offspring and the offspring of Your people the House of Israel, may all know Your name and occupy our time with Torah study. Blessed are You, G-d, who teaches Torah to Your people Israel. And Rav Hamnuna said: Who has chosen us from all the nations and given us His Torah. Blessed are You, G-d, who gives the Torah. Rav Hamnuna further said: This last best blessing is the best of the benedictions. Therefore we should recite all of the blessings.

שכבר נפטר באהבה רבה-עד הלכך נימרינהו לכולהו -In the Jerusalem Talmud, the same discussion that you need not recite the Blessings on the Torah once you have recited Kriyat Shma appears except that the Jerusalem Talmud adds: provided that you immediately study a portion of Torah. That means that he studies immediately wherever he is. A question was asked of Rav Yitzchak: what about our current situation? We do not learn immediately wherever we are after completing the morning prayers because we are busy with other matters. We cannot study Torah until the middle of the day or even later, why do we not repeat the Blessings for Torah study when we begin to study. Rav Yitzchak answered that we do not hold by the rule in the Jerusalem Talmud since the Talmud Bavli does not include that holding. As a result it is not necessary to learn immediately after reciting the blessing on studying Torah. And further, even the position of the Jerusalem Talmud is a limited decision- it only pertains to relying on the prayer of Ahava Rabba as the blessing for studying Torah. In that situation, you must study immediately because the main purpose of authoring the prayer of Ahava Rabba was as a blessing before Kriyat Shma and not as a blessing for studying Torah. But the blessing of "who chose us" and the blessing

TRANSLATION OF SOURCES-2

of “to occupy our time with words of Torah” which are the main blessings for studying Torah must only be said once a day. That fulfills the obligation for reciting a blessing before any learning that is done during the day. Rabeinu Tam held that when a person arises after the night to study, and before he prays, he does not have to recite the blessings for studying Torah because the blessings on the Torah that he recited in the morning on the day before obviate the obligation to recite the next morning. That is not an acceptable position. In connection with this matter, the French Jews had a custom, after reciting the blessings for studying Torah, to recite several verses from the Torah and the Blessings of the Cohanim and the Mishna of “these are the matters that have no limit” and the portion of Talmud “these are the matters for which people receive the income in this world” because of the requirement of the Jerusalem Talmud that one should study Torah immediately after making the blessings for Studying Torah. But it is not necessary as I have just written.

קידושין דף ל' עמ' א' - Rav Safra said in the name of Rabbi Yehoshua the son of Chanina: what is the meaning of that which is written in Devarim chapter 6: and you shall teach your sons! Do not read the word as meaning “teach” but as meaning “and you will divide into three parts.” This verse teaches us that during his lifetime, a person should split the time he spends learning into three parts: a third of the time studying the written Law; a third of the time studying the Mishna and a third of the time studying Talmud. But a person does not know how many years he will spend living? Do not be troubled by that question. Divide your study time each day.

THE PLACEMENT OF ברכות השחר AND THE PARAGRAPHS OF אילו דברים

In last week's newsletter, we reported on the different locations within ברכות השחר that ברכות התורה have appeared. This week we will examine the basis for each placement. Initially, the position of the נוסח אשכנז that ברכות התורה follows אשר יצר appears troublesome because in that נוסח, ברכות התורה are recited before אלקי נשמה. This is a problem because the גמרא that we previously studied held that the first ברכה that one must recite upon rising is אלקי נשמה. In our current circumstances, we must recite על נטילת ידיים and אשר יצר first because of נקיות ידיים but then אלקי נשמה should follow. That is the basis for why Rav Yaakov Emden in his סידור placed ברכות התורה after אלקי נשמה.

There are several possible justifications for the position of נוסח אשכנז. The first is that some people arise earlier than the time to recite קריאת שמע and שמונה עשרה. They are required to recite על נטילת ידיים and אשר יצר but it is too early to recite ברכות השחר. In order for these people to learn תורה, they must first recite ברכות התורה. A second justification is based on the principle of זריזין מקדימים למצוות. Since there is an obligation of והגיתי בו יומם ולילה, we should try to study תורה soon after we awake, after our hands are clean and we have taken care of our personal needs. A third possible explanation is based on a thought that was published in the lecture by Rabbi Joseph Soloveichik, זצ"ל, that we previously referred to entitled: ברכות התורה. One of the reasons that the Rav gives for combining תפלה and לימוד תורה is because he views לימוד תורה as a מתיר for תפלה. This is in line with the other lecture that we referred to on לימוד תורה in which the Rav maintains that by learning תורה we draw ourselves closer to the רבנו של עולם. The closer we move to the רבנו של עולם, the more likely it is that the רבנו של עולם will respond to our תפילות. As a result it can be argued that we should recite ברכות התורה and follow it with לימוד תורה before we begin ברכות השחר.

That the הגומל חסדים טובים place ברכות התורה after the ברכה of ספרדים is easily explained. Since the גמרא in מסכת ברכות which listed the ברכות השחר did not include ברכות התורה, we have to first recite the ברכות that were included in the גמרא in מסכת ברכות. The position of the גר"א that ברכות התורה are recited just before קרבות can also be easily explained. It appears that over time, the position of the תלמוד ירושלמי that

we must learn immediately after reciting **ברכות התורה** was universally accepted despite the position of **תוספות**. Since **קרבנות** have always played an important role in **תפלת שחרית** based on the principle of **ונשלמה פרים שפתותינו** (Newsletter 11) and since we include an excerpt from **תורה**, **משנה** and **תלמוד** therein, it is appropriate to recite the **ברכות התורה** just before **קרבנות**. The **אשכול** who quotes the **גמרא** in **ב' עמ' ב'** provides a further explanation:

ופרק איזהו מקומן שהוא סדר כל הקרבנות תקנום [כדי] להזכיר סדר קרבנות בכל יום כדאמרי' תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה מעלין עליהם כאלו נבנה בית המקדש בימיהם.

Despite placing the **ברכות התורה** just before **קרבנות**, the **גר"א** also provides that we recite **ברכת כהנים** and the two **אילו דברים** paragraphs before reading **קרבנות**.

Why do we recite **ברכת כהנים** immediately after **ברכות התורה**? The **סימן** in **מחזור ויטרי** provides the following explanation:

לאחר ברכת התורה או' ברכה כהנים שיש בה ס' אותיות כנגד ס' מסכתות שבתלמוד.

Rabbi Eliyahu Munk provides a further reason: **שנשיאת כפיים במקדש היתה סמוכה לגמר עבודת הקרבן... לכן אומרים אותה בתפלת י"ח רק בסיום, אחרי ברכת העבודה.**

The **סימן** in **מז"ס ק"ב** adds: **וכן נהגו – הטעם בג' פסוקים שרצו לסדר בדרך הקורא בתורה; ונקטו אלו משום שיש בהן ברכה. ומותר לומר אפי' קודם אור הבוקר דלא כיש מחמירין לאסור אז לומר אלו הפסוקים מטעם שאין נשיאת כפים בלילה דז"א דמטעם לימוד אנו אומרים אותו ולא מטעם נשיאת כפים.**

Why do we recite the two **אילו דברים** paragraphs? The **סדר עבודת ישראל** explains:

ומה שנהגו לומר משנה וברייתא זו משום שהלכות פסוקות הן ומדברים במצוות שנוהגין בכל עת בכל שעה ובכל אדם.

It would seem that there is a much simpler explanation for reading the two **אילו דברים** paragraphs after reciting **ברכות התורה**. Since both paragraphs emphasize the importance of **לימוד תורה**, we want to begin each day with the two paragraphs that remind us to make **לימוד תורה** an integral part of our day.

לעלית נשמה אפרים בן אליעזר שהלך לעולמו ז' שבט

TRANSLATION OF SOURCES

אשכול-Our Sages established that we recite the chapter of Eizehu M'Koman that includes the order of sacrifices in order to remind us of the daily sacrifices, as we studied: learned men who spend their time studying the laws of the sacrifices are considered like men who re-established the Beit Hamikdash in their day.

מהזור ויטרי-After reciting Birchot Hatorah, we say the Blessings of the Kohanim because the Blessings of the Kohanim contain 60 letters which represent the sixty volumes of the Talmud.

Rabbi Eliyahu Munk-The blessings of the Kohanim were recited in the Beit Hamikdash after the daily sacrifice was brought. That is why we recite them around the same time that we recite the portions dealing with the sacrifices. It is the same reason that in Shmona Esrei we recite the blessings of the Kohanim after the section of Shmona Esrei that commemorates the daily service in the Beit Hamikdash.

משנה ברורה-On the words-"And this is how they conducted themselves"-The reason that we recite the blessings of the Kohanim is because the blessings contain three verses which is the minimum one must read when one receives an aliya to the Torah. Our sages chose the Blessings of the Kohanim so that we start our day with a blessing. It is permitted to read these verses even before the day begins. This is not in accordance with those who do not permit one to read the Blessings of the Kohanim before the day begins because the Blessings of the Kohanim were not recited in the Beit Hamikdash at night. We are permitted to read these verses because we recite these blessings not as the Blessings of the Kohanim but as verses of the Torah that we want to study.

סדר עבודת ישראל-The reason that we recite the Mishna and Baraita of "Ailu D'Varim" is because they contain rules that are universally accepted and are rules that are applicable at all times and for all people.

SUPPLEMENT

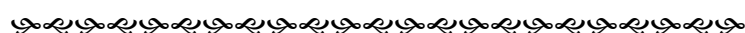
ברכות השחר ON לקוטי מהרי"ך SELECTIONS FROM THE

ועיין בהש"ע סי' וא"ו שיש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך אחריו ועונים אחריו גם כן אמן, וכסדר הזה עושים כלם, ואין לעורר אחריהם ולומר שכבר יצאו באמן שענו תחלה מפני שהמברך אינו מכוין להוציא אחרים והם מכוונים שלא לצאת בברכתו ע"ש. (ועיין בפרי מגדים שכתב דבאגור כתב שנהגו הזקנים כן ועכשיו בעוה"ר נתקיים ירהבו הנער בזקן ויבטלו התפלות ע"ש. אך ממ"ש בשערי תשובה שהאר"ז"ל היה עונה אמן אפילו אחר מאה אנשים ע"ש, נראה שמנהג הזה היה גם כן בבית מדרשו של רבינו האר"ז"ל שלא רק הזקנים לבד היו נוהגין כן, ואודת ביטול התפילות כל ערום יעשה בדעת). וטעם מנהג זה עיין במג"א כדי לענות צ' אמנים כמ"ש המקובלים שיראה אדם שיהיה בתואר צדי"ק דהיינו לענות בכל יום צ' אמנים ד' קדושות י' קדישים ק' ברכות.

יברך ה' וישמרך. הנה בגמ' לא מוזכר כלל מפסוקים אלו וגם ברי"ף וברא"ש ליתא, אך הוא בסידור רב עמרם וברמב"ם ובטור וגם התוס' הביאו בשם מנהג הצרפתים והוא מטעם שלא יהיה הפסק בין הברכה להלימוד. (ואם הפסיק בין הברכה להפסוקים דעת הב"ח דצריך לחזור ולברך ומ"מ לענין מעשה צ"ע). והטעם שהתקינו פסוקים אלו דוקא עיין בדרך החיים מפני שרצו לסדר אחר ברכת התורה ג' פסוקים כדרך הקורא בתורה דתנן שלא יפחות מג' פסוקים, והתקינו אלו שיש בהם ברכה ע"ש. ולפענ"ד אפשר עפ"י מ"ש באבודרהם דבפסוקי ברכת כהנים מרומזים על הקורין בתורה, דהיינו בפסוק יברך יש ג' תיבות כנגד ג' הקורין בחול ובפסוק יאר ה' יש ה' תיבות כנגד ה' שקורין ביו"ט ובפסוק ישא ז' תיבות כנגד ז' הקורין בשבת ע"ש בסדר החזרת הש"צ, לכך כיון שהתקינו ג' פסוקים כקורא בתורה התקינו אלו שמרומזים בהם הקורין בתורה. והנה נוסח דידן לומר קודם ברכת כהנים וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם ואחר ברכת כהנים פסוק ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, אך בסידורי אשכנז ליתא וגם ברמב"ם ובמחזור ויטרי ליתא. והנה פסוק ושמו את שמי איתא גם בסידור רב עמרם אך פסוק

וידבר גם שם ליתא, אך נוסחא דידן הוא בסידור האר"י ובתולעת יעקב ע"ש:

ותלמוד תורה כנגד כלם. הנה אם כי תלמוד תורה כנגד כלם מ"מ אין לך רשות לפטור ממצות וגמילות חסדים, וכבר האריכו בזה בהקדמה לספר ראשית חכמה ובסדר היום כאן, ואעתיק מה ששמעתי בזה בשם הרב הקדוש מו"ה זוסיא זצלה"ה שפעם אחת בא לאיזה עיר והיה שם איש אחד שהיה עוסק בתורה אבל לא בגמ"ח, ובא אצלו הרה"ק הנ"ל וביקש אותו שיקבץ בעבורו מעות, והשיב האיש הנ"ל שאין רצונו לבטל מתלמוד תורה כי תלמוד תורה כנגד כלם, ואמר לו הרב הקדוש מו"ה זוסיא שיספר לו איזה מעשה בעיר אחת היה עשיר אחד וקנה בגד עליון שקורין טיליפ יפה מאוד, וכאשר בא לבית הכנסת מלובש בטייליפ הנ"ל ותהום כל העיר על רוב יופיה, והיה שם איש עני ונתקנא מאוד ע"ז ומכר כל אשר לו וקנה גם כן טיליפ כנ"ל, וכאשר בא האיש עני לבית הכנסת מלובש עם הטייליפ ותצחק כל העיר וחרה מאוד להאיש העני הנ"ל ושאל הלא הטייליפ שלי הוא ממש כמו של הנגיד הנ"ל ומדוע צחקתם עלי, והשיבו לו הלא הנגיד הנ"ל הוא מלובש מכף רגל ועד ראש עם בגדים יקרים אך האמת שהטייליפ הוא יקר מכל אמנם לא כן אתה שאתה הולך בלא מכנסיים, כמו כן ממש כוונת המשנה הלז שחושב כיבוד אב וכו' וזה הוא הבגדים מכף רגל ועד ראש אך תלמוד תורה הוא הטייליפ שהוא יקר מכל, אבל מי שהוא ערום ויחף ואין לו רק הטייליפ הלא אך לצחוק הוא, כך שמעתי והדברים נכונים מצד עצמן:

מהריך BIOGRAPHY OF THE

רב ישראל חיים ב"ר יהודה פרידמן ראחוב (מארמאראש)-נפטר: כ"ד סיון ה'תרפ"ב.
בספר חכמי הונגריה לר' יצחק יוסף כהן מופיעים מספר נתונים, נתונים נוספים נמצאו בספר רבה של ראחוב משנת תרמ"ח. ספרו נדפס בשנת תר"ס. ההסכמות לספר נתנו ע"י גדולי הונגריה. רבו ר' חנניה יו"ט ליפא טייטלבוים אב"ד סיגט מציין שלמרות שכרגיל אינו נוהג לתת הסכמות לספרים הרי שלרוב יקרותו של המחבר וליקרת חיבורו שיהיה לתועלת גדולה (=גדולה) הרי שהוא מסכים להדפסת ספרו ר' משה פנט אב"ד טאש כותב שלדעתו הספר יהיה לתועלת גדולה והוא מבקש מכ"א לרכשו.
חותנו: ר' מנחם זאב וויסבורג אב"ד טארקאן; רבו: בעל ייטב לב מסיגט; חיבר: ליקוטי מהרי"ח.

-Reproduced from the Otzar Halacha CD-ROM-

פרשת שקלים

Rabbi Eliyahu Munk in his **ארבע** עולם התפילות - ספר introduces the period of the **פרשות** as follows: (ריש פ' דברים) "כל מילי דקדושה בעי הזמנה." אמירה זו שבזוהר (ריש פ' דברים) **משמשת ציון-דרך** לשבועות הקודמים לחג הפסח, כמו השבועות הקודמים ליתר... **פסח**, arriving approximately six weeks before **פסח**, opens the period of preparation for **פסח**.

The basic requirement for **פרשת שקלים** is to read the **פסוקים** from **פרשת כי תשא**. The **פסוקים** in and of themselves do not reveal a connection between **שקלים** and **פסח**. The requirement to donate a **השקל** was part of the **כפרה** that the **בני ישראל** had to undertake to atone for **חטא העגל**. It was also the method by which **משה רבינו ע"ה** counted the males between the ages of twenty and sixty. Even the **פיוטים** which we recite on **שבת פרשת שקלים** do not reference **פסח** in any manner.

The connection between **פרשת שקלים** and **פסח** can be found in the first **משנה** in **מסכת** **באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים: שקלים**.

ב"ד שולחים בכל ערי ישראל ומכריזין שיביאו explains: **ר' עובדיה מברטנורא** **שקליהן. לפי שבאחד בניסן צריך להביא קרבנות צבור מתרומה חדשה, דכתיב (במדבר כח) זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה. חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, וילפינן חדשי השנה דהבא, מראשון הוא לכם לחדשי השנה (שמות יב), הילכך מקדימין שלשים יום דהיינו מאחד באדר להכריז שיביאו שקליהם.**

The first **משנה** in **מסכת שקלים פרק ג'** advises us when the money was disbursed: **בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה; בפרוס הפסח, בפרוס עצרת, בפרוס החג.**

Instead of focusing on **פסח**, the **פיוטים** that we read on **שבת פרשת שקלים** deal to a great extent with measurements. The first **פיוט** begins: **אז מאז ומות בכל פועל, במספר במשקל**; that the **בני ישראל** planned all measurements from the time of creation. The theme continues with the **פיוט** proclaiming that the **כפרה** for the **בני ישראל** for the **חטא העגל** was a measured item, the **השקל** and that the **בני ישראל** were further forgiven because **משה רבינו ע"ה** was willing to accept a measured item, the weight of responsibility for the **בני ישראל**.

The next **פיוט**, מעתיק פלוסים, posits that the **מחצית השקל** continues to be a **כפרה** and was the reason that the **המון** saved **בני ישראל** from the hands of **רבונו של עולם**: **מחצית פייטן**. The **פייטן** credits the **מחצית השקל** as the **זכות** by which **בני ישראל** were saved from the decree of **המון** because their contribution of money (**א' באדר**) preceded **המון**'s planned contribution of money to fill **אחשוורש**'s treasury (**יד' באדר**).

In the **פיוט**, קצובה היא-פיוט, the **פייטן** begins to teach the **הלכות** of **שקלים**. The **פייטן** explains the basis for this equal treatment- **קצין לבל יעוז מול מקהלים, קרוא לומר הוני פדאני מעיקולים**.

In the next paragraph-תמרו מאז, the **פייטן** explains the purpose of collecting the **מחצית השקל**. The **פייטן** then asks the **רבונו של עולם** to rescue us through the **זכות** of the **השקל**. In the next **פיוט**, מי יוכל לשער, the **פייטן** reminds the **רבונו של עולם** of a promise made before the **בני ישראל** entered **ארץ ישראל** - **ברית כרותה למו מאז**. The **עיון תפלה** comments: **שנאמר: אתם נצבים היום כלכם (דברים כט', ט') כמספרכם זה שאתם היום יהיה קיים לעד ועוד לא יחסר ממנו איש אפילו בשעה שחוטאים**.

In the **פיוט**, אומן בשמעו-פיוט, the **פייטן** presents two theological issues: How could **משה רבינו** count **בני ישראל** after the **רבונו של עולם** promised **אברהם אבינו ע"ה** that his children would be so numerous that it would not be possible to count them. Second, when the **רבונו של עולם** told **משה רבינו ע"ה** **ונתנו איש כפר נפשו לה-משה רבינו ע"ה**, **משה** asked: What can Man possibly give to the One who created him that could act as an atonement? The **פייטן** then suggests answers to both issues.

In the last **פיוט**, יצרות פיוט, found in the Artscroll **סידור**, **אלה אזכרה**, the **פייטן** bemoans the fact that we no longer give the **מחצית השקל** for maintaining the **בית המקדש**.

We can conclude after studying the **פיוטים** that we recite on **שבת פרשת שקלים** that these **פיוטים** were authored at a time when the enemies of the Jews would not allow them to freely study **תורה**. The **פייטנים** incorporated into the **פיוטים** the history of the **שקלים** and its **הלכות** as a **תורה** lesson for their generation and for us.

לעלית נשמה אפרים בן אליעזר שדלך לעולמו ז' שבט

TRANSLATION OF SOURCES

Rabbi Eliyahu Munk-All matters involving holiness require preparation. This statement contained in the Zohar in Sefer Devarim provides a guide for the weeks that precede the holiday of Pesach, like the weeks that precede all the holidays.

מסכת שקלים פרק א' משנה א' -On the first day of Adar, the Sanhedrin proclaims that the Shekalim are due and warns about the planting of a mixture of diverse species.

ר' עובדיה מברטנורא - The Sanhedrin sent emissaries to all the cities in Israel for the purpose of announcing that the people should contribute their annual Shekalim requirement. The reason it is announced beginning on that date is because as of the first day of Nissan, all the public sacrifices had to be purchased from new donations. This is based on the verse (Numbers 28): this is the Olah sacrifice for the New Moon of the New Moons of the year. Make it new and bring sacrifices that were purchased from the money of new contributions. We determine the month when sacrifices must be purchased with the money of new donations by comparing the word "months of the year" included in the verse in Numbers 28 with the word "month" found in the verse: "This is the first for you of the months of the year" (Exodus 12). Therefore we start thirty days before the deadline date, which in this case is the first day of Adar, to announce that they should make their donations.

מסכת שקלים פרק גא' משנה א' -On three dates during the year they withdrew money from the treasury; fifteen days before Pesach; fifteen days before Shavuot and fifteen days before Succot.

First Piyyut (liturgical poem) begins: At the time of creation, You, G-d, thought of the proper measure of each thing that you brought into being.

Second Piyyut, beginning with the words: G-d moves and fashions mountains....The chapter of shekels is read at this time so that our contributions would come before that of our degraded foe.

Third Piyyut, beginning with the words: The half-shekel is the same for rich and poor; wealthy and impoverished contribute equally so that the wealthy not arrogantly proclaim to the masses: My wealth redeemed my sins.

Fourth Piyyut, beginning with the words: Who can calculate...G-d made a covenant with the Jewish people from the time he gave them the commandments that their number would

TRANSLATION OF SOURCES-2

never be less than the number listed in the book of Numbers.

עיון תפלה-As it is written in Devarim, chapter 29, verse 9, You all are standing here; however many of you are here that is the minimum number of Jewish people that will always exist in the world. The number will never go lower even at times when many of you sin.

SUPPLEMENT FOR פרשת שקלים

Why do the **פיוטים** which are recited during חזרת הש"ץ begin with **ונבונים**?

עיון תפלה-מסוד חכמים ונבונים-וטעם הקדמה הזאת לפני הפיוטים הנאמרים בחזרת הש"ץ כי בימי קדם נחלקו חכמי ישראל הגאונים אם מותר להתפלל קרובות ופיוטים באמצע התפלה. ויסוד מחלוקתם משום דאמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש הראשונות ולא בשלש אחרונות אלא באמצעיות. וכתב על זה רבינו חננאל זצ"ל קים להו לרבנן דליחיד אבל שאילות ששואלין הציבור כגון זכרינו לחיים שרי דהא שלש אחרונות כלהו שאלה נינהו ושרי דשאילות ציבור הן...ולפיכך כשמתחיל החזן לומר פיוטים כדי להפסיק דעתם של הציבור שלא יתלוננו עליו איך הוא משרה לעצמו להפסיק באמצע התפלה בג' ראשונות-הוא מתנצל לפניהם ואומר כי לא מדעת עצמי עושה זאת אלא מסוד חכמים ונבונים שהם ברוב חכמתם יסדו לומר כך וכדי שלא תחשב ההקדמה הזו להפסק לפיכך הוא מזכיר גם בה דברי שבח להודות ולהלל פני שוכן מעונים.

How do we fulfill the obligation of **השקל** today?

שלחן ערוך אורח חיים סימן תרצד-דין מעות פורים לעניים.
א חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים: הגה- י"א שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן זכר למחצית השקל שהיו נותנין באדר ומאחר שג' פעמים כתוב תרומה בפרשה, יש ליתן ג' (מרדכי ריש פ"ק דיומא) ויש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה (מהרי"ל) וכן נוהגין בכל מדינות אלו. ויש ליתן ג' חצאי גדולים במדינות אלו כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו. ובמדינות אויסטרייך יתנו ג' חצי וויינר שנקראו ג"כ מחצית וכן לכל מדינה ומדינה ואין חייב ליתנו רק מי שהוא מבין ב' ולמעלה וי"א שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד ג' מחצית אלו ואין נוהגין כן:

Several **מדרשים** deal with the issue of why half a shekel-

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פרשה ב ד"ה [י] זה יתנו
[י] זה יתנו כל העובר על הפקודים וגו' (שם, שם /שמות ל' /יג). א' ר' מאיר כמין מטבע של אש הוציא מתחת כסא הכבוד שלו והראהו למשה ואמר לו, זה יתנו. כל העובר, ר' יודה ור' נחמיה. ר' יודה אמ' כל דעבר בימא יתן. ור' נחמיה אמ' כל דעבר על סכומי יתן. מחצית השקל, ר' יודה ור' נחמיה. ר' יודה אמ' לפי שחטאו בחצי היום לפיכך יתנו מחצית השקל. ור' נחמיה אמ' לפי שחטאו בשש שעות ביום לפיכך יתנו מחצית השקל, דעביד שיתא

גרמיסין. ר' יהוש' בר נחמ' בש' רב' יוחנ' בן זכאי לפי שעברו ישר' על עשרת הדברות לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן עשרה גירה. ר' ברכיה ור' לוי בש' ר' שמעו' בן לקי' /שמעון בן לקיש/ לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף, לפיכך יהא כל אחד ואחד פודה בנו בכור בעשרי' כסף. ר' פנחס בש' ר' לוי או' לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרי' כסף ונפל לכל אחד ואחד מהן טבע, לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן שקלו טבע. ר' יודה בר סימון בש' ר' יוחנ' שלשה דברי' שמע משה מפי הגבורה ונבהל ונרתע לאחוריו. בשעה שאמר לו ועשו לי מקדש (שמות כה: ח), אמ' משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואתה אמרת ועשו לי מקדש, א' לו הקב"ה, משה לא כשאתה סבור, אלא עשרים קרש בצפון ועשרים קרש בדרום שמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכינתי ביניכם למטן, דכתי' ונועדתי לך שם (שם, שם /שמות ל' /כב). ובשעה שאמ' את קרבני לחמי לאישי (במדבר כח: ב), א' משה לפני הקב"ה, רבונו של עול' אם מכנים אני כל חיות שבעולם יש בהן העלאה אחת או כל עצים שבעולם יש בהם העלאה אחת, שנ' ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה (ישעיה מ: מז), א' לו הקב"ה, משה לא כשאתה סבור, אלא ואמרת להם זה האשה (במדבר כח: ג), ולא שניים בבת אחת אלא אחד שחרית ואחד בין הערבים, שנ' הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים (שם, שם /במדבר כ"ח /ד). ובשעה שאמ' ונתנו איש כופר נפשו (שמות ל: יב), א' משה לפני הקב"ה, רבו' ש"ע מי יכול לתת פדיון נפשו, אח לא פדה יפרה איש (תהלים מט: ח) ויקר פדיון נפשם (שם, שם /תהלים מ"ט /ט). א' לו הקב"ה למשה, לא כשאתה סבור אלא זה יתנו (שמות ל: יג), כזה יתנו. ר' הונא בשם ר' שדי לא מצאנוה שגיא כח (איוב לז: כג), לא מצינו כוחו של הקב"ה, ואין הקב"ה בא במרחות על ישר'. וכיון ששמע משה כך התחיל לשבח בישר' ואו' אשרי העם שי"י אלהיו אשרי העם שככה לו (תהלים קמד: טו), אשרי שאל יעקב בעזרו (שם /תהלים /קמו: ה). חסילה.

פסיקתא רבתי (איש שלום) פרשה י ד"ה ד"א כי תשא

ד"א כי תשא את ראש א"ר שמואל בן נחמן שלש תרומות יש כאן, תרומה הראשונה של אדני המשכן, אמר הקב"ה למשה אמור להם שיביאו שקלים, מיד הביאו ועשו אדנים, כיון שנעשו אדנים נעשו הקרשים ואחר כך חיפו את היריעות, ולמה כן, אמר הקב"ה בשקלים שהביאו (את) ישראל עשו [את] אדני המשכן, וכל כך למה אלא שהשכינה באה לתוך המשכן והם נושאים אותה כי תשא את ראש, ואין אתה למד מכאן יש לך מניין ללמד כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו (במדבר ז' ט'). ד"א [זה] יתנו כמה (טורפין) [פורטין] שאמר לו הקב"ה זה יתנו ששה גרמיסין של כסף, אמר הקב"ה הם חטאו משש שעות ולמעלה כי בשש משה (שמות ל"ב א') לפיכך יביאו ששה גרמיסין, ורבותינו אמרו הם חטאו מחצי היום ולמעלה יביאו מחצית השקל ויתכפר להם זה יתנו [וגו'] מחצית השקל, וכמה הוא

מחצית השקל, עשר מעין, אמר הקב"ה זה יתנו עשר מעין שהם מחצית השקל כדי שיכפרו על עשרת הדברות שעברו עליהם זה יתנו [וגו'] כל העובר. ד"א זה יתנו נטל הקב"ה כמין מטבע של שערה של אש ואמר לו כזה יתנו כל העובר. ד"א זה יתנו בא וראה חיבתם של ישראל שעבירותיהם מביאות אותם לידי מעלות גדולות כ"ש זכויותיהן, כשיוסף נשתלח מאביו לילך אצל אחיו כיון שראו אותו חשבו עליו להרגו שנאמר ויאמרו איש אל אחיו [וגו'] ועתה לכו ונהרגוהו (בראשית ל"ז י"ט וכו') והם עומדים ומשליכין אותו לבור ואומרים נאכל ונשתה ואחר כך אנו מושכים אותו ומעלים והורגים אותו, אכלו ושתו באו לברך אמר להם יהודה באים להרוג ומברכים להקב"ה אין אנו אלא מנאצים, מהו [מה בצע] כי נהרוג את אחינו (שם שם / בראשית ל"ז כ"ו) אמר להם יהודה בוצע בירך ניאץ ה' (תהלים י' ג') אלא לכו ונמכרנו לישמעאלים (בראשית ל"ז כ"ז), וישבו לאכול לחם (שם שם / בראשית ל"ז כ"ה) א"ר יהודה הלוי בי רבי שלום הסיבה אחת שישבו השבטים ונטלו עצה על יוסף למוכרו זיכה את כל העולם כולו שנמכר למצרים וכלכל את כל העולם בשני הרעב, וישבו לאכול לחם להאכיל לחם לכל העולם, ואם עבירתם שלהם גרמה לכל העולם שיחיו זכותם על אחת כמה וכמה, אף כאן מי גרם לפרשת שקלים העבירה של עגל, ואם עבירתם למצוה, זכותם על אחת כמה וכמה כולך יפה רעייתי ומום אין בך (שה"ש = שיר השירים = ד' ז').

The resolved רבנו של עולם explains how the פרשת תצוה רמז שפ' on ילקוט שמעוני The dilemma posed as to counting בני ישראל משה רבינו.

אמר רבי יהושע הכהן בר נחמן אמר הקב"ה למשה לך מנה את ישראל אמר משה לפני הקב"ה כתיב והיה זרעך כעפר הארץ וכתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים ואתה אומר לך מנה את ישראל איני יכול לעמוד על מנינם, אמר ליה הקב"ה משה לא כשם שאתה סבור אלא אם בקשת לעמוד על מנינם של ישראל טול ראשי אותיות של שבטים ואתה עומד על מנינם רי"ש מראובן שי"ן משמעון למ"ד מלוי וכן כל שבט ושבט. משל למה"ד לשולחני שהיה לו נער א"ל פקוד לי מעות האלו א"ל היאך אני יכול לספור אותם א"ל ספור ראשי שורות של מעות ותעמוד על החשבון כך אמר הקב"ה למשה רי"ש מראובן מאתים אלף נו"ן מנפתלי חמשים אלף שי"ן משמעון שלש מאות אלף יו"ד מיהודה יו"ד מיששכר יו"ד מיוסף שלשים אלף זי"ן של זבולון שבעת אלפים דל"ת של דן ארבעת אלפים גימ"ל של גד שלשת אלפים בי"ת של בנימין אלפים אל"ף של אשר אלף הרי ת"ק אלף וכו"ז אלף היכן שלשת אלפים אלו שנפלו בעגל שנא' ויעשו בני לוי כדבר משה ויפול מן העם וגו' כשלשת אלפי איש לכך אמר הקב"ה למשה מנה את ישראל לידע כמה חסרו.

Finally, the last פיוט that is found in the יוצרות, ואז ראית וספרת, which is not found in the Artscroll סידור אוצר התפילות, the סידור יעב"ץ, but which can be found in the סידור

the סידור עבודת ישראל reads like a textbook on halachic measurements. We find that מסכת עירובין in תוספות quotes the פיוט as proof of one type of halachic measurement. Anyone who is interested in learning more about halachic measurements should study that פיוט.

יגדל and אדון עולם, מה טובו

The prayers of **מה טובו** and **יגדל** are not found in the **גמרא**. **מה טובו** is the first of those three **תפילות** to appear in any **סידור**.

סדר רב עמרם גאון ברכות ובקשות – הנכנס לבית הכנסת אומר מה טוב אהליך יעקב משכנותיך ישראל (במדבר כ"ד, ה'); ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך (תהלים ה', ח'). כשיוצא אומר, ה' נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך (תהלים ה', ט').

סידור רש"י סימן תיז' – כשנכנס אדם לבית הכנסת, קודם שיאמר פסוקי דזמרה מתחיל פסוקים הללו, ואומר ואני ברוב חסדך אבוא ביתך וגו' (תהלים ה' ח'), ואני תפילתי לך ה' עת רצון וגו' (שם ס"ט י"ד), מה טובו אהליך יעקב וגו' (במדבר כ"ד ה'), ה' אהבתי מעון ביתך וגו' (תהלים כ"ו ח'), ושמחתי באומרים לי בית ה' נלך (שם קכ"ב א'), שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב (שם קי"ט קס"ב), אמרי האזינה ה' בינה הגיגי, הקשיבה לקול שועי מלכי [ואלהי] כי אליך אתפלל (שם ה' ב' וג'), שמעה תפילתי ה' ושועתי האזינה וגו' (שם ל"ט י"ג), ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה (שם ה' ד'), וכשיוצא מבית הכנסת אומר ה' נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך (שם ה' ט').

That **תפלת שחרית** is for many the first words that they recite as part of **מה טובו** is controversial. The source for the **פסוק** is **פרשת בלק**. The words were uttered by **בלעם**. His intention was to curse **בני ישראל** but the **רבונו של עולם** redirected the curse into a blessing. Among the **ראשונים**, the **מהרש"ל** was opposed to reciting the **פסוק** of **מה טובו** for that very reason. The **תקון תפלה** argues strongly against that position. אך הדברים בכלל אינם מובנים לי דמאי איכפת לן בכונת בלעם הרי אנחנו מכוונים לברכה ואחר כונת הלב הן הן הדברים. וראיה ברורה לדברינו ממה שאמרו בברכות יב' ב' – בקשו לקבוע פרשת בלק בק"ש דהיינו ברכותיו של בלעם.

Why would we want to begin **תפלת שחרית** with the words of a non-Jew? It may be that **חז"ל** wanted us to begin the day by comparing ourselves with the non-Jewish world. We tend to forget how fortunate we are to part of the Jewish community. A Jew knows that by living within walking distance of a shul, he will find a community which will serve his needs. There, he and his family will find friends. There, he will find those who will help him in a moment of need. A Jew can easily find a community. Those of us who work with non-Jews know that a community is something that non-Jews work hard to find.

Beginning תפלה with מה טובו presents a further issue. May we recite a פסוק from the תורה before reciting ברכות התורה. The issue is debated by the שולחן ערוך and the רמ"א in reference to סליחות.

שולחן ערוך אורח חיים סימן מו', ט' – לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה אע"פ שהוא אומרם דרך תחנונים ויש אומרים שאין לחוש כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים ונכון לחוש לסברא ראשונה: הגה – אבל המנהג כסברא אחרונה שהרי בימי הסליחות מתפללים הסליחות ואח"כ מברכין על התורה עם סדר שאר הברכות וכן בכל יום כשנכנסין לבהכ"נ אומרים כמה פסוקים ותחנונים ואח"כ מברכין על התורה ונהגו לסדר ברכה"ת מיד אחר ברכת אשר יצר ואין לשנות.

אדון עולם and יגדל are both original compositions. Their historical origin is unknown.

Some say that Rabbi Shimon ibn Gabriol was the author of אדון עולם.

רב יהודה החסיד quotes ספר מטה משה תפלה. The immediately became an important תפלה.

כל המכוין בעת התחלת אדון עולם שהוא שיר נאה ומשובח מובטח לו שתפלתו נשמעת.

The גר"א is noted as saying :

שתקנו לומר אדון עולם לפני תפלת השחר כי תפלת

השחר אברהם תקנה שהיה הראשון אשר קרא להקב"ה אדון (ברכות ז'–ב').

The תקון תפלה of יגדל is based on the יג' עיקרים set forth by the רמב"ם.

The תקון תפלה mentions several possible authors; יחיאל בר ברוך; his initials can be found in the last line

of יגדל as follows: מתים יחיה אל ברוב חסדו ברוך עדי עד; the רמב"ם or Rabbi

Shimon ibn Gabriol.

In the סידור of the ספרדים, we do not find אדון עולם and יגדל nor do not find the פסוק of ואני ברוב חסדך אבא ביתך. Their סידור begins with the פסוק מה טובו. The only פסוק to recite.

The פסוק of ה' נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך (תהלים ה', ט') which is listed by both סידור רב עמרם and the סידור רש"י as the פסוק to recite upon exiting the shul can be found as part of the תפלה כשיוצא מבית הכנסת in both the סידור עבודת ישראל and the Artscroll סידור (page 181i).

לעלית נשמה אפרים בן אליעזר שדלך לעולמו ז' שבט

TRANSLATION OF SOURCES

סדר רב עמרם גאון ברכות ובקשות-He who enters into a synagogue should say the following verses: How good are your tents, Jacob, and your tabernacles, Israel! (Numbers 24, 5); And I will enter your house through your graciousness and I will bow down to your Home out of my fear of You (Psalms 5, 8). When he leaves the synagogue, he says the verse: Lead me, G-d, in your righteousness because of my enemies; make your way straight before my face (Psalms 5, 9).

סידור רש"י סימן תיו'-When a man enters the synagogue, before he recites the section containing verses of song, he begins by reciting these verses: And I will enter your house through your graciousness and I will bow down to your Home out of my fear of You (Psalms 5, 8); But as for me, let my prayer be to you, G-d, in an acceptable time; God, in the greatness of your loving kindness answer me, in the truth of your salvation (Psalms 69, 14); How good are your tents, Jacob, and your tabernacles, Israel! (Numbers 24, 5); Lord, I love the habitation of your house, and the place where your glory dwells (Psalms 26, 8); I was glad when they said to me, Let us go into the house of the Lord (Psalms 122, 1); I rejoice at your word, like one who finds great booty (Psalms 119, 162); Give ears to my words, G-d, consider my meditation. Listen to the voice of my cry, my King, and my G-d; for to you I will pray (Psalms 5, 2,3); Hear my prayer, G-d, and give ear to my cry; do not keep silence at my tears; for I am a stranger with you, and a sojourner, like all my fathers were (Psalms 39, 13); You shall hear my voice in the morning, G-d; in the morning will I direct my prayer to you, and will look up (Psalms 5, 4). When he leaves the synagogue, he says the verse: Lead me, G-d, in your righteousness because of my enemies; make your way straight before my face (Psalms 5, 9).

תקון תפלה-But this matter is not at all understood by me because why is it of my concern what was Bilaam's intention. We say this verse as a blessing and that is the simple meaning of the words. There is a solid proof to my position from what is written in Masechet Brachot page 12, side 2-that Chazal thought of adding the Torah Reading involving Balak within the blessings we say before Kriyat Shma which would have included the blessings of Bilaam.

שולחן ערוך אורח חיים סימן מו' ט'-He should not read verses from the Torah before he recites the Blessings for learning Torah even though he does not read them as learning but as words of praise. There are those who say not to worry about this issue because the verses are being said as praise. But one should follow the first opinion. Ramah: But the custom follows the second position as we conduct ourselves in the days that we recite Selichot. In those days we first recite Selichot and then make the blessing for learning

TRANSLATION OF SOURCES-2

Torah in its regular place among the morning blessings. In much the same way, each morning when we enter into the synagogue, we recite several verses of praise and then we make the blessing on learning Torah. They made it a custom to recite the Blessings on learning Torah after the Blessing of Asher Yatzar. That custom should not be changed.

רַב יְהוּדָה הַחֲסִיד-Whoever intends, as he begins reciting Adon Olam, that he is reciting a beautiful song and intends to praise G-d is guaranteed that his prayers will be answered.

ג"ר-They established the custom to recite Adon Olam before the Morning Prayer because our Forefather Abraham established the Morning Prayer and he was the first one to call G-d, Master of the World.

פרשת זכור

The **פיוטים** for **פרשת זכור** provide us with a surprise. The main focus of the **פיוטים** is upon **עשו** and not upon **עמלק**. If you who paid attention during **התורה** for **קריאת** **פרשת וישלח**, then you are not as surprised. **פרשת וישלח** ends with the **תורה** reciting the family history of **עשו**. At first glance, such use of valuable space seems odd. But when you study the family history that is revealed there, you understand why the **פייטנים** saw **עשו** within **עמלק**.

ספר בראשית פרק לו- א ואלה תלדות עשו הוא אדום: ב עשו לקח את-נשיו מבנות כנען את-עדה בת-אילון החתי ואת-אחליבמה בת-ענה בת-צבעון החוי... ד ותלד עדה לעשו את-אליפז ובשמת ילדה את-רעואל... יב ותמנע היתה פילגש לאליפז בן-עשו ותלד לאליפז את-עמלק אלה בני עדה אשת עשו:

The theme of many of the **פיוטים** for **פרשת זכור** is the evil deeds of **עשו**. His actions are deemed so despicable that they directly affected the lives of **יצחק אבינו**, **אברהם אבינו** ע"ה and **רבקה אמינו** ע"ה. But knowingly or unknowingly, by focusing on **עשו**, the **פייטנים** lead us to a very difficult theological question: **עשו** was born to the same father and the same mother on the same day and as the result of the same pregnancy as **יעקב אבינו**. Jew and anti-Jew were therefore created simultaneously. One can then ask: what did the **רבנו** have in mind when He created Jew and anti-Jew at the same moment; can it possibly be the plan of the **רבנו של עולם** that simultaneously with Judaism there needs to exist anti-Judaism?

Some of the **פסוקים** in the **תורה** that speak about **עמלק** appear to lead to that conclusion: שמות פרק יז' פסוק טז- ויאמר כי-יד על-כס קיה מלחמה לה' בעמלק מדר דר: דברים פרק כה' פסוק יט- והיה בהנחת ה' אללקיך לך מכל-איביך מסביב בארץ אשר ה'-אללקיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את-זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח:

The two **פסוקים** present a contradiction. If the **רבנו של עולם** expects Jews to have the ability to destroy **עמלק**, then why does the **רבנו של עולם** need to declare war on **עמלק**, forever and ever. Do these **פסוקים** foretell that **עמלק** will never be destroyed because in order to survive, Judaism needs anti-Judaism as a constant adversary.

At first glance, it does not appear that the פייטנים try to answer that question. In one פיוט after the other they have us remind the רבוננו של עולם of the tragedies that befell us throughout history. In the פיוט, אצילי מרעי שער-פיוט, the פייטן writes: שאונם חרשו כשדה. In the פיוט, ספר רון שיר ושבח, the author רב אהרון לוי explains- המון חיילותיהם חרשו- עיר. The פייטן further writes: דגלים בלא הון מכרת. On the words: Rabbi Levi explains: להמן-מכרת; בלי ממון-בלא הון; שבטי ישראל-דגלים. On the words: פייטן-he explains: פתחו פיהם בניאות כטיטום שחרף וגדף כלפי מעלה.

But is it really the רבוננו של עולם that needs to be reminded of all the tragic events that have occurred throughout Jewish history? The רבוננו של עולם relives those moments every day. The רבוננו של עולם cannot escape those moments because all of history is happening all the time in the רבוננו של עולם's world. It is we who need to be reminded. And when we become complacent and forget, then a movie such as "The Passion" appears on movie screens and reminds us. The Palestinians blow up another bus and remind us. It is the great tragedy that is human nature that forced the רבוננו של עולם to create anti-Judaism in order that Judaism could survive. That is a major part of the message of the פייטנים on פרשת זכור.

קרובות

In the literature of חז"ל, the פיוטים are not called פיוטים but rather קרובות or קרוב"ץ. The אבודרהם traces the history of the word קרובות: ודע כי ש"צ הוא עתה: קרובות. בזמן הזה במקום הכהן המקריב בזמן הבית ולכך נקרא ג"כ ש"צ קרוב... ועוד אמרו שם ר' יוחנן בשם ר' מנחם דמן גליא זה שעבר לפני התיבה אין אומרין לו בא והתפלל אלא בא וקרב, עשה קרבנינו, עשה צרכנו, עשה מלחמותינו, פיים בעדינו. ומזה הטעם נקראו הפיוטים שאומר ש"צ באמצע התפלות קרובות; ואפשר שנקראו מפני שאומרים אותם בקרב התפלות ובאמצעם.

—בית יוסף אורח חיים סימן סח The origin for the word קרוב"ץ is given by the פיוטים שהיו נוהגים לומר באמצע ברכות ק"ש היו קורים אותם קרוב"ץ ושמעתי כי הוא ראשי תיבות: קול רנה וישועה באהלי צדיקים.

TRANSLATION OF SOURCES

א-1. ספר בראשית פרק לו- Now these are the generations of Esau, who is Edom.

2. Esau took his wives of the daughters of Canaan; Adah the daughter of Elon the Hittite, and Aholibamah the daughter of Anah the daughter of Zibeon the Hivite; 4. And Adah bore to Esau Eliphaz; and Bashemath bore Reuel; 12. And Timna was concubine to Eliphaz Esau's son; and she bore to Eliphaz Amalek; these were the sons of Adah Esau's wife.

ז' - שמות פרק יז' פסוק מז' - For he said, Because the Lord has sworn that the Lord will have war with Amalek from generation to generation.

יט' - דברים פרק כה' פסוק יט' - Therefore it shall be, when the Lord your God has given you rest from all your enemies around, in the land which the Lord your God gives you for an inheritance to possess, that you shall blot out the remembrance of Amalek from under heaven; you shall not forget it.

עיר - שאונם חרשו כשדה עיר - They plowed the ground like it was a field within the city.
המון חיילותיהם חרשו ירושלים כשדה עיר והחריבו בית המקדש - The mass of soldiers plowed over Jerusalem like a field in a city and destroyed the Beit Hamikdash.

שבטי ישראל-דגלים - Flags=the tribes of Israel; **דגלים בלא הון מכרת** - without money; **להמן-מכרת** - Sold to Haman.

פיומו דברו בגאאות ופארו - Their mouths spoke with haughtiness and boasted.
פתחו פיהם בגאאות כטיטוס שחרף וגדף כלפי מעלה - They opened their mouths in conceit like Titus who rebelled against and cursed G-d.

אבודרהם - And know that the leader in prayer is in our current time considered being in place of the kohanim who brought sacrifices at the time that the Beit Hamikdash stood. As a result another name for the leader is karov, someone close. And furthermore it is written there that Rav Yochanan in the name of Rav Menachem said that when they approach the person to be the leader they do not say to him: go and pray. What they say to him is: go and be the close one; bring our sacrifices; request our needs; fight our battles and supplicate for us. For this reason, liturgical poems (piyuttim) that the leader recites in the middle of the prayers are called "those that are near (krovot)". Another reason to call liturgical poems by the name krovot is because they are recited among the prayers (b'kerv)

TRANSLATION OF SOURCES-2

and in the middle of them.

בית יוסף אורה חיים סימן סח -The liturgical poems that we are accustomed to recite in the middle of the blessings for kriyat shma were known by the name “krubatz.” I heard that the letters of that word (“krubatz”) are an abbreviation for the first letters of the verse: kol rina v’yishua b’ahalai tzadikim (the sound of happiness and redemption in the tents of the righteous.)

SUPPLEMENT FOR פרשת זכור

May Jews associate with those who may be currently defined as "עמלק"?

A contemporary Rabbi, Rabbi Shlomo Avnir, from Yeshivat Ateret Kohanim in Bet-El grapples with the issue.

שאלת שלמה חלק ח קבב. להתיידד עם תליין (executioner)

כינזן (establishing) יחסים עם גרמניה נראה לכאורה צעד מנומס (polite) ושקול (reasoned), תקין (normal) ובגרותי (mature). אך מאידך גיסא, קיימים גם צווי חיים (imperatives) של אומה, שנראים לכאורה בלתי מנומסים, חסרי איזון (balance) ואפילו קצת אכזריים ולא הומניים. אחד מהם הוא: "זכור את אשר עשה לך עמלק"; "מלחמה לד' בעמלק מדור דור"; "אמחה את זכר עמלק"; "תמחה את זכר עמלק".

לאמיתו של דבר, צווים אלה מאוד מוסריים והומניים. אנשי מוסר אמיתיים לעולם אינם מסתפקים (content) בנאומים חוצבי להבות (with fashioning polite ideas) ממרום הקתדרה (from ivory towers) שלהם, כאשר באותו זמן הרשעות משתוללות (is being planted) בעולם והורסת כל חלקה טובה. הם נלחמים ברשעה בכל האמצעים אשר בידם.

גם אם לא נקבל את דעתו של הגאון המפורסם, המכונה רבי חיים מבריסק, שלכל עם הרוצה להשמיד את עם ישראל יש דין עמלק ("קול דודי דופק" לר' סולובייצ'יק (101-102), על כל פנים, אם אין ראיה לדבר, רמז יש: עם אומה של רוצחים, אין נורמליזציה של יחסים.

שמא תאמר שאין להגזים (exaggerate), כי סוף סוף כל העולם כולו היה שטוף (participant) רשע באותה שעה, וגם סטאלין (Stalin) היה ברברי (barbarian) למופת וכו'. כמובן, אפשר גם לצעוד עם שוללי (deniers) השואה, הצומחים לבקרים (like cattle) בגרמניה עצמה ומקבלים יותר ויותר לגיטימציה. מי אומר שבכלל הייתה שואה? אולי לא היו מחנות השמדה, אלא מחנות עבודה מכובדים; לא היו תאי גזים (gas chambers), אלא תאים לחיטוי (disinfection) נגד כינים (היאים) (suitable) מאוד ליהודים, שכידוע אינם מקפידים על נקיונם; לא נמצאו יהודים חיים הדומים לגוויות (corpses) יותר מאשר לחיים, וערמות (piles) של גוויות הדומות לגוויות – כל אלה הם פוטומונטזים של האמריקנים כדי לחפות (cover) על מעשי אכזריות שלהם. אפילו בתי הקרמאטוריום שמתנוססים (displayed) לתפארת (monument), אינם אלא תפאורה שנבנתה ברגע האחרון בידי האמריקאים הנ"ל כדי לחפות כאמור. בקיצור, גזענות (racism) ונאציזם הם כשרים למהדרין.

לא ולא. ישנן זוועות (atrocities) כל כך איומות, שכפרה עליהן בלתי אפשרית. נכון שרשעות קיימת בכל העולם ונגד כל גילוייה יש להילחם, אך גם ברשעות יש מדרגות. שמא שכחנו,

להבין את התפלה

שבגרמניה הופיע שיא (peak) האנטישמיות, עומק הטומאה והחושך? זו לא היה התפרצות של זעם (rage), אלא תורה שלמה וטכניקה שלמה. ניצבה (was established) מגמה (policy) להשמיד את כל יהודי אירופה ואחר כך את כל יהודי העולם, באמצעות מכונה שטנית (fiendish) המופעלת בטכניקה מופלאה, ששאבה עצמה מפילוסופיה שלמה: חובה לציית (to obey) לחוק הטבעי של השמדת החלש, בייחוד בנוגע ליהודי, שעצם קיומו הוא פשע. כדאי שנקרא יחד: "מום הטילה היהדות בנפש בני אדם, על ידי המצפון (conscience) שאינו אלא המצאה (invention) יהודית". "אמנם כן, ברברים אנחנו. תואר כבוד הוא לנו! אני משחרר את בני האדם מכבלי (chains) הרוח, מן העינויים (tortures) הנאלחים (contaminated) והמשפילים של חזיון (vision) שווא, שנקרא מצפון (conscience) ומוסר" (שיחות עם היטלר, ראושנינג).

ואולי בכל זאת... מה לנו להאשים עם שלם בשגעונו של אדם אחד? אך לא כן, תורה אינה מתפשטת (becomes accepted) אלא במקום שרוצים בה ומצפים לה. פה אחד מבטא מה שטמון במיליוני לבבות. יש לנו דין וחשבון עם אומה שלמה: עם אלה שרצחו כיוון שקיבלו פקודה; עם אלה שסייעו ועם אלה שתמכו; עם אלה ששתקו ועם אלה שראו וחייכו; ואף עם אלה שאומרים: לא היו דברים מעולם, בתקווה שעוד יבוא היום שיהיו לעולם.

אין כאן תליין של יחידים, אלא תליין של אומה שלמה. בעזרת השם יצאנו חיים, צולעים (limping) על ירכנו אך חיים. זאת ועוד: אחרי השואה סברו מדינאים (statesmen) רבים שנגדעה (cut off) רוח האומה ושיש לחסל (reduce) את מפעל (program) שיבת ציון, כי בוודאי ימאנו (refuse) היהודים המרוטים (with jangled nerves) לחיות בארץ מלאת סכנות וקשיים. גם על כך התגברנו.

אחרי כל אלה, האם יעלה על הדעת לחדש יחסים? אחרי גירוש ספרד, לא הכריזו חכמים חרם עליה לא מפני שלא היה ראוי אלא מפני שלא היה צורך: "אין שם יהודים, ובטוחים שלא יאהל עוד שם יהודי" (שו"ת המבי"ט א שז), והנה עכשיו התבשרנו, שרוח אחרת נושבת. הרי תרבותיים (civilized) אנו, וגרמניה הייתה מעולם המדינה היותר תרבותית, המלאה שירה ופילוסופיה, סדר ונימוס. כמה נאה יהיה להיפגש.

נשמעה הגדרה (saying): "אף פעם לא יהיו לנו יחסים תקינים (normal) עם גרמניה". השמע לאוזניך מה שפיך מדבר: יחסים תקינים לא יהיו, אך יחסים בהחלט (certainly) יהיו. בזה כבר הונחה דעתם של אלה, שזוכרים מה קרה. הכל הוכשר (is permitted). יש כבר מקום להחלפת משלחות נוער (student exchange) ותרבות. ודאי שלא נשכח מה שקרה, אדרבה, נזכור יחד, הנרצח והתליין. נעסוק בדינמיקה קבוצתית (group therapy). נכיר בבעיה ונתמודד איתה. הרי אנו די מבוגרים כדי לשבת יחד עם התליין. למה לא להגיע לנורמליזציה ולאיוון (balance) עם חיות טרף? ושוא מעוניינים אנו בכך. מפני מה שנאמר בבי.בי.סי. (BBC) שגרמניה היא עתה המעצמה (power) הכלכלית (economic) הגדולה

באירופה.

וכי בשביל כסף נמכור את נשמותינו? וכי בשביל כסף נשפיל את כבודנו הלאומי?

Originally Printed in the **עיתון מעריב**
Reproduced from the Otzar Halacha CD-ROM

פרשת פרה

The first step towards appreciating the **פיוטים** is to study the basic meaning of the words in the **פיוטים**. The next step is to recognize that because the **פייטנים** were writing poetry in a language that was no longer in everyday usage, the **פייטנים** had to dig deep into their knowledge of **תנ"ך** and **מדרש** to find the vocabulary they needed to write the **פיוטים**.

The **פיוטים** of **פרשת פרה** provide some examples of how the **פייטנים** incorporated words from **תנ"ך** and the **מדרש**. The opening words of the first **פיוט** in **חזרת ש"ץ** are: **אצולת אומן**. The **פייטן** found those words among the opening words of the first **מדרש** in **בראשית פרשה א סימן א** – **רבי הושעיה פתח (משלי ח) ואהיה אצלו**: **מדרש רבה**:

אמון ואהיה שעשועים יום יום וגו'; אמון: פדגוג (tutor); אמון: מכוסה; אמון: מוצנע; ואית דאמר אמון: רבתא (great); אמון, פדגוג היך? מה דאת אמר (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק; אמון מכוסה היאך? מה דאת אמר (איכה ד) האמונים עלי תולע וגו'; אמון מוצנע היאך? מה דאת אמר (אסתר ב) ויהי אומן את הדסה; אמון רבתא כמה דתימא (נחום ג) התיטבי מנא אמון, ומתרגמינן האת טבא מאלכסנדריא רבתא דיתבא בין נהרותא. ד"א אמון: התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה; בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן. והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא דיפתראות (plans) ופינקסאות (diagrams) יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים היאך הוא עושה פשפשיין (doors) כך היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם. והתורה אמרה בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא תורה, היאך? מה דאת אמר (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו:

Later in the same **פיוט**, the **פייטן** uses the phrase: **זר שבעתים מזוקקת**. The source for that phrase is the following **אמרות ה' אמרות טהורות, כסף צרוף בעליל: תהלים יב, ז' in פסוק לארץ, מזקק שבעתים:**

The **מדרש** explains: **פסיקתא רבתי פרשה יד – ד"ה ויקחו אליך פרה – מהו כסף צרוף, אלא כשם שהכסף צרוף נכנס לכור ומצרף ומסתונן עד שהוא עומד ביופיו כך היא התורה מסתוננת ומזוקקת ארבעים ותשע פנים. מזוקק שבעתים, (תהלים י"ב, ז') מהו מזוקק שבעתים, א"ר יוחנן בן פזי שהתורה נדרשת ארבעים ותשע פנים, ואף הפרשה זו מזוקק שבעתים. יש בה ארבעים ותשע טהורות, כיצד, אלא יש בה שבע פרות ושבע שריפות ושבע הזיות ושבעה כהנים ושבעה טמאין ושבעה טהורים ושבעה כבוסים, ולא עוד אלא כיון שהיו מבקשים לשרוף פר החטאת מה היו עושין מזין עליו כל שבעת הימים, ושבעה הזיות בכל יום, הוי נמצאת אומר ארבעים ותשע הזיות מזוקק שבעתים, ולמה כך, אלא כשם**

שהתורה נדרשת בארבעים ותשע פנים, (ואף) [אף] זו יש בה ארבעים ותשע פנים שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה.

In the next פיוט, **ממרה חקה גזר**, the פייטן writes: **פאר בקוריה באגר משור**. This refers to a sign that חז"ל relied upon to ensure that the פרה אדומה never had a yoke placed upon it. The following מדרש (which must be the source for the expression "goyishe kop") teaches the need to check for twisted hairs on the neck of the cow.

פסיקתא רבתי פרק יד סימן ב-א"ר פנחס הכהן בן חמא שאמר בשם רבותינו מעשה היה שנצטרכו ישראל לפרה אדומה ולא היה מוצאים. ואח"כ מצאו אותה אצל עכו"ם אחד. הלכו ואמרו לו מכור לנו את הפרה שיש לך שאנו צריכים לה. אמר להם תנו את דמיה וטלו אותה. וכמה הם דמיה בשלשה זהובים או בד' זהובים אמרו לו ואנו נותנים. עד שהם הולכים להביא את הדמים הרגיש אותו העכו"ם להיכן הם צריכים את הפרה, וכיון שבאו והביאו את דמיה, אמר להם איני מוכרה לכם. אמרו לו שמא להוסיף על דמיה אתה מבקש, ואם אתה מבקש אנו נותנים לך כל מה שתבקש. ואותו רשע כל שהיה רואה אותם דחוקים עילה היה עליהם. אמרו לו טול לך ה' זהובים והוא לא היה מבקש, טול עשרה טול כ' עד שהגיעו לק' והוא לא היה מבקש. ויש מרבותינו אומרים עד שהגיעו ליתן לו אלף זהובים. כשקיבל עליו ליתנה להם באלף זהובים והתנו עמו והלכו להביא לו הזהובים, מה עשה אותו הרשע, אומר לגוי אחר חבירו, בא וראה היאך אני משחק ביהודים הללו, כלום הם מבקשים אותה ונותנים לי כל הדמים אלא מפני שלא עלה עליה עול, הריני נוטל את העול ונותנו עליה, ומשחק אני עליהם ואטול את ממונם. כן עשה, נטל את העול ונתן עליה כל הלילה. וזה היא סימנה של פרה שלא עלה עליה עול: שתי שערות יש בצוארה במקום שעול נתון, וכל זמן שלא עלה עליה עול שתי שערות זקופות הם. ניתן עליה עול מיד שתי השערות נכפפים. ועוד סימן אחר יש בה, עד שלא עלה עליה עול עיניה שוות, עלה עליה עול עיניה שורות והיא מתחלפת פוזלת ומסתכלת בעול. כיון שבאו ליקח אותה ממנו וכל אותו הזהב בידם והראו לו הזהב, מיד נכנס והעביר את העול מן הפרה והוציאה להם. כיון שהוציאה להם התחילו מסתכלים בה ורואין את סימנה אותם ב' שערות שהיו זקופות שנכפפו ועוד עינים מן העול שנפלו. אמרו לו טול את פרתך אין אנו צריכין לה שחוק באמך. כיון שראה אותו רשע שהחזירו לו פרתו ויצא ריקם מכל אותם הזהובים, אותו הפה שאמר אני משחק בהם התחיל אומר ברוך שבחר באומה הזו, ונכנס לו לתוך ביתו ותלה את החבל וחנק את עצמו.

אמרה סנונה וצרופה

Those who enjoy learning details of the עבודה במקדש should pay close attention to the last פיוט in the Artscroll, **אמרה סנונה וצרופה**, סידור, which recalls the specifics of the service that the פרה אדומה performed in preparing the ashes of the כהן.

TRANSLATION OF SOURCES

בראשית פרשה א סימן א - R. Oshaya commenced his exposition in this way: Then I was by Him, as a nursling; and I was daily all delight (Prov. VIII, 30). Amon means tutor; amon means covered; amon means hidden; and some say, amon means great. Amon is a tutor, as it is written: As an omen (nursing father) carried the sucking child (Num. XI, 12). Amon means covered, as in the verse: They that were covered in scarlet (Lam. IV, 5). Amon means hidden, as in the verse: And he concealed Hadassah (Est. II. 7). Amon means great, as in the verse, Are you better than No-amon (Nah. III, 8)? which is rendered, are you better than Alexandria the Great, that is situate among the rivers? Another interpretation: amon is a workman. The Torah declares: I was the working tool of the Holy One, blessed be He. In human practice, when a mortal king builds a palace, he builds it not with his own skill but with the skill of an architect. The architect moreover does not build it out of his head, but employs plans and diagrams to know how to arrange the chambers and the wicket doors. Similarly, G-d consulted the Torah and created the world; while the Torah declares, IN THE BEGINNING GOD CREATED (I,1), BEGINNING referring to the Torah, as in the verse, The Lord made me as the beginning of His way (Prov. VIII, 22).⁴

אמרות ה' אמרות טהורות - The words of the Lord are pure words; like silver refined in a furnace upon the ground, purified seven times.

פסיקתא רבתי פרשה יד – ד"ה ויקחו אליך פרה - What is refined silver? Just as refined silver goes into a furnace and is mixed until it reaches its maximum beauty so is the Torah melded and refined until it shows at least 49 interpretations. Purified seven times (Psalms 12, 7) What is the meaning of the phrase: purified seven times? Rabbi Yochanon the son of Pazi said: that the Torah can be interpreted in 49 ways, and even the section involving the Parah Adumah can be refined sevenfold. In it we find 49 elements involved in the purification process. What are the 49 elements? We find the word “parot (cows)” seven times; we find the word “sreifot (burnt)” seven times; the word “hazayot (sprinkled)” seven times; the word kohanim seven times; the word impure seven times; the word pure seven times: the word “washed” seven times. And not only that but also when they were preparing to burn the animal for the chatas offering what would they do? They would sprinkle it for seven days and would sprinkle it seven times a day. I can therefore suggest that the words in the verse “muzkak shivatayaim” also represent the 49 acts of sprinkling. Why would I think so? Since the verse can be interpreted to mean that Torah has 49 interpretations and there are 49 sprinklings, I can conclude that since both the Torah and the sprinkling share a common number (49) that they are related and the mitzvah of the red heifer is equal to the whole Torah.

TRANSLATION OF SOURCES-2

פסיקתא רבתי פרק יד סימן ב - Rabbi Pinchas the Kohen the son of Chama said in the name of his Rabbis: There was an incident in which the Sages needed to find a red heifer but could not find one. They then learned that a non-Jew had a red heifer. They approached the non-Jew and asked to purchase the cow because they needed it. He said to them: if you pay me its value, I will sell it to you. They asked him: what is its value. He replied: three or four gold coins. They told him: we will pay you that amount. During the time they were gone putting together the money, the non-Jew sensed that the Sages had a strong need for the cow. Once the Sages came back with the money, the non-Jew said: I will not sell it to you. The Sages responded: maybe you are looking for more money? If that is the problem, we will give you whatever amount you request. This evil person seeing how much the Sages needed the cow became more difficult. The Sages continued negotiating with him: is it five coins that you want? Ten coins that you want? 20 coins that you want? They persisted until they offered him 100 coins. He still refused. There are those that say that the Sages then offered 1000 coins. He then agreed to sell the cow. The Sages left to put together 1000 coins. What did this evil person do? He said to his non-Jewish friend: come and see how much fun I will have with those Jews. All they care about and the reason that they are willing to pay as much as I ask is because the cow never had a yoke on its neck. I am going to put a yoke on its neck and then trick them and take their money anyway. That is what he did. He placed the yoke upon the cow and left it there throughout the night. This is one of the signs that a cow has never carried a yoke: there are two hairs on its neck where a yoke would rest. As long as a yoke was never placed in that area, the two hairs remain erect. Once you put a yoke in that area the two hairs immediately become permanently bent. There is another sign: until a yoke is placed on the cow's neck, the cow's eyes are level. Once you put a yoke on the cow, its eyes are no longer level because it constantly turns its eyes upwards to look at the yoke.

The Sages returned with all the coins to pay for the cow and showed the non-Jew the money. He then went to where he kept the cow and removed the yoke. Once the cow was brought out to the Sages, they inspected the cow and checked the signs. They immediately found that the two hairs on the neck were bent. They further found that the cow's eyes were no longer level. The Sages told him: keep your cow. We do not need it any more. Go have your fun with your family. Once the non-Jew realized that they would not be buying the cow, and that he was ending up empty handed, without all those gold coins, the same mouth which had said that he would have some fun with the Jews started to say: Blessed is the one who chose this nation. He then entered his home, found a rope and hung himself.

דבר תורה על פרשת פרה

The **פיוטים** for **פרשת פרה** remind us that the laws of **פרה אדומה** are unique because the meaning of many of its rules is beyond human understanding. We do not understand why the cow has to be red. We do not understand why the cow has to be one that has never worked; that has never had a yoke placed upon its neck. We do not understand why the ashes purify a person who is impure. We do not understand why the one who prepares the ashes becomes impure. Because there is so much about the laws of **פרה אדומה** that we do not understand, those laws have been showcased as the paradigm **חוק**, a law that we perform without understanding why.

The **פיוטים** for **פרשת פרה** include information taken from **מדרשים** that advise us that the underpinnings of the laws of **פרה אדומה** will be explained to us **בימות המשיח**. Until then, the mystery of the laws of **פרה אדומה** may help us better understand our relationship with the **רבנו של עולם**.

Many believe that **פרשת פרה** was established to remind the Jews to prepare themselves for bringing the **קרבן פסח** by remaining pure and by avoiding any circumstances that might make them impure. But a review of the **חומש** shows that the law of **פרה אדומה** was instituted as a **כפרה** for **מעשה העגל**. As the **מדרש** says:

מדרש אנדה במדבר פרק יט ד"ה זאת חקת-ומה צוה הקב"ה להביא פרה אדומה? לכפר על מעשה העגל, משל לולד שמינף לחצר המלך אמר המלך תבוא אם זה הולד ותקנה צואת בנה, כך אמר הקב"ה תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל.

The decision by the **רבנו של עולם** to forgive the **בני ישראל** after the **מעשה העגל** was not based on logic and reason. Had the **רבנו של עולם** based His decision on reason, then undoubtedly the **רבנו של עולם** would have destroyed the Jews or at a minimum, would have abandoned the Jews to fend for themselves in the desert. And could anyone have blamed the **רבנו של עולם**? The sixth **משנה** in the fourth **פרק** of **מסכת תענית** tells us that the **לווחות** were broken on **יז' תמוז**, only 40 days after **מתן תורה**, only three months after **יציאת מצרים**. How could a people who witnessed so many miracles turn away so quickly from the **רבנו של עולם**. How could the **רבנו של עולם** forgive a people who saw so many miracles and who so quickly forgot what their eyes witnessed. We do not know

the answer to that question. It obviously is based on thinking that is beyond the capability of a human to understand. And what was the **רבנו של עולם**'s next step? To provide the **מצוה** of **פרה אדומה**, as a **כפרה** for the **מעשה העגל**. By requiring a **מצוה** that was beyond the understanding of the human mind as a **כפרה**, the **רבנו של עולם** was demanding that Jewish people also view their relationship with the **רבנו של עולם** as not based on rational thinking but that based on thinking that was beyond rational thinking; beyond the ability of the human mind to comprehend.

That such a relationship exists and that it is beyond rational thinking is confirmed on the seder night. Through the **מצוה** of **סיפור יציאת מצרים**, we celebrate our freedom from Egyptian control. But that is not the message we convey to our table mates as we begin the **סדר**. This is how we begin the **סדר**: **הא לחמא עניא די אכלו**
אבהתנא בארע דמצרים. כל דכפין ייתי ויאכול, כל דצריך ייתי ויפסת. השתא הבא, לשנה
הבא בארעא דישראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין.

Although we are celebrating our freedom at the **סדר** table, we begin by acknowledging that we are in exile and that we are indentured to the inhabitants of the countries we live in. Why do we as Jews bother to read the **הגדה** and to fulfill the **מצוה** of **סיפור יציאת מצרים** when we know that we are not truly free? If our relationship with the **רבנו של עולם** was built on logic or reason, we would have stopped holding **סדרים** as soon as the **בית המקדש** was destroyed. But like the **רבנו של עולם**, we do not see our relationship as being based on reason or logic. We too see our relationship with the **רבנו של עולם** as being beyond logic and beyond reason.

The result of the **חטא העגל** and the forgiveness of the sin by the **רבנו של עולם** through the **פרה אדומה** was that **כלל ישראל** and the **רבנו של עולם** entered into a relationship that was not based on what can be seen or felt by human beings. It became a relationship that transcended what the human mind could understand. That is why the **פרה אדומה** is relevant today even though it is no longer possible to purify ourselves through its ashes.

פרשת החודש

Although most people associate **פרשת החודש** with the **מצוה** of **לבנה**, the **פייטנים** remind us that **פרשת החודש** represents many of the significant events related to **יציאת מצרים** which occurred in the month of **ניסן**.

First and foremost, it was on **ראש חדש ניסן** that **בני ישראל** learned for the first time that the **גאולה** was to take place fourteen (14) days later. They were not expecting **מזרים** at that time because according to their calculation, only 210 years of **עבדות** had occurred. They were anticipating an additional 190 years of **עבדות**. The reason that the **פיוט** in the first **פיוט** shortened the period of **עבדות** is explained by the **פייטן** for **פרשת החודש**.

(Hebrew translations taken from **סדר יוצרות המבוארות** by **בנימין שישא**)

גישת צקון מכפל בפגעה (ועל ידי הגשת תפלת האבות ממערת המכפלה), דלג פעם ואת רגעה (דילג ה' על זמן הגלות).

In order for the **בני ישראל** to be **זוכה** to the **גאולה**, the **בני** asked the **רבונו של עולם** to perform two **מצוות**, each involving blood: the **מצוה** of **קרבן פסח** and the **מצוה** of **ברית מילה**. This request is described by the **פייטן** as follows:

השניח עופר מחרך ארבות - (הקב"ה השניח מן ארובות השמים), וחטל ארך בתכם תערובות- (וחבש המכות והעלה רפואה בזכות שהיינו מתבוססים בתערובת דם פסח ומילה), זמן קפץ עשות רבות- (מהר זמן גאולה לעשות לנו פלאות רבות), חדשים וגם ישנים להרבות- (בזכות יקבלו להרבות במצוות חדשים מלבד הישנים, שהם ז' מצות בני נח).

Another theme that runs through the **פיוטים** is that the **רבונו של עולם** sped up the **גאולה** in the **זכות** of **יצחק**. In the second **פיוט**, **מרימי עול**, the **פייטן** writes:

קיחת עלית עקר, (זכות לקיחת אברהם את יצחק בנו לעקידה), היא נצבה בפקד, (היא שעמדה לדורות בפקדון), תויכת בתרי שקד, (וזכות ברית בין הבתרים בלפיד אש שמיהר אברהם לבתר אותם בתוך), רחש ישנים כערב, (כאשר ערבה לפני ה' תפלת אבות ישיני עפר), דם תבוסה כערב, (ובצירוף מה שהיו ישראל מתבוססים בתערובת דם פסח ומילה), קץ חש וקרב, (מהר ה' את הקץ וקרבו), לעורר בתנין קרב, (לעורר מלחמה עם פרעה שנקרא תנין).

In the **פיוט**, **אבי כל חוזה**, the **פייטן** deals with the laws of **קידוש החדש**. This is an example of a **פיוט** whose purpose was to be a substitute for **לימוד תורה** during an era when the local government forbade **לימוד תורה**. You will find in the **פיוט** some of the rules on how to determine the expected arrival of a new month and how to interrogate witnesses who believe they saw the new moon.

In the **פיוט**, **אדון מקדם**, we learn that the month of **ניסן** was chosen to be a special month. The **פייטן** writes:

זמן עדנה בו ברה, (בחדש הזה באו המלאכים לבשר לשרה שתלד בן בשנה הבאה), חנוט לקצו עקוד למוסרה, (ולזמן שקצבו נחנט ונולד יצחק שנעקד על המזבח למסור נפשו לה), מפיה בכך בו בשרו בשורה, (ולכן בזכות העקידה נתבשרו בניה בשורת הגאולה בחדש הזה).

Later in the same **פיוט**, the **פייטן** reminds us that **ניסן** represents the beginning of a new year for halachic purposes; i.e. for the holidays and as the month that is used to date the years for the reign of kings. Continuing with why **ניסן** is special, the **פייטן** writes:

קדש בראשו ושלישו חציו ורבו לשמר, (החדש הזה הוקדש בתחלתו בראש חדש ובעשרה בו שהוא שלישי החדש ובט"ו בו שהוא חציו ובט"ז בו שהוא רובו להיות שמור לדורות), לקדש לקחת לחג לקצור ולגמור, (כיצד? לקדש ראש החודש; ולקחת הקרבן פסח בעשרה בו; ולחג בט"ו בו; ולהביא את העומר בט"ז בו; ולגמר כל החדש בקדושה), רשם בכל דור שמור הוא לרוכב על חמור, (ורשום הוא בכל הדורות שהוא שמור לגאולת המשיח).

The **פייטן** concludes that as a result, miracles happened to **כלל ישראל** in **ניסן**:

שמירת שלישי בירדן עמדה (זכות שמירתם ליקח הפסח בעשרה שהוא שלישי החדש. עמדה בימי יהושע שעלו מן הירדן ביום זה) שלהבת חציו שאון פול השמידה (וזכות אכילת הפסח צלי אש, עמדה להם בימי חזקיהו שנשרף חיל סנחריב). תשועת קצירו ימיני העמידה (וזכות קצירת העומר ממחרת הפסח, עמדה להם בימי מרדכי שנתלה המן בו ביום).

קל נא לעולם תעריך

By now many of you may have noticed that this paragraph appears in the **פיוטים** for each of the **ארבע פרשיות**. (It also contains the words for a popular Jewish song heard today at many simchas.) The **כל בו** explains the purpose of the paragraph:

לפי שהארכנו בקרובות ולא אמרנו הקדושה כמו בכל יום לכך אנו אומרים זה במקום נקדישך ונעריצך שהוא הקדושה.

TRANSLATION OF SOURCES

גישת צקון מכפל בפגעה-Because of the approach of the Forefather with prayers from the M'arat Hamachpaleh; **דלג פעם ואת רגעה**- G-d shortened the years of exile.

וחתל ארך בתכם-G-d supervised from the windows in the sky; **השגיה עופר מחרך ארבות**-G-d sent the Ten Plagues and delivered salvation in honor of the fact that we combined the blood of the Pesach sacrifice with the blood of circumcision; **זמן קפץ עשות**-G-d advanced the time of redemption to perform for us great miracles; **חדשים וגם**-In honor of their accepting many new obligations in addition to the existing obligations which were the seven Noahide laws.

היא נצבה- In honor of Abraham who took his son, Isaac, to be sacrificed; **קחת עלית עקד**-This act by Abraham was set aside as collateral; **תויכת בתרי שקד**-In honor of the Treaty between the Halves when the torch passed between the halves and in honor of the speed by which Abraham created the halves ; **רחש ישנים כערב**-When the prayers of the deceased Forefathers passed before G-d; **דם תבוסה כערב**-Through combining the obligation to bring the Pesach sacrifice and the obligation to undergo circumcision; **קץ חש**-To commence war against Pharaoh who is compared to a serpent

מן עדנה בו ברה-In the month of Nissan, the Angels came to announce to Sarah that she would give birth to a son the next year; **חנוט לקצו עקוד למוסרה**-At about the time the Angels predicted, Isaac was born. He was later was placed on an altar to be sacrificed and was ready to die if G-d wished it; **טפיה בכך בו בשרו בשורה**-Therefore in honor of the readiness of Isaac to be sacrificed, Isaac's descendants were worthy to learn of their great redemption from Egypt in the month of Nissan.

קדש בראשו ושלישו חציו ורבו לשמר-The month of Nissan became holy because on its first day, G-d announced that it would be the first month of the year, again on its tenth day, which is a third into the month, on its 15th day which is the mid-point of the month and on the 16th day which falls after a majority of its days had passed; **לקדש לקחת לחג לקצור**-How? The word "kadesh" because of Kiddush Hachodesh on the first day; the word "to take" because on the tenth day, the Jews took a lamb into their homes for the Pesach sacrifice; the word "to celebrate" because on the 15th day of Nissan, the Jews

sacrificed the Pesach sacrifice; the word “to cut” because on the 16th day of Nissan, the omer, which had been cut, was brought to the Temple; the word “to finish” that we should spend the end of Nissan in holiness; **רשם בכל דור שמור הוא לרוכב על חמור**-It is known to all the generations that the month of Nissan is set aside for the coming of the Messiah.

שמירת שלישו בירדן עמדה-In honor of the fact that Jews took the lamb into their houses for the Pesach sacrifice on the tenth of Nissan which is one-third into the month of Nissan, the Jews were worthy that in the days of Joshua, the Jordan was split on that day; **שלהבת חציו שאון פול השמידה**-In honor of the Jews eating the Pesach sacrifice roasted on the half point of the month, the Jews were worthy that in the days of Chizkiyahu, the soldiers of Sanherib were destroyed on that date; **תשועת קצירו ימיני העמידה**-In honor of the Jews bringing the Omer on the second day of Pesach, the Jews were worthy that on that date Haman was hanged.

כל בו-Because we lengthened the prayers by reciting liturgical poems, and we delayed the recitation of Kedushah that is normally said, we recite this prayer within the piyyutim whose message is similar to the message of Kedushah.

מדרשים על פרשת החודש

מדרש רבה שמות פרשה טו סימן ד – ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, הה"ד (שיר ב) קול דודי הנה זה בא, כשהלך משה ואמר לישראל: כך אמר לי הקב"ה היום אתם יוצאים בחדש האביב, אמרו לו היכן הוא? אמר להם הרי עומד קול דודי הנה זה בא; אמר ר' יהודה מהו מדלג על ההרים אמר הקב"ה אם אני מסתכל במעשיהם של ישראל אינן נגאלים לעולם אלא למי אני מסתכל לאבותיהם הקדושים שנאמר (שמות ו) וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל וגו' בזכות אבותם אני גואלם לכך כתיב מדלג על ההרים ואין הרים אלא אבות שנאמר (מיכה ו) שמעו הרים את ריב ה' ד"א אמר רבי נחמיה מהו מדלג על ההרים אלא אמר הקב"ה אין להם מעשים לישראל שיגאלו אלא בזכות הזקנים שנאמר (שמות ג) לך ואספת את זקני ישראל ואין ההרים אלא הזקנים שכן בת יפתח אומרת לאביה (שופטים יא) וירדתי על ההרים וכי אל ההרים היתה הולכת אלא על הזקנים היא אומרת שהלכה להראות לזקנים שהיא בתולה טהורה ולכך כתיב מדלג על ההרים.

מדרש רבה שמות פרשה יט סימן ה – זאת חוקת הפסח אמר ר"ש בן חלפתא כיון שיצאו ישראל ממצרים אמר הקב"ה למשה הזהר לישראל על מצות הפסח, כל בן נכר לא יאכל בו וכל עבד איש מקנת כסף ומלתה אותו וגו' כיון שראו ישראל שפסל לערלים לאכול בפסח עמדו כל ישראל לשעה קלה ומלו כל עבדיהם ובניהם וכל מי שיצא עמהם שנאמר וילכו ויעשו בני ישראל; משל למלך שעשה משתה לאוהביו אמר המלך אם אין סימנטי על כל המסובין אל יכנס אחד מהם לכאן כך האלהים עשה משתה להם עלי אש על מצות ומרורים מפני שגאלן מן הצרה אמר להם אם אין חותמו של אברהם בבשרכם לא תטעמו ממנו מיד כל הנוול במצרים נמולו לשעה קלה; עליהם נאמר (תהלים ג) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח; ורבותינו אמרו לא בקשו ישראל למול במצרים אלא כלם בטלו המילה במצרים חוץ משבטו של לוי שנאמר (דברים לג) וללוי אמר תומיך ואוריך; למה? כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו במצרים; והיה הקב"ה מבקש לגאלן ולא היה להם זכות מה עשה הקב"ה קרא למשה ואמר לו לך ומהול אותם וי"א שם היה יהושע שמל אותם שנא' (יהושע ה) ושוב מול את בני ישראל שנית; והרבה מהן לא היו מקבלים עליהם למול אמר הקב"ה שיעשו הפסח וכיון שעשה משה את הפסח גזר הקב"ה לד' רוחות העולם ונושבות בג"ע מן הרוחות שבג"ע הלכו ונדבקו באותו הפסח שנאמר (שיר ד) עורי צפון ובואי תימן; והיה ריחו הולך מהלך מ' יום, נתכנסו כל ישראל אצל משה אמרו לו בבקשה ממך האכילנו מפסחך מפני שהיו עייפים מן הריח; היה אומר הקב"ה אם אין אתם נימולין אין אתם אוכלין שנאמר ויאמר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת הפסח וגו' מיד נתנו עצמן ומלו ונתערב דם הפסח בדם המילה והקב"ה עובר ונוטל כאו"א ונושקו ומברכו שנאמר (יחזקאל טז) ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וגו' חיי בדם פסח חיי בדם מילה:

תנחומא-וירא כג'-[אמר אברהם להקב"ה] כך, כשיהיו בניו של יצחק חוטאין ונכנסין לצרה תהא נזכר להן עקדתו של יצחק ותחשב לפניך כאלו אפרו צבור על גבי המזבח ותסלח להן ותפדם מצרתן, א"ל הקב"ה אתה אמרת את שלך ואומר אני את שלי; עתידין בניו של יצחק לחטוא לפני ואני דן אותם בר"ה אלא אם מבקשין שאחפש להן זכות ואזכור להן עקידת יצחק יהיו תוקעין לפני בשופר של זה, א"ל ומה הוא השופר, א"ל חזור לאחוריד, מיד וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו, זה אחד מעשרה דברים שנבראו בין השמשות, נאחו בסבך בקרניו, א"ל הקב"ה יהיו תוקעין לפני בקרן איל ואושיעם ואפדם מעונותיהם, והוא שדוד משבח וקרן ישעי משגבי ומנוסי (תהלים יח) ואשבור עול גליות מעליהן ואנחם אותם בתוך ציון שנאמר כי נחם ה' וגו' אמן.

מדרש רבה שמות פרשה טו סימן כ- החדש הזה לכם למה אמר הקב"ה למשה ולאהרן לפי שקדוש החודש בשלשה; כשבקש הקב"ה לקדש את החודש אמר הקב"ה למשה ולאהרן אני ואתם נקדש את החודש הה"ד ויאמר ה' אל משה ואל אהרן אבל עיבור השנה ב' זקנים. כשהיו רבותינו נכנסים לעבר את השנה נכנסים י' זקנים בקיאים לבית המדרש ואב ב"ד עמהם ונועלין את הדלתות ונושאים ונותנים בדבר כל הלילה. בחצי הלילה אומרים לאב ב"ד מבקשים אנו לעבר את השנה שתהא השנה הזאת י"ג חודש גזר את עמנו? והוא אומר להם מה שדעתכם אף אני עמכם. באותה שעה יצא אור מבית המדרש ובא לפניהם והיו יודעים שנתרצה להם האלהים שנא' (תהלים קיב) זרח בחשך אור לישרים, מה שהן גוזרין הקב"ה מסכים עמהם שנאמר (שם נו) אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי, ישתבח שמו של הקב"ה שהבריות גוזרין והוא מסכים שנאמר (ש"ב כג) צדיק מושל ביראת אלהים; ומנין להתועד ב' זקנים שנא' (קהלת ז) החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר; וכן בימי שלמה כשהיה שלמה מעבר את השנה היה מכנים שבעה זקנים לפניו שנאמר (משלי כו) חכם עצל בעיניו משבעה משיבי טעם; מהו חכם עצל בעיניו? שהיה שלמה תופס פיו שלא לדבר בפני מי שגדול ממנו וכך הוא אומר (שם כג) כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך; ואומר ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה; והיה שם שלמה ונתן הנביא וגד החוזה הרי עשרה:

ברכות השחר ON סידור התפילה לרוקח AND אבודרהם

Part of the joy in studying תפלה is to be exposed to the פירושים in the early סידורים (11th through 14th century) such as the אבודרהם and the לרוקח. The method of the אבודרהם is to search for sources in תנ"ך for the words chosen by חז"ל for the תפילות. The practice of the לרוקח is to count the letters or words of each תפלה and to find a corresponding verse that contains the same number of words. Let us examine their comments on some parts of ברכות השחר.

ספר אבודרהם ברכות השחר – על נטילת ידיים – וכשיצא נוטל ידיו ומברך בא"י אמ"ה
אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידיים. ברוך אתה ה', על שם (תהלים קיט, יב) ברוך אתה ה' למדני חקך. וברוך אינו לשון פעול אלא כמו רחום וחנון שהוא עצמו הוא מקור הברכות ואינו מקבלם מאחרים. אלקינו. על שם (שמות כ, ב) אנכי ה' אלקיך שאמר הקב"ה, וע"ש (דברים ו, ד) שמע ישראל ה' אלקינו, שאומרים ישראל. מלך העולם. על שם (ירמיה י, י) ומלך עולם. אשר קדשנו במצותיו. על שם (ויקרא יא, מד) והתקדשתם והייתם קדושים. ועל שם להיות לו לעם קדוש ולשמור מצותיו. ויש מפרשים שהוא לשון אירוסין וקדושין שקדשן הקב"ה לישראל במצות שנא' (הושע ב, כא) וארשתיך לי באמונה. והמצות נקראו אמונה שנא' כל מצותיך אמונה. וצונו. על שם תורה צוה לנו. (דברים ל, ג).

פירושי סידור התפילה לרוקח – על נטילת ידיים – בברכת נטילת ידיים – י"ג תיבות, כנגד
שאו ידיכם קודש וברכו את ה' – ו' תיבות, ארחץ בנקיון כפי ואסבבה את מזבחך ה' – ז' תיבות, ויש אומרים כנגד שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך ופסוק זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור – י"ג תיבות. למ"ד בברכת נטילה מחטף, כנגד ל' אברים בפיסת יד. על נטילת ידיים על שם כלי ששמו נטלא ומידה של רביעית הלוג הייתה. ותחילת מצוה, אדם צריך לקדש עצמו בקידוש ידיים, כדאמ' לאורה צריך קידוש ידיים ורגלים. וציונו על נטילת ידיים והיכן ציונו? משאל אביך ויגדך וגו'.

On the the language of -ברכת התורה

פירושי סידור התפילה לרוקח ברכת התורה – לעסוק בדברי תורה נגד י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם. וי"ג שבחות באיוב. והערב נא ל' תיבות נגד הכתוב בי מלכים ימלוכו,
והמלכות נקנית בל' מעלות. אשר בחר בנו, כ' תיבות נגד פסוק מי חכם ויבן את זאת כ' תיבות. בברכת אשר בחר בנו כ' תיבות, ובברכת אחרונה אשר נתן לנו כ' תיבות זהו מ', כנגד מ' יום שנתנה תורה. וכנגד זה אמ' ב' פסוקי' תורת ה' תמימה, פקודי ה' ובהן כ' תיבות, ועוד ב' פסוקי' ה' עז לעמו יתן, הקל תמים דרכו, ובהן כ' תיבות.

ספר אבודרהם ברכות השחר – הערב נא יי' אלהינו על שם (מלאכי ג, ד) וערבה ליי' ועל שם (תה' קיט, קכב) ערוב עבדך לטוב. את דברי תורתך בפינו ובפיות עמך בית ישראל וכו' על שם (תה' קיט, קכב) לא ימוש מפך ומפי זרע ומפי זרעך. כלומר שיערבו עלינו דברי תורה לעסוק בהן מאהבה. בצאצאינו ע"ש וצאצאי מעיד... ונהיה כלנו יודעי שמך כדי שתמשך חסדך עלינו כמו שנאמר (תה' לו, יא) ליודעך. ולומדי תורתך לשמה ולא לקרותו רב, כדאמרי' בספרי (פרשת עקב) שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקרא דיין ת"ל (דברים א', יג') לאהבה את ה' אלקיך אלא עשו דברים לשמן וסוף הכבוד לבא. בא"י המלמד תורה לעמו ישראל שנאמר (שמות כד, יב) ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, וכתוב (מלאכי ג, כב) ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם

On the subject of -אלקי נשמה-

ספר אבודרהם ברכות השחר –אלקי נשמה ברכה זו אינה פותחת בברוך... והנכון כמו שפירש רבינו תם שאינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת הודאה שמודה לשם שהחזיר לו נשמתו להתנועע בה ולקום בבקר לעשות צרכיו שאם אינו מקדים תחלה הודא' על מה שתחול הברכה הויא לה ברכה לבטלה...וצריך להפסיק מעט בין אלהי לנשמה כדי שלא יהא כחזור למעלה חלילה וחס. שנתת בי טהורה כי ממקום טהור נגזרה ואמרי' בפרקא קמא דברכות (י, א) מה הב"ה טהור אף הנשמה טהורה. אתה בראתה על שם (עי' עמוס ד, ג) בורא רוח ועל שם (ברא' א, כז) ויברא אלהים את האדם. אתה יצרתה על שם יוצר רוח האדם בקרבו (עי' זכריה יב, א) ועל שם וייצר ה' אלהים את האדם. אתה נפתח בי שנאמר (ברא' ב, ז) ויפת באפיו נשמת חיים ואתה משמרה בקרבי ע"ש (תה' צז, י) שומר נפשות חסידיו וכתוב (שם קכא, ז) ישמור את נפשך כלומר משמרה שלא תצא עד עת בא דברו. וזהו שאמר ואתה עתיד ליטלה ממנו. פי' ליום המיתה שנאמר (קהלת יב, ז) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. ולהחזירה בי לעתיד לבא פי' לתחיית המתים שנאמר (יחזקאל לז, יד) ונתתי רוחי בכם וחייתם... כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלהי, על דרך (תהל' קטו, יז) לא המתים יהללו יה וגומר ואנחנו נברך יה וגומר. רבון כל המעשים על שם (ישעיה מה, ז) אני יי' עושה כל אלה ועל שם (קהלת א, יד) ראיתי את כל המעשים. אדון כל הנשמות על שם (ישעיה מב, ה) נותן נשמה לעם עליה...לפגרים מתים על שם (ישעיה לז, לו) פגרים מתים כי השינה דומה למות וכן כנה הכתוב המות בשינה שנאמר (איוב ג, יג) כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי.

פירושי סידור התפילה לרוקח אלקי נשמה –אלקי נשמה מ' תיבות כנגד מ' יום של יצירת הוולד. ויש שיש בו מ"ג, כי יצירת הולד מ' יום וג' ימים לקלוט הזרע.

TRANSLATION OF SOURCES

The difficulty in translating the words of the **אבודרהם** or the **סידור התפילה לרוקח** is that each relates words from the **תפלה** to the words of **תנ"ך**. If I translate the words from **תפלה** and I translate the words from **תנ"ך**, you will not understand the connection. As a result, I will not translate the words. Instead, I will paraphrase the **פירושים**.

אבודרהם - The **ספר אבודרהם ברכות השחר** - **על נטילת ידיים** begins by tracing the origin of the words that introduce every **ברכה**. The words **ברוך אתה ה'** originated in a verse from Psalms: **למדני הקיך**. He then opines that the word **ברוך** is not a verb, meaning that Man does not bless G-d; rather it is an adjective, meaning comforting and caring. The word **אלקיננו** originated in a verse found in the Ten commandments: **אנכי ה' אלקיך** that was said by G-d and in a verse from **שמע ישראל ה' אלקינו - שמע** that was first said by **ישראל**. The words: **מלך העולם** can be traced to a verse in Jeremiah: **ומלך** **והתקדשתם**. The words: **אשר קדשנו במצותיו** can be traced to a verse in Leviticus: **עולם**. He further explains that some argue that the word: **קדשנו** is related to the word: **קדושין**, betrothal. They liken the relationship of Jews to G-d to marriage and that G-d performed **קדושין** with **ישראל** by giving us the **מצות**.

פירושי סידור התפילה לרוקח - The **רוקח** counts the words in the blessing of **על נטילת ידיים** and finds that there are 13 words. He relates the blessing to two verses that together contain thirteen words: **שאו ידיכם קודש וברכו את ה'** and **ארחץ בנקיון כפי**. As an alternative group of verses he reports: **שאל אביך ויגדך** **והתקדש**. He traces the word **נטילת** to the word: **נטלא** which was the word for a vessel whose exact measurement was a **לוג**. He further argues that the purpose in starting the day by washing one's hands is to demonstrate that we want to begin to perform **מצות** only after performing an act of **קדושה** which in this case is washing one's hands. He concludes by asking where in **תנ"ך** did G-d asks us to wash our hands before performing **מצות**. He finds it in the verse: **שאל אביך** **ויגדך**. This is the verse that is the source for the rule that we are obligated to treat a rule instituted by the Rabbis equal with a rule that originated in the Torah.

פירושי סידור התפילה לרוקח ברכת התורה - There are thirteen words in the blessing **לעסוק** **בדברי תורה**. The thirteen words correspond to the thirteen principles by which the Torah is explained. They also correspond to thirteen praises that Job expressed. In the prayer,

TRANSLATION OF SOURCES-2

והערב נא, we find thirty words. This corresponds to a verse **בי מלכים ימלוכו** and kingship is obtained through 30 steps. The blessing **אשר בחר בנו** has 20 words. They correspond to a verse: **מי חכם ויבן את זאת** which contains 20 words. The verse **אשר בחר בנו** has 20 words and the verse **אשר נתן לנו** has 20 words. When combined they total 40 words which corresponds to the 40 days that Moses spent on Mount Sinai receiving the Torah.

The words **והערב נא** correspond to a verse in Malachi: **את דברי תורתך בפינו** or to a verse in Psalms: **ערוב עבדך לטוב**. The words: **לא ימוש מפיד ומפי זרעך** correspond to a verse in Psalms: **ובפיות עמך בית ישראל וכו'**. On the words: **אבודרהם**, the **אבודרהם** cautions us to study Torah for its own sake and not as a means of obtaining honor. The words: **בא"י המלמד** and **ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה** correspond to the verse: **לעמו ישראל אשר כתבתי להורותם**.

This blessing does not begin with the word **אלקי נשמה** – **אלקי נשמה** because it is a blessing of praise that G-d returned our souls to us. The blessing would be for naught if we did not say the praise before saying the blessing. In the balance of this paragraph, the **אבודרהם** shows the source for each of the words in the prayer: **אלקי נשמה**.

The prayer **אלקי נשמה** contains 40 words which corresponds to the 40 days that passes before a fetus is formed. Some say that the prayer has 43 words. That number corresponds to the 40 days that pass before a fetus is formed and the 3 days that pass before the egg is fertilized.

סדר אמירת קרבן פסח

רבונו של עולם, אתה צויתנו להקריב קרבן הפסח במועדו ב"ד לחודש הזה, ולהיות כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם קורין את ההלל. ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל הקרבת הפסח ואין לנו לא כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו. ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו, לכן יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שיהיה שיה שפתותינו חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבנו את הפסח במועדו ועמדנו על מעמדו, ודברו הלויים בשיר והלל והודות לה' וכונן בית מקדשך על מכוננו ונקריב לפניך את הפסח במועדו כמו שכתבת עלינו בתורתך ע"י משה עבדך כאמור.

כך היתה עבודת קרבן פסח בארבעה עשר בניסן. אין שוחטין אותו אלא אחר תמיד של בין הערבים. ערב פסח בין בחול בין בשבת היה התמיד נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה. ואם חל ערב פסח להיות ערב שבת היו שוחטין אותו בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה והפסח אחריו. כל אדם בישראל אחד האיש ואחד האשה ב"ב הגדולים והטהורים והנמולים (וכשם שמילתו מעכבת מלעשות הפסח ומלאכול בו, כך מילת בניו הקטנים ומילת עבדיו בין גדולים בין קטנים וטבילת אמהותיו מעכבת) כל שיכול להגיע לירושלים בשעת שחיטת הפסח חייב בקרבן פסח. מביאו מן הכבשים או מן העזים זכר תמים בן שנה (אינו טעון סמיכה) ושוחטו בכל מקום בעזרה אחר גמר עבודת תמיד הערב ואחר הטבת הנירות. ואין שוחטין הפסח ולא זורקין הדם ולא מקטירין החלב על החמץ (אפילו היה כזית חמץ ברשותו של אחד מבני החבורה בשעת אחת מהעבודות של קרבן פסח, הוא לוקה והפסח כשר). שחט השוחט (אפילו זר) וקבל דמו כהן שבראש השורה בכלי שרת ונותן לחבירו. וחבירו לחבירו. כהן הקרוב אצל המזבח זרקו זריקה אחת כנגד היסוד וחוזר הכלי ריקן לחבירו וחבירו לחברו. מקבל את המלא ומחזיר את הריקן. והיו הכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם בויכין (vessels) שכולן כסף או כולן זהב. ולא היו מעורבים. ולא היו לבויכין שוליים (rim on bottom of vessel) שלא יניחום ויקרש (congeal) הדם. אח"כ תולין את הפסח באונקליות (או במקלות דקים מניח על כתפו ועל כתף חבירו. ותולה). ומפשיט אותו כולו (ובשבת עד החזה ומשם ולמטה שקל ליה בברזי) וקרעין בטנו ומוציאין אימורים החלב שעל הכרס ויותרת הכבד ושתי הכליות וחלב שעליהן והאליה אם היה ממין הכבשים לעומת העצה. נותן בכלי שרת ומולחן ומקטירין הכהן על המערכה. חלבי כל זבח וזבח לבדו. בחול היום. ולא בלילה שהוא יום טוב. אבל אם חל ערב פסח בשבת מקטירין והולכין כל הלילה. ומוציא קרביו וממחה אותן עד שמסיר מהם הפרש (כדי שיהיו נקיים כשצולחו עמם) שחיטתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו דוחין את השבת. שאר עניניו אין דוחין. בג' כתות הפסח נשחט. ואין כת פחותה משלושים אנשים. נכנסה כת אחת נתמלאה העזרה.

נועלין אותה. ובעוד שהן שוחטין ומקריבין וכהנים תוקעין החליל מכה לפני המזבח הלויים קורין את ההלל. אם גמרו קודם שיקריבו את כולם שנו. אם שלשו. על כל קריאה תקעו הריעו ותקעו. גמרה כת אחת להקריב פותחין העזרה יצאתה כת ראשונה. נכנסה כת שניה נעלו דלתות העזרה. גמרה. יצאה שניה. נכנסה שלישית. כמעשה הראשונה. כך מעשה השנית והשלישית. אחר שיצאו כולם רוחצין העזרה מלכלוכי הדם ואפילו בשבת. אמת המים היתה עוברת בעזרה. שכשרוצין להדית הרצפה סותמין מקום יציאת המים והיתה מתמלאה על כל גידותיה עד שהמים עולין וצפין ומקבצין אליהם כל דם ולכלוך שבעזרה. אח"כ פותחין הסתימה ויוצאין המים עם הלכלוך. נמצאת הרצפה מנוקה זהו כבוד הבית. יצא כל אחד עם פסחו (ועור שלו) וצלו אותם. כיצד צולין אותו מביאים שפור של רימון תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו. וחולוהו לתוך התנור והאש למטה. ותולה כרעיו ובי מעיו חוצה לו. ואין מנקרין את הפסח כשאר בשר. בשבת אין מוליכין את הפסח לביתם. אלא כת הראשונה יוצאין בפסחיהן ויושבין בהר הבית. השניה יוצאיו עם פסחיהן ויושבין בחיל. השלישית במקומה עומדת. חשכה יצאו וצלו את פסחיהן. כשמקריבין הפסח בראשון. מקריבין עמו ביום י"ד זבח שלמים. מן הבקר או מן הצאן גדולים או קטנים זכרים או נקיבות. והיא נקראת חגיגה ארבעה עשר. על זה נאמר בתורה וזבח פסח לה' אלקיך צאן ובקר. ולא קבעה הכתוב חובה אלא רשות לבד. מכל מקום היא כחובה מדעת סופרים. כדי שיהיה הפסח נאכל על השובע. אימתי מביאן עמו חגיגה. בזמן שהוא בא בחול. בטהרה. ובמועט. ונאכלת לשני ימים ולילה אחד. ודינה ככל תורת זבחי שלמים. טעונה סמיכה ונסכים ומתן דמם שתים שהן ארבע. ושפיכת שיירים ליסוד. זהו סדר עבודת קרבן פסח וחגיגה שעמדו בבית אלוקינו שיבנה במהרה בימינו. אמן.

שבת הגדול

The **שבת** before **פסח** is known as **שבת הגדול**. Why is it called **שבת הגדול**? The answer that most of us learned is that it is based on a miracle that happened in Egypt on the tenth of **ניסן** which was a **שבת** when the Jews brought a sheep into their home to slaughter as the **קרבת פסח**. Although the sheep were the deity of the Egyptians, the **רבנו של עולם** performed a miracle and the Egyptians did not harm the Jews who were about to slaughter their deity. The day then became known as **שבת הגדול**. Do we find any references to **שבת הגדול** in the **גמרא**? A CD-ROM search of those words brought no results from the **תלמוד ירושלמי** or the **תלמוד בבלי**.

Professors Shmuel and Ze'ev Safrai of Bar-Ilan University in their book "**הגדת חז"ל**" note that the first reference to **שבת הגדול** in any Rabbinic literature is from the **סידור רש"י** **סימן שנב'—אמר רבי: שבת שלפני הפסח נהגו העם לקרותו שבת הגדול, ואינן יודעים על מה, שאינו גדול יותר משאר שבתות השנה, אלא לפי שבניסן שבו יצאו ישראל ממצרים חמישי בשבת היה, כדאמר בסדר עולם, ומקחו של פסח שבעשר היה בשבת שלפני הפסח, אמרו ישראל הן נזבה את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלונו (שמות ח' כ"ב), אמר להם הקב"ה לישראל עתה תראו הפלא אשר אעשה לכם, הלכו ולקחו איש את פסחיהם. להיות להם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש, כשראו מצרים היו רוצים להנקם מהם, והיו מיעיהם מרותכין ובאש נדעכין, ונידונו ביסורין ובחולאים גדולים ורעים ומרים, ולא הזיקו מאומה לישראל, ועל שם שנעשו בו ניסים לישראל באותה שבת שלפני הפסח לפיכך נקרא שבת הגדול שבת שלפני הפסח, מפי ר' אברהם נ"ע:**

רש"י admits that he does not know the origin of the term "**שבת הגדול**". Professors Safrai report that they found a reference to a "Great Sabbath" in the New Testament. It appears that the Christians called the Saturday before Easter, the Great Sabbath. That does not mean that the Christians coined the term "Great Sabbath." It is the opinion of many scholars that the New Testament is an excellent source for uncovering how Jews lived in the first and second century of the Common Era because the early Christians were Jews. Professors Safrai conclude from the language in the New Testament that in the First and Second Centuries, Jews were already calling the **שבת** before **פסח**, **שבת הגדול**.

Professors Safrai present a second possible source for the term **שבת הגדול**. It is based on the last **אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול: הפטרה** in **פסוק** **הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול: הפטרה** in the **פסוק** **הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול: הפטרה**. The first night of **פסח** is called "**ליל שימורים**". The **תרגומים**

כלילה השמור לגאולה בעבר ולגאולה interpret those words to mean: **ארצישראלים** יום **אליהו הנביא** will come before the **פסוק** in the **הפטרה**. Since the **ה' הגדול**, it is expected that **אליהו הנביא** will come on the **שבת** before **פסח**. That **שבת** then became known as the day that **אליהו הנביא** will announce the **ה' הגדול**.

Professors Safrai suggest a third explanation. In their review of **ספרי חכמי איטליה** beginning in the 11th Century, they found that the authors called every **שבת** before a holiday, **שבת הגדול**. They also found a statement supporting that theory in the **ספר**

ועל שנעשו נסים לישראל באותו שבת אשר לפני-שבולי הלקט סדר פסח סימן רה
הפסח לפיכך נקרא שבת הגדול שבת שלפני הפסח. וכן נהגו לקרות שבתות לשלש רגלים.

Professors Safrai did not consider the **שבת הגדול** for **פיוטים**, which were written before **רש"י** lived, as a source. The **פיוטים** we recite do not make any reference to the miracle of the tenth of **ניסן**. It can be argued that the **פיוטים** support the position that the **שבת** before **פסח** was named **שבת הגדול** for reasons other than the miracle of the tenth of **ניסן**.

The first **פיוט**, **אלקים בצערך**, concerns itself with the fact that the **רבונו של עולם** humbled mighty Egypt and raised the esteem of **בני ישראל**. The second **פיוט**, **ממסגר אסיר**, relates how after defeating the Egyptians, the **רבונו של עולם** presented to **בני ישראל** the **מצוה** of **ישעי** **פיוט**, to strengthen them spiritually. A similar theme runs through the third **פיוט**, **בני ישראל** the **אברהם אבינו** in honor of **כרם חמד**, **פיוט**. The fourth **פיוט**, **ירדת להציל**, relates how the **רבונו של עולם** sent **משה** and **אהרן** to notify **בני ישראל** about the **גאולה** and then struck the Egyptians **מדה כנגד מדה**. The sixth **פיוט**, **אמנה גדולה**, tells how the **רבונו של עולם** left Egypt without food, having faith that the **רבונו של עולם** would provide for them in the desert. The seventh **פיוט**, **אז רוב נסים**, which also appears in the **הגדה**, tells of the miracles that happened to the Jews on the first night of **פסח** throughout history and contains a prayer for the ultimate **גאולה**. The last **פיוט**, **אלקי הרוחות**, contains a summary of the **הלכות** of **פסח**.

The **פיוטים** for **שבת הגדול** in contrast to the **פיוטים** of the **ארבע פרשיות** cover such a broad spectrum of subjects that they do not provide us with any clues as to why the **שבת** before **פסח** is called **שבת הגדול**.
חג כשר ושמח!

TRANSLATION OF SOURCES

סיידור רש"י - The Shabbat before Pesach was customarily called the Great Shabbat. But we do not know why it received that name. It is not greater than any other Shabbat that occurs during the year. There are those who explain that the name is based on the fact that the day the Jews came out of Egypt was a Thursday. The Jews had brought a sheep into their homes on the tenth of the month which was on the Shabbat before Pesach. The Jews said: How can we slaughter the sheep which is the deity of the Egyptians in front of the Egyptians? They will stone us. G-d then said to the Jews: You will now see the great miracles that I will perform on your behalf. The Jews then went and brought a sheep into their homes to be watched until the 14th day of the month. When the Egyptians saw what the Jews did, the Egyptians wanted to avenge the honor of their deities. But before they could do anything their intestines closed and burned with fire. The Egyptians were punished with horrible afflictions and caused no harm to the Jews. Because on that day miracles happened to the Jews, the Shabbat before Pesach became known as the Great Shabbat, the Shabbat before Pesach.

ספר שבולי הלקט סדר פסח סימן רה - Because miracles happened to the Jews on the Shabbat before Pesach; therefore that Shabbat became known as the Great Shabbat. Similarly, they called every Shabbat before one of the three holidays by the name the Great Shabbat.

SUPPLEMENT FOR שבת הגדול

DID JEWS RECITE THE HAGGADAH OR A TEXTUAL EQUIVALENT WHILE EATING THE **פסח קרבן** AT THE TIME THE BEIT HAMIKDASH STOOD?

Let us begin by examining two section of the **הלכות קרבן פסח**; **משנה תורה רמב"ם** and **הלכות חמץ ומצה**. In **הלכות קרבן פסח**, the **רמב"ם** lists sixteen (16) **מצות**. Included in the list is the **מצוה** to **מזרז** and **מזרז**. But the **רמב"ם** does not include the **מצוה** of **מזרז**. That **מצוה** is included in the list of **מצוות** that are part of **הלכות חמץ ומצה**.

In **פרק ח'** of **הלכות חמץ ומצה**, the **רמב"ם** presents a comprehensive look at the first night of **פסח** at the time that the **בית המקדש** stood. Let us examine that **פרק**, section by section.

א סדור עשיית מצוות אלו בליל חמשה עשר כך הוא: בתחלה מוזגין כוס לכל אחד ואחד ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קדוש היום וזמן ושותה, ואחר כך מברך על נטילת ידים ונוטל ידיו, ומביאין שלחן ערוך ועליו מזרז וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר, ובזמן הזה מביאין על השלחן שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה.

The **רמב"ם** begins by describing what appears to be the **סדר בזמנינו**. Once the **רמב"ם** indicates that the **גופו של כבש הפסח ובשר חגיגה** are brought in, things begin to look unfamiliar.

ב מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת ואוכל כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית, ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו, ומוזגין הכוס השני וכאן הבן שואל, ואומר הקורא מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה, שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי, שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרורים, שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין.

In this section, the **רמב"ם** is again describing a familiar scene. However, an important element of the **הלכות קרבן פסח** is missing. What made the **קרבן פסח** unique is that anyone who was going to eat part of the **קרבן פסח** had to subscribe in advance to be part

of the group that was scheduled to eat from that animal. Since the requirement for the **קרבן פסח** was to eat only a **כזית** and to eat it **על השובע**, it can be assumed that the

majority of people ate the **קרבן פסח** as part of a large group (**חבורה**) and with many families present. The **רמב"ם** fails to illustrate how the members of the **חבורה** chose who would lead the **סדר** and who would ask the questions.

A further difficulty. Simply because the **משנה** in **ד' משנה** relates that one of the questions was **שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה**, does not mean that the **משנה** was teaching us that the Four Questions were asked during the era when the **קרבן פסח** was eaten. Scholars report that they have found evidence that Jews continued to eat roasted sheep on the night of **פסח** for several hundred years after the **חרבן הבית** as a reminder of the **קרבן פסח**. As a result it would have been appropriate to ask the question concerning **בשר צלי** even after the **חרבן הבית**.

ג בזמן הזה אינו אומר והלילה הזה כולו צלי שאין לנו קרבן, ומתחיל בגנות וקורא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה.

In this paragraph, the **רמב"ם**'s position is not clear. Does the whole paragraph speak to **בזמן הזה** or is only the first part of the paragraph related to **בזמן הזה**. How that ambiguity is resolved determines the **רמב"ם**'s position on whether **דרש פרשת ארמי אובד אבי** was recited on the first night of **פסח** at the time that the **בית המקדש** stood. And here is the difficulty for those who would like to argue that the **רמב"ם** believed that the **דרש פרשת ארמי אובד אבי** was recited at the time that the **בית המקדש** stood. It is not disputed that at the time of the **מקדש**, the **פסוקים** of **ארמי אובד אבי** were recited on **שבועות** when the **חז"ל** were brought to the **בית המקדש**. It is difficult to defend the position that **חז"ל** required **כלל ישראל** to say the same words on **פסח** that the **תורה** required **כלל ישראל** to recite upon bringing

the **שבועות** on **פסח**. Reciting the **פסוקים** on both **פסח** and **שבועות** would have diminished the **חשיבות** of the **מצוה** of **ביכורים**. It is easier to defend the position that **חז"ל** included **ארמי אובד אבי** in the **הגדה** only because we no longer have the **בית המקדש** and we no longer recite **ארמי אובד אבי** on **שבועות**. The reason that **חז"ל** wanted **כלל ישראל** to recite the prayer of **ארמי אובד אבי** at some time during the year is because **ארמי אובד אבי** is one of the few prayers that is required by the **תורה**. Therefore **חז"ל** felt that it was necessary to find a substitute time to recite the prayer. Since the verses are appropriate to

הגדה inserted the verses into the מצוה of ספור יציאת מצרים, fulfill the

ד ומחזיר השלחן לפניו ואומר פסח זה שאנו אוכלין על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה', ומגביה המרור בידו ואומר מרור זה שאנו אוכלין על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם, ומגביה המצה בידו ואומר מצה זו שאנו אוכלין על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכו', ובזמן הזה אומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו וכו'.

In this paragraph, the רמב"ם is paraphrasing the section of the הגדה which begins: רבן גמליאל היה אומר. By taking the position that the substance of what רבן גמליאל said was recited on the night of פסח at the time of the מקדש, the רמב"ם is presenting us with a new פשט on why the הגדה בעל ההגדה included רבן גמליאל's statements in the הגדה. The בעל ההגדה wanted to remind us of what was said at the סדר when the סדר was held in the time of the מקדש.

ה ואומר לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר להדר לרומם לגדל ולנצח למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה, הללויה הללו עבדי ה' וגו' עד חלמיש למעינו מים, וחותרם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכול בו מצה ומרורים, ובזמן הזה מוסיף כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון

ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו ברוך אתה ה' גאל ישראל, ומברך בורא פרי הגפן ושותה הכוס השני.

In this section, the רמב"ם is providing that הלל was said at the table on the night of פסח at the time of the מקדש. At we will see later, scholars who have examined contemporary accounts of the night of פסח at the time that the מקדש stood and who have studied geniza material agree that הלל was recited on the first night of פסח and was splint into two sections as we do.

ו ואחר כך מברך על נטילת ידים ונוטל ידיו שניה שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה,

ולוקח שני ריקין חולק אחד מהן ומניח פרום לתוך שלם ומברך המוציא לחם מן הארץ, ומפני מה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים משום שנאמר דברים ט"ז לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה. ואחר כך כורך מצה ומרור כאחד ומטבל בחרוסת ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצות ומרורים ואוכלן, ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו מברך על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. (השגת הראב"ד: ואחר כך לוקח מצה ומרור ומטבל כאחד. א"א זהו כהלל (פסחים קטו), ומ"מ זה הסדר לא דייק.)

In this section the רמב"ם expresses his opinion that only two מצות are needed at the סדר.

ז ואחר כך מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הזבח ואוכל מבשר חגיגת ארבעה עשר תחלה, ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הפסח ואוכל מגופו של פסח, ולא ברכת הפסח פוטרת של זבח ולא של זבח פוטרת של פסח.

This section of the רמב"ם is troublesome because the רמב"ם was of the opinion that at the time of the מקדש those who ate from a קרבן made a ברכה before eating from the קרבן and made a special ברכה before eating the קרבן פסח. There is no evidence that a ברכה was required מדאורייתא before eating from a קרבן. Moreover, a quick CD-ROM search of תלמוד ירושלמי and תלמוד בבלי does not result in finding any reference to either the ברכה of על אכילת הזבח or על אכילת הפסח. Unfortunately the רמב"ם did not reveal his source for that position.

ח בזמן הזה שאין שם קרבן אחר שמברך המוציא לחם חזור ומברך על אכילת מצה, ומטבל מצה בחרוסת ואוכל, וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל, ולא ישהה אותו בחרוסת שמא יבטל טעמו, וזו מצוה מדברי סופרים, וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש. (השגת הראב"ד חוזר ומברך על אכילת מצה ומטבל בחרוסת. א"א זה הבל.) ט ואחר כך נמשך בסעודה ואוכל כל מה שהוא רוצה לאכול ושותה כל מה שהוא רוצה לשתות, ובאחרונה אוכל מבשר הפסח אפילו כזית ואינו טועם אחריו כלל, ובזמן הזה אוכל כזית מצה ואינו טועם אחריה כלום, כדי שיהיה הפסק סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו שאכילתן היא המצוה. י ואחר כך נוטל ידיו ומברך ברכת המזון על כוס שלישי ושותהו, ואחר כך מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל, ואומר עליו ברכת השיר והיא יהללך ה' כל מעשיך וכו', ומברך בורא פרי הגפן ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים, ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול והוא מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל, וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות, ויש לו לגמור

את ההלל בכל מקום שירצה אע"פ שאינו מקום סעודה. (השגת הראב"ד ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה אע"פ שאינו מקום סעודה. א"א אין הדעת מקבלת כן לפי שאין כאן שם לארבעה כוסות אם אינן במקום אחד).

In these sections, the רמב"ם is expressing his opinion that there was a מצוה of ארבע כוסות at the time of the מקדש. Again the רמב"ם is unique in that he provides for a fifth cup of wine.

In reviewing this chapter of the משנה תורה, one notices that the רמב"ם is careful not to include in his description of the סדר during the time of the מקדש any references to the paragraphs that are in the הגדה that begin with a Rabbi speaking. The רמב"ם omitted those sections because it would have been historically incorrect to refer to any of those Rabbis because they were not yet alive when the מקדש stood.

Let us summarize the רמב"ם's position. Although the קרבן פסח was eaten in חבורות, someone led the proceedings and someone asked the Four Questions. There was a requirement for ארבע כוסות. There was an obligation to explain פסח, מצה and מרור. They recited הלל in two parts. What is unclear is whether there was a requirement to מתחיל בגנות ומסיים בשבח and whether there was a requirement to read the מדרש on ארמי אובד אבי.

Secular scholars have examined this issue as well. In a book entitled, הגדת חז"ל, Professors Shmuel Safrai and Ze-ev Safrai of Bar Ilan University devote a chapter on חג הפסח בימי בית השני. After examining Jewish sources and non-Jewish sources, handwritten documents and geniza material, Professors Safrai reach the following conclusion:

בימי הבית עלו לירושלים אלפים רבים מן הארץ ומתפוצות, לחגוג את חג הפסח בירושלים ובמקדש, אבל הם היו חלק קטן מעם היהודי. עולי הרגל הביאו את קרבן הפסח לבתיהם, אחרי שנשחט במקדש, ואכלוהו משפחות משפחות וחבורות חבורות בחגיגות ובהתלהבות רבה, בליווי קריאת ההלל, קצתו לפני הסעודה וקצתו לאחריה. הסעודה לוותה בשתיית יין עם הקידוש ועם ברכת המזון ואולי אף עם קריאת ההלל. ואולם, אין כל רמז וכל זכר במקורות, הן התלמודיים והן החיצוניים, לשתיית ארבע כוסות של יין דווקא, ואף אין כל זכר ללימוד של סיפור יציאת מצרים ולקריאה בהגדה, כשם שאין כל רמז לקיומו של ספר הגדה.

רובו של העם חגג ליל הפסח בבית כשאר לילי שבת ומועד, בקידוש על היין ובברכת המזון

במשפחה ובחבורה, ותו לא. קריאת ההלל בלילי פסחים נודעה רק בירושלים, כאשר ליוותה את קרבן הפסח בזמן שחישתו והקרבתו ובזמן אכילתו. בשאר מקומות היישוב לא היה כל מקום לקריאת ההלל בבית ובמשפחה.

Professors Safrai conclude that they could find no evidence either from Talmudic sources or from contemporary sources that Jews performed the **מצוה** of **סיפור יציאת מצרים** or recited any material equal to the material that we read from the **הגדה** on the night of **פסח** nor did they find evidence that Jews had a tradition to drink four cups of wine.

If only the **רמב"ם** had provided footnotes indicating his sources for how he portrayed the night of **פסח** at the time that the **מקדש** stood!

חצי הלל בשביעי ואחרון של פסח

The second days of **פסח** are unique because they are the only **יום טוב** days of the **שליש** **הלל** on which we do not recite the complete **הלל**. Why not? Before trying to answer that question, let us complicate the issue further by studying the historical origin of **הלל**. The origin of **הלל** is discussed in the following **גמרא**:

מסכת פסחים דף קיז'-עמ' א'-אמר רב יהודה אמר שמואל: שיר שבתורה - משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים. והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן. תניא: היה רבי מאיר אומר: כל תושבחות האמורות בספר תהלים - כלן דוד אמרן, שנאמר (תהלים עב) כלו תפלות דוד בן ישי, אל תיקרי כלו אלא, כל אלו. הלל זה מי אמרו? רבי יוסי אומר: אלעזר בני אומר: משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, וחלוקין עליו חביריו לומר שדוד אמרו, ונראין דבריו מדבריהן. אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה?

That we do not recite whole **הלל** on the second days of **פסח** appears to be historically incorrect. If **הלל** was authored by **משה וישראל** as they were coming out of the **ים סוף** on the seventh day of **פסח**, why are we not obligated to recite the whole **הלל** to commemorate the anniversary of its authorship on the seventh day of **פסח**?

We would be remiss if we did not note the unusual argument made by **אלעזר** the son of **משה וישראל** in support of his position that **הלל** was authored by **משה וישראל** **שעלו מן הים**. **אלעזר's** argument is based on historical fact. It is inconceivable to **אלעזר** that Jews before the time of **דוד** **הלל** would celebrate **פסח** or take a **לולב** and **אתרוג** without reciting **הלל**.

The **ספר אוצר דינים** presents several reasons why the complete **הלל** is not recited on the second days of **פסח**:

[מדלגין הלל בפסח] מדלגין לא לנו ואהבתי בהלל בששה ימים אחרונים של פסח ואין מדלגין בסוכות. ואמרו מאי שנא בחג דאמרינן כל יומי ומאי שנא בפסח דלא אמרינן כל יומי? דחג חלוקין בקרבנותיהן, בפסח אין חלוקין בקרבנותיהן, כי בפסח נאמר כאלה וכאלה תעשה ליום לשבעת ימים, משא"כ בסוכות שחלוקין בפרי החג (ערכין י'), ולזה כיון הפייטן במערבית ליל א' דסוכות: הלל גומרים כל שמונה קוראי

פרשת קרבנות בזמנה. בירושלמי (סוכה פ' החליל) אמרו כנגד לולב שמתחדש כל שבעה (מאה שערים ח"ב צד א'). ועוד טעם אחר לפי שבשביעי של פסח אין גומרין את ההלל, לפי שבשביעי טבעו המצריים בים, ואמר הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה; ואם היו גומרין הלל בחוה"מ אז היה חוה"מ חשוב מיו"ט עצמו וכן אין גומרין אלא ביום ראשון ושני לבד (מנהגי מהר"י טירנא מנהג של פסח, ומטה משה – תרע"ה). ואע"פ שגומרין ההלל בסדר ליל פסח אעפ"כ אין מברכין עליו מפני שמפסיקין בהגדה ובסעודה ושתי פעמים לא יתכן לברך על מצוה אחת (ראבי"ה – קס"ח).

The author, Rabbi Yehuda Dovid Eisenstein, who lived in the early part of the 20th Century, distinguishes between **פסח** and **סוכות**. **סוכות** has within its requirements two bases for reciting **הלל** that are not present within **פסח**; i.e. an obligation to offer a different **קרבן** every day and the **מצוה** of **לולב**. Reciting **הלל** each day of **סוכות** is in line with the thinking of **אלעזר** in **מסכת פסחים**; he cannot imagine that Jews would fulfill the **מצוה** of **לולב** without reciting **הלל**. What is troubling is Rabbi Eisenstein's third reason to skip whole **הלל** on the second days of **פסח**; **אמר הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם**; **אומרים שירה**. We just learned how **אלעזר** establishes the historical fact that Jews authored **הלל** while the Egyptians were drowning. Would not **אלעזר** agree that we should recite whole **הלל** on the last days of **פסח** precisely because it was authored by the Jews on the seventh day of **פסח** while the Egyptians were drowning.

The answer is that even **אלעזר** would agree that although in his opinion **הלל** was authored on the seventh day of **פסח**, that historical fact does not establish a Halachic rule. In this case, Halacha ignores the historical fact; i.e. that **הלל** was authored on the seventh day of **פסח** and follows its own rule; that whole **הלל** is not recited unless there is a reason to do so. In **סוכות**, we recite **הלל** each day either because each day has its own **קרבן** or because in order to properly fulfill the **מצוה** of **לולב**, we need to recite **הלל**.

The lesson to be learned from **חצי הלל** on the second days of **יום טוב פסח** is that Halacha has survived until today precisely because few of our **מצוות** require proof of historical facts.

TRANSLATION OF SOURCES

א' עמ' קיז' - מסכת פסחים דף קיז' - עמ' א' Rav Yehuda said, Schmu'el said: Song in the Torah, Moses and Israel composed it while they passed through the Red Sea. Who composed Hallel? The prophets among the Jews composed it so that the Jews could recite it at any time they are faced with trouble and when they are saved, they could recite it concerning their being saved. We learned: Rabbi Mayer said: all the praises that are found in the book of Psalms, King David composed them as the verse says: All the prayers were composed by King David. Do not read the word as all but as "all of these." Who composed Hallel? Rabbi Yossi said, his son Elazar said: Moses and Israel composed it while they were passing through the Red Sea. Elazar's colleagues disagreed with him and claimed that King David composed it. He answered them by saying: Is it possible that for all the generations that preceded the reign of King David, Jews brought the Pesach sacrifice and carried a lulav on Succot without reciting Hallel?

ספר אוצר דינים - [We skip portions of Hallel on the middle and last days of Pesach] We skip the paragraphs that begin "lo lanu" and "v'ahavti" in Hallel during the six last days of Pesach but we do not skip those paragraphs on any days of Succot. They asked: why on Succot do we recite all the paragraphs of Hallel each day but on Pesach we do not? Because on each day of Succot a different sacrifice was brought in the Temple but on Pesach, the same sacrifices were brought each day. Concerning Pesach the Torah states: bring the same sacrifices all seven days. This is not the case for Succot when each day we bring a different sacrifice. This is the message the author of the liturgical poem that is recited on the night of Succot meant to convey when he wrote: each day of Succot we recite all the paragraphs of Hallel and each day we read about the sacrifice of that day. In the Jerusalem Talmud we learned that we recite all the paragraphs each day of Succot because each day we have to fulfill the mitzvah of lulav. One more reason not to read the whole Hallel on all the days of Pesach: because on the seventh day of Pesach the Egyptians drowned in the Red Sea. G-d exclaimed: the creations of my hand are dying and you are reading praises to me? They could not recite all the paragraphs of Hallel on Chol Hamoed Pesach and not on the last two days of Pesach because it would make the days of Chol Hamoed appear to be more important than the last days of Pesach. As a result, on Pesach we recite all the paragraphs of Hallel only on the first two days of Pesach. Although we recite all the paragraphs of Hallel at the Seder, we do make a blessing for Hallel because we stop after the first two paragraphs to have the meal. You might think that we should make a blessing for Hallel on each part of the Hallel that we say at the Seder resulting in our making two blessings for Hallel at the Seder. We do not do so because it would be inappropriate to make two blessings for one mitzvah.

תפילות בלשון רבים

As a rule, תפילות are written in לשון רבים. The basis for this rule is the following גמרא in On אמר אביי: לעולם לישתף אינש נפשיה בהדי צבורא. מסכת ברכות דף כט' עמ' ב' those words, לישתף נפשיה – אל יתפלל תפלה קצרה בלשון יחיד אלא רש"י comments: שמתוך כך תפלתו נשמעת. Despite the rule, we find in השחר several examples of תפילות that are written in לשון יחיד; i.e. אלקי נשמה, the שלא עשני ברכות and the שעשה לי כל צרכי of ברכה.

In המעביר שינה מעיני ותנומה; לשון יחיד is in המעביר שינה of ברכה, נוסח אשכנזי. The Sephardim recite that המעביר שינה מעינינו ותנומה; לשון רבים in ברכה. מעפעפי ויהי רצון...גומל חסדים טובים לעמו, המעביר שינה ברכה. מעפעפינו. The ברכה that follows is considered to be a continuation of the ברכה of המעביר שינה. However, in נוסח ישראל לשון רבים is written in ויהי רצון...גומל חסדים טובים לעמו ישראל, the ברכה of אשכנזי. That the text is written in לשון רבים is a problem because the text of the ברכה as found in the גמרא is written in לשון יחיד:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ס עמוד ב-כי משי אפיה, לימא: ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי, ויהי רצון מלפניך ה' אלהי שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך, ואל תביאני לא לידי חטא ולא לידי עון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון, וכוף את יצרי להשתעבד לך, ורחקני מאדם רע ומחבר רע, ודבקני ביצר טוב ובחבר טוב בעולמך, ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ותגמלני חסדים טובים, ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל.

The סידור לרב שלמה מגרמייז and the אבודרהם including the סידורי הקדמונים follow the text of the ברכה of גומל חסדים טובים לעמו ישראל as provided in the גמרא. Beginning with the סידור האר"י we begin to find that the ברכה of גומל חסדים טובים לעמו ישראל is written in לשון רבים. Why and when did this change take place?

We have to begin by returning to the גמרא which serves as the basis that תפילות should be written in לשון רבים. That גמרא was dealing with תפלת הדרך. Let us examine how the טור deals with the text of תפלת הדרך:

אורח חיים סימן קי' – היוצא לדרך יתפלל תפלת הדרך וזה נוסחה יר"מ ה' או"א שתולכנו לשלום ותסעידנו לשלום ותסמכנו לשלום ותביאנו למחוז חפצנו לשלום ותצילנו מכף כל אויב ואורב בדרך ותננו לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואנו כי אתה שומע

תפלות עמך ישראל ברחמים בא"י שומע תפלה וצ"ל בלשון רבים ומעומד ואצ"ל אותה אלא פעם אחת ביום אפילו אם ינוח בעיר באמצע היום ומה שאינה פותחת בברוך פר"י לפי שאינה אלא תפלה בעלמא שמתפלל להקב"ה שיוליכנו לשלום ואינה כברכת הנהנין ולא כברכות שתקנו על שם המאורע אלא בקשת רחמים ומפני שיש בה אריכת דברים חותמין בה בברוך והר"מ מרוטנבורק כשהיה יוצא לדרך בבקר היה אומרה אחר י"ר כדי להסמיכה לברכת גומל חסדים ותהיה ברכה סמוכה לחברתה.

We find a similar holding in the שולחן ערוך:

שו"ע או"ח סימן קי' – סעיף ד' – היוצא לדרך יתפלל יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום וכו' וצריך לאמרה בלשון רבים ואם אפשר יעמוד מלילך כשיאמרנה ואם היה רוכב אין צריך לירד...סעיף ו' – הר"מ מרוטנבורג כשהיה יוצא לדרך בבקר היה אומרה אחר יהי רצון כדי להסמיכה לברכת הגומל חסדים ותהיה ברכה הסמוכה לחברתה.

What is unusual about both the quote from the טור and the שולחן ערוך is that they cite to the practice of the הר"מ מרוטנבורג. Perhaps the practice of the הר"מ מרוטנבורג provides us with an explanation as to why the סידורי האחרונים deviated from the rule in the לשון רבים in גומל חסדים טובים לעמו ישראל of ברכה and published the גמרא. It appears that the הר"מ מרוטנבורג believed that תפלת הדרך should be recited while on the road immediately after one recites ישראל לעמו חסדים טובים. It is undeniable that the גמרא required that תפלת הדרך be recited in לשון רבים. If תפלת הדרך had to be recited in לשון רבים then certainly a ברכה הסמוכה to it would have to be recited in לשון רבים. Since תפלת הדרך was a ברכה הסמוכה to ישראל לעמו חסדים טובים, then arguably גומל חסדים טובים לעמו ישראל needed to be recited in לשון רבים as well.

The only issue left to be resolved is why in the המעביר שינה of ברכה נוסח אשכנז which is considered a ברכה הסמוכה to ישראל לעמו חסדים טובים is not written in לשון רבים as well. However, we now understand the position of the ספרדים to recite the ברכה of המעביר שינה in לשון רבים.

The משנה ברורה clarifies the rule as to when a תפלה should be recited in לשון רבים:

סימן קי' – סעיף ד' ס"ק כ' – בלשון רבים – ודוקא בתפילה הקבועה לרבים אבל כשאדם רוצה לבקש איזה בקשה בעד עצמו אין צריך להתפלל בלשון רבים.

TRANSLATION OF SOURCES

מסכת ברכות דף כ"ט ע"ב - Abaye said: A person who is reciting a prayer should always associate himself with the congregation.

לשתף נפשיה - רש"י - One should not recite a short prayer using language that includes only himself but should use language that is plural in number. By doing so, one increases the chances that his prayer will be answered.

אורה חיים סימן קי' - טור - One who goes on a journey should recite the Traveler's Prayer. This is the wording of the prayer.....One should recite the prayer using language that is plural in number and should recite the prayer while standing. It is not necessary to recite the Traveler's Prayer more than once a day even if he stops in a place in order to rest. That the Prayer does not begin with the word "Baruch" was explained by Rabbi Yehuda because it is an independent prayer that one prays asking that G-d lead him in peace and it is not a Blessing for deriving pleasure nor is it a blessing that was established to commemorate an event but is simply a request for compassion. It ends with a blessing because it is a blessing with many requests. The Ram from Rottenberg when he would leave on a journey in the morning would try to recite the Traveler's Prayer after the Y'hi Ratzon prayer in order to connect the Traveler's Prayer with the blessing that ends the Y'hi Ratzon prayer so that the Traveler's Prayer will be a blessing that is a continuation of the Y'hi Ratzon Prayer.

שו"ע או"ח סימן קי' - סעיף ד' - שולחן ערוך - One who goes on a journey should recite the Traveler's Prayer. He must recite it using language that is plural in number. It is preferable to stop for a moment to recite it. But if he is riding on an animal at the time, he does not have to get off the animal to recite the prayer. The Ram from Rottenberg when he would leave on a journey in the morning would recite the Traveler's Prayer after the Y'hi Ratzon prayer in order to connect the Traveler's Prayer with the blessing that ends the Y'hi Ratzon prayer.

סימן קי' - סעיף ד' ס"ק כ - משנה ברורה - Using language that is plural in number - This rule is specifically for prayers that are recited by all Jews. But if a person would like to insert a prayer for himself into the standard prayers, he may use language that is singular in number.

לעולם יהא אדם ירא שמים

The תפלה of אדם ירא שמים has roots in Jewish History and in Halacha. The ספר שבולי הלקט in ענין תפילה סימן ו gives us a clue as to its origins in Jewish History: **דין לעולם יהא אדם ירא שמים.**

תניא בסדר אליהו רבא העטופים ברעב בראש כל חוצות. אין רעב אלא מדברי תורה כמה שנאמר הנה ימים באים נאום ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה' ועל אותו הדור הוא אומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו ישכים וישחיר ויאמר. רבון כל העולמים לא על צדקתינו אנהנו מפילין תחנונינו לפניך כי על רחמך הרבים כו'. וקדמונינו ז"ל הנהיגו לאמרו בכל יום קודם שיתחילו בזמירות. ורבינו שלמה זצ"ל הרגיל שלא לומר לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר מפני שתוהין לומר וכי בסתר יהא אדם ירא שמים ולא בגלוי ומתחילין לומר רבון כל העולמים. וגאון אחד כתב שהגון לאומרו שהרי לדעתנו הוקבע שבא לזרו את האדם להיות ירא שמים ואפי' בסתר ולדבר אמת אפילו בלבבו כגון שפסק בלבו ליתן דינר או מעה לקופה של צדקה אע"פ שלא הוציא בשפתיו יקיים ומקרא מלא הוא ודובר אמת בלבבו. ור' בנימין אחי נר"ו כתב שראוי לומר בסתר שלא אמרו אבא אליהו אלא כנגד דורו של שמד שגזרו שלא לקרוא את שמע ולא היו יכולין להיות יראין בגלוי על כן הזהירם וזרום לקבל עליהם עול מלכות שמים בסתר. תדע לך שכן הוא שאומר וחייבין אנו לומר לפניך תמיד שמע בכל יום כו' ומיחדים את שמך פעמיים באהבה ואומר שמע ישראל כו'. ועל כן אומר ברוך המקדש שמו ברבים לפי שבשעת השמד אין שמו מקודש ברבים אלא בסתר על כן אין לנו לשנות.

The תפלה of שמד that became the basis of the תקון תפלה advises that the period of שמד occurred during the reign of King Yazdegerd II of Persia who reigned from 438-457 CE. King Yazdegerd II was a fierce proponent of Zoroastrianism. The מסכת סנהדרין דף לט' עמ' א' provides us with a look at Zoroastrian thought: **אמר ליה ההוא אמגושא לאמימר: מפלגך לעילאי - דהורמיז, מפלגך לתתאי - דאהורמיז. אמר ליה: אם כן היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לעבורי מיא בארעיה?**

אהורמיז, the head of the forces of darkness, death and evil. Judaism posed a threat to Zoroastrianism because Jews believed in only one G-d from whom all good and all evil emanated.

The תקון תפלה provides further historical background for this prayer. The prayer was

authored at the time of **מר בר רב אשי** in the year 4216. King Yazdegard prohibited two Jewish practices that in his opinion represented the unity of G-d and **שבת: חרוש העולם** and reading **קריאת שמע**.

Although King Yazdegard II was an opponent of Judaism, we find in **מסכת כתובות דף** favorable references to King Yazdegard I, his uncle. The **תקון תפלה** further claims that **רב אשי** put the gemara into its final form during the reign of King Yazdegard I.

King Yazdegard II learned about Judaism from his uncle, King Yazdegard I but was swayed by his advisors. To insure that his decrees were followed, King Yazdegard II posted guards in all the synagogues to prevent Jews from reciting **קריאת שמע**. The guards knew to remain in the synagogues until the end of the third hour of the day which they knew to be the deadline for reciting **קריאת שמע** **חז"ל** during the period when the decrees of King Yazdegard II were extant instituted two new practices; 1) to recite the first verse of **קריאת שמע** at home before coming to synagogue and 2) to recite the first verse of **קריאת שמע** and the words: **אני ה' אלוקיכם** in the **קדושה** of **לשבת מוסף** when people were in synagogue. **חז"ל** were comfortable recommending that the people recite only the first line of **קריאת שמע** since **בדיעבד**, one can fulfill the **מצוה** of **קריאת שמע** by only reciting the first verse as the **גמרא** states in **ב' עמ' ב' - מסכת ברכות דף יג' עמ' ב' -**

תנו רבנן: שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד - זו קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא.

They instituted the practice of reciting the first line of **קריאת שמע** in the **קדושה** of **מוסף** because by the time **מוסף** was recited, King Yazdegard II's guards had left the synagogues. **חז"ל** instituted that practice so that **קריאת שמע** would be said **בציבור**. In that way, the congregation would not forget that **קריאת שמע** was meant to be recited **שמונה עשרה** just before reciting **בציבור**.

The decrees of King Yazdegard II were in place for only five years at which time King Yazdegard II suddenly died. **חז"ל** viewed the death of King Yazdegard II as a miracle. **חז"ל** insisted on continuing the practice of reciting the **תפלה** of **ירא אדם ירא** and the first verse of **קריאת שמע** in the beginning of **שחרית** so that future generations would remember the period of **שמד** and would recall the miracle that happened when King Yazdegard II died suddenly.

How did the Jews fulfill the **מצוה** of **קריאת שמע** at night at the time of the decrees of King Yazdegard II? That **מצוה** was fulfilled through **המטה** על **קריאת שמע**.

TRANSLATION OF SOURCES

ו-We learned in the book: Seder Eliyahu Rabbah The verse (Eichah 2, 19) “who are enveloped by hunger at the head of every street.” is to be interpreted not that there was hunger for food but that there was hunger for words of Torah as it is also written: (Amos 8, 11) days will be coming so says G-d And I will send a famine in the land; not a hunger for food and not a thirst for water but a desire to hear the words of G-d. And it was about that generation that the prayer “L’olam y’hai adom yirai shamayim..” was authored. Our ancestors were accustomed to recite that prayer in the morning before they would recite pseukei d’zimra. Rabbi Shlomo was accustomed not to say the word “in secret” because some might err by thinking that they should fear G-d only in secret and that publicly they need not fear G-d. But one Gaon wrote that it was appropriate to recite the word “secret” because that is the way that the prayer was authored. In addition, it encouraged the person to have fear of G-d even in secret and in his mind. Thus even if only in his mind he decided to donate money to tzedakkah, even though he never expressed the decision to give money to tzedakkah, he should fulfill his internal thought. Rabbi Benjamin, my brother, wrote that it was appropriate to say “in secret” because as the book Seder Eliyahu Rabbah taught us, the prayer was authored by that generation that was persecuted when their local government prohibited the Jews from reciting “shema.” That generation could not show fear of G-d publicly. So the Rabbis at that time suggested that they accept the yoke of heaven (shema) secretly. You should know that this is the true reason because within the prayer, it is written “and we are obligated to say before you every day and to unite your name twice with love and to recite “shema yisroel, etc.” For this reason the prayer ends with a blessing that does not contain G-d’s name because in a time of persecution, G-d’s name is not made holy in public; only in secret. Because of this, we are not authorized to change the language of the prayer.

א'-A Magi once said to Amemar: The middle of your body upwards belongs to Hormuz; from the middle of your body downwards, your body belongs to Ahormuz. Amemar responded by asking: Why then does Hormuz permit Ahormuz to send water through his territory?

SUPPLEMENT

A CONVERSATION BETWEEN THE רבה אליהו AND A ZOROASTRIAN

אליהו רבה (איש שלום) פרשה א-פעם אחת הייתי מהלך בכרך גדול שבעולם, והייתה שם תשחורת (young people), ותפסוני והכניסוני בבית המלך, וראיתי שם ממות מוצעות (beds that were made) וכלי כסף וכלי זהב שמונחין, אמרתי אל נקמות ה' אל נקמות הופיע (תהלים צ"ד א'), בא אלי חבר אחד ואמר לי, סופר אתה? אמרתי לו, מה שהוא. אמר לי, אם תאמר לי דבר זה שאני אומר לך לך לשלום. אמרתי לו, אמור. אמר לי ומפני מה ברא אלוה שקצים ורמשים? אמרתי לו: אלהים דיין הוא, אלהים קדוש וצדיק וחסיד ואמת הוא לעולם ולעלמי עולמים, ומכיר בראש ובסוף, ומגיד מראשית אחרית, ומקדם אשר לא נעשה יודע מה שנעשה ומה שעתיד להיעשות, וצופה לטובה ואין צופה לרעה, ועשיר ושמח בחלקו, ובחכמתו ובתבונתו ברא עולמו והכינו, ואחר כך ברא את האדם והביאו לעולם, ולא בראו אלא על מנת שיעבדנו בלב שלם, ולמצוא קורת רוח ממנו ומתולדותיו הבאות אחריו עד סוף כל הדורות, וכיון שפרה ורבה זה עובר לחמה וללבנה וזה עובר לעץ ולאבן, ובכל יום ויום מתחייבין כלה (destruction) לפניו, כשהוא חוזר ומסתכל בכל מעשה ידיו שברא בעולמו אמר, לאילו חיים ולאילו חיים לאילו נשמות ולאילו נשמות לאילו אכילה ושתייה ולאילו אכילה ושתייה, הרי הן חשובין כבהמה וכחייה וכשאר שקצים ורמשים שברא הקב"ה על פני האדמה, מיד נתקררה (calms down) דעתו ואין מכלה (destroy) אותם, הא למדת שלא נבראו שקצים ורמשים בעולם אלא רפואה לבני אדם על הארץ. אמר לי, אתם אומרים אינה אלוה, מפני מה כתיב בתורתכם אש תמיד (ויקרא ו' ו')? אמרתי לו, בני כשעמדו אבותינו על הר סיני לקבל עליהן תורה לא ראו לא דמות אדם ולא דמות כל ברייה ולא דמות כל נשמה שברא הקב"ה על פני האדמה, שנאמר ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום (דברים ד' ט"ו), אלא אלהים אחד, הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים (שם / דברים י' י"ז) שמלכותו קיימת בשמים ובארץ ובשמי השמים העליונים. ואתם אומרים אש אלוה הוא, אינה אלא כשבט, שנתנה לתשמיש לבני אדם על הארץ. משלו משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שנטל את הרצועה ותלאה בתוך ביתו, אמר להן לבניו ולעבדיו ולבני ביתו, בזה אני מכה אתכם ובזה אני מלקה אתכם ובזה אני הורג אתכם, כדי שיחזרו בהם ויעשו תשובה, אם לא עשו תשובה ולא חזרו בהם, בה מכה אותם ובה מלקה אותם ובה הורג אותם, לכך נאמר אש תמיד, ואומר כי באש ה' נשפט (ישעיה ס"ו ט"ז). יכול אתה להשיבני ולומר לי, כי ה' אלהיך אש אוכלת (דברים ד' כ"ד), אבל משלו משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שלא היו בניו עבדיו ובני ביתו נוהגין כשורה, אמר לבניו ולעבדיו ולבני ביתו, דוב אורב אני עליכם,

ארי אני עליכם, מלאך המות אני עליכם מפני דרכיכם, לכך נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלת
הוא.

ISSUES WITHIN לעולם יהא אדם ירא שמים

Perhaps because the prayer of לעולם יהא אדם ירא שמים was not authored until after חתימת התלמוד in the mid 400's C.E., that it became a prayer that was subjected to many שינוי נוסחאות (differences in the text). The following represent the major issues:

1. Should one recite the introductory paragraph of לעולם יהא? The סידור עבודת ישראל reports that it was not meant to be part of the תפלה.
2. Should one recite בסתר in the introductory paragraph? The רבינו שבולי הלקט quotes רבינו שלמה who said not to.
3. Should one recite ובגלוי in the introductory paragraph? The רבינו שבולי הלקט does not include it and neither did רב עמרם גאון.
4. In the paragraph רבון כל העולמים, do we recite מה אנחנו or מה אנו? The model for this part of the prayer is תפלת נעילה where we say מה אנו. The version of the גר"א is: מה אנו. Most סידורים published today present the prayer with מה אנחנו while some well known סידורים still choose מה אנו. The מחזור ויטרי adds the following from ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה ועשה אל תאחר: רחמיך הרבים after תפלת נעילה למענך אלקי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך.
5. In the same paragraph do we say מה ישועתינו or do we substitute מה ישענו or do we omit the phrase totally? רב עמרם גאון omits the phrase and the אבודרהם counsels against saying it. The גר"א accepted the version: מה ישענו.
6. The גר"א is the first to add the following to the end of רבון כל העולמים: לבר הנשמה: רבון כל העולמים. What is his source?
7. At the end of the paragraph אבל אנחנו עמך it is written: קראת את שמו ישראל וישורון referring to יעקב. Where in תנ"ך is יעקב called ישורון? We find in פס' דברים פרק לג' פס' כנסת the words: כאל ישורון—but the word ישורון in that context is referring to ישראל and not יעקב.
8. Do we say the פסוק of שמע ישראל and then the phrase שם כבוד? The גר"א has parentheses around the words ה' אלוקינו ה' אחד. The words שמע ישראל are then a part of the previous line. His version is: וואומרים פעמים בכל יום שמע ישראל. He then proceeds with אתה הוא.

9. Should we recite the whole first פרשה of קריאת שמע? That is the ואהבת of the רש"ל. The Artscroll סידור also includes the paragraph of מנהג.
10. Do we say אתה הוא עד שלא נברא העולם or one of the following:
מתזור ויטרי – אתה הוא אדון קודם שנברא העולם ואתה הוא אדון משנברא העולם אתה בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא ושנותיך לא יתמו. מנהג הספרדים – אתה הוא אחד קדם שבראת את העולם. ואתה הוא אחד לאחר שבראת את העולם.
11. Do we end with: ברוך אתה ה' מקדש or ברוך מקדש; i.e. is it a ברכה? The רמב"ם and the אר"י do not hold that it is a ברכה and omit the words אתה ה'.
12. In that ברכה do we say את שמך רבים or just רבים? The גר"א omits the word את.
13. Do we say רב עמרם גאון? שמו רבים or שמך רבים and the גר"א choose: שמו; so does נוסח ספרד.
14. Do we say המקדש or המקדש? The גר"א says: המקדש.

Only one לעולם has Halachic significance: whether to end לעולם in שינוי נוסח יהא אדם or simply ברוך. The basis for the רמב"ם and others for not ending the prayer with ברוך אתה ה' is that the ברכה does not appear in תלמוד בבלי. Those who disagree and end ברוך אתה ה' base their opinion on the fact that the ברכה appears in תלמוד ירושלמי. Our version of תלמוד ירושלמי does not have the reference to the ברכה. The same sources argue that our version of the תלמוד ירושלמי must be incomplete because some ראשונים refer to a version of the תלמוד ירושלמי that contains the ברכה. The response to that position is that even if the תלמוד ירושלמי refers to the ברכה, the failure of the תלמוד בבלי to include the ברכה is an indication that the תלמוד בבלי rejects the position of the תלמוד ירושלמי.

The ברכה of שמך רבים shares the fact that it is a ברכה that appears in מורים דרבנן but not in תלמוד בבלי with the ברכה at the end of בורא נפשות. Consequently there is a debate as to whether to end each of the three with ברוך אתה ה'. As a rule, סידורים give us a choice as to how to recite the ברכה of שמך רבים but do not present the option to recite ברוך אתה ה' at the end of מורים דרבנן or at the end of בורא נפשות. The exception to that rule is the סידור הגר"א where all three ברכות end with ברוך אתה ה'.

SOURCE FOR אתה הוא עד שלא נברא העולם

ילקוט שמעוני תורה פרשת ואתחנן רמז תתלו

אליהו ז"ל שאל את ר' נהוראי: מפני מה זועות (earthquakes) באות לעולם? אמר לו כתוב אחד אומר תמיד עיני ה' אלהיך בה, וכתוב אחד אומר המביט לארץ ותרעד, כאן בזמן שישראל עושין וכו' כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום הזועות באות לעולם. א"ל חייך מסתברא מילתא, אלא כך הוא עיקרו של דבר, בשעה שהקב"ה מביט בעולמו ורואה בתי טרטיאות (theaters) ובתי קרקסיאות (circuses) יושבים במה ושאנן ושלוים ובית מקדשו חרב הוא מסתכל (במפלון) [באפיליון] (threatening) עולמו להחריבו. כיון שישראל נכנסים שחרית לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומיחדין שמו ואומרים שמע ישראל ה' וגו' מתקבצין כל מלאכי השרת אצל הקב"ה ואומרים לפניו אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם אתה הוא בעוה"ז ואתה הוא לעוה"ב קדש את שמך על מקדישי שמך. מיד נוחה דעתו של הקב"ה ואינו מחריב עולמו ומיישב דעתו בשביל ישראל. הה"ד ואתה קדוש יושב תהלות ישראל שמיישב דעתו בשביל תהלות ישראל. ומנין שהקב"ה מזעזע עולמו בשביל חורבן בית המקדש שנאמר ה' ממרום ישאג ממעון קדשו יתן קולו ישאג על נוהו.

סדר קרבנות

סדר From the **גמרא** in **ב' עמ' כז'** **מסכת תענית עמ' כז' עמ' ב'** it appears that the practice of reciting **סדר** **בית המקדש** each morning began immediately upon the destruction of the **בית המקדש**:

וישראל שבאותו משמר מתכנסין בעריהן וקורין במעשה בראשית. מנהגי מילי? אמר רבי יעקב בר אחא אמר רב אסי: אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר (בראשית ט"ו) ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה, אמר אברהם: רבוננו של עולם שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה? אמר ליה: לאו. אמר לפניו: רבוננו של עולם, הודיעני, במה אירשנה? אמר ליה: (בראשית ט"ו) קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת וגו'. אמר לפניו: רבוננו של עולם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? - אמר לו: כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני - מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עונותיהם.

We find a variation of the same theme in **ק' עמ' א'** **מסכת מנחות דף**:

אמר רבי יצחק, מאי דכתיב: (ויקרא ו') זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם? כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם.

The difference between the choice of words of the **גמרא** in **מסכת תענית** and the language of the **גמרא** in **מסכת מנחות** is significant. It is the difference between **קורא** and **עוסק**; reading and learning. The **גמרא** in **מסכת תענית** requires that we read **שיין**, the **סדר** **מסכת מנחות** in order to be considered as if we brought the **קרבנות**. The **גמרא** in **מסכת מנחות** requires that we learn, **ה**, **סדר קרבנות** in order to be considered as if we brought the **קרבנות**. From the manner in which **ברכות השחר** was constructed, it appears that **חז"ל** tried to comply with both **מאמרים**; that one must read **סדר קרבנות** and one must also study **סדר קרבנות** each day.

Support for this argument can be found upon examining the basis on which **חז"ל** introduced the section known as **רבי ישמעאל אומר** immediately after **סדר קרבנות**. We previously encountered the rule. It is expressed in **ספר אבודרהם ברכות השחר**:

ומה שקבעו אחריה ברייתא דר' ישמעאל של י"ג מדות משום הא דאמרינן בפ"ק דקדושין (ל), (א) אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא מאי דכתיב (דברים ו, ז) ושננתם אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. ומקשי ומי ידע כמה חיי ומתרץ לא צריכא אלא ליומי כלומר שצריך בכל יום ללמוד משלשתן. וכן אנו נוהגים, בתחלה מקרא דהיינו פרשת צו ואחר כך משנה דהיינו אי

זהו מקומן ואחר כך מדרש של ברייתא דר' ישמעאל והוי במקום תלמוד, שהמדרש כתלמוד. ועוד לפי שהוא תחלת תורת כהנים שהיא ראש לכל הקרבנות קבעוה אצל הקרבנות.

In practice, חז"ל combined the two bases for reciting ונשלמה פרים שפתינו; סדר קרבנות and לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד.

That we read סדר קרבנות for the purpose of studying סדר קרבנות is the basis for the following observation made by the פסוקי דזמרה דף ה עמוד ב' in ספר האשכול

אבל פרשת תמיד שהוא צו את בני ישראל, שאין מוציאין ספר תורה בכל יום, ומוסף שבת שאינו אלא ב' פסוקים ולא תקנו לקרותו בספר תורה לכך תקנו אותן לאמרן בכל בקר בהשכמה עם איזהו מקומן.

The **ספר האשכול** observes that we could have fulfilled the obligation to learn **סדר קרבנות** each day through **קריאת התורה**, which is a form of **לימוד תורה**. Instead, **חז"ל** provided that we study **סדר קרבנות** as part of the **תפלה**. On that basis the **ספר האשכול** formulated the rule that if the **קרבן** of the day will not be read that day as part of **קריאת התורה**, then the **קרבן** of that day must be read and studied as part of **סדר קרבנות**. Since we do not read from a **ספר תורה** every day and even when we read from a **ספר תורה** we do not read the section concerning the **קרבן תמיד** then we must read and learn the section of the **תורה** that deals with the **קרבן תמיד** as part of **סדר קרבנות** each day. Similarly since the section of the **תורה** that deals with the **קרבן מוסף** consists of only two **פסוקים** and two **פסוקים** are not enough to qualify for an **עלייה**, it became necessary to read that section of the **תורה** as part of **סדר קרבנות**. The **ספר האשכול** does not consider the situation of **ראש חדש**. On **ראש חדש**, as part of **קריאת התורה** we read the section of the **תורה** that deals with the **קרבן מוסף** of **ראש חדש**. Is it then the position of the **ספר האשכול** that on **ראש חדש** it is not necessary to read that section of the **תורה** that deals with the **קרבן מוסף** of **ראש חדש** as part of **סדר קרבנות** because we will fulfill our obligation to study the **קרבנות** of **ראש חדש** through **קריאת התורה**.

The **סדר עבודת ישראל** expresses the opinion that one must not only read the **סדר קרבנות** but that one must also study the **סדר קרבנות** each day. He then provides his readers with the commentary of the **ר"ע מבטנורא** as an aide.

Perhaps we now have a basis to surmise that because of the the need to study סדר קרננות each day in order to fulfill the prescriptions of the גמרא in תענית and the גמרא in מנחות, חז"ל instituted the practice of reciting ברכות התורה as part of ברכות השחר before we recite and study סדר קרננות.

TRANSLATION OF SOURCES

מסכת תענית עמ' כז' עמ' ב' -And the Israelites who were part of that mishmar (the Israelites who lived in an area in which the Kohanim of that area were assigned to work in the Beit Hamikdash for a period of two weeks) would congregate in their cities and read from the Torah the portion on Creation. How do we know that? Rabbi Yaakov the son of Echah and Rabbi Yossi said: If not for the fact that Israelites congregated in their cities to read from the Torah while the Kohanim from that area were serving in the Beit Hamikdash, the heavens and the earth would not have remained standing as the verse says (Genesis 15, 8): Abraham said to G-d: How do I know that there will be those who will inherit my beliefs? What did Abraham mean? Perhaps my children will sin and You will punish them as You did to the generation of the Flood and the generation of Dispersion. And G-d responded: I will not. Abraham continued: Tell me, G-d, on account of what deed will I merit to have those who will inherit my beliefs? G-d answered: Take a heifer which is three years old and a goat which is three years old. Abraham continued: That is fine while the Beit Hamikdash stands. Then my children can obtain forgiveness by bringing a sacrifice. How will they gain forgiveness when the Beit Hamikdash is not standing? G-d responded: I have already prepared for them the text that describes the order of the sacrifices. As long as they read the text before Me, I will consider their reading as equal to bringing the sacrifices and I will forgive all their sins.

מסכת מנחות דף קי' עמ' א' -Rabbi Yitzchak said: what is the meaning of that which is written (Leviticus 6, 18 and 7, 1): this is the law of the sin offering; this is the law of the guilt offering? Whoever spends time studying that part of the Torah that deals with the sin offering, G-d considers him to have brought a sin offering; anyone who spends time studying that part of the Torah that deals with the guilt offering, G-d considers him to have brought a guilt offering.

ספר אבודרהם ברכות השחר -The reason that the portion known as "Rabbi Yishmael Said With Thirteen Methods" was added to be read after the portion dealing with the sacrifices was because of that which was written in Tractate Kiddushin (30,2) Rav Safra said in the name of Rabbi Yehoshua the son of Chanina: what is meant by the verse (Deuteronomy 6,7) and you will teach? Do not read the word as you will teach but that you will do in thirds; as a result, a person should spend one third of his years studying the Five Books of Moses and one third of his years studying Mishna and one third of his years studying Talmud. You might ask: but a person does not know how long he will live, so how can he accurately divide his years? The answer is that the Torah meant to tell us to divide our days and not our years; in other words, each day a person should study all three subjects. And that is how we conduct ourselves; we begin our study during the morning prayers by studying from the Torah the portion dealing with the daily sacrifices; after that we

TRANSLATION OF SOURCES

study the Mishna that deals with the place in the Beit Hamikdash where every sacrifice was prepared and then we study the portion of Rabbi Yishmael which comes from the Midrash in place of the Talmud because it is considered like the Talmud. In addition the portion known as “Rabbi Yishmael” introduces the Midrash Sifrei on the book of Leviticus, the book that has the name of the Torah of the Cohanim. Since that portion is written near the portion dealing with sacrifices, it was appropriate to recite it after we recite the portion dealing with sacrifices.

ספר האשכול - When it comes to studying the portion dealing with the daily sacrifices and the portion dealing with the afternoon sacrifices on the Sabbath, we cannot rely on hearing the Reading of the Torah because there is not reading of the Torah every day, and on Sabbath, they do not read that portion of the Torah that deals with the afternoon sacrifices of the Sabbath because it consists of only two verses and two verses are not enough to do a reading from the Torah.

SUPPLEMENT

WHY DID סדר קרבנות NOT INCLUDE חז"ל WITHIN SHMONA ESREI?

Reprinted from the comments of Rabbi Aryeh Frumkin to the Siddur Rav Amrom

ועיין בנודע ביהודה ס' ד' שנשאל למה לא קבעו פסוקי קרבן תמיד בתפלת השחר בתפלה גופה כדרך שקבעו פרשת המוספין. והשיב בדבר הזה: ראוי למנוע מלהשיב, כי מי הוא שיאמר טעם מלבו בדברים עומדים ברומו של עולם, ואנשי כנסת הגדולה להם לבד נפתחו שערי שמים וקבעו הכל בטעם ידוע. ועל פי פשוטו נראה שהתפילות נקבעו בם כל צורכי האדם ויכול להתפלל בעת הצורך אליו. כמו שאמרו הלואי שיתפלל אדם כל יום כולו. ואפילו מאן דפליג מודה באם יכול לחדש דבר שרשאי להתפלל, ואם היו קובעים פסוקי תמיד לא היו אפשריות עוד להתפלל בנדבה. ולקבוע תפילות אחרות חוץ מתפלה שבמקום התמיד לא רצו להטריח כל יום. עיין שם. ובאמת הטעם הזה קלוש ורחוק, דאכתי היה להם לקבוע פרשת התמיד דוגמא שקבעו במוספין. ובבואו להתפלל ולחדש דבר ידלג לפסוקי תמיד כמו אנו מדלגים "משיב הרוח" "טל ומטר" "ויעלה ויבוא" ושאר הזכרות בזמן שאין צריכין להם.

ולולי דבריו ז"ל הייתי ומר בפשיטות דקרבנות המוספין שחלוקין בקרבנותיהן זה מזה צריכין לפרט באיזה מוסף הוא עומד. ולכן מזכיר שם הפסוקים. וגם בהם אמרו בירושלמי פ' תה"ש דאם לא פירשן ואמר "נעשה חובותינו תמידי יום וקרבן מוסף" יצא. ואם כן קרבן תמיד דלעולם אינו חלוק בקרבנו. פשיטא דגם לכתחילה סגי בכהאי גוונא. ולכן סגי לן מה שאנו אומרים "השב את העבודה" ואשי ישראל וכו'. וכל שכן לנוסח הויטרי שאומר כל יום "ותערב כו' בעולה ובקרבן". השב שכינתך לציון וסדר העבודה" כו'. וכי גרע זאת מנעשה חובותינו תמידי יום. ומשום שאינו חלוק בקרבנו בשום פעם סגי בזה גם לכתחלה, ואפילו לדעת רב עמרם דאינו מתחיל במנחה ברצה רק מאשי ישראל ותפלתם כו' נמי א"ש דאשי ישראל היינו עבודת הקרבן.

Perhaps we can respond to the question of the נודע ביהודה by continuing with the thought contained in the newsletter. The reason that we include the portion dealing with the daily sacrifices within תפלת שחרית is because the רבנו של עולם

promised אברהם אבינו ע"ה that when his descendants read and learn those portions, the קרבנות daily will accept their reading and learning as equal to bringing the daily עולם.

Within עשרה there is no appropriate place to insert לימוד תורה. As we will learn later, עשרה consists of three parts, שבח, בקשה והודאה, לימוד תורה is not compatible with any of those sections. In much the same way, לימוד תורה would not fit well into קריאת שמע וברכותיה nor would it fit well within פסוקי דזמרא. חז"ל found the most appropriate place for לימוד תורה by inserting it as an introduction to תפלת שחרית.

ISSUES WITHIN סדר קרבנות

The fact that we recite סדר קרבנות each day in order to fulfill the two requirements of כל לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא and העוסק בתורת הטאת כאילו הקריב הטאת leads to a halachic issue that concerns every section of the תפלה that is borrowed from תנ"ך. The following presents the issue:

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ס' עמוד א' – דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש, כתיב: (שמות ל"ד) כתוב לך את הדברים האלה, וכתיב: (שמות ל"ד) כי ע"פ הדברים האלה. הא כיצד? דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב.

A student of תפלה must always keep in mind the fact that the printing press was not invented until 1436 by Gutenberg. Prior to that date and for most of Jewish history, any writings that existed other than ספרי תורה consisted of handwritten documents which very few people possessed, not even סידורים. In many communities that resulted in the תפלות being recited by the שליח ציבור and by members of the congregation from memory. It is that state of facts that brought forth the halachic issue found in מסכת גיטין: how can a שליח ציבור or a member of the congregation recite פסוקים from תנ"ך as part of the דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה תפלה; the fear being that over time, changes might enter into תורה שבכתב.

Here is how several ראשונים resolve the issue:

ספר האשכול הלכות פסוקי דזמרה דף ה עמוד ב – ואע"פ שאין אומרין דברים שבכתב בעל פה, נהגו אלו לאומרן מפני שאי אפשר להביא כל אחד ואחד ספרו, וכמו שאנו מזכירין הפסוקים במוסף. ומצינו כהן גדול ביום הכפורים שקורא על פה כדתנן ובעשור שבחומש הפקודים קוראו על פה, משום דלא אפשר. וכמו שאנו אומרים בספר אגדתא ובספר אפטרותא, כיון דלא אפשר עת לעשות לה' הפרו תורתך. ועל זה סמכו וכתבו את התלמוד אע"ג דק"ל דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב כיון שראו שעבוד הגלות ודלדול העולם ואימעות לבא מלעסוק בגרסא אמרו מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ולא תשתכח תורה מישראל.

טור אורח חיים סימן מט – ומה שקורין פרשת התמיד על פה וכן פסוקי דזמרה אע"ג דק"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה כתב דודי הרב רבי חיים ז"ל כל דבר שרגיל ושגור בפי כל אין בו משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. וא"א הרא"ש ז"ל היה אומר דלא אמרין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה אלא להוציא אחרים

להבין את התפלה

ידי חובתן אבל כל אחד לעצמו שרי. לכן נוהגים באשכנז כשמגיע ש"ץ לפסוקים שבתפלה כגון מי כמוכה באלים ה', ה' ימלוך לעולם ועד שהוא שותק והקהל אומר אותו כל אחד ואחד בפני עצמו.

ספר כלבו סימן יג ד"ה למנצח, ובלחש-למנצח, ובלחש אומר אותו רק פסוק ראשון, לפי שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו בעל פה, וטעם זה בקריאת שמע שאנו אומרים בלחש, וכן כמה פסוקים, ובשביל פסוקים ב' או שלשה הואיל והם שגורין אין לחוש, יש אומרים שאין אסור לומר על פה אלא בנגון הטעמים. ואני מצאתי בחדושים של מסכת ברכות שכל פרשה שנהגו לאומרה בתורה חובה כמו קריאת שמע, רשאי אדם לאומרו על פה כל שעה ושעה שירצה, אע"פ שאמרו דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה. אין לחוש בפרשה זו של ק"ש כיון שהתקינו לאמרה לשם חובה ערבית ושחרית. ומזה הטעם התקינו לומר על פה פרשת קרבנות בכל יום מפני שהיא חובה כמו שמצינו במדרש, בזמן שאין בית המקדש אמרו לפני פרשת קרבנות ומעלה אני עליכם כאלו הקרבנות הקרבנות. ומזה הטעם ג"כ אומרים ברכת כהנים על פה שכיון שחובה הם לאמרה בכל יום בשעת נשיאות כפים יכול אדם לאומרו אפילו שלא במקום שאין חובה.

ספר יראים סימן רסח ד"ה ואין לתמוה – בתמורה י"ד ב' ובגיטין בהנזקין ס' ב' כתיב: כתוב לך את הדברים האלה וכתוב כי על פי הדברים האלה הא כיצד דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו על פה ושבעל פה אסור לאומרו בכתב הא לא קשיא דכתובי אסמכתא נינהו ומדרבנן הוא משום שאם היינו אומרים דברים שבכתב על פה היו מתיאשין לכותבם וגם לא היו מאמינים עמי הארץ כ"כ כי היו אומרים לא נכתבו וחכמים רצונם אמרו.

בית יוסף אורח חיים סימן מט- ... ובירושלמי מפרש דברים שבכתב וכו' שזהו דוקא בס"ת שמא יאמרו חסר משם אבל בתפלה אין לחוש כלל.

It is clear from the fact that a custom developed that any פסוקים that are part of תפלה are not read out loud by the שליח ציבור and are recited silently by the congregation that this rule was taken seriously. Today it appears that we follow the rule as it is limited by the בעלי קורא. The rule is strictly enforced only concerning קריאת התורה. All know that it is mandatory that they read every word directly from the Torah scroll and never from memory. As for תפלה, because most פסוקים are included because of a requirement; i.e. קריאת שמע and סדר קרבנות, we are permitted to recite them from memory because the requirement to recite them each day overrides the rule. The exception is פסוקי דזמרה. The טור gives an explanation as why we can recite פסוקי דזמרה. Others might argue that פסוקי דזמרה is not meant to be a communal prayer; i.e. a male under the age of 13 can lead that part of the תפלה and as we will learn, the רמב"ם holds that תפלת ברכו only begins with the קדיש that precedes שחרית בציבור.

TRANSLATION OF SOURCES

ר' עמוד א' Rav Yehuda the son of Nachmani, the Translator to Rebi Shimon the son of Lakish, expounded upon the verse in Exodus Chapter 34: "Write for yourself these matters." It is further written in the same chapter: "In accordance (literally: upon oral transmission) with these words." How do we reconcile these two verses? Matters that were recorded in writing should not be transmitted orally; matters that were meant to be transmitted orally should not be put in writing.

ספר האשכול הלכות פסוקי דזמרה דף ה עמוד ב Although we should not recite orally those matters that were meant to be transmitted only in writing, prayers were customarily recited from memory because it was not possible that everyone brings the prayers in the form of a written book, in the same manner that we recite the appropriate verses within the Mussaf prayer. We also find that the High Priest on Yom Kippur recited orally as we learnt: He recites the portion beginning with the words "the Tenth" that is found in the section of "P'Kudim" from memory, because he was prohibited from bringing a book with him. And as we learned in the books of Aggadatan and in Scriptures, when it is no longer possible to do as commanded, it is a time to find an appropriate alternative. On this premise they relied when they finally recorded the Talmud in writing even though the rule was that a matter that was meant to be transmitted orally should not be recorded in writing. They saw the hardships that existed in the Exile and the decline in the world and the reduction in the amount of study of the Oral Law. They resolved that it was preferable to ignore the rule, even if it meant that there was a risk that some letters of the Written Law (the Torah) might change because at least then the Oral and Written Law would not be forgotten.

טור אורח חיים סימן מט On the fact that we read the section from the Torah on the daily sacrifices and P'Seukei D'Zimra from memory even though it was resolved that a matter that was meant to be transmitted in writing cannot be recited from memory, my Uncle, Rav Chaim wrote: any section of the Written Law that everyone knows by heart is not covered by that rule. So my father, the Rosh said: the rule that a matter that was meant to be transmitted in writing should not be recited from memory only involved matters in which one person was trying to help another person fulfill an obligation but individuals were permitted to recite from memory those matters that were meant to be transmitted in writing. That is why in the Ashkenazic regions when the leader during prayers reached any verses that were selected from the Written Law such as parts of Oz Yashir, he would not recite them out loud; instead, each member of the congregation would recite the verses to themselves.

TRANSLATION OF SOURCES

ספר כלבו סימן יג ד"ה למנצח-We recite the first verse silently because of the rule that a matter which was meant to be transmitted in writing should not be recited from memory. For this reason, we recite kriyat shma silently and other verses. But when it is a case of reciting only two or three verses, since they are familiar to us, we need not be concerned. There are those who say that the prohibition concerns reciting verses from Tanach with their musical notes. I found in a book that contained new thoughts on Tractate Brachot that any section of Tanach that was included in the prayers because of a requirement such as kriyat shma, we can recite from memory anytime despite the rule that a matter which was meant to be transmitted in writing should not be recited from memory. One should not be concerned with reciting kriyat shma from memory because the recitation of it is an obligation in the morning and at night. For that same reason, we can recite the Order of the Sacrifices because it is a requirement to recite the Order of Sacrifices each day as we learned in the Midrash, at the time that the Beit Hamikdash was not standing, G-d ordained that if we recite the Order of sacrifices, G-d will consider it as if we brought the sacrifices. For this reason, the Blessings of the Cohanim can be recited from memory because once there was a requirement that the Cohanim bless the people after Shmona Esrei, we can recite the Blessings from memory even when to recite them is not a requirement.

ספר יראים סימן רסח ד"ה ואין לתמוה-In Masechet Tmura page 14 side 2 and in Masechet Gittin page 60 side 2 it is written: "Write for yourself these matters" and it is written: "In accordance (literally: upon oral transmission) with these words." How is that possible? Matters that were recorded in writing should not be transmitted orally; matters that were meant to be transmitted orally should not be put in writing. This does not create a problem with reciting verses from Tanach during prayers because the rule that it should be written is only an asmachta () and was decreed as a Rabbinical rule because if Chazal permitted matters that were recorded in writing to be recited orally, the general population would not exert itself to create the written documents and ignorant people would stop believing in it because they would not be able to see it recorded as a written record. They would then say that the verses had never been in writing and would claim that Chazal wrote the Torah.

בית יוסף אורה חיים סימן מט-In the Jerusalem Talmud, it was explained that the rule that matters that were recorded in writing should not be transmitted orally only concerned matters read directly from the Torah so that no one can say that the Torah was missing a word but as concerns Tefila one should not be concerned.

SUPPLEMENT

ARE WE PERMITTED TO TRANSLATE ספרי קודש?

אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן לח
בגדרי הוראה, פרסום פסקי הלכות בלא טעמים, תרגום תנ"ך ומשניות ושאר ספרי קדש,
וכתיבת ספרי קדש באנגלית-בע"ה אסרו חג סוכות תשמ"ג. מע"כ ידידי הרה"ג מהר"ר משה
גאלדבערגער שליט"א.

א. לבאר שהוראת חכם היא רק למעשה שנשאל עליו ממש, ולמעשה אחר היא רק בגדר
לימוד וידיעת התורה, מה שאין כן בהוראה דסנהדרין שהיא לכל העולם.

הנה מתחילה אסביר יותר מה שכתבתי בתשובה הקצרה שנדפסה באג"מ יו"ד ח"ג סימן
צ"א, כי לא כתבתי זה להכניסה בספר – אלא כתבתי שאיני רוצה שידיפסו ספר שנלקט
משו"ת אגרות משה שיהיו שם רק מסקנת הדינים למעשה בלא הטעמים והמקורות.

והטעם לזה כי יודע אני פחת ערכי שאין בידיעתי כל הש"ס בשני התלמודים בבלי
וירושלמי, וכל דברי הפוסקים, וכ"ש דברי רבותינו בפירושיהם וחידושים שעל גפ"ת
ותשובות, שיש גם שלא ראיתם. אבל סמכתי על זה שביררתי ההלכה כפי כוחי, שזהו
העיקר להוראה, כדכתבתי בהקדמתי על ספר האגרות שלי ועוד כתבתי שם דכיוון
שכתבתי הטעמים וכל מה שנתברר, שבאופן זה הנני רק כמלמד ההלכה, שהשואל יעיין
בעצמו ויבדוק ויבחר. והבאתי שם גם מרעק"א בהקדמה לשו"ת, מתוך מה שכתב לבנו
מהר"ש, כי תמיד מיראי הוראה אנכי ודי אשר הוצרכתי להשיב לשואלי מדאגה שבל אהיה
בכלל כל מי שהגיע להוראה ואינו מורה, וגם בכל זה סמכתי שהרב השואל יעיין ויבדוק
בדברי ויבחר וכו'.

ואף שידעתי שיהיו מי שלא יעיינו כלל, ויסמכו על הוראתי במסקנת התשובה לבד, הא היה
בידו לעיין. וכשלא היה לו פנאי, רשאי לסמוך לפי שעה כשהוא טרוד ואח"כ יעיין. ואם לא
יהיה נראה לו יחזור בו, וידון באותו העובדא כדין טעה בהוראתו. כי הא שייך שיסמוך על
הרוב שודאי הם נכונים בשעת הדחק ולעיין אח"כ, מאחר דבידו לעיין מותר לסמוך בינתיים
על ההוראה שבספר, ואין זו קבלת הוראה ממש, מאחר שנמצא הספר אצלו, ולבד זה אין
לי אחריות על זה. אבל כשסומך על מסקנת הפוסקים שלי בתשובתי שנדפסו, שנמצא שאני
הוא הפוסק בזה, מסופקני אם יש זה בכוחי.

דהא סתם רשות להוראה הוא רק להעובדות שבאו לידי, ולא על עובדות – אף כאלו – שאירע במקומות אחרים, אף שהיה זה באותו זמן ממש. ורשאי חכם אחר להורות שלא כמותי אם סובר כן בטעם נכון לדעתו, כחכם שאסר שאין חכם אחר רשאי להתיר, אבל רשאי להתיר בעובדא אחרת כדאיתא בשו"ע יו"ד סימן רמ"ב סעיף ל"ו בהגה.

ואף כשנתנו רשות בפירוש להורות לכל העולם וגם להשיב תשובות להלכה למעשה, ליכא שום כח הוראה לזה, אלא הוא רק עניין לימוד. ורק בסנהדרין נחשב זה הוראה לחייב מיתה על זקן הממרה, משום שסנהדרין יש להם כח הוראה לעניין החיוב לשמוע להם אף שליכא כלל עובדא למעשה. ועיקר הוראה דסנהדרין הוא בלא ביאה ממש לפניהם, אלא היא הוראה כדי לידע הדין באם יזדמן. ובחכם הוא איפכא, שהוראתו הוא רק כשיזדמן איזה עובדא שנוגע לדינא. והוראותיו בלא מעשה הוא רק עניין לימוד וידיעת התורה וכל מצוותיה ופרטי כל מצווה ומצווה, (ועי' עוד ביאור רחב בזה בדברות משה שבת ח"א סימן י' ענף ב').

ב. לבאר שהוראה על פי מה שנפסק בספר בלא טעם אינה הוראה כלל, וראיות מרבי יוסי ורבי מאיר שפוסקים הלכה על פי הטעם הנראה ברור לחכמי הדור

ואם כן אפשר שאם פסק חכם אחד עובדא שבאה לידו כפי מה שראה בספרו של אדם גדול, כשלא היה נכתב שם טעם להוראתו, אין זה הוראה כלל. ויכול חכם אחר שסובר איפכא בטעם שנכון לדעתו להורות איפכא אף להקל וכ"ש כשהוא להחמיר, מאחר דהוראת הראשון שהוא בלא ידיעת טעם אין להחשיבה הוראה. אבל יותר מסתבר לע"ד שלעניין זה הוא כהוראה, שגם דפסק כן מחמת שחכם פלוני שהורה כן בספרו ידוע שהוא חכם מובהק ויש לו טעם נכון על כל מה שמורה, לא רק כשיודע בעצמו שרוב דבריו הם נכונים אלא אף כשידוע כן לעלמא אף שחכם המורה בעצמו אינו יודע, נמי הוא טעם גדול להורות כן.

ובעין ראיה הוא מגיטין דף ס"ז ע"א, דאמר שמואל אמר רבי הלכה כרבי יוסי דאמר מילי לא מימסרן לשליח אמר לפניו ר"ש ברבי מאחר שר"מ וחנינא איש אונו חולקין על רבי יוסי מה ראה רבי לומר הלכה כר' יוסי אמר לו שתוק בני שתוק לא ראית את ר' יוסי אילמלי ראיתו נמוקו עמו, ופרש"י נמוקו עמו – פירושו עמו לתת טעם לכל דבריו שהיה מיישב את דבריו. הרי מפורש דגם לעניין לפסוק הלכה כשהתנאים חלוקים בדינא אינו תלוי בגדלותם, אלא תלוי בהטעם שנותן לדבריו. ואף שלכל התנאים היה טעם לדבריהם, כמפורש בכל מחלוקת תנאים דבמשנה וברייתא שהגמ' מבאר טעמיהם דכל תנא ותנא, צריך לומר בכוונת רש"י שטעם ר' יוסי היה מובן לחכמים ביותר, ולכן יהיו רוב החכמים מסכימים לו בשביל זה. וטעם רבי מאיר, הא איתא בעירובין דף י"ג ע"ב דאף שמצד גדלותו של רבי מאיר היה

לחכמים לקבוע הלכה כר"מ, אבל לא קבעו כמותו מפני שלא יכלו חכמים לעמוד על סוף דעתו. ונמצא שנשארה מסקנתו של ר"מ לדינא לחכמים בלא טעם, שלכן לא החשיבו חכמים דבריו לטעם לפסק הלכה.

וצריך להבין מה שהכריע זה שלא קבעו הלכה כרבי מאיר משום שלא הבינו החכמים לחלק בין שני טעמי ר"מ להכריע מי הוא טעם נכון לדינא, כדאיתא שם בגמ' שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים על טהור טמא ומראה לו פנים, וברש"י לא יכלו להבחין באיזה דבריו נכונים ובאיזה אין דבריו נכונים שהיה נותן דעת מיושב והגון על אין הלכה כהלכה, אף שר"מ הגדול מהם הבין. ולא רק ר"מ – דהא הגדולים מר"מ כרבי עקיבא ור' ישמעאל רבותיו, ובודאי כל הקודמים כרבי אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל שהיו רבותיו של רבי עקיבא, ורבן יוחנן בן זכאי ויונתן בן עוזיאל, ורבותיהם שמאי והלל, והקודמים כמו הזוגות ואנטיגנוס איש סוכו ושמעון הצדיק ואנשי כנסת הגדולה – ודאי הא הבינו והיו מסכימים לר"מ. ומוכרחין לומר שברור להו היה שהתורה ניתנה לפי הבנת רוב חכמי התורה שהיו שייכין לידע כל התורה וטעמיה, שהיו במדרגת התנאים חכמי המשנה שהיו עד דור רבי ובניו ועד בכלל. וכפי ביאור והכרעת החכמים שאחריהם, שהם האמוראים חכמי הגמרא שבשני התלמודים בבלי וירושלמי, שהיה זה אחרי ידיעתם כל התוספתא והברייתות וספרא ספרי ומכילתא ומדרשות ועוד ברייתות ששנו חכמי הגמ'.

חזינן שהטעמים הוא עיקר לפסקי הלכות. ולכן גם אחר חתימת הגמרא שלא שייד לנו לומר טעמים בדויים מלבנו כנגד טעמי הגמרא אלא להבין טעמי הגמרא, הרי צריכין אנו להבין בדעתנו מה שמבואר בגמרא, שתלוי הרבה באיזה דרך נפרש הגמרא. שמטעם זה איכא מחלוקת הרבה בכמה דינים בין הפוסקים הראשונים – הרמב"ם ודעימיה ובעלי התוס' והרא"ש ודעימיהו. ובפוסקים האחרונים – הש"ע שהוא ברוב דברים כהרמב"ם, והרמ"א שהוא ברוב דברים כבעלי התוס'. וכיוצא בזה נחלקו ביניהם מפרשי הש"ע, שהם הש"ך והט"ז והמג"א והסמ"ע והח"מ והב"ש. ונחלקו גם עוד הרבה ראשונים אשר כבר הוזכרו בדברי הפוסקים, וגם אשר לא הוזכרו, וכולם הם גדולי עולם. וא"כ צריך גדולי תורה לברר שאלה חדשה. ולא רק חדשה ממש, אלא כל שלא נתפרסמו ע"ז פסק דין שהיא כחדשה, צריכה עיון גדול ובהבנה גדולה. ויש ממילא לגדול המשיב לחוש לשמא נתבאר כבר ע"י איזה גדול, או שיתבאר בעתיד, להיפוך מכפי שהחליט הוא הדין. ואף שרשאי עתה להורות כמו שסובר הוא, ואף אם אחר איזה זמן יחלוק עליו איזה גדול הרי כפי שסובר עתה ברור אצלו הדין ומחוייב להורות כפי שנראה לו לדינא, מ"מ לא שייד שיכתוב בספר דין מוחלט כמו שפסק, בקיצור בלא הטעמים והמקורות. ולכן אף שעצם כתבי מכתב זו היה זה על מה שאיני רוצה שידפיסו רק פסקי הדינים של האגרות שלי, הזכרתי שגם ליכא כלל בזמננו מי

שיכול לומר ולהדפיס פסקי דינים חדשים שלא הוזכרו בפירוש בש"ע בלא באור ומקורות. ואף שלא נשאלתי מכת"ר על זה מצאתי מקום לבאר את תשובתי זו הקצרה מאחר שנדפסה ויהיה לתועלת.

ג. אם מותר לתרגם כתבי הקדש, וברש"י ריש דברים שכ' דבשבעים לשון פירשה להם

ועתה באתי בדברים שכתבת לי בעצת ובעזרת נכדי הרה"ג מוהר"ר מרדכי טענדלער שליט"א, ושנכדי הנ"ל האריך בהם בשעה שכתבתי התשובה הזו, בדבר אם יש לתרגם תנ"ך ומשניות. והבאת ראיה ממה שמרע"ה ביאר את התורה בשבעים לשון, כדאיתא בפרש"י על הקרא הואיל משה באר שבריש דברים, שהיה זה בשבעים לשון. הנה ממה לא שייך למילף, דהא לא כתב אלא דיבר. ולא שייך שום נידון ספק על למוד התורה, שודאי מותר בכל לשון. ולא מצינו למשה שכתב ג"כ בכל לשון. וברור שלא כתב אלא בלשון הקודש, דהא אותו התורה שכתב נתן ללויים נושאי הארון ששימו אותו מצד הארון. ורק ספר תורה אחת שרחבו הוא שני טפחים נתן להם, כמפורש בב"ב דף י"ד ע"א. וגם הא איכא רב הונא בשבת דף קט"ו ע"א דסובר ד כתבי הקדש ה כתובין בכל לשון אין מצילין אותן מפני הדליקה וגם שלא ניתנו לקרות בהן, דאליבא דמאן דאמר ניתנו לקרות בהן דכולי עלמא לא פליגי דמצילין, כי פליגי אליבא דמאן דאמר לא ניתנו לקרות בהן, רב הונא אמר אין מצילין דהא לא ניתנו לקרות בהן, וא"כ ודאי לא שייך שכתב זה משה. אלא בהכרח כוונת רש"י דרק שדבר משה בשבעים לשון, ולא כתב.

ואין כוונת רש"י לזה שאיתא בסוטה דף ל"ה ע"ב שמשה הקים אבנים בערבות מואב וכתב עליהן את התורה כמו שעשה יהושע בירדן ובגלגל שהרי רש"י לא הזכיר זה, משום דלא שייך לפירוש הקרא שמפורש רק שמשה דיבר אל ישראל ולא עניין הקמת אבנים וכתובת התורה עליהן, שהוא מעשה אחרת שעשה שלא הוזכר בקרא. אלא הוא ילפותא מגזירה שווה שגם מעשה זה דהקמת אבנים וכתובת התורה עליהם – שהוא לאומות העולם – ג"כ עשה. שלא שייך שרש"י יפרש זה, שלא שייך כלל להקרא. אלא כוונת רש"י הוא להמדרש רבה בראשית פרשה מ"ט פיסקא ב', שאמר הקב"ה לאברהם שאם תמול תמול סוד ה', שסוד הוא גימטריא שבעים. וחשיב שם ג' ענייני שבעים, ששבעים הג' הוא ומעמיד אני מהן משה שהוא הוגה בתורה בשבעים לשון שנאמר הואיל משה באר – שזהו רק על הלימוד והדיבור, שמשה דבר לישראל לא רק בלשון הקודש אלא גם בכל שבעים לשון. ועשה כן משום שהיה שם איזה גרים שג"כ עמדו בברית זה, כדאיתא אתם נצבים היום כלכם לפני ה', וחשיב שם גם גרך אשר בקרב מחניך, וגם מחטב עציך עד שואב מימך שהיו ג"כ גרים, והיו הרבה מהן שלא הבינו לשה"ק. וזה היה רק בדיבור ולא בכתובה. (ומס' העמק

דבר להגאון הנצי"ב שהראה לי נכדי שיחי, משמע שמדרש רבה דבראשית וגמ' דסוטה הוא דבר אחד, שכ' על מה שפירש רש"י בשבעים לשון, ולמד רבינו זה הפ מדאיתא בסוטה דף ל"ה ע"ב דאיתא באר באר דכשם שהקים יהושע אבנים וכתב בע' לשון שנא' באר היטב כך עשה משה והקים אבנים וכתב בע' לשון, וכ"ה בב"ר פ' מ"ט שהגה משה בתורה בשבעים לשון שנא' באר . ולע"ד הם שני עניינים, ורש"י לא הזכיר אלא הא דמדרש רבה דהוא רק בדיבור, וצע"ק).

ד. לבאר שרשאים לתרגם תורה שבכתב, ואולי יש בזה עדיפות בספרים הנדפסים, משום שבלשון הקדש הוו דברים שבכתב שאי אתה רשאי לאמרם בעל פה וה"ה בספרים הנדפסים, ומה שאסור לכתוב פסוקים כשאין בזה צורך לימוד תורה ולעניין הלכה, אם רשאים לתרגם תנ"ך שהם דברים שבכתב. הנה תורה שבכתב – הא חזינן דאיכא לתורה שבכתב כמה תרגומים, לבד תרגום אונקלוס ותרגום יונתן. ולפי מה דמשמע מתוס' ב"ק דף ג' ע"ב ד"ה כדמתרגם, איכא גם עדיפות בכתיבה דהביאו דמה דמתרגם רב יוסף לפי שהיה סגי נהור ודברים שבכתב אי אתה רשאי לומר על פה ולכך היה אומר תרגום, ולפי זה עדיף גם תרגום בכתיבה משום שהאיסור לומר פסוקים שלא מן הכתב ישנו אף בכתובין אם אינו בספר שלם, כדאמר רבה בגיטין דף ס' ע"א, האי ספר אפטרותא אסור למיקרי ביה בשבת, מאי טעמא דלא ניתן ליכתב (פחות מספר אחד שלם לעצמו – רש"י). א"כ איכא האיסור אף בכתובין – אם נכתבו על נייר, ושלא בגלילה, ועל שני הצדדין, שבלשון הקדש היה אסור מדינא אך שהותרו משום עת לעשות לה'. וגם לא מצינו בגמ' שגם בהדפסה על הנייר, ושלא בגלילה, ועל שני הצדדין נמי הותרו.

אבל הא ברור שהותרו, דהא הת"ק שנה שהוא מזמן שנתחדש עניין ההדפסה הדפיסו גם חומשים, שהצורך היה יותר גדול בהו על נייר בשני הצדדין, ועל דפים לכורכם ולא בגלילה, וכל גדולי עולם הניחו לעשות זה. והוא משום עת לעשות דהוא הצורך היותר גדול לא רק לתינוקות שבעי אביי מרבה בגיטין ס' ע"א אם מותר לכתוב להם מגילה להתלמד בה משום דלא אפשר, אלא גם לגדולים, משום שהשכחה גדולה בזמננו זה הרבה מאות בשנים. ולהרבה אינשי לא היה שייך לקיים אף לימוד שנים מקרא ואחד תרגום הפרשה בכל שבת ושבת. לכן משום עת לעשות הותר כל עניין כתיבה דחומשין, ועל כל מיני ניירות שבעולם, וגם לכתוב חצאי ספרים ופסוקים. אף שרבה בגיטין שם גבי כתיבת מגילה לתינוק סובר שאין כותבין, חזינן שהתירו. והוא אף שהלכה הוא כרבה שהשיב לאביי שאין כותבין, שלא מצינו באמוראי מי שחולק עליו. ואדרבה גם רשב"ל א"ר ינאי סובר כוותיה שאמר בגיטין שם שטבלא של זהב שעשתה הליני המלכה שפרשת סוטה כתובה עליה היתה באל"ף ב"ת. ואף רבי יהודה מתנאי שבבריתא שם שפליגי אם כותבין מגילה לתינוק

שמתיר לכתוב לתינוק להתלמד, הא אינו מתיר בפסוקים ופרשיות, אלא עניין שלם כמו מבראשית עד דור המבול, ובתורת כהנים עד ויהי ביום השמיני. ועתה זה מאות בשנים שמתירין גם זה.

אבל מסתבר לע"ד שלכתוב בקלף – שאין שום צורך בזה ללימוד לא לתינוקות ולא לגדולים – אסור לכתוב פסוקים ופרשיות, דהא אין שום צורך בזה. ובין כך ובין כך יהיה אסור, דהא כתיבה זו מתחילתו לגניזה הוא. כי לא מסתבר שהתירו לכתוב פסוקים ופרשיות גם שלא לצורך לימוד התורה, שהוא מצד עת לעשות.

וכבר אמרתי שאין להדפיס על מכתבי הזמנות לנישואין שום פסוק (אגרות יו"ד ח"ב סוף סימן קל"ה ד"ה אבל בעובדא, ועי' עוד בזה אגרות או"ח ח"ד סימן ל"ט ד"ה והנה טעם, וד"ה והטור, וד"ה וטעם הר"ן וד"ה אבל עיין) ואף לא תיבות קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה דהוא קרא (בירמיה ל"ג י'–י"א) דליכא שום צורך לזה. ויש שכותבין בהזמנה קול ששון וקול שמחה בשתי שורות כל אחת משתי תיבות, וכן קול חתן וקול כלה בשתי שורות. וטעמם ששתי תיבות אין להחשיב שהוא כתיבת קרא, ומכיון שנכתבו בשתי שורות לא מצטרפי להחשיב שהוא כתיבת הקרא שהרי ליכא שורות כאלו בקרא. והוא טעם נכון לכאורה, וידוע מזה לכו"ע שאין כוונתו לכתוב הפסוק אלא לברכה בעלמא – שנקט לשון הקרא לברכה. אבל יותר מסתבר שאין לכתוב זה בהזמנות, שאין בזה מקום לברכה.

ה. שיש להמנע מתרגום משניות והלכות ואף תורה שבכתב, משום החשש לטעות המתרגם וגם משניות והלכות ליכא איסור מלתרגם. אבל העיקר שהמתרגם צריך לידע אחריות המתרגם, שבטעות קטן שיידך להכשיל בטעות את הלומדים מהעתקה על שפה אחרת. ועיין בהקדמות המעתיקים פירוש משניות של הרמב"ם איך שיראו מלהעתיק פירושו שנכתב בערבית ללשון הקדש שהיה נחוץ מאד, וכ"ש שיש להמתרגמים מעברית לשפת אנגלית שיש לחוש לטעותים, שבשביל זה יש למנוע מזה. ואם אחד יודע בנפשו, וכן מחזיקין חבריו אותו, לבקי גדול בשפת האנגלית ות"ח שבקי טובא בהמשניות, שרוצה להעתיק אין לאסור לו. ואחר כל זה הייתי מיעץ שלא לעסוק בתרגומים. ויותר ראוי שילמדו הרוצים ללמוד בראשונה את שפת הגמ', שזה יהיה ביתר הצלחה. אך אם ידוע שרוצים בין כך ובין כך להעתיק משניות לאנגלית, ובודאי שישגו מי שיעתיק, ויודע שהוא יעתיק יותר כראוי יכול הוא להעתיק. וכן הוא בהעתקת תורה שבכתב.

ו. איך לתרגם ספרים שיש בהם שקלא וטריא, וספרים שיש בהם רק הלכות

ולעניין אם לתרגם כל הספר עם השקלא וטריא שלו, או רק מסקנת דבריו לדינא. הנה לפי מה שכתבתי שספרי הלכה כהרמב"ם והש"ע והרמ"א שכתבו רק הלכות רשאי לתרגם. אך יזהר שיתרגם כל מה שכתבו, בלא שום שינוי ויותר פירוש מכפי מה שכתבו. ואם הוא רוצה לבאר איזה דבר שלא מובן כלל, יכתוב למטה איזה פירוש שפירש מי מן המפרשים ויכתוב בשמם, כגון כך פי' רש"י כך פירשו התוס' וכדומה. ואם הוא מה שמפרש בעצמו, יכתוב כך נראה לי הפירוש. ואם הפירוש הוא של רש"י או של מפרש אחר אבל אינו מבואר בפשיטות שם, והוצרך להוסיף ביאור בכוונת רש"י או המפרש האחר, צריך לכתוב כן הוא פירושו לפי מה שמשמע לי בכוונתו. ואם הוא מהתוס', הנה פסק ההלכה לתוס' – אם איתא זה בפסקי תוס' יכולים לכתוב בשמם, ואם לא נזכר בפסקי תוס' צריך המתרגם לכתוב שכן נראה לו בדעת התוס', ולא בסתמא שכן הוא דעת התוס'. וכן כשמביא פירוש מכל אחד מרבתינו הראשונים.

וגם מרבתינו האחרונים, שהם מפרשי הש"ע כהט"ז ומג"א והש"ך והסמ"ע והח"מ וב"ש וקצה"ח ונה"מ והפמ"ג, שדבריהם ידועים לת"ח וגם להרבה מהתלמידים בני ישיבות, ורעק"א וחת"ס וכדומה, יכולים להביא מסקנותיהם לדינא אף בלא הטעמים והמקורות. אבל ספרי רבתינו האחרונים שאין ידועים ספריהם כל כך, צריך להביא טעמיהם בקיצור משני טעמים. חדא שלא יזלזלו את דבריהם אלו שלא יבינו אותם, ולא יטריחו עצמן להשיג את ספריהם ולידע הטעם. ועוד שאולי לא הגיעה מדרגתן שנסמוך שיש להם טעם נכון, וכשמביאן מחבר הספר בלא טעם יאמרו אלו הסומכין עליו שיש לסמוך ע"ז אף בלא טעם – מצד גדלו – שאולי אינו כן.

ומה ששאלת באם יש נפקא מינה בין לכתוב כללי סוגיות לפרטי עניינים, לא ידוע לי הכוונה דכללי עניינים. דאם הוא לבאר הסוגיות שנדע אותם, הא בלא טעם לא שייך כלל ללמוד, דלימוד בלא טעם אין זה לימוד. ואם הכוונה דהוא כעין מפתח להסוגיות שאיכא בפירקא זו או במסכתא זו, הא לא שייך לכתוב שם טעמים כלל ואף לא עיקרי הדברים לדינא. וצריך כת"ר לברר שאלתו שיהא מבורר לנו ויהיה שייך להשיב אם יעזרני השי"ת שאדע דבר ברור.

ז. תרגום פסקי הלכה שצריך כל אחד לידע משום שאי אפשר לשאול כשמזדמן ספק, לצורך אנשים שאינם מבינים עדיין לשון הקדש, ושצריך לתרגם לאנשים כאלה רק הפסקים ללא הטעמים והנה בעניין לתרגם פסקי הלכה. נראה כי דברים שצריך כל אחד לידע, שלא שייך לשאול על זה – כהלכות ק"ש ותפילה, שאם נזדמן לו איזה ספק אינו יכול לשאול באמצע התפילה דלא ישיבוהו (ועי' באגרות או"ח ח"ד סימן ט"ז שמותר להפסיק בתפילתו לצורך

תפילת אחרים, ודין הפסק לצורך תפילה כבאמצע תפילת שמונה עשרה) – יש לתרגם שיוכלו ללמוד אנשים שאין מבינים בלשון הקדש, ולדברים אלו סגני לכתוב בלא טעמים ומקורות. ויש גם דוקא להקפיד ש יכתבו בלא טעם, דאם יכתבו טעם ולא יבין איש הפשוט – לא יעשה כפי הדין אלא לפי דעתו. וגם הא אנשים פשוטים לא יבינו הרבה פעמים טעמים האמיתיים. שלכן יותר טוב לכתוב הדינים בלא טעם. וצריך לידע כי אף אלו אינשי שהם חכמים בחכמות העולם והם מצד כשרונותיהם בעלי דעת גדול, יש שלא יבינו מתחילה אפילו דברים שהם בטעמים קלים, אשר בשביל זה יותר טוב שלא לומר להם טעמים, אלא שכן הדין – בענייני ק"ש ותפילה, וכ"ש בענייני איסור והיתר. שלכן אף דברים המוכרחים לידע, ירגילום מתחילה בלי טעם.

וכשיתחילו ללמוד באיזה ישיבה יהיה להם רב אחד לבאר להם מה שצריך לידע, וגם מה שרוצה לידע, על דברים שהם בעיניו מתמיהין. ולא ינשי כמותו שכבר לומדים בישיבה היה טוב שיכינו ספר באנגלית שיסבירו להם טעמי ההלכות. אבל יש לחוש שיקרא אותו קודם שבא הזמן שראוי שיקרא זה. ואם שייך שישתדלו שלא יראה ספר זה מי שאינו ראוי לקראו יש להשתדל שיהיה כן. ואם לא אפשר, אין לחוש לזה כל כך להשתדל יותר מדי שלא יקרא מי שאינו ראוי ספרים שיש בהם טעמי ההלכות. ויבין הרב שלומדו ומחנכו להבין באופן שיבין היטב, והיה טוב בשביל זה שלא יהיו מודפסים ספרים כאלו, ויניחו זה להרב שילמוד אתו בעל פה כפי מה שצריך. אבל אולי התועלת בהדפסת ספרים כאלה גדולה מן החשש, ולכן אין למחות בזה. אבל טוב שיתיישב המחבר עם רבו או גדול אחר איך לעשות.

ח. חיבור ספר באנגלית כהלכות כשרות ואיסור והיתר למתחילים, ושגם ספר כזה צריך להיכתב ללא טעמי הדינים, וכתובת ספרי מוסר והשקפה באנגלית. והנה בדבר לעשות ספר באנגלית על הלכות נחוצות כעל הלכות נטילת ידים לסעודה, והלכות ברכת המזון, וברכה מעין שלש, וברכות הנהנין ועיקרי הלכות מליחת בשר, ושצריך לשאול לרב ומורה הוראה כשישחוט עוף וימצא שם איזה דבר משונה – שצריך לשאול להרב ומורה הוראה אם מותר לאכול, ושצריך לשחוט העוף אצל שוחט מומחה, ושצריך לקנות בשר אצל מוכר ירא שמים וכפוף לרבנים מורי הוראה שבעיר, יש לעשות. וגם ספר באנגלית שידעו כללי הדינים בענייני אכילה (כשרות) שהוא העיקר הגדול, וגם יש על זה הוצאת ממון לאכול אוכל כשר דווקא, יש לכתוב, אבל בקיצור הדין. ולהקדים חומר האיסורים בענייני אכילה ושתייה. ולא שייך ליתן טעמים על זה, אלא לומר שכן נאמר בתורה שנתנה לנו ע"י משה רבינו בסיני שעלה לשם לקבל שם את כל התורה בכתב ובעל פה. הנה כתיבת ספר כזה הוא דבר טוב, אף כשצריך להזכיר איזה דין, הנה העיקר הוא דכותב רק מה שמוכרח לידע לאלו הרוצים להתקרב לשמירת דיני התורה, ומחוייבין תיכף לקיים כל אלו שלא שייך

שיחכו עד שילמדו, דברים אלה יש לכתוב באנגלית. אבל מה שיש לחכות, יש לחכות עד שידעו. והרי גם לשפת אידיש לא תירגמו אלא דברים מוכרחין.

וכאן יש יותר דברים מוכרחין להעתיק לאנגלית, משום שרובא דרובא נשים אין יודעות אלא שפת אנגלית. וגם רובן אין יודעות כלום מידיעת בית הוריה, שלכן הלכות נדה ודאי לא יסגי בלא תרגום אנגלית, אבל יש לחוש גם להלכות מאכלות אסורות, שיש להודיעם בשפת אנגלית איזה פרטים נחוצים שלא יטעו. וגם עיקרי דיני מוקצה בשבת ויו"ט, ואיסור אכילה ושתיה ביו"כ, יש ג"כ טעם להתיר להדפיס בשבילן קיצור בדינים אלו, היינו במה שלא יבואו לטעות.

ספרי מוסר והשקפה רשאים להדפיס אף שהם ג"כ ענייני תורה. דוה לא שייך לאסור, שבכל אופן שיכול להשפיע לקרב ישראלים לאבינו שבשמים ולתורתו הקדושה איכא החיוב. ואף שבעניינים אלו צריך להזכיר בתוך הדברים גם איזה פסוקים ומאמרי חז"ל.

ט. אם יש איסור לקרוא ספרים שנתרגמו לאנגלית שלא כפי המבואר לעיל ולעניין דיעבד אם כבר נדפסו אלו שלא ניהא לן שיתרגמו אין לאסור לקרות בהן אם אך התרגום הוא טוב. ועובדא דר"ג שגנז ספר איוב תרגום (שבת קמ"ו ע"א) מצד איסור קריאה היה זה, משום דסובר שלא ניתנו כתבי הקדש הכתובים תרגום ובכל לשון לקרות בהן, שלא שייך זה בתורה שבע"פ, שבכל כתב אסור מדינא והתירו בזמן הזה מצד הצורך. וצורך הא איכא עכ"פ כשעדיין אינם מבינים לקרות בלשון הקדש. ואף שאין נחשב זה צורך להעתיק לאנגלית להתיר בשביל זה גם הכתיבה לכתחילה, משום שאיכא יותר צורך שילמדו אף בעמל ויגיעה בלשון הקדש, מ"מ הא ודאי איכא תועלת גם במה שילמדו זה בנקל, ש ע"י כך ילמדו יותר, וגם אולי יבינו יותר. שלכן אף שההכרעה היא יותר שאין זה צורך גדול להתיר ההעתקה לאנגלית, מ"מ הא תועלת עכ"פ איכא בקריאתן באנגלית, ואין לאסור. ואף שנימא שהתועלת שאיכא בהעתקה שוה לנזק שבהעתקה אין לעשות מעשה, שלכן כשלא הועתק אין להתיר להעתיק, וכשכבר הועתק אין לאסור מלקרות בהן.

י. אם יש חשש בתרגום דברי תורה לאנגלית משום שהוא כמוסר דברי תורה לנכרים והנה איכא חסרון אחר בהעתקה לאנגלית, שהוא כמלמד תורה אף לנכרים. ואמר רבי אמי בחגיגה דף י"ג ע"א דאין מוסרין דברי תורה לעכו"ם שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום (ומסתבר שהלימוד הוא מסוף הקרא – ומשפטים בל ידעום. דרישא דקרא – לא עשה כן לכל גוי, הא הוא על עצם החשיבות דישראל שרק להם ניתנה התורה ע"י משה רבינו. וגם הרי הגוים לא רצו לקבלה כלל, שהרי חזר עלייהו שיקבלו התורה ולא רצו, כדדרשינן מקראי דזורח משעיר למו והופיע מהר פארן דריש

פרשת וזאת הברכה, ומקרא דמתימן יבא בחבקוק (ג' ג') בריש עבודה זרה, ובב"ק דף ל"ח ע"א. אבל סוף הקרא ומשפטים בל ידעום הוא לאיסורא למסור להם משפטים וכל דיני התורה, וקאי גם על דבריו דבקרא דלעיל מזה). אבל נראה שאינו מחוייב להמנע בשביל זה, כיוון שכוונתו לישראל והם ודאי יהיו קונים, והעכו"ם שיקנו וילמדו הוא רק חשש קמץ. וגם הא חזינן שרבותינו הראשונים לא חששו לזה. דהא הרמב"ם חיבר את פירוש המשניות בערבית שהיה זה שפת המדינה, שהיו שם הרוב ואולי רובא דרובא היו עכו"ם, בין בספרד שהיה שם בילדותו ובין במצרים שהיה שם בזקנותו. ועוד כמה מרבנותינו הראשונים כתבו בלשון ערבית בזמנו שהיתה לשון מדינת ספרד ובמצרים ובכל המדינות סביב. ומה שלא מצינו כן בבעלי התוס' וכל חכמי צרפת ואשכנז שיכתבו חיבוריהם בלשון המדינה, הוא משום שלא הוצרכו לזה, דרוב ישראל שבצרפת ואשכנז הבינו עיקר לשון המשנה והגמ', ולא שנמנעו מלכתוב בלשון המדינה משום שחלקו ע"ז בדינא, שלא נמצא שאיכא מחלוקת בזה. והנני ידידו, משה פיינשטיין

קדיש דרבנן

It is after קדיש דרבנן that we first encounter קדיש רבי ישמעאל אומר. As we proceed through תפלת שחרית we will encounter קדיש יתום, קדיש חצי and then קדיש. To a student of תפלה, the origin and evolution of קדיש remains an enigma even today. What is available to us are sources that we can use as chronological landmarks to identify points in time when קדיש added a new role.

Let us begin with the גמרא. There is no mention of any form of קדיש in the תלמוד. יהא שמייה רבה but we do find references to the importance of the words: בבלי

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ג' עמ' א' – תניא, אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי! ואמרתי לו: שלום עליך, רבי ומורי! ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו? אמרתי לו: להתפלל. ואמר לי: היה לך להתפלל בדרך! ואמרתי לו: מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים. ואמר לי: היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך – מתפלל תפלה קצרה. ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי: הייך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך, הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט' עמ' א' – אמר רבא: בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר: (דברים כח) בבקר תאמר מי יתן ערב, ובערב תאמר מי יתן בקר; הי בקר? אילימא בקר דלמחר, מי ידע מאי הוי? אלא דחליף. ואלא עלמא אמאי קא מקיים? אקדושה דסידרא ואיהא שמייה רבא דאגדתא, שנא: (איוב י') ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים, הא יש סדרים – תופיע מאופל.

רש"י – תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט' עמ' א' – אקדושה דסידרא – סדר קדושה, שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קריאתו ותרנומו והן כעוסקין בתורה; וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ. ויש כאן שתיים: קדושת השם ותלמוד התורה, חביב הוא. וכן יהא שמייה רבה מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן

דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך, ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה, ויש כאן תורה וקידוש השם.

מדרש משלי פרק יד' סימן ג'–ר' ישמעאל אומר בשעה שישראל נאספין בבתי מדרשות ושומעין אנדה מפי חכם, ואח"כ עונין אמן יהא שמיה רבא מברך, באותה שעה הקב"ה שמח ומתעלה בעולמו, ואומר למלאכי השרת בואו וראו עם זו שיצרת בעולמי כמה הן משבחין אותי, באותה שעה מלבישין אותו הוד והדר, לכך נאמר ברב עם הדרת מלך.

The רש"י then gives us our first clue to the origin of קדיש. The גמרא in 'א' עמ' א' gives us the wherewithall to interpret the clue. קדושה דסידרא that the גמרא refers to is what we know today as ובא לציון. What we find in ובא לציון are the פסוקים of קדושה and their Aramaic translation. We will learn later that what should follow שמונה עשרה is לימוד תורה. Unfortunately, in the גלות, Jews had so much trouble surviving financially that the custom to learn after שמונה עשרה was abandoned because Jews needed the time to find a means to provide for their families. ובא לציון was compiled to be a quick substitute for a lengthier period of לימוד תורה. רש"י explains that in creating קדושה פסוקים because reciting those פסוקים and then reading their Aramaic translation provides a means to fulfill two obligations: קדושת השם and לימוד תורה. רש"י further explains that a tradition began that Rabbis would deliver קדיש דרבנן on שבת which would then be followed by לימוד תורה and קדושת השם was fulfilled on שבת.

And so we have our first chronological clue. It is clear from the גמרא in מסכת ברכות that בית המקדש, there was a need to recite קדושת השם; in other words, to perform קדושת השם in that manner. They authored קדיש as the means to fulfill that requirement and they joined קדיש with לימוד תורה. As a result, the custom to recite קדיש דרבנן was born. Why was לימוד תורה chosen as a means to exhibit קדושת השם? After surviving as great a tragedy as the destruction of the בית המקדש, a person demonstrates that he has not abandoned his faith by continuing his pursuit of knowledge of the עולם של רבונו through לימוד תורה. Many of us witnessed that same exhibition of קדושת השם when our relatives who survived the Holocaust immediately returned to לימוד תורה at the end of the war. Why was אנדתא chosen? As רש"י stated: כיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ; because everyone, including unlearned people, can understand a lecture based on אנדתא. לימוד תורה only becomes קדושת השם when everyone participating understands what is being taught.

TRANSLATION OF SOURCES

א' תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ג' ע"א - It has been taught: R. Jose says, I was once travelling on the road, and I entered into one of the ruins of Jerusalem in order to pray. Eliyahu of blessed memory appeared and waited for me at the door until I finished my prayer. After I finished my prayer, he said to me: Peace be with you, my master! and I replied: Peace be with you, my master and teacher! And he said to me: My son, why did you go into this ruin? I replied: To pray. He said to me: You ought to have prayed on the road. I replied: I feared that passers-by might interrupt me. He said to me: You ought to have said an abbreviated prayer. I therefore learned three things from Eliyahu: One must not go into a ruin; one may say the prayer on the road; and if one does say his prayer on the road, he may recite an abbreviated prayer. Eliyahu further said to me: My son, what sound did you hear in this ruin? I replied: I heard a divine voice, cooing like a dove, and saying: Woe to the children, on account of whose sins I destroyed My house and burnt My temple and exiled them among the nations of the world! And Eliyahu further said to me: By your life and by your head! Not in this moment alone does G-d so exclaim, but three times each day does G-d exclaim like that! And more than that, whenever Jews go into the synagogues and schoolhouses and respond: May His great name be blessed! the Holy One, blessed be He, shakes His head and says: Happy is the King who is thus praised in this house! Woe to the Father who had to banish his children, and woe to the children who had to be banished from the table of their Father!

א' תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט' ע"א - Raba said: And the curse of each day is severer than that of the preceding, as it is stated: In the morning you shall say: Would G-d it were evening! and at evening you shall say: Would G-d it were morning. Which morning would they long for? If I say the morning of tomorrow, nobody knows what it will be. Therefore it must be the morning which had gone. How, in that case, can the world endure? Through the Kaddish recited after the Scriptural reading, and the response of "May His great Name be blessed" which is uttered in the Kaddish after studying Aggadah; as it is stated: A land of thick darkness, as darkness itself, a land of the shadow of death, without any order. Hence if there are Scriptural readings, the readings bring light to the thick darkness.

א' רש"י - תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט' ע"א - The words of the Kedusha found in the prayer of OOVah L'Tzion. That prayer was authored so that Jews would learn at least some Torah each day by reciting the words of Kedusha and their Aramaic translation by which they are learning. It was translated into Aramaic so that both learned and unlearned people could understand the verses. By reading the Hebrew and Aramaic translations, individuals fulfill two requirements: to sanctify G-d's name and to learn Torah, both of which are dear to G-d. In a similar manner, we recite the words Y'hai Shmei Rabbah M'Vorach after hearing a talk on Aggaditah that a teacher customarily teaches publicly on

Shabbat. People would congregate in synagogues in order to hear words of Torah because it was not a work day. By hearing Torah and answering Y'Hai Shmai Rabbah, the congregants also fulfilled the obligation of sanctifying G-d's name and learning Torah.

מדרש משלי פרק יד' סימן ג' - Rabbi Yishmael said: at the moment that Jews are gathered together in synagogue and hear the Wise Man teach Aggadita and then follow the period of learning with the words: Y'Hai Shmai Rabbah, at that moment G-d is happy and his prestige grows in His World. He says to his Ministering Angels: come and see this nation that I created in my world how much they praise me. At that moment, G-d is enwrapped in honor. That is why the verse says: In a large crowd, G-d's prestige grows.

SUPPLEMENT

שאלת שלמה חלק א', יט'.

שאלה: האם יש לומר קדיש דרבנן אפילו אם אין יתום בבית הכנסת אשר מוטל עליו "חיוב"?

תשובה:

(1) בגמרא נאמר: "עלמא אמאי קא מקיים? אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבה דאגדתא" (סוטה מט א). זאת אומרת: על מה העולם קיים – מכיוון שמאז חורבן בית המקדש, כל יום ויום מרובה קללתו מחברו, מה נותן זכות קיום לעולם? – על סדר אמירת הקדושה, וכן אמירת "יהא שמיה רבא" של קדיש אשר אחרי לימוד תורה ובייחוד אגדה. רש"י מסביר שהוא מפני שיש כאן מעלה כפולה: לימוד תורה וקידוש השם. לימוד תורה, אף על פי שהוא מועט וקצר, מכל מקום הוא מקיף את כל חלקי האומה, ובייחוד מפני שלימוד זה נעשה ברבים. וכן קדושת השם שמוזכרת בעצם המילים.

(2) לכן, אחרי כל לימוד שנעשה ברבים יש לומר קדיש דרבנן, בין שהלימוד נעשה בבית המדרש, בין בבית הכנסת, בין בכל מקום. וכן יש לאומרו אחרי קטעי לימוד שמשובצים בתוך התפילה, כגון אחרי פרקי לימוד ואמירת קרבנות כל בוקר לפני פסוקי דזמרה, או אחרי "אין כאלהינו", או אחרי "במה מדליקין".

(3) אם יש בבית הכנסת יתום אשר מוטל עליו "חיוב", יש לו הזכות לומר קדיש דרבנן, אבל אם אין "חיוב" יאמר אדם אחר.

(4) יש להוסיף שכל אדם רשאי לומר קדיש זה ואפילו יש לו הורים. לא כן לגבי הקדיש שאחרי "עלינו", למשל. לאמתו של דבר, גם קדיש זה אינו שייך ליתום, וגם אם אין יתום יש לאומרו (שו"ע קלב', ב'), כי לעולם יש לומר קדיש אחרי פסוקים שנאמרו ברבים ונתקדש בהם שם ד' ברבים, אבל מכיוון שעל פי רוב קדיש זה נאמר על ידי יתום, לפעמים ההורים מקפידים שבנם לא יגיד. לכן מי שאינו יתום ורוצה לומר קדיש זה, צריך לבקש רשות מן ההורים (שם). אבל קדיש דרבנן אינו מיוחד ליתומים, ולכן אין צורך בבקשת רשות ההורים.

(5) ומכיוון שקדיש זה נקרא קדיש דאגדתא ונאמר אחרי לימוד אגדה, לכן אם לא היה בלימוד אגדה, מוסיפים מימרה אחת של אגדה כגון "רצה הקב"ה לזכות את ישראל", או

"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם".

סיכום:

אפילו אין "חיוב" בבית הכנסת, יש לומר קדיש דרבנן אחרי אמירת הקרבנות, "אין כאלקינו", "במה מדליקין" וכן אחרי כל לימוד שנעשה בכל מקום ברבים (ועיין לעיל סי' יח ובתוספת).

שאלת שלמה חלק ח' – ט'. אמירת קדיש

שאלה:

1. אני אבל ואומר קדיש. קשה לי לכוון ב"יתגדל ויתקדש שמיא רבא" כי אני לא יודע מה בדיוק לכוון, כיוון שזוהי אמירה כללית מאוד ולא מפורט איך יתגדל ויתקדש שמו הגדול, וכדי לכוון בדבר כזה צריך לכאורה ציור שייתפס בעולם הזה אחרת זה מרחף. אם כן – מה לכוון?

2. אנחנו נוהגים לחלק את הקדישים בין האבלים. מובן לי יתרון המנהג וטוב בעבורי מנהג זה, אך איך זה מסתדר עם חובת האבל לומר בשחרית למשל, חמישה קדישים?

תשובה:

1. כל מטרת בריאת העולמים היא שיהיה קידוש השם בתחתיות הארץ. "השמים מספרים כבודו וכל הארץ מלאה חסדו". כבוד ד' מתגלה בכל צמת, בכל פרח ובכל אטום, ומעל הכל על ידי האדם. שאיפתנו העליונה היא ששם ד' יתקדש בעולם. תפילת יתגדל אינה בשבילנו, להנאתנו, לצורכנו, אלא כולה לשם שמים, כולה אידאליסטית.

עכשיו לצערנו יש בעולם הרבה חילול השם, הרבה עיכובים להופעת האור, אך אנו יודעים שלאט לאט האור בוקע בעולם, ו"ארח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום" (משלי ד', יח), ולא מצד ההווה אנו דנים, אלא מצד העתיד שיתגדל ויתקדש שמו הגדול, והוא הולך ומתקדש על ידי מעשינו, לימודנו, תפילותינו. ואף כל תפילותינו אינן למעננו אלא למען יתגדל ויתקדש שמיא רבא.

2. אין זה דין גמור שהאבל יאמר חמישה קדישים בשחרית, אלא מנהג בעלמא שמקורו אינו ברור. כנראה הכוונה לחמשת הקדישים הנאמרים אחר רבי ישמעאל אומר, אחרי מזמור שיר הנוכת הבית (לנוסח אשכנז), אחרי עלינו, אחרי שיר של יום ואחרי אין כאלוהינו. וכן

ישנו חצי קדיש אחרי ישתבח וכן אחרי תחנון, וקדיש שלם אחרי ובא לציון. והבית יוסף כתב שכל ציבור וכל יחיד צריכים לשמוע שבעה קדישים ביום (או"ח נה מ"ב ס"ק ה). לשמוע – אך לא דווקא לומר.

ומעיקר הדין, מלבד שני חצאי קדיש וקדיש שלם יש לומר קדיש דרבנן וכן קדיש בסוף כל התפילה, ואם מסיימים באין כאלוהינו אז הקדיש דרבנן הוא גם הקדיש של סיום התפילה. אנו מסיימים את התפילה בקדיש, לומר שכל מה שהתפללנו זהו למען יתגדל ויתקדש שמה רבא. אך אין עניין להרבות בקדישים. וכן כותב ערוך השולחן: "יש מהמון בני ישראל שסוברים שמצווה להרבות בקדישים וכמה טועים הם, וקורא אני עליהם 'תשתכנה אבני קודש וכו'". ואין משתמשים בשרביטו של מלך מלכי המלכים רק כפי מה שהרשה אותנו, והמרבה בהם מזלזל בהדרת קודש.

וכבר כתב אחד מגדולי הפוסקים בסימן זה, דכשם שטוב למעט בברכות כמו כן טוב למעט בקדישים (כהנ"ג). ואחד מיוחד מגדולי החסידים צעק מרה על זה (החסיד דב"ש בתשובות סי' קפג הובא בבה"ט ס"ק א). וזו לשונו: 'המרבים באמירת הקדישים וכו' ומתישים כוח קדושת השם הגדול והנורא' עכ"ל". "הקדמונים לא אמרו רק שבעה קדישים בכל יום: ג' בשחרית, אחד אחר ישתבח והשני אחר תחנון והשלישי אחר ובא לציון גואל. ושניים במנחה, אחד אחרי אשרי ואחד אחרי תחנון. ושניים בערבית, אחד קודם שמונה עשרה והשני אחר שמונה עשרה על שם 'שבע ביום הללתיך' (רוקח). ואחר כך הוסיפו עוד ג', היינו בכל תפילה אחר עלינו... וביום קריאת התורה, ויותר אין מקום לקדישים, ועם כל זה הוסיפו עוד אחד אחר שיר של יום מפני היתומים המרובים אבל יותר מזה חלילה ולהוסיף" (ערוה"ש או"ח נה ג-ד).

הא לך שריבוי הקדישים הוא כדי שלאחר חלוקה בין היתומים יהיה לכל אחד קדיש אחד, אך אין עניין שכל יתום יאמר את כל הקדישים. אדרבה.

מוסף לשלש רגלים

הג השבועות presents us with an opportunity to further explore the issues that the Jewish community faced at the time when prayers were recited from memory. In the Rabbi Aryeh Frumkin edition of the סדר רב עמרם גאון we find an example of the problem when רב שבועות discusses תפלת מוסף:

סדר רב עמרם גאון סדר חג השבועות-ועומדין בתפלת מוסף, ואומר מגן ומחיה והאל הקדוש. ואומר אתה בחרתנו מכל העמים עד זכר ליציאת מצרים. או"א מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו וכו' עד כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך ככתוב וביום הבכורים כולי עד ושני תמידין כהלכתן. (בכתבי יד איתא: אלא שאומר ויום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו, ומי שרוצה להזכיר הפסוקים וביום הביכורים כו' ומנחתם כו'; ומי שחושש שמא יטעה ואינו מזכיר פטור, וסודר התפלה.)

A קרבן פסוקים who was concerned that he might err in reciting the שליה ציבור only twice a year was permitted to stop after the words: כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך and did not have to recite the actual פסוקים. As you might expect, the problem also arose concerning תפלת מוסף of ראש השנה where many more פסוקים are included. In fact, the מסכת ראש השנה דף לג', ב' in גמרא deals with the issue:

דתניא: ברכות של ראש השנה ושל יום הכפורים - שליה ציבור מוציא הרבים ידי חובתן, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: כשם ששלוח צבור חייב - כך כל יחיד ויחיד חייב. מאי שנא הני? אילימא משום דנפיש קראי - והאמר רב חננאל אמר רב: כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר - שוב אינו צריך. אלא משום דאוששי ברכות. גופא, אמר רב חננאל אמר רב: כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר - שוב אינו צריך. סבור מינה: הני מילי - ביחיד, אבל בצבור - לא. אתמר, אמר רבי יהושע בן לוי: אחד יחיד אחד צבור, כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר - שוב אינו צריך.

The מסכת ראש השנה in גמרא suggests that if a שליה ציבור is concerned that he may err in reciting the פסוקים that are part of מלכיות, זכרונות ושופרות that the שליה ציבור stop at the words: ובתורתך כתוב לאמר and not attempt to recite the פסוקים. חז"ל preferred that the שליה ציבור recite only the general statement of לאמר rather than the שליה ציבור make a mistake in reciting the actual פסוקים.

The ראשונים provide suggestions as to how a שליח ציבור who is concerned with his ability to accurately recite the פסוקים within תפלת מוסף on ראש השנה should act:

רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ג הלכה ח-שלש ברכות אמצעיות אלו של ראש השנה ויום הכפורים של יובל שהן מלכיות וזכרונות ושופרות מעכבות זו את זו, וצריך לומר בכל ברכה מהן עשרה פסוקים מעין הברכה, שלשה פסוקים מן התורה, ושלשה מספר תילים, ושלשה מן הנביאים, ואחד מן התורה משלים בו, ואם השלים בנביא יצא, ואם אמר פסוק אחד מן התורה ואחד מן הכתובים ואחד מן הנביאים יצא, ואפילו אמר ובתורתך ה' אלהינו כתוב לאמר ואמר פסוק של תורה והפסיק שוב אינו צריך כלום.

בית יוסף אורח חיים סימן תקצא-כתב רבינו תם שצריך להזכיר קרבנות המוספין בכל תפלה של מוסף וכו'. בסוף מסכת ראש השנה (לה.) אמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך ופירש רש"י (ד"ה אין צריך) דאפסוקי המוספין קאי דכיון שאמר נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך סגי ואינו צריך לומר מקראות המוספין; וכתבו התוספות (ד"ה אילימא) שרבינו תם פירש דאפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות קאי אבל מקראות של מוסף צריך להזכיר לעולם שהם במקום הקרבנות אבל מוסף דראש חדש אין צריך להזכיר וכו'. וכתב הרא"ש (סי' יד) והרבה נחלקו על רבינו תם בזה כי עשה את הטפל עיקר ואת העיקר טפל כי פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות נשנות במשניות ופסוקי הקרבנות לא הוזכרו לא במשנה ולא בגמרא אלא שנהגו לאמרם במקום הקרבנות. ואם על מלכיות זכרונות ושופרות אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר כאילו הזכירן, כל שכן בקרבנות מוספין דהוי כאילו הזכירם וקיים ונשלמה פרים שפתינו (הושע יד ג). ונהגו בספרד שאין מזכירין פסוקי מוספין אלא בשבת וראש חדש דרגילי ולא אתי למיטעי בהו אבל בכל המועדות אין מזכירין דאתי למיטעי בהו.

חידושי הרשב"א מסכת ראש השנה דף לה עמוד א-יש מרבוותא שפי' דאתיא הא דרב חננאל כר' יוחנן בן נורי [מלכיות, זכרונות ושופרות] [that one must recite three verses in] אלא שרב חננאל הוסיף ביאור שאלו אמר בתורתך כתוב לאמר עולה לו במקום קריאת הפסוק והילכך אם אמר ובתורתך כתוב לאמר, ובדברי קדשך כתוב לאמר, ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר יעלו לו במקום קריאת השלש פסוקים.

It is important to note that despite the fact that we currently read from סידורים, the מנהג in שלש רגלים of תפלת מוסף in קרבנות is to still not recite the specific ספרדים in accordance with the custom described by the בית יוסף.

TRANSLATION OF SOURCES

סדר רב עמרם גאון סדר חג השבועות-We stand for Shmona Esrei in Tefilat Mussaf and the Schaliach Tzibbur says: Magen; M'Chaya; V'Hakail Hakadosh. And then recites: Atah B'Chartanu Mikol Ha'amim until Zeicher L'Yitziyat Mitzraim. Then he recites: Elokainu V'Elokai Avotainu Mipnai Chatuainu Galinu M'Artzainu V'Nisrachaknu M'al Admatainu until Kmo Sh'Katavta Aleinu B'Toratecha Al Yidai Moshe Avdecha Kakatuv OOV'Yom HaBikurim until OO'Shnai Tmidim K'Hilchatam. (In some handwritten manuscripts we find the following: But he says: V'Yom Chag Ha'Shavuot Hazeh Zman Matan Toratainu; whoever wishes to may recite the verses: OO'VYom Ha'Bikurim etc. until OO'Minchatam etc. And whoever is concerned that he may err and therefore does not recite the verses has fulfilled the obligation and proceeds to finish the Prayer.)

מסכת ראש השנה דף לג' ב'-For it had been taught: In regard to the blessings of the New Year and the Day of Atonement, the reader can fulfill the obligation for the congregation to say the blessings; this is the opinion of Rabbi Mayer. Our Sages said: Just as the leader must recite the Blessings so does every individual within the congregation need to recite the blessings. Why should a difference be made in respect of these blessings? Maybe you think that it is because they contain many scriptural texts, has not Rabbi Hananel said in the name of Rav, as long as one has said, "And in Your Torah it is written saying", he need not recite any more texts? No; the reason is because there is an extra large number of blessings. Let us turn to the above text: Rabbi Hananel said in the name of Rav: As long as one has said, "And in Your Torah it is written saying", he need not recite any more texts. It was presumed in the Academy that this applies only to an individual but not to a congregation. It has been stated, however, elsewhere: Rabbi Joshua ben Levi said: The rule alike for an individual or a congregation is that as soon as they have said "And in Your Torah it is written saying" they need not recite any more texts

רמב"ם הלכות שופר וסוכה ולולב פרק ג הלכה ה-The three middle blessings of Mussaf of Rosh Hashona and the Mussaf of Yom Kippur in the Jubilee year which are the Blessings of Malchiot, Zichronot and Shofarot; each of them is required and within each, one must recite ten verses; three verses from the Torah; three verses from Psalms and three verses from the Prophets and one last one again from the Torah. If the last one was from the Prophets, it is also acceptable; and if he was only able to recite one verse from the Torah and one verse from Psalms and one verse from the Prophets, it is also acceptable; and even if he was only able to say: "And in your Torah, G-d Our G-d, it is written" and recites one verse from the Torah, and stops, he does not have to recite anything else.

בית יוסף אורח חיים סימן תקצא-Rabbenu Tam wrote that one must recite the Mussaf sacrifices in the Mussaf prayer. At the end of Tractate Rosh Hashona Rabbi Hananel said in the name of Rav: as long as the leader recited: OOB'Toratcha Katuv Laimor, he is not

required to recite any more as to the sacrifices. Rashi explains that Rabbi Hananel was discussing the case of the Mussaf prayers of the Holidays; provided that the leader recited: Naaseh...B'Toratecha, it was sufficient and the leader did not have to recite the verses that detail the sacrifices. Tosaphot wrote: Rabbenu Tam explained that Rabbi Hananel was not talking about the Holidays; Rabbi Hananel was discussing the case of the Mussaf of Rosh Hashona where there are three sections: Malchiot; Zichronot and Shofarot but in the case of the Mussaf prayer of the other holidays, the verses that deal with the Mussaf sacrifices must be recited by the leader because the recitation of them is considered a substitute for the bringing of the sacrifices. Rabbenu Tam agreed that on Rosh Hashonah, you need not recite the sacrifices made for Rosh Chodesh. The Rosh wrote that many Rabbis disagreed with Rabbenu Tam because Rabbenu Tam was giving a preference to a matter that had a weaker authority. The verses that are required to be recited in the Mussaf of Rosh Hashonah in Malchiot, Zichronot and Shofarot were taught in the Mishna but the requirement that we recite the sacrifices in the Mussaf prayer was not mentioned either in the Mishna or in the Talmud. It was simply a custom that developed to recite the verses that concerned the sacrifices. So if Rabbi Hananel taught that for the Mussaf prayer of Rosh Hashonah it was sufficient to make a general statement, OO'B'Toratcha Katuv Laimor then certainly Rabbi Hananel would agree that reciting the same general statement for the Mussaf prayers of the other holidays would be sufficient. It would be considered as if he recited the verses and fulfilled the requirement of "nishalma parim sphatainu."

It was the custom among the Sephardim that in the Mussaf prayer of the holidays, they would not recite the verses that concerned the Mussaf sacrifices but on Shabbat and Rosh Chodesh they would recite the verses concerning the Mussaf sacrifices because the leader knew the verses well because he recited the verses every Shabbat and every Rosh Chodesh. Because the leader recited those verses frequently, it was not likely that the leader would err when he recited those verses.

חידושי הרשב"א מסכת ראש השנה דף לה עמוד א - There are those who interpreted the position of Rabbi Hananel as adding to the position of Rabbi Nuri who held that on Rosh Hashonah, you need to recite at least three verses in each of Malchiot, Zichronot and Shofarot. Rabbi Hananel was adding that as long as you recited the words "OO'B'Toratcha Katuv Laimor," it was considered as if you recited a verse from the Torah. Therefore, if while reciting Malchiot, Zichronot and Shofarot, you say in each section the words: OO'B'Toratcha Katuv Laimor (representing the verses from the Torah), OO'ViDivrai Kadshecha Katuv Laimor (representing the verses from Scriptures) and V'Al Yidai Avadecha Haniviim Katuv Laimor (representing the verses from the Prophets), you have fulfilled your obligation to read three verses in each section.

תפלה AS PART OF קדיש

The **גמרא** does not identify **קדיש** as an integral part of **תפלה** nor does the **גמרא** indicate where in **תפלה**, **קדיש** should be said. What we learn in 'עמ' א' is that **מסכת ברכות דף ג' עמ' א'** is that **תשובה**, **יהא שמיה רבא** should be recited three times a day. The following anonymous, written during the period of the Gaonim and made available only recently, provides some help in unravelling the mystery behind the inclusion of **קדיש** within **תפלה**.

תשובות הגאונים החדשות – עמנואל (אופק) סימן לה' – תשנח – תשס. ועל מעשה הקדיש אשר שאלת לא נמצא בידינו עליו דבר מבורר היטב מן הראשונים, אך סמכוהו האחרונים על הפסוק הזה (ויקרא כב', לב') ונקדשתי בתוך בני ישראל; ועל מה שאמרו רבותינו במדרשו (ברכות כא', ב') כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מן הדברים הללו יוצא להם שאם נתקבצו עשרה בני אדם לדבר מצוה בין בתפלה בין בתלמוד תורה צריכין לקדש. לכך אחר פסוקי דזמרה וסמוך לברוך הבוחר בשיר ובזמרה חי העולמים יקדישו פעם אחת, לפי שכבר סיימו את המצוה של פסוקי דזמרה ועכשו יתחיל באחרת שהיא ק"ש בברכותיה לפניה ולאחריה; ושמא יפסקו בין מצות ק"ש לפסוק צדקה או לדבר אחר, או שמא יעכב עליהם מעכב מלקרות ק"ש ויצאו בלא קדיש, לכך נתקן הקדיש אחר פסוקי דזמרה. וקדיש יאמרו אחר כל סיום י"ח, שגם היא מצוה בפני עצמה ואינה מתחברת עם מה שיאמר אחריה. וקדיש אחר יאמרו אחר ספר תורה, מפני שקריאת התורה בציבור בעשרה. וקדיש אחר סדר קדושה, מפני שהוא גם הוא מצוה בפני עצמה והוא דבר שבקדושה ולא יפחות מעשרה. וקדיש אחר המזמור או אחר הפרק או אחר המשנה או אחר ההגדה שרגילין לקרות במקצת מקומות אחר התפלה כאשר אנו אומרים להלאה (סוטה מט', א') אלא עלמא אמאי מקיים אקידושא דסדרא ואיהא שמיה רבה מברך דאגדתא. וקדיש של אחר אשרי במנחה מפני שהיא מצוה בפני עצמה דא"ר (ברכות ד', ב') אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ולאחר ברכות של קרית שמע של ערבית מפני שתפלת ערבית רשות (עיין ברכות כז', ב') ושמא יצא אדם מן הכנסת אחר דגמרו את הברכות של אמת ואמונה ולא יתפלל שמונה עשרה ונמצא יוצא בלא קדיש.

In this **תשובה**, we learn an important fact about **קדיש** as a **דבר שבקדושה**. But first, let us review the third **משנה** in the third **פרק** of **מסכת מגילה**, the source for what requires a **אין פורסין על שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאים את כפיהם, מניין**

ואין קורין בתורה, ואין מפטירין בנביא, ואין עושין מעמד ומושב, ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים, וברכת חתנים, ואין מזמנין בשם פחות מעשרה, ובקרקעות - תשעה וכהן, ואדם כיוצא בהן.

You may be tempted to ask why קדיש is not listed in the משנה as an act that requires a קריאת התורה. After studying the above תשובה, the answer is obvious. קדיש is not like קריאת התורה or נשיאת כפיים. There is no independent requirement that ten men congregate for the purpose of reciting קדיש as they are required to do in order to hear קריאת התורה. It is only when ten men join together and perform a מצוה that the performance of the מצוה triggers the need to recite קדיש. And the need to recite קדיש in those circumstances is so great that חז"ל mandated that קדיש be recited several times during תפלה so that if someone comes late or needs to leave before the completion of the תפלה, he will not miss hearing at least one קדיש.

The point is brought home when in his תשובה, the anonymous גאון challenges himself.

וצדוק הדין מצוה שחייבין הצבור כדאמר' (מגילה ג', ב') מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה, וצריכין לקדש עליה. ומקצת הגאונים אמרו שאין ראוי לומר קדיש אחר צדוק הדין עד שיאמרו הקדיש אלא על דבר שהוא מענין המצוה. וגאונים אחרים אמרו שאין שם הפסקה שהקבורה מן המצוה היא. ואם יש את נפשך לומר למה לא יאמרו קדיש בהכנסת כלה לחופה שהיא מצוה והיא בעשרה? אי אפשר לומר כן, שהרי הצבור אינם באים אלא לכבוד בעלמא ואינם אומרים מאומה ועל מה יקדשו, שהרי אין הקדוש בלא שום אמירה של מצוה או של שבת.

There is a Midrashic source that is a basis for reciting קדיש seven times a day.

מדרש תהלים פרק ו' סימן א' – למנצח על השמינית. זהו שאמר הכתוב שבע ביום הללתיך (תהלים קיט, קסד), אמר ר' יהושע בן לוי אלו שבע מצות שבקריאת שמע, יוצר, ואהבה רבה, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, אמת ויציב, וגאל ישראל, ולפי שאין מצות ציצית בערבית, מוסיפין פורס סכת שלום בשבת ויום טוב, ובחול שומר עמו ישראל. ד"א שבע ביום חללתיך. כנגד שבע חתימות של ק"ש שחרית וערבית דתנן בשחר מברך שתים לפניך ואחת לאחריה, ובערב שתים לפניך ושתים לאחריה, הרי שבע. דבר אחר כנגד שבע פעמים ששלח צבור אומר קדיש בכל יום. ד"א שבע ביום הללתיך, אמר ר' אבין אלו שבע מצות שאדם עושה בכל יום, ב' פעמים קריאת שמע, ושמונה עשרה ג' פעמים, וברכת המזון ב' פעמים בכל יום שחרית וערבית, הרי שבע.

תפלת תפלה each day include: קדיש during the course of תפלה. The seven times that we recite קדיש after אשרי and after תפלת מנחה; ובא לציון and after תחנון; ברכו - שחרית and after שמונה עשרה before and after תפלת מעריב and תחנון.

TRANSLATION OF SOURCES

Concerning the origin of Kaddish that you asked, we can not find a clear and definitive source from our ancestors but those who followed them based their recitation of it upon this verse (Leviticus 22, 32) And I will be sanctified within the people of Israel and upon what our Rabbinic leaders expounded from the verse that any prayer that sanctifies the name of G-d must be recited only in a group of ten men. From this we can learn that when ten men congregate to perform a mitzvah whether it be for prayer or for the study of Torah, they must recite a prayer in which they sanctify the name of G-d. As a result, after reciting the first part of the morning prayer, Pseukei D'Zimra, after the bracha in Yishtabach, they should recite Kaddish because they have completed the mitzvah of reciting Pseukei D'Zimra and they are about to begin a different mitzvah, Kriyat Shma and its blessings before and after. Perhaps they will interrupt the services after Pseukei D'Zimra in order to perform charity or for some other reason or perhaps some other event occurs that causes the group to disband and the group does not recite Kriyat Shma that day; it could occur that they would not recite Kaddish that morning. It is for that reason that they recite Kaddish after Pseukei D'Zimra. And they should recite Kaddish after Shmona Esrei because it too is its own mitzvah and it is not connected with that which is recited after it. And another Kaddish should be recited after the Torah Reading because in order to read from the Torah, ten men must congregate together. And another Kaddish after reciting the Kedusha in OO"Vah L'Tzion because it too is a mitzvah unto itself and it is a Matter of Sanctity and requires that ten men be present. And another Kaddish after reciting a chapter of Tehillim, or after a chapter, or after studying a Mishna or after studying Aggadita that some regularly read after the morning prayer as we studied in Tractate Sotah, page 49 side 1, for what reason does G-d permit the world to continue to exist? because of the kedusha in OO"Vah L'Tzion and the recitation of "Yihai Shmai Rabbah" after hearing a talk on Aggadita. And then Kaddish after reciting Ashrei in the Mincha Prayer because reciting Ashrei is an independent mitzvah as it was taught in Tractate Brachot, page 4, side 2, Rav Abinah said: whoever recites Ashrei every day is promised a place in the Next World. And we recite Kaddish after reciting the blessings of Kriyat Shma in the Evening Prayer because the Evening Prayer is optional and perhaps someone will leave the group after the blessings of Kriyat Shma and skip Shmona Esrei and then miss hearing Kaddish.

We do not Porais on Shma, and we do not pray with a leader, and the Kohanim do not bless the people, and we do not read from the Torah, and we do not read from the Prophets, and we do not make standing and sitting tributes at a funeral, nor the mourners blessing nor the mourners

consolations, nor the wedding blessings, nor do we mention G-d's name in the invitation to recite grace after meals with less than ten men. In the appraisal of lands, nine men and a Kohain are required and the appraisal of a human is the same.

תשובות הגאונים החדשות-The prayer "Tzadok Hadin" that is recited at burial is a mitzvah that falls upon the community as it is written in Tractate Megilah, page 3, side 2, that one must take time away from learning Torah to accompany the corpse to the cemetery and to accompany a bride to her wedding, and it is necessary to say Kaddish at the burial. A minority of Gaonim hold that one should not recite Kaddish at a burial after reciting Tzodak Hadin until it is time to recite Kaddish because another mitzvah was performed (i.e. learning Torah). Other Gaonim hold that the burial itself is the mitzvah that triggers the recitation of Kaddish. Perhaps you are troubled by the question: why do we not also say Kaddish at a wedding since a wedding is a mitzvah that requires the presence of ten men? It is not appropriate to recite Kaddish at a wedding because the congregation is coming only to honor the couple; they do not say a word nor perform any act, so for what reason should those present say Kaddish. Kaddish is not recited unless those present have said some words that are part of a mitzvah or are words of praise.

מדרש תהלים פרק ו' סימן א'—למנצח על השמינית-This is the meaning of the verse (Psalms 119, 164) Seven times a day I will praise you. Rabbi Joshua the son of Levi said: these are the seven mitzvot that are involved in Kriyat Shma: Yotzair, Ahava Rabba, Shma, V'Haya, V'Yomer, Emet V'Yatziv and V'Gaal Yisroel. Because there is not mitzvah of tzitzit in the night, we add the blessing "Porais Seukat Shalom" on Shabbat and Yom Tov and the blessing of "Shomer Yisroel L'Aad" on weekdays. Another interpretation: the number seven represents the seven blessings of Kriyat Shma, morning and night as we learned: in the morning we recite two blessings before Kriyat Shma and one after; in the night, two blessings before and two blessings after, making a total of seven. Another interpretation: seven represents the seven times a day that the Schaliach Tzibbur recites Kaddish. Another interpretation: the number seven represents the seven mitzvot that a person must perform each day: twice a day he recites Kriyat Shma; three times a day he recites Shmona Esrei and two times a day he recites the Grace After Meals.

SUPPLEMENT

מדרשים על קדיש מסדר רב עמרם גאון

סדר רב עמרם גאון קדיש של יחיד-לעתיד לבא מגלה הקב"ה טעמי תורה לישראל. מפני מה איסור שתי אחיות, מפני מה בשר בחלב, מפני מה בשר חזיר, מפני מה כלאים.

לאחר שמגלה להם טעמי תורה אומר להם לצדיקים הכנסו לגן עדן ואכלו סעודה המתוקנת לכם ושתו יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. אמרו לפניו רבונו של עולם כלום יש סעודה שאין בעלה שרוי בתוכה, אבל אם רצונך תשרה שכינתך בינותינו, מיד אומר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם עשה עמנו טובה ושב אתנו.

באותה שעה שומע הקב"ה לדוד שנאמר אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני (ישעיה נ"ח, ט'). מיד נכנס הקב"ה. ודוד וכל הצדיקים עומדים על כסאותם והקב"ה יושב על כסא כבוד שלו ודוד יושב כנגדו על כסא המוכן לו שנאמר וכסאו כשמש נגדי (תהלים פ"ט, ל"ז). וכל הצדיקים יושבים על כסאותם ואוכלין ושמחים, ושותין כשלשה כוסות מיין עסיס, שנאמר אשקך מיין הרקח מעסיס רמוני (שיר השירים ח', ב'). ומוזגין להם כוס של ברכה, וכוס של ברכה הוי מאתים ועשרים ואחד לוג, שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה (תהלים כ"ג, ה'). רוי"ה בגימטריא הכי הוי.

לאחר שאוכלין ושותין אומר מי יברך. אומר לאברהם טול אתה וברך שאתה אב העולם. אומר להם איני מברך, שיצא ממני זרע שהכעים לפני הקב"ה. אומר ליצחק טול אתה וברך, שנעקדת על גבי המזבח. אומר להם איני מברך, שיצא ממני זרע שהחריבו ביתו של הקב"ה. אומר ליעקב טול אתה וברך, שמטתך שלימה לפני המקום. אומר להם איני מברך, שנשאתי שתי אחיות בחייהן, שעתידיה תורה לאסרן שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור. אומר למשה טול אתה וברך, שקבלת את התורה וקיימת אותה. אומר להם איני מברך, שלא זכיתי לכנוס לא"י. אומר ליהושע טול אתה וברך, שהכנסת לישראל לארץ וקיימת את התורה. אומר להם איני מברך, שלא זכיתי לבן. אומר לדוד טול אתה וברך, שאתה נעים זמירות ישראל ואתה נשיא להם שנאמר ועבדי דוד נשיא להם לעולם (יחזקאל ל"ד, כ"ה).

והוא אומר להם אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא (תהלים קט"ז, י"ג).

לאחר שאוכלין ושותין ומברכין, מביא הקב"ה את התורה ומניחה בחיקו ועוסק בה בטומאה ובטהרה, באיסור ובהיתר בהלכות ובאגדות, ואומר דוד שירה לפני הקב"ה. ועונין אחריו הצדיקים אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי יתברך מתוך גן עדן, ופושעי ישראל עונין אמן מתוך גיהנם. מיד אומר הקב"ה למלאכים מי הם אלו שעונין אמן מתוך גיהנם. אומר לפניו רבוננו של עולם הללו פושעי ישראל, שאעפ"י שהם בצרה גדולה מתחזקים ואומרים לפניך אמן, מיד אומר הקב"ה למלאכים פתחו להן שערי גן עדן ויבואו ויזמרו לפני שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כ"ו, ב') אל תקרא שומר אמונים אלא שאומר אמנים.

סדר רב עמרם גאון ק"ש וברכותיה-ומקמי דלימא ברכו פתח הכי: יתגדל ויתקדש שמייה רבא, אמן. בעלמא די ברא כרעותיה... אמר ר' ישמעאל סח לי ססגניר שר הפנים, ידידי, שב בחיקי ואגיד לך מה תהא לישראל. וישבתי בחיקו והיה מסתכל בי ובוכה והיו דמעות זולגות מעיניו ויורדות עלי. ואמרתי לו הדר זיוי, מפני מה אתה בוכה. אמר לי בוא ואכניסך ואודיעך מה נגנזו להם לישראל עם קדושים. תפשני בידי והכניסני לחדרי חדרים ולגנזי גנזים ולאוצרות, נטל הפנקסין ופתח והראני אגרות כתובות מצרות משונות זו מזו. אמרתי לו הדר זיוי, הללו למי. אמר לי, לישראל. אמרתי לו, ויכולין ישראל לעמוד בהן. אמר לי בוא למחר ואראך צרות משונות מן הראשונות למחר הכניסני לחדרי חדרים והראני אשר לשבי לשבי ואשר לרעב לרעב ואשר לבזה לבזה. אמרתי לו וכי ישראל בלבד חטאו. אמר לי בכל יום מתחדשות עליהם גזירות קשות מאלו, וכיון שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי. אין מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים.

מי לא יאדיר למלך האדיר, מי לא יברך למלך המבורך. מי לא ירומם למלך המרומם. מי לא יהדר למלך המהודר, מי לא ימליך למלך המלכים. מי לא ישבח למלך המשובח, מי לא יקדיש למלך המקודש. יתקדש שמו לעד ולנצח, שבכל יום גבורות ונפלאות מתרגשות מלפני ה' מעולות ומשונות זו מזו ושמה בנו בעת תפלת בניו, הא למדת כמה גדול כח הקדיש שמעכב הצרות ומשמח הקב"ה. ואומר: ברכו...

PART 1-קדיש יתום

Neither the **גמרא** nor the early **סידורים** such as **נאון** **עמרם** **נאון** include any reference to **קדיש יתום**. The **תשובה** of the anonymous **נאון** that we quoted last week might lead one to believe that the route to the source for **קדיש יתום** begins with the **קדיש** that is recited at **קבורת המת**. But the words of **רבינו יהודה בר יקר** the **רמב"ן** **רבינו של רבינו הרמב"ן** halt any progress we could possibly make by following that route.

והקדיש שהורגלו העם לאומרו אחר שנקבר נראה לי שהיו דורשין על קברי החכמים רמז שעשו למשה ולחזקיה ולרבי כמו שמצינו בכתובות. ואחר הדרש שאומרים לעולם קדיש לפי שיש שם פסוקים ודברי שבח להקדוש ברוך הוא וכתוב יערף כמטר לקחי וגו' כי שם ה' אקרא, ועכשו נמי שאין אומרים דרש על קבר המת לא רצו לבטל הקדיש ואומרים פסוק אחד לכל הפחות כגון בלע המות גו' והוא רחום וגו'.

קדיש disagrees with the anonymous **נאון** as to the reason for reciting **קדיש** at a burial. According to **רבינו יהודה בר יקר**, the recital of **קדיש** at a burial is prompted by the **מצוה** of **דברי תורה** that are delivered and not because ten men participate in the **מצוה** of burial. But whether the recital of **קדיש** at a burial is prompted by the performance of a **מצוה** or by reciting **דברי תורה**, neither is the reason that we recite **קדיש יתום** where we recite **קדיש יתום** during **תפלה**.

In the sources that discuss **קדיש יתום**, we find a reference to a **מעשה ברבי עקיבא**. Here are two versions of the **מעשה**; one from **מחזור ויטרי** and one from **מסכת כלה רבתי**.

מחזור ויטרי סימן קמ"ד-הא לך סדר מוצאי שבתות: נמצא בספרי' הפנימי'. ת': מעשה בר' עקיבא שהיה מהלך בבית הקברות בדרך, ופגע באדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם והיה טעון משאוי גדול של קוצים על ראשו. כסבור עליו ר' עקיבא שהוא חי והיה רץ כסוס. גזר עליו ר' עקיבא והעמידו. אמר לו: מה לאותו האיש לעשות עבודה קשה כזאת. אם עבד אתה ואדונך עושה לך כך, אני אפדה אותך מידו. ואם עני עתה ובני אדם באים עליך בעקיפין, אני מעשיר אותך. אמר לו: בבקשה ממך אל תעכביני שמא ירגזו בי הממונין עלי. אמר לו: מה זו ומה מעשיך. אמר לו: אותו האיש מת. ובכל יום שולחים אותי לחטוב עצים. אמר לו: בני מה היה מלאכתך בעולם שבאתה ממנו. אמר לו גבאי המכס הייתי. והייתי נושא פנים לעשירים והורג את העניים. אמר לו כלום שמעת מאותם הממונין עליך לפורענות איזו דבר שיש לו תקנה. אמר: בבקשה ממך אל תעכביני שמא ירגזו עלי בעלי פורענות שאותו האיש אין לו תקנה. אלא שמעתי מהם דבר שלא היה יכול להיות. שאלמלא היה לו לעני זה בן שהוא עומד בקהל ואומר ברכו את ה' המבורך והם עונין אחריו. והוא שמה רבה מברך מיד מתירין אותו מן הפורענות. ואותו האיש לא היה לו בן מעולם. והניח את אשתו מעוברת.

ואיני יודע אם ילדה זכר. ואם ילדה זכר מי מלמדו תורה שאין לאותו האיש אוהב מעולם. מיד קיבל עליו ר' עקיבא לילך לחפש אם הוליד לו בן זכר כדי ללמדו תורה ויעמידנו לפני הציבור. אמר לו מה שמך. אמר לו עקיבא. ושם אשתך. אמר לו שושניבא. ושם עירך. לודקיא. מיד נצטער ר' עקיבא צער גדול והלך ושאל עליו. כיון שבא לאותו מקום שאל עליו. אמרו לו ישחקו עצמותיו של אותו האיש. שאל על אשתו. אמרו לו ימחה זכרה מן העולם. שאל על בנו. אמרו לו הרי ערל הוא. אפילו מצות מילה לא עיסקנו בו. מיד מלו ר' עקיבא והושיבו בספר לפניו ולא היה מקבל התורה עד שישב מ' יום בתענית. יצתה בת קול ואמרה לו לזה אתה מתענה. אמר לפניו רבוננו של עולם והלא לפניך ערכתי אותי. מיד פתח הק' את לבו ולמדו תורה, וק"ש וברכת המזון. והעמידו לפני הקהל ואומר ברכו. והם ענו אחריו ברוך ה' המבורך. באותה שעה התירו אותו מן הפורענות. מיד בא אותו האיש לר' עקיבא בחלום. ואמר יהי רצון מלפניך הקב"ה שתנוח דעתך בגן עדן שהצלת אותי מדינה של גהינם. מיד פתח ר' עקיבא ואמר (תהלים קלה) ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור. ועל בן נהגו לעבור לפני התיבה במוצאי שבת אדם שאין לו אב או אם לומר ברכו או קדיש.

מסכת כלה רבתי-פרק ב', הלכה ט' – ברייתא [קטנים מקבלים פני שכינה שנאמר זרע יעבדנו יסופר לה' לדור: [גמ'] איבעיא להו מכפרין עון אבות או לא? ת"ש דר' עקיבא נפק (passed) לההוא אתרא (place) אשכחיה לההוא גברא דהוי דרי (carrying) טונא (bundle) אכתפיה ולא הוה מצי לסגויי (progress) ביה והוה צוח (complain) ומתאנה א"ל מאי עבדתך א"ל לא שבקנא (pass over) איסורא דלא עבידנא בההיא עלמא ועכשיו איכא נטורין (watchmen) עילוין ולא שבקין לי דינות. א"ל רבי עקיבא: שבקת ברא א"ל בחיך לא תשלין דדחילנא (fear) ממלאכי דמחו לי בפולסי (arrows) דנורא (fire) ואמרין לי אמאי לא תיתי בפריע (quickly) א"ל אימא ליה דקא נחותך (rest) א"ל שבקית אתתא (wife) מעברתא (pregnant). אזל ר' עקיבא עאל לההיא מדינתא. אמר להו: בריה דפלוני היכא? אמרו ליה: יעקר זכרו דההוא שחיק (laughing) עצמות. א"ל אמאי אמרו ליה? ההוא לסטים אכל אינשי ומצער בריתא ולא עוד אלא שבא על נערה המאורסה ביום הכפורים. אזל לביתה, אשכח אתתיה מעוברתא. נטרה (waited) עד דילדה, אזל מהליה; לכי גדל, אוקמי' בבי כנישתא לברוכי בקהל. לימים אזל ר' עקיבא לההוא אתרא איתחזי ליה. א"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי.

The story מחזור ויטרי is often repeated as it is found in the The story clearly provides the basis for the custom that an אבל should be the שליח ציבור but that custom does not lead to the practice for an individual to say קדיש when he is not the שליח ציבור. Perhaps the focus should be on the question that introduces the מעשה ברבי. Perhaps the answer to that question leads to the basis for instituting the practice of reciting קדיש יתום.

TRANSLATION OF SOURCES

רבינו יהודה בר יקר -The Kaddish that the community is accustomed to recite after a burial appears to me to have become a practice because of the words of Torah that they would expound as was done at the time of the burial of Moshe, Chizkiah and Rebbe as we learned in Tractate Ketuboth. After Torah learning it is our practice to recite Kaddish because it involves verses of Torah and words of praise to G-d as it is written:

(Deuteronomy 32, 2-3) My doctrine shall drop as the rain, my speech shall distil as the dew, as the small rain upon the tender herb and as the showers upon the grass; Because I will proclaim the name of the Lord; ascribe greatness to our God. Although we no longer have the custom to expound upon words of Torah at a burial, we did not want to abandon the practice of reciting Kaddish so we still recite at least one verse: such as (Isiah 25, 8): He will destroy death for ever; and (Psalms 78, 38) He the merciful one is forgiving of iniquity.

מהזור ויטרי סימן קמד -There is a story about an event that occurred to Rabbi Akiva who was walking on the road by a cemetery. He noticed a man in the cemetery who was naked and black as coal. The man was carrying a large bundle of thorns on his head. Rabbi Akiva believed that the man was alive and that he was running quickly like a horse. Rabbi Akiva commanded the man to stop and the man stopped. R. Akiva said to him: why are you doing such hard work. If you are a slave and your master makes you work so hard, I will redeem you from him immediately; if you are poor and people are coming after you in a tricky manner, I will make you rich. The man responded: please do not hold me back from my work. I will anger those who are supervising me. Said R. Akiva: what is all this and what is your work? The man said: I am deceased. Each day they send me out to collect wood. Said R. Akiva: What was your occupation in the world from which you came? The man answered: I was a tax collector. I would favor the rich and kill the poor. Said R. Akiva: have you not heard from those who are oppressing you of a way to be relieved of your punishment? Said the man: Please do not hold me up any longer. You are causing my supervisors to get angrier at me and I am one who can never qualify for relief. I have heard them say: if only this poor man had a son who could stand up in a congregation of people and say: Borchu et Hashem Hamivorach and the congregation answers: Yihai Shmai Rabbah M'Vorach, this man would be relieved of his oppression. And this man did not have a son while he was alive. But he did leave a pregnant wife. And he did not know if she gave birth to a son. And even if she did give birth to a son, he did not know whether she taught him Torah because this man left no one in the world who liked him. Immediately, R. Akiva accepted upon himself the responsibility to search and to learn if a son was born and to then teach the son Torah and then put the son in front of the congregation. R. Akiva asked him: what is your name. He responded: Akiva. And what was your wife's name? Shoshniva. And the name of his city was Ludkia. Immediately R. Akiva experienced a horrible fear but still went to the city and inquired about the man and

his family. When he reached the city, he asked about the man. The residents responded: may his bones shake. R. Akiva asked about the man's wife. The residents answered: may her name be erased from memory. R. Akiva asked about the child. The residents said that he was never circumcised. The family was not even interested in the mitzvah of milah. Immediately R. Akiva circumcised the boy and then started teaching the boy Torah but the boy could not absorb any of it. It was not until R. Akiva fasted for 40 days that the boy started to grasp any of the Torah learning. And then a voice came from heaven and asked R. Akiva: for this type of person you fasted? R. Akiva answered: G-d, did I not straighten him out so that he may serve you. Immediately G-d opened the boy's heart and the boy began to understand the Torah learning. He then learned Kriyat Shma and Birkat Hamazon. R. Akiva then arranged for the boy to stand in front of the congregation and the boy cried out: Borchu. And they answered him: Baruch Hashem Hamivorach. At that moment the deceased man was released from his punishment. The decedent immediately appeared to R. Akiva in a dream and said: may it be His will that your soul rest in Gan Eden in honor of the fact that you saved me from the judgment of Hell. R. Akiva then began to expound upon the Torah: (Psalms 135) G-d, Your name is forever; G-d you will be remembered from generation to generation. Based on this story, it became a custom that the person to lead the services on Motzei Shabbat was someone whose father or mother had died in order that they could say Barchu or Kaddish.

מסכת כלה רבתי-פרק ב', הלכה ט'
(Baraita) Minors may experience the presence of the Shechina as the verse states: (Psalms 22, 31) 'Their seed shall serve him; it shall be told of the Lord to the coming generation. Gemara) A question was asked: can children cause their parents' sins to be forgiven. Come and learn: R. Akiva passed this place. He found a man who was carrying a bundle on his shoulders and was not making any headway and was complaining and groaning. R. Akiva asked him: what caused this to happen to you? The man answered: there was no prohibition that I did not violate while I was alive. Now there are those who watch me all the time who do not allow me to rest. R. Akiva asked him: did you leave a son? He answered: do not ask me questions. I fear that the angels who watch me will throw fiery arrows at me and ask me why I am not doing my work faster. R. Akiva said: tell them that you need to rest. He then answered R. Akiva's earlier question: I left a pregnant wife. R. Akiva went to this man's town and asked: the child of this man where is he? The residents responded: may that man's name be erased from memory and may his bones shake. R. Akiva inquired: Why do you say that? He was a member of a gang of robbers who attacked many people and caused much suffering. And not only that but he had relations with an engaged girl on Yom Kipper. R. Akiva went to the man's house and found his pregnant wife. R. Akiva waited until the woman gave birth. R. Akiva then circumcised the child. When the child became of age, R. Akiva arranged that the boy rise in front of the congregation and bless G-d. Some time thereafter, R. Akiva passed the same place and saw the same man. The man said to R. Akiva: may you have the same kind of peace of mind that you caused for me.

SUPPLEMENT

יחל ישראל—Rabbi Mayer Lau

סימן צ. נשים באמירת קדיש

שנינו במסכת כלה רבתי (פ"ב), מעשה ברבי עקיבא שראה אדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם, והיה טוען על ראשו מטען עשרה טעונים, והיה רץ כמרוצת הסוס. גזר עליו רבי עקיבא והעמידו, ואמר לאותו האיש, למה אתה עושה עבודה קשה כזאת, אם עבד אתה ואדונך עושה לך כך אני אפדה אותך מידו, ואם עני אתה אני מעשיר אותך. אמר לו, בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עתה הממונים עלי. א"ל, מה זו ומה מעשיך. א"ל, אותה האיש מת הוא וכל יום ויום שולחים אותי לחטוב עצים ושורפים אותי בהם. א"ל, בני, מה היתה מלאכתך בעולם שבאת ממנו. א"ל, גבאי המס הייתי והייתי מראשי העם ונושא פנים לעשירים והורג עניים. א"ל, כלום שמעת מן הממונים עליך אם יש לך תקנה. א"ל, בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי פורעניות, שאותו האיש אין לו תקנה, אלא ששמעתי מהם דבר שאינו יכול להיות, שאלמלא היה לו לזה בן שהוא עומד בקהל ואומר "ברכו" או "יתגדל" ועונים אחריו "יהא שמיה רבא מברך" מיד מתירים אותו מן הפורענות, ואותו האיש לא הניח בן בעולם ועזב אשתו מעוברת ואיני יודע אם תלד זכר מי מלמדו. אותה שעה קיבל עליו רבי עקיבא לילך ולחפש אם הוליד בן כדי שילמדו תורה ויעמידו לפני הציבור. ועיי"ש שמצאו ולימדו קריאת שמע וברכות, ומסיים שם שענה הקהל "יהא שמיה רבא" אותה שעה מיד התירו המת מן הפורענות. (ועיינן גם בזוהר סוף פרשת "אחרי מות" שמביא מעשה זה).

והנה בבית-יוסף (יו"ד סי' שעו) הביא מעשה זה ולמד מכאן על החיוב לומר קדיש אחרי הנפטר. ויש לעיין האם זכות אמירת הקדיש היא רק של בן הנפטר או שגם הבת תוכל לומר קדיש אחר אביה, ויועיל לו הדבר.

ומצאנו שאלה זו בשו"ת חוות-יאיר (סי' רכב) הדין באחד שנפטר בלא בנים וציוה שיתפללו וילמדו עשרה אנשים בביתו ואח"כ תאמר הבת קדיש במשך השנה הראשונה. ומכריע החוות-יאיר שאף שאין לנו ראיה לסתור מעשה זה, שהרי מקור הקדיש הוא משום קידוש השם, ובזה גם נשים מצוות. ואף שהמעשה של רבי עקיבא היה בבן זכר מ"מ גם בת יכולה לקדש שם שמים ולגרום נחת רוח לאביה, מ"מ יש לחשוש שע"י כך ייחלשו מנהגי ישראל ועלול כל אחד לבנות במה לעצמו, ומכיוון שמצינו שאסרו חכמים ועשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, על-כן מוטל על כל אחד לשמור ולחזק מפני טעויות ואין לעקור את

המנהג שלא תאמר הבת קדיש.

וכן הביא התשובה-מאהבה (בשו"ת או"ח ח"ב סי' רכט אות י) שמצא מנהג יפה בעירו פראג שהיו יושבים זקנים בעזרת בית הכנסת ואומרים תהילים והיו באות בפניהם ילדות בנות חמש ושש שנתיתמו מהוריהן שלא היו להם בנים ואמרו לפניהם קדיש. ומסיים התשובה-מאהבה, ואינו נכון שתבוא אשה אפי' קטנה או גדולה לבית תפילת האנשים.

ומשמע מדבריו שאף שהילדות לא נכנסו לתוך בית הכנסת אפ"ה אסר עליהן לומר קדיש, אך האיסור הוא משום שלא נכון שתבאנה הילדות למקום תפילת אנשים, אבל בבית שפיר דמי. אך בהמשך דבריו הביא את החוות-יאיר שהבאנו שאסר גם בבית. והוסיף עליהם הבית-לחם-יהודה (יו"ד סי' שעו סק"ה) וכתב, כתב בספר חסידים אין לבת בקדיש לא דין ודת ואין זה אלא שטות כי הוא חוכא ואיטלולא. וכן הביא הבאר-היטב (או"ח סי' קלב סק"ה) בשם הכנסת-יחזקאל שאין לנשים בקדיש בכל ענין.

והנה בספר גשר-החיים כתב (בפ"ל ס"ח אות ה), ואם לא השאיר בן אלא בת, אם היא קטנה יש מקומות הרבה שמרשים לה לומר קדיש בבית הכנסת אחר עלינו ואחר שיר של יום או קודם ברוך שאמר, ויש מרשים לה לומר אפי' הקדיש אחר אין כאלוקינו, ויש מקומות שאין מרשים לה כלל לומר בבית הכנסת בלתי אם יש מנין בביתה תוכל לומר שם הקדיש, ובת גדולה לא מרשים בכל אופן לומר קדיש בבית הכנסת.

ומקור ההיתר הוא בשבות-יעקב (ח"ב יו"ד סי' צג), שכתב במי שלא הניח בנים אלא שתי בנות והתיר אחד מתלמידיו לבת קטנה לומר קדיש בביתה במנין, והסכים השבות-יעקב שאם היא כבר אומרת קדיש מהני ויש נחת לאביה מכך, אבל דוקא בבית ולא בבית הכנסת, והביאו השערי-תשובה (או"ח סי' קלב סק"ה).

ובשדי-חמד (מערכת אבילות סי' קס) כתב שמעשה בא לידו וכתב לאסור משום תשובת משנת-בנימין שסובר לאסור מפני שעלולים למעות ולחשוב שאפשר לצרף נשים למנין, וממילא עלולים לבוא לידי חילול השם. ואין לחשוש לדעת השבות-יעקב שהוא יחידי בענין זה אלא יש לאסור בכל ענין.

וכן כתב בשו"ת תורה-לשמה (סי' כז) שיש לחשוש ממכשול שאשה תכנס לבית הכנסת ותאמר קדיש גם בתוך התפילה. ועיין בחקרי-לב (או"ח סי' מה אות י) שכתב שאם קטן אומר קדיש, אף שאינו נכלל בציבור של עשרה מקדשי השם, מ"מ הנח להם לישראל

במנהג שנהגו ומוטב שיהיו שונגים. אבל באשה אין לומר הנח להם לישראל, שאין זה מנהג הגון משום צניעות.

ובמטה-אפרים (בדיני קדיש יתום שער ד אות ח) מחה כנגד מי שציוה לפני פטירתו שילמדו עשרה בביתו ותאמר הבת קדיש, ובודאי שיש לאסור אם תרצה לומר קדיש בתפילה, שהרי קול באשה ערוה וחלילה לה להשמיע קולה בין בבית הכנסת בין במנין בביתה. ואם תרצה לזכות את אביה תבוא לבית הכנסת ותענה אחר הקדישים שייאמרו שם בכוונה ויודע מחשבות יזכה אותה ואת אביה בזכות כוונותיה. (ועיין באלף-למטה אות ז שביאר שהקדיש נחשב כקול באשה ערוה, ובודאי בזמן הזה דשכיחא פריצותא, עיי"ש).

והנה יצא אחד מגאוני אמריקה הגאון ר' יוסף אליהו הנקין זצ"ל (בקובץ הפרדס, אדר תשכג) וחידש שמכיוון שאשה מצווה על קידוש השם, אם היא תעמוד בצניעות בעזרת הנשים בעת אמירת הקדיש בבית הכנסת, היא תוכל לומר קדיש בפני הנשים, ובזה אין קפידא של צניעות.

אלא שקשה להתיר עפ"י דבריו, דהרי בשו"ע (או"ח סי' נה) מבואר שאין אמירת קדיש בפחות מעשרה זכרים, וא"כ אין מנין זכרים לקדיש שלה. ואין לומר שהיא מצטרפת למנין שבבית הכנסת, שהרי כתב ערוך-השלחן (שם ס"כ) שכיוון שלעזרת הנשים יש מחיצה גמורה חשיב כשתי רשויות ואינן מצטרפות להשלים מנין, וא"כ אמירת הקדיש אינה במנין.

ולהלכה נראה שאין לסמוך על היתרו של הגר"א הנקין, ובמיוחד בימינו יש לחשוש לסברת החוות-יאיר והמשנת-בנימין שעלולים לבוא מתקנים למיניהם וילמדו מכאן להתיר לנשים לעבור לפני התיבה ועלולה לצאת תקלה מתחת ידינו, על כן אין להתיר לנשים לומר קדיש בכל אופן.

ולתוספת ביאור יש מקום להביא את דברי הראשון לציון הגרב"צ עוזיאל זצ"ל (בספרו משפטי-עוזיאל תנינא סי' יג, והובאו הדברים בספר פסקי-עוזיאל סי' ג) שנותן טעם לפסק זה, וזה לשונו:

מתוך דברי הראשונים במדרשיהם וחידושיהם, רזי תורה והלכותיה מתברר שכל ענין הקדיש הוא קבלה מדברי רז"ל, וכיוון שכך אין לנו להוסיף על דבריהם ולחדש סברות מדעתנו בדרוש טעמי הקבלה, כי אף למאן דדריש טעמא דקרא לא דריש טעמי הקבלה, שכל עצמה וקדושתה היא הרזיות והמסתורין שבה שאין שכלנו מגיע להבנת טעמיה

וסודותיה. ולכן אין לנו להוסיף על דבריהם ולא לגרוע מהם מדעתנו, הלכך אין לחדש המנהג זה של אמירת קדיש מפי הבנות.

ואל יעלה על הדעת שזה הוא מפני שאין הבנות מזכות את אביהן. שיותר מזה מצאנו, שהן מזכות את כל העם כאמהות ונביאות ישראל שזיכרן וזכותן לא יסוף לנצח מקרב עם ישראל. וגדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים, ובזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים. אלא מפני שאין לנו בענינים כאלה אלא מה שקיבלנו מפי קדמוננו שלאורם אנו הולכים.

ואולם אע"פ שאין לנו יד בנסתרות יש למצוא טעם בדבר על יסוד מה שאמרו רז"ל, ברא מזכה אבא. ופירושם של דברים אלו הוא שהבן הוא המשך צורתו האישית של האב במעשיו ודיבורו ובמילוי מקומו בקרב הציבור. הוא מזכה את אביו בעולם הנשמות, הוא עולם הנצח שנגהו נגלה, כמתוך הענן, בעולם הזה. וזהו סוד קדושתו בעולמו, כדכתיב "נורא אלוקים ממקדשיך" (תהילים סח-לו) וכדרשת חז"ל, אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך. ואפשר לכלול בזה ממקדישך, כלומר, ממקדשי שמך ניכרת נוראותיך וקדושתך. ותפילתנו באמירת הקדיש "יתגדל ויתקדש שמיא רבא" מכוונת לקידוש שם ה' יתברך ויתעלה בעולמו ובריותיו על ידי ישראל מקדשי שמו בבתי כנסיות ובתי המדרש ובמעשי מצוות שנעשות בציבור שבהם ניכרת הקדושה יותר, כאמור, "ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כב-לב), ממנו למדו רז"ל שאין קדושה אלא בעשרה, לפי שבעשרה קדמה השכינה ואתיא. זהו סודו של הקדיש עצמו, וזהו גם טעמו של אמירת הקדיש ע"י בניו שהם ממשיכים את צורתו ופעולותיו וממלאים את מקומו בעדת קדושים של עם קדוש.

ודבר כזה כמובן אינו מתמלא אלא ע"י הבנים שהם מצטרפים לעדה מישראל ולא ע"י הבנות, ולכן אינן אומרות קדיש בציבור. אבל מצוות הן לכבד את אביהן בהמשיכן מעשי חסד וצדקה של הוריהן, ובהרבות משלהן, עד שיאמרו עליהן אשרי מי שילדן, אשרי מי שגידלן. ומי שלא זכה לבנים בחייו רצוי והגון מאד שינציח את שמו באהלי תורה שיש בהם תלמידים לומדי ומלמדי תורה, ובזה יהיה נזכר לברכה במקום שהשכינה שורה בו, ומפי לומדי תורה באהלה של תורה. אמנם גם לימוד בן חברו תורה הוא דבר גדול, רצוי ומעולה. ואפשר לצרף שני הדברים ביחד, לימוד בן חברו תורה באהלה של תורה כדי שיהיה זה בן חכם טוב לעצמו ולדורו ויאמר עליו אשרי מי שגידלו לתורה. וזכות התורה תנציח את שמו של מגדלו בעולם הזה, ותיתן לו זכות ועילוי בעולם הנשמות בין צדיקים וחסידים ולומדי תורה בישראל.

PART 2-קדיש יתום

It is not difficult to date the introduction of קדיש יתום into תפלה because the first ספר that refers to קדיש יתום is the אור זרוע authored in the early 1200's. What we have difficulty establishing is why קדיש יתום was introduced.

קדיש יתום would have never entered into תפלה if not for the acceptance of the theological concept of ברא מזכי אבא, that a child's actions in this world can relieve the punishment of a deceased parent in the עולם האמת. It is a concept that appears in the איבעיא להו, but had largely been ignored. It is also the answer to the question of, מסכת כלה מעשה ברבי עקיבא that introduced the מכפרין עון אבות או לא? This is what we find in the תלמוד בבלי:

מסכת סנהדרין דף קד' עמ' א': ברא מזכי אבא. אבא לא מזכי ברא, דכתיב (דברים ל"ב) ואין מידי מציל; אין אברהם מציל את ישמעאל, אין יצחק מציל את עשו.

(But see תוספות דף י' עמ' ב' in תוספות ד"ה דאייתה, where based on the סוטה דף י' עמ' ב' in גמרא questions how the סוטה דף י' עמ' ב' in גמרא could say that דוד המלך raised his deceased son אבשלום from seven levels of גהינם. תוספות answers that a son does not benefit in the next world based solely on his father's honor but he does benefit if his father prays for him.)

Professor Israel Ta-Shma of Hebrew University in an article published in Tarbiz entitled: קצת ענייני קדיש יתום ומנהגיו, opines that the concept of a child being able to relieve the punishment of a parent in the next world became an important part of Jewish theology only in the period of the Gaonim. But even in that period there were disagreements. This is what Professor Ta-Shma writes in one of his footnotes:

גאונים אלו היו סבורים כי ניתן בדרך זו להקל מאת עונשו של מת, אך לא להרבות על שכרו, וכך השיב גם רב נסים גאון... לעומת זה, ר' אברהם ב"ר חייא הנשיא בספרו הגיון הנפש סבור כי אין שום תועלת במעשי החיים כלפי המתים פרט להשבת גזילתם וזכות תורה שלימדו בחייהם.

The ספר מטה משה written in the 1600's explains in סימן רי"ג how this concept gave birth to קדיש יתום: ואחר כך [עלינו] אמר קדיש. ונמצא במדרשות שיש לבן לומר ברכו: ולהתפלל בציבור ובזה מציל את אביו ואת אמו מדינה של גהנים כדאיתא בתנחומא פ' נח ובמסכת כלה פרק ר' יודא. ובשביל קטנים ובשביל מי שאינו יכול להתפלל תקנו לומר

קדיש זו בימי אבלו לכך נקרא לקדיש זו קדיש יתום.

חלק The first of the ראשונים to speak of קדיש יתום was the ספר אור זרוע. He writes in ב' הלכות שבת סימן נ' ד"ה תפלת המוסף-מנהגנו בארץ כנען וכן מנהג בני רינוס לאחר שיאמרו הצבור אין כאלהינו עומד היתום ואומר קדיש אבל בצרפת ראיתי שאינם מקפידים על כך מי שיאמר קדיש אם נער יתום או נער שיש לו אב ואם וכמנהגנו מסתברא משום מעשה שהיה דמעשה בר"ע.

סידור רש"י The custom that a minor would recite the final קדיש is already found in סימן רטז'-החזן אומר והוא רחום ברכו, תפילת ערבית, כסדר כל השנה, ויתפללו שמונה עשרה כסידורן, אלא שמבדילין בחזן הדעת, אתה חוננתנו וכו', קדיש שלם, ומבדיל על הכוס ומברך בורא מאורי האש לאור ששבת בו, הם הנירות שדלקו כל היום, ואם מוצאי שבת הוא, יאמרו ויתן לך, והקטן יאמר קדיש, ונפטרינן לבתייהם בשלום.

סימן צג' in מחזור ויטרי The מוצאי שבת refers to the custom only concerning ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה: ובא לציון ויאדיר: קדיש וכו'. וישב החזן ואומר: שיר מזמור לאסף...כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד: ועומד הנער ואומר קדיש ומדלג תתקבל ואומר יהא שלמא רבה. שכשהציבור אומר פסוק או משנה צריכין לומר קדיש אחריהם; כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. כי אין לנו -סימן קא' and in the evening: מלך אלא אתה ברוך אתה ה' המלך בכבודו תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו: ואומר קדיש עד דאמירן. ועומדין לתפילה י"ח ואומר קדיש וכו'. והולך החזן ויושב במקומו ואומר: כולם: פיטום הקטרת...יעמוד הנער ואומר קדיש בלא תתקבל. וקדיש זה אינו אלא לחנך את התינוקות. ואינו בכלל שבע ביום הללתיך.

It appears that the custom that any minor, not only one with a deceased parent, would recite קדיש at the end of תפלת מעריב, was already in place at the time of רש"י. The apparent purpose was to educate children in reciting קדיש. By the time of the מחזור ויטרי 100 years later, the custom was expanded to include תפלת שחרית. By the time of the 100 years after that, the custom had begun to narrow to where only minors who were תפלת מעריב and תפלת שחרית in קדיש final would recite the יתומים.

To summarize: three factors combined to create the groundwork for קדיש יתום: the popularity of the theological concept that a child could undertake actions to relieve the punishment of a deceased parent; the custom to allow minors to recite the final קדיש and the sudden appearance of a large group of minors who were orphans.

TRANSLATION OF SOURCES

מסכת סנהדרין דף קד' עמ' א' - A son can relieve the punishment of a father. A father cannot relieve the punishment of a son. This is based on a verse: (Deutoronomy 32) And there is no one who can deliver out of my hand. Abraham could not save Yishmael and Yitzchak could not save Esau.

קצת ענייני קדיש יתום ומנהגיו - Those Gaonim believed that a child could relieve the punishment of a deceased parent but could not add to the merits of the parent, and this is the way that Rabbi Nissim Gaon responded... Despite this position, Rabbi Abraham the son of Chiya, the Nasi, in his book Hegiyon Hanefesh held that the efforts of living people do not provide benefit for deceased people except if one returned a lost item that was in the possession of the decedent and the benefit that the decedent receives from the Torah that the decedent learned during his lifetime.

ספר מטה משה - After Aleinu they recite Kaddish. We learned in Midrashim that a son should recite Barchu and be the leader in synagogue. Through these acts he relieves the punishment of his deceased parents as it is written in Midrash Tanhuma for Parshat Noah and in Masechet Kallah in the chapter entitled: Rav Yuda. And it was because of minors and because of adults who did not have the ability to be the leader in the services that they established the practice of mourners reciting Kaddish during the mourning period. It is for that reason that the Kaddish became known as the Orphan's Kaddish.

ספר אור זרוע ב' הלכות שבת סימן נ' ד"ה תפלת המוסף - Our custom in Israel and also the custom in Rinius is that after the congregation recites Ain Kailokainu, the orphan stands and recites Kaddish but in France I saw that they are not concerned as to who recites the Kaddish whether it be a child who lost a parent or a child who has both parents. But our custom is more appropriate because of the story of Rabbi Akiva.

סידור רש"י סימן רטז' - The leader recites: V'Hoo Rachum Barchu, the Evening Service in the order as he does all year, and recites Shmona Esrei as always, except that he recites Havdalah; in the blessing Chonain Ha'Daat, Atah Chonuntanu, whole Kaddish, he recites Havdalah on a cup of wine, and makes the blessing on the fire using the candles that were burning throughout Shabbat, and if it is the end of Shabbat, they recite V'Yitain L'Cha, and a minor recites Kaddish and they go home in peace.

מהזור ויטרי סימן צג' - Hashem Chafetz L'Maan Tzidko Yagdil Torah V'Yaadir: Kaddish, and then the leader sits down. The congregation then recites: Shir Mizmor L'Assaf...Ki Kal

Hamim Yalchu Ish B'Shem Elokav V'Anachnu Nalaich B'Shem Hashem Alokainu L'Olam Va'ed. And the minor stands and recites Kaddish and skips TiTkabel and says: Y'Hai Shlama Rabbah. When the congregation recites verses or a section of Mishna, the congregation must recite Kaddish afterwards;

Ki Hamalchut Shelcha Hee OOL'Olmah Ad Timloch B'Kavod. Ki Ain Lanu Melech Elah Atah; Baruch Atah Hashem Hamelech Bichvodo Tamid Yimloch Aleinu L'Olam Vaed V'Al Kol Maasav. And he recites Kaddish until D'Amiran. They stand to recite Shmona Esrei and then say Kaddish. The leader then sits down and everyone recites Pitum Hakitoret...the minor stands and recites Kaddish without Titkabel. And this Kaddish is recited solely for the purpose of educating young children. It is not considered one of the seven mandatory Kaddishes that are represented by the verse: Seven each day I will praise you.

SUPPLEMENT

שאלת שלמה חלק א כא.

שאלה:

היה לי יום זיכרון והתפללתי לפני התיבה. כשעמדתי לומר קדיש, שמעתי שאורח אחד התחיל אף הוא לומר קדיש בקול גדול. מה עדיף לעשות: לנסות להתגבר על קולו ולומר אף אני את הקדיש בתקווה שקולי יישמע, או לוותר ולתת לו לומר קדיש לבדו?

תשובה:

גדולה מעלת אמירת קדיש יתום. מעשה ברבי עקיבא שראה אדם בחלום, והיו פניו רעות מאוד, והסביר לו הלה שבחייו היה עבריין גדול ועכשיו נידון בגיהנום. הלך רבי עקיבא ולימד את הקדיש לבנו. אז ניצל האב מדינה של גיהנום (כלה רבתי ב).

הסיבה היא, שכשבן אומר דבר שבקדושה לכבוד אביו או אימו ביום הזיכרון, וכן אבל במשך י"ב חודש, על ידי זה הוא מזכה אותם ומעלה אותם למדרגות גבוהות יותר בגן עדן.

מכל מקום, עם כל חשיבות הקדיש, ישנן מצוות חשובות יותר. וכן כתוב בספר קיצור שולחן ערוך: "אף על פי שאמירת הקדיש והתפילות מועילות להאבות, מכל מקום אין אלו העיקר, אלא העיקר הוא שהבנים ילכו באורח מישור, כי בזה הם מזכים את האבות. וכן כתוב בזוהר הקדוש: 'בן יכבד אב' (מלאכי א, ו), כמו שנאמר 'כבד את אביך ואת אמך' (שמות כ יב). לאחר שמת, שמא תאמר שהוא פטור מן הכבוד? אינו כן. כי אף על פי שמת, חייב הוא בכבודו עוד יותר... שאם אותו הבן הולך בדרך עבירה, ודאי מבזה את אביו, ודאי עושה לו חרפה ובושה. ואם אותו הבן הולך בדרך הישר ומטיב מעשיו, ודאי מכבד את אביו, מכבד אותו בעולם הזה אצל בני אדם, ומכבד אותו בעולם הבא אצל הקב"ה. והקב"ה ירחם עליו ויושיב אותו ודאי בכיסא כבודו" (כו כב).

ובמשנה ברורה כתב: "אם יכולים להתפלל לפני העמוד, זהו טוב יותר מאמירת קדיש" (קלב ס"ק י). לעומת זאת, העניין המיוחד של הקדיש הוא, כפי שכתב בספר יש נוחלין: "תיקנו חכמים הראשונים דבר שווה לכל, שיאמר לפחות קדיש, שהוא דבר קל וכל אדם יודעו אפילו נער קטן". ובהמשך דבריו, שאם עובר לפני התיבה, "מזכה אביו המת ביתר עוז וביתר שאת... והוא הדין שאר זכויות שעושה הבן אחר מיתת אביו, הוא כפרה לנפש, אף על גב שעושה זאת מעצמו". כמו כן, "לימוד תורה מועיל שבעתיים מכל תפילה,

ועל ידי זה מכניסים המת לגן עדן" (יוסף אומין). קל וחומר אם מחדש דבר בלימודו (קב הישר פרק ל"ה). על כן בנידוננו, מכיוון שהשואל עבר לפני התיבה, שהוא דבר גדול יותר מאמירת קדיש, יכול בהחלט להשאיר את הקדיש לאורח.

אמנם יש קהילות, ספרדיות בעיקר, שכל האבלים אומרים יחד את הקדיש מילה במילה. אבל כתב בגשר החיים: "לא כן אצל כמה קהילות [ביחוד אשכנזיות] כשאומרים שניים, מכל שכן רבים, שאחד מקדים לשני ולא נשמע השבחה אף מפי אחד, ואין הקהל אומר "אמן יהא שמיה רבא" כראוי – לא רק שלא הביאו תועלת באמירת הקדיש, אלא גם הפריעו את שבח הקדיש. גם החתם סופר... העיר על זה ואמר שמבלבלים ומקלקלים מטרת הקדיש על ידי זה" (עמ' שלג).

אם כן, אין טעם שינסו שניים להשמיע קולם בבת אחת. והדרך הטובה היא לחלק את הקדישים. זה המנהג הקדום בישראל המופיע בפוסקים המביאים גם כללי קדימה. ואם יבוא אורח וייכנס בתוך דברי חברו – עדיף לשתוק ולהשאיר לו את הקדיש, מאשר לגרום לבלבולים.

אם בכל זאת חושקת נפשו לאמר קדיש, יוכל לסמוך על מה שכתב בשו"ת ישכיל עבדי, שהאומר קדיש בלחש עם שליח הציבור מילה במילה – עניית אמן של הציבור חלה גם על אמירת הקדיש שלו. ומנהג זה נהגו בבית המדרש חסידים בית אל, שהשליח ציבור אומר הקדיש בכוונת האר"י ז"ל, ואם האחר ירים קולו עימו יבלבל אותו בסדר הכוונה, על כן תיקנו שם הרבנים שמי שיש לו צורך באמירת קדיש, יאמר הקדיש עם הש"ץ בלחש ויועיל בעזרת ד' (ח"ב ס' כג).

סיכום:

אין לכמה אנשים לומר קדיש ביחד אלא:

- 1) או יסדרו תור;
- 2) או יאמרו כולם מילה במילה ממש;
- 3) או יאמרו אחד בקול והאחרים איתו בלחש מילה במילה.

"בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין 'יהא שמו הגדול מבורך', הקב"ה מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך" (ברכות ג א).

SUPPLEMENT

UNDERSTANDING KADDISH YASOM

A Tshuva by Rabbi Shlomo Chaim Hachohen Aviner

Rabbi Shlomo Chaim Hachohen Aviner is the head of Yeshivat Ateret Kohanim and Rabbi of the community of Bet-El in Israel. Reproduced from Sh'ailat Shlomo, Part 1 Section 21

Question: I was commemorating a yahrzeit and was leading the services as schaliach tzibbur. When the time came to say the Mourner's Kaddish, I heard a guest start to say Kaddish in a loud voice. What conduct should I have followed: Attempt to say Kaddish louder than the guest in the hope that my voice would also be heard or should I have remained silent and allowed the guest to recite Kaddish by himself?

Answer: It is important to recite the Mourner's Kaddish. The practice is based on a report in the gemara that Rabbi Akiva had a dream in which he saw a man who appeared very disturbed. The man explained to Rabbi Akiva that while alive he had been a great transgressor and had therefore been judged to a sentence in gehenom. When Rabbi Akiva awoke, he sought out the son of the man that he had seen in the dream and instructed the son to say Kaddish. As a result, the man in the dream was rescued from gehenom.

The deceased are rescued from a negative judgment when their children recite Kaddish because their children are saying a *davar sh'bekedusha*, a holy prayer, in honor of their mother or father, on the day of the yahrzeit and during the 12 months after their demise. By doing so, the soul of the departed rises through levels of judgment until they reach *gan eden*.

Nevertheless, despite the importance of reciting Kaddish, there are more important acts that a child can perform. As it is

written in the *Kitzur Schulchan Aruch*: although the recitation of Kaddish and other prayers are important for the departed, those acts are not what is most essential. What is most important is that the child walk in the correct path. When a child follows the correct path, he increases the honor of the departed. As it is written in the *Zohar* quoting from a *pasuk* in *Malachi*, 1, 6: a son should respect his father and as it is written in *Exodus* 20, 6: honor thy mother and father. After each parent departs, should a child believe that he is suddenly absolved from honoring that parent? That is not so. After a parent is deceased, there is an even greater obligation to honor the parent. If the son follows along the sinful path, certainly he dishonors his parent and he certainly embarrasses his family. But if the same son walks along the righteous path and does the correct things, he honors his parent both in front of those in this world and in front of those in the next world who stand in the presence of G-d. G-d will then have pity on the parent and honor the parent by giving the parent a place near G-d's seat of honor.

The Mishneh Breura wrote: If one can be the Schaliach Tzibbur, that is preferable to just reciting Kaddish. Despite this, the Kaddish plays a special role, as it was written in the book Yaish Nochlin: Our sages instituted a practice (saying Kaddish) that they thought every man was capable of performing. They hoped that at a minimum every child would recite Kaddish for his deceased parent because Kaddish was a prayer which was simple to learn (especially when everyone spoke Aramaic). Everyone is familiar with the prayer from the time they were young. The Yaish Nochlin continued: if a person is capable of being the Schaliach Tzibbur, he honors his parent in a greater manner. But the child can take steps on his own to honor his parents in other ways. In particular, studying Torah out of respect for the deceased is seven times more beneficial than being a Schaliach Tzibbur. It hastens the entry of the deceased into gan eden. And if the son has the ability to author new Torah ideas, it is an even greater benefit to the parent.

Therefore in answer to the question, since you were the Schaliach Tzibbur, which was more important than simply reciting Kaddish, you should have allowed the guest to say the Kaddish by himself.

There are however, some congregations, and in particular, congregations that follow the Sephardic tradition, in which all the mourners say Kaddish together, word by word. About this the Gesher Chaim wrote: That is not the practice followed in other congregations, particularly Ashkenazic congregations. Where you find two say Kaddish or when many say Kaddish, one

often gets ahead of the others, and the sound becomes confusing to the point that no one in the congregation can clearly hear the Kaddish. As a result the congregants do not know when to say “y’hai shmai raba...” In such a situation, not only was there no purpose in their reciting Kaddish but the mourners converted what was to be praise of G-d into something derogatory. And the Chasam Sopher made the same point that when the mourners do not read in unison, they destroy the purpose of the Kaddish.

As a result, two mourners should never compete with each other. It is preferable that the mourners divide the reciting of the Kaddishes for each prayer. That was the original custom among Jews as described by the early poskim. So if a guest comes and interferes with the recitation of the Kaddish by the others, it is better that everyone defers to the guest and stops saying the Kaddish or says Kaddish quietly rather than to compete with the guest and to cause confusion. If despite this, you still feel strongly that you should say Kaddish, then say Kaddish quietly while the Schaliach Tzibbur says Kaddish, repeating word for word. When the congregation answers amen to the Schaliach Tzibbur they will also be answering amen to you. That is the way we practice in our Beis Medresh, Hasidim Bet El, that the Schaliach Tzibbur says the Mourner’s Kaddish as representative of the mourners. If someone attempts to recite Kaddish with him, he would cause confusion. So the Rabbis there ruled that anyone who needs to say Kaddish should follow word for word silently along with the Schaliach Tzibbur.

קדיש WITHIN לשון THE

קדיש consists of Hebrew and Aramaic words. Several reasons are given for the interspersing of both Hebrew and Aramaic words within קדיש:

מחזור ויטרי סימן פז-פי' של קדיש: לכך תקנו רבותינו קדיש לאומרו בלשון ארמית כדי שלא יבינו המלאכים. שאילו יהיו מבינים בקדיש כשאומרים אותו למטה יבלבלו את כולם ויהיו דוחים אותו מלעלות למעלה לפי כי עצבון רב יש למעלה בשעה שעונין למטה יהא שמיה רבא מברך. אומר הקדוש ברוך הוא במסכת ברכות. אוי לאב שככה מקלסין אותו בניו ודיחקם מעל שלחנו. ומנענע הקדוש ברוך הוא בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו כך בביתו; אוי לאב שהגלה את בניו. אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם. וכשהמלאכים שומעין את העצב הזה מתבהלין ונרתעין ביניהן. ולא לתר הציבור מתחילין לשון עברית. יתברך וישתבח כדי שיבינו המלאכים שבה משובח שישראל משבחים לאביהם שבשמים ולא ירגישו בעצב מחמת מה הוא בא. וכשצריכין לנחמו מזה העצב הופכין הלשון לארמית כדי שלא יבינו. שהכל יודעין שאין נחמה באה אלא על העצב. שנחמה באה על העצבון. ואומרים לעילא מכל ברכתא יתברך. ולעילא מכל שירתא תושבחתא ישתבח. ומכל נחמתא יתנחם אותו עצב של מעלה:

פירושי סידור התפילה לרוקח [לט] קדיש עמוד רנב-יהא שמיה רבה מברך חייב אדם למשוך בכל כחו בתיבת רבה, כדי שיחשוב במחיית עמלק כאשר נשבע הקב"ה, ולהשלים שמו של ד' אותיות ויהיה שמיה רבה, וכשישמע הקב"ה שישראל מערימים לחשוב בלבם השבועה שנשבע על עמלק לאבד זכרו, ומתפללין בכל כחן אילו ד' תיבות (ו) יהא שמיה רבה מברך, כנגד ד' אותיות של שם, כדי לגדל שמו של ד' אותיות (ויהא שמיה רבה מברך) אומר אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם, ואוי לאב שכך מקלסין לו בניו ורחקם מעל שולחנו, ועל כן רב עצבון שבשמים באותה שעה שמזכירין ישראל בלבם את עמלק שהכעיס כלפי מעלה, וגרם לשם מד' אותיות להחלק כדאי' לעיל, כי השם מב' אינו אלא חצי השם מד' אותיות, וכששומעין ורואין המלאכים השרת את העצבון שהיה לפני הקב"ה נודעו עין ומתחללין מפני שאינם יודעין על מה העצבון, לפי שאינם מבינים בלשון ארמי. כשאנו מתחילין קדיש יתגדל ויתקדש הוא לשון עברית על שם הפסוק והתגדלתי והתקדשתי, ומתיבה שלישית ולהלן דוהו שמיה רבה לשון ארמית, ואילו היו אומרים שמיה רבה בלשון עברית והיינו אומרים שם רב, יהיו מבינים המלאכים כי העיצבון הוא על עסק עמלק, שהיה הקב"ה נשבע שלא יהא שמו של ד' אותיות שלם עד שימחה זכר עמלק, ויהיו המלאכים מבלבלין התפלה של קדיש מלעלות למעלה, ולא יהיו ישראל משבחים שבה

מעולה כזה, ויהיה קדיש בטל, ולכך אנו אומרים משמיה רבה ולהלאה בלשון ארמית, שלא יבינו המלאכים על מה העיצבון. וכן מצינו במס' ברכו' דיש עצבון לפני הקב"ה כשישראל אומ' יהא שמיה רבה, והמלאכים מזדעזעין ותומהי' זה לזה על העצבון. ומיד חוזרים הקהל משבח זה בלשון עברי ואומ' יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל, אילו השבעה שבחות כנגד שבעה רקיעים, וצריכין להאריך בכולן כדי ליפות את השבח ונגנונו, ובאילו השבחות אין בהם שום תבה שיש בהם שום רמז שיכול שום בריה להבחין על מה העצב שבא למעלה.

פירושי סידור התפילה לרוקה [עז] קדיש עמוד תמ-ולמה תיקנו הקדיש בלשון ארמי, לפי שנעשה הקדיש בארץ ישראל, וכשעלו מבבל נעשה בלשון ארמי, שהרי כל לשון המשנה בלשון ארמי, העיד רבי יוסי בן יעזר על בית מטבחיא דכן, הלל אומר על דאטפת אטפוך. לפי שהלל אומר זה ויוסי בן יעזר בפני כל הגולה שמדברין בלשון ארמית, וגם בירושלם רובם מדברים ארמית שהרי תרגום ירושלמי ארמי ומירושלמי עיקר הברכות, ובשביל שיבינו תיקנו קדיש לשון ארמית. ועוד, לפי שהקדיש תקנת אחרונים, לכך תיקנוהו בלשון ארמי שידעו שהוא תקנת אחרונים ולא מתקנת ראשונים, אבל יתגדל ויתברך לשון הקודש תיקנו.

ספר אבודרהם הקדיש ופירושו-ומה שתקנו הקדיש בלשון ארמית יש אומרים מפני מלאכי השרת שלא יתקנאו בנו שאנו משבחין שבח נאה הזה כמו שאמרו בפ"ק דברכות (ג, א) אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך וגם לפי שבשעה שישראל עוני' אמן יהא שמיה רבא מברך הקב"ה נזכר לחורבן הבית וגלות ישראל כמו שאמרנו ואם יבינו זה מלאכי השרת יקטרגו עלינו, על כן תקנו אותו בלשון ארמית כדי שלא יבינו המלאכים שאינם מכירין אותו כדאיתא בסוטה בפרק אלו נאמרין (לג, א). והקשו בתוספות והלא אפי' מחשבות אדם הם יודעים ומכירים אלא לשון זה הוא מגונה ביניהם להזקק לו. ור"י פירש טעם אחר לקדיש בלשון ארמית מפני שהיו רגילין לומר אותו אחר הדרשא כדאימרין בשלהי סוטה (מט, א) אמאי קאי עלמא אסדרא דקדושא ויהא שמיה רבא דאגדתא, והיו שם עמי הארץ שאינם מכירים אלא ארמית שהוא לשונם לכך תקנו לאמרו בלשון ארמית שהכל מבינים אותו.

One can argue that the composition of קדיש was an innovation that חז"ל undertook to minimize the theological damage that was caused by the destruction of the בית המקדש. Undoubtedly it was composed with Aramaic words so that everyone could understand its meaning. Perhaps the theme of קדיש, that each day the רבונו של עולם feels the pain we feel concerning the גלות, is the magic formula that sustains our existence as a people.

TRANSLATION OF SOURCES

מהחזור ויטרי סימן פז-פי' של קדיש-The reason that our Sages authored Kaddish in Aramaic was so that the angels would not understand what the congregation was reciting. If the angels understood the words of Kaddish, then at the time that the congregation below recited Kaddish, the angels would interfere with the transmission of the words and would confuse the words because of the great sadness that is caused in the world above when the congregation below recites: YiHai Shmai Rabbah M'Voruch. As we learned in Masechet Brachot: G-d says: Oy to the Father whose children still praise Him even though He chased his children away from His table. And G-d shakes His head and says: How nice it is for the King that his children praise Him in His House; How sad it is for the Father who exiled His children. How sad it is for the children who were exiled from their Father's table. When the angels hear G-d's sadness, they become agitated. Immediately thereafter the congregation begins reciting words in Hebrew: Yitbarach V'Yishtabach so that the angels understand the words of praise that the congregation are reciting in honor of their Father in Heaven. The angels will not know for what reason G-d feels sadness. When the congregation then comforts G-d because of G-d's sadness the language switches back to Aramaic so that the angels will not understand that the congregation is comforting G-d. Everyone knows that the purpose of comfort is to relieve sadness. Then the congregations says: OO'L'Aila Mikal Birchata Yitbarach and OO'L'Aila Mikal Shirata Toosbichata Yishtabach. The words: OO'Mikal Nechemata are meant to comfort the sadness that G-d feels in His world.

פירוש סידור התפילה לרוקה [לט] קדיש עמוד רנב-Yihai Shmai Rabbah Mivorach-A person is obligated to use his whole strength to emphasize the word "Rabbah" (Great) so that the person is reminded of the need to eradicate Amalek as G-d promised. By doing so a person completes the name of G-d that consists of four letters (י-ק-ו-ה) and then G-d's name will once again be great. And when G-d hears how the congregation takes time to remember in their hearts the oath that G-d took to destroy the memory of Amalek and the congregation recites with its whole heart the four words: Yihai Shmai Rabbah Mivorach then G-d says: Oy to the sons that were exiled from their Father's table and Oy to the Father that is praised by his children who were sent away from their Father's table. Because of these words, there is great sadness in G-d's world when the congregation remembers the story of Amalek and how Amalek angered the heavens and caused the name of G-d that consists of four letters to split apart. The name that has two letters (י-ה) is only half the name which consists of four letters. When the angels hear and see the sadness that surrounds G-d they are excited and confused because they do not know what is causing the sadness because they do not understand Aramaic.

We begin Kaddish with words in Hebrew: Yitkadal V'Yitkadash which are based on a verse from Ezekiel, V'Hitgadalti V'Hitkadashti. From the third word and forward, i.e. Shmai Rabbah, the words are in Aramaic. Had we said those words in Hebrew, we would have used the words: Shem Rav and the angels would have understood that G-d's sadness was the result of the incident with Amalek when G-d took an oath that His name of four letters would not be complete until He destroyed the memory of Amalek. If the angels understood they would have interfered with and confused the prayers of Kaddish so that it would not reach G-d. Then the congregation would

have been prevented from reciting such a beautiful prayer of praise and the Kaddish would have been recited for no reason. As a result, from the words: Shmai Rabbah and forward, we recite the words in Aramaic so that the angels do not know the source for G-d's sadness. That is the meaning of the gemara in Masechet Brachot which tells us that there is sadness surrounding G-d when the congregation recites Yihai Shmai Rabbah Mivorach and the angels look at each other trying to figure out the source for G-d's sadness. Then the congregation switches back to Hebrew when the congregation wants to recite words of praise and they say: Yitbarach V'Yishtabach V'Yitpaer V'Yitromom V'Yitnasai. V'Yithadar V'Yitalaeh V'Yithallal. These seven words of praise symbolize the seven heavens. One should dwell on each word of praise so as to enhance each word. These words of praise which are recited in Hebrew provide no clue as to the source of G-d's unhappiness.

תמ פירושי סידור התפילה לרוקח [עז] קדיש עמוד תמ -Why did they compose Kaddish in Aramaic? Kaddish was authored in Israel but when they went in exile to Babylonia the words were translated into Aramaic. We know that the language of the Mishna is in Aramaic as we learned: Rabbi Yossi the son of Yeazer testified about the Temple slaughterhouse and Hillel said: because you drown others, you drown. Why did both Rabbi Yossi and Hillel say those words in Aramaic? Because the whole exile spoke in Aramaic. Even in Jerusalem, those who returned spoke in Aramaic as we see that the Targum Yerushalmi was written in Aramaic and from the Yerushalmi we learn most of the blessings. Because they wanted the public to understand, they composed Kaddish in Aramaic. Also Kaddish was authored in a later historical period. It was composed in Aramaic so that everyone would know that it was composed in a later historical era and that it was not composed in an earlier period. But the opening words: Yitgadal and Yitkadash they composed in Hebrew.

ספר אבודרהם הקדיש ופירושו -The reason that they composed Kaddish in Aramaic some say is because of the Ministering Angels who might be jealous that we praise G-d with such beautiful words of praise as was written in Tractate Brachot (page 3 side 1): Happy is the King who receives praise of Him in His house. Also because when Jews answer: Yihai Shmai Rabbah M'Vorach, G-d remembers the destruction of the Temple and the exile of the Jews as we said. If the Ministering Angels understood the words they would argue against us. Therefore they composed Kaddish in Aramaic so that the Angels would not understand because they were not familiar with it as it is written in Tractate Sotah in the chapter entitled: Elu Neemarim (page 33 side 1). There Tosaphot asked: isn't it true that the angels know Man's thoughts and recognize them. Tosaphot answered that the angels did not like the Aramaic language and so they did not learn it. Rabbi Yehuda gave a different reason why Kaddish was composed in Aramaic. He based it on the fact that Kaddish was recited after a public lecture as we learned at the end of Tractate Sotah (page 49 side 1): for what reason does the world remain standing? Because of Kedusha D'Sidra and the words Yihai Shmai Rabbah that are recited after a public lecture. There were unlearned people at the lectures. They only understood Aramaic because it was their native tongue. They composed Kaddish in Aramaic so that everyone could understand its words.

SUPPLEMENT

SUMMARY OF THE ORIGINS OF קדיש יתום

קדיש יתום was established so that minors and individuals who were not qualified to be a שליח ציבור could perform a religious act that would benefit a deceased parent. Why was קדיש chosen as the act by which minors and those not qualified to be a שליח ציבור could perform a religious act that could benefit a deceased relative? Two factors came together. First, after the מעשה ברבי עקיבא became well known, a custom developed that a mourner would be the שליח ציבור so that through his efforts the congregation would be reciting ברכו and קדיש. Second, as part of a child's חינוך, he would be invited to recite the final קדיש in synagogue. The custom first began as a part of תפלת מעריב after שבת and was then expanded to include the conclusion of the daily תפלת שחרית and תפלת מעריב.

Why did חז"ל choose being a שליח ציבור to be the method by which a child benefits a deceased parent? Prior to the invention of the printing press, תפלה was led by a שליח ציבור who recited the תפילות from memory. His recitation had to be error free. To qualify to be a שליח ציבור, an individual needed to memorize the תפילות and practice them to deliver them error-free. Because that effort resulted in the individual becoming an asset to the community, it was considered the kind of action that could lead to כפרת המת. In which era were there so many orphans under the age of 13 that חז"ל felt compelled to institute the practice of mourners reciting קדיש so that minors could fulfill the obligation of ברא מזכה אבא? The introduction of קדיש יתום appears to parallel the era of the Crusades.

Why was reciting קדיש considered an act that can benefit a decedent? קדיש was authored after the הרבן בית שני to be a תפלה by which the congregation could perform קידוש השם. It was based on a מדרש that indicated that the רבנו של עולם shared the pain that the Jewish People was suffering in the גלות. The מדרש serves as an important example of the steps that חז"ל took to counteract the theological damage that was caused to Jewish thought by the destruction of the בית המקדש. Initially קדיש was recited only after לימוד תורה and in particular after learning

אגדתא. Its purpose was later expanded to include performing קידוש השם after performing a מצוה such as קריאת התורה or פסוקי דזמרה. At the same time it was

included in burials either because ten people had assembled to perform the מצוה of קבורה or because דברי תורה were spoken in honor of the deceased. When the lesson of מעשה spread and the concept of ברא מזכה אבא became popular, the custom grew that an אבל should be the שליח ציבור in order to recite ברכו and קדיש.

The fact that the custom began that a minor should recite the final קדיש even if he was not a mourner in order to train the child to be able to recite קדיש reflects the problem that Judaism faced in educating children before the invention of the printing press.

Handwritten manuscripts of religious material including סידורים were not that readily available. In fact, historians tell us that a handwritten סידור was often given as a wedding gift. As a result, Jewish education must have been quite different at that time than it is now. Teachers must have recited material repeatedly to the students until the students could repeat the material on their own. The only way teachers could know if students were learning the material was by having the students recite the material from memory. Hence, the custom to have a minor recite the final קדיש arose so that a minor would learn to recite קדיש.

Tracing the origin of קדיש יתום reveals how חז"ל never hesitated to innovate in reaction to historical events. קדיש was authored to ease the theological issues that arose after the destruction of the בית המקדש. The concept that a child can relieve the punishment of a deceased parent must have grown popular when a large number of Jews began dying על קידוש השם. In reaction to the fact that decedents were leaving behind minors, חז"ל then felt compelled to provide a means by which even a minor could perform some act that would benefit the deceased parent.

That קדיש is now recited by all mourners does not take away from the significance of reciting it. It reminds us of the pain we feel each day and that the רבנו של עולם feels each day because of the destruction of the בית המקדש. But perhaps חז"ל meant to teach us one additional thought. When the time comes that the רבנו של עולם has to extinguish a life, He too shares in the sadness that the family feels.

יהא שמה רבה מבורך

Previously we learned that much of קדיש was authored in Aramaic so that the angels would not understand all of our words. **מסכת ברכות דף ג' עמ' א', ד"ה היה לך תוספות** disagrees. In doing so, **תוספות** opens the door to a new issue. If the words within **יהא שמה רבה מבורך** are Aramaic words, what are its Hebrew equivalents? Let us first study **תוספות**: **וענין יהא שמה הגדול מבורך. מכאן יש לסתור מה שפירש במחזור: תוספות** ויטרי יהא שמה רבא שזו תפלה שאנו מתפללין שימלא שמו כדכתיב (שמות יז) כי יד על כס יה, שלא יהא שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה זרעו של עמלק. ופירושו כך: יהא שמי"ה שם יה רבא, כלומר שאנו מתפללין שיהא שמו גדול ושלם; ומבורך לעולם הוי תפלה אחרת כלומר ומבורך לעולם הבא. וזה לא נראה, מדקאמר הכא יהא שמה הגדול מבורך – משמע דתפלה אחת היא ואינו רוצה לומר שיהא שמו גדול ושלם אלא יהא שמו הגדול מבורך. וגם מה שאומרים העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבה גדול הוא על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו, וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי; אלא נראה כדאמרינן בסוף סוטה (דף מט.) אין העולם מתקיים אלא אסדרא דקדושתא ואיהא שמה רבא דבתר אגדתא שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינים כולם לשון הקודש לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים שזה היה לשונם.

תוס' rejects the position of the **מחזור ויטרי** that the word **שמה** is a combination of two words. Others argue that the word **שמה** cannot be the combination of two words because the word **שמי** (with a 'י') does not exist in Aramaic. They base their argument on **דניאל פר' ב' פס' כ' – ענה דניאל ואמר להוא שמה די אלקא מברך מן עלמא ועד עלמא.**

In **סידורים** that were composed prior to the era of **תוספות**, the 1200's, we find that the word **שמה** in **קדיש** is written with a 'י'. After the era of **תוספות**, we usually find that the word is written as **שמה** without the 'י'.

The **סידר התפלה לרוקה** opines that the Hebrew words that are represented by **יהא שמה** are the words in **יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם** (תהילים קיג'–ב').

There are others, among them the **סידור עבודת ישראל**, who maintain that the Hebrew words that correspond to **יהא שמה רבה מבורך** are the words: **ברוך שם כבוד מלכותו**. The significance of that position is that it connects the words of **קדיש** with service in the **בית המקדש**. We learn in **ב' עמ' ב'** that in the **בית המקדש**, one would not answer **אמן** after a **ברכה**. Instead one would answer **ברוך שם כבוד מלכותו**. We also learn in **עמ' א'** that on **יום כיפור** after

ברוך שם כבוד שם המפורש would recite the כהן גדול the
מלכותו לעולם ועד.

The position of the תרגום ירושלמי is based on the comments of the סידור עבודת ישראל to the following:
בראשית פרק מט' – פסוק א': וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֶאֱסָפוּ וְאָנִידָה לָכֶם אֶת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. פסוק ב': הִקְבְּצוּ וְשָׁמְעוּ בְנֵי יַעֲקֹב וְשָׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם. תרגום ירושלמי – ענא אבונן יעקב ואמר להון: אברהם אבוי דאבא קם מיני פיסול ישמאל וכל בני קטורה ויצחק אבא קם מיניה פיסול עשו אחי ואנא דחיל דלא יהי ביניכון גבר לביה פליג על אחוי למיזל למפלח קדם טעוון אוחרניין; ענין תרי עשרתי שבטוי דיעקב כולהון כחדא ואמריין: שמע מינן ישראל אבונן י' – י' אלהנא י' – י' חד. עני יעקב אבונן ואמר: יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמין.

We know that the words יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמין correspond to the words ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד by comparing this version of the מדרש to the version פסחים דף נו' עמ' א' – דאמר רבי שמעון בן לקיש: (בראשית מט) ויקרא: מסכת פסחים יעקב אל בניו ויאמר האספו ואניידה לכם. ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר: שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו: שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

Our study of קדיש would be incomplete if we failed to notice the prominent role that the יהא שמה רבה and יתגדל ויתקדש שמה רבה, i.e., קדיש, plays in רבנונו של עולם. It forces us to note the number of places you find versions of the word שם within ומקדישים וממליכים את שם האל המלך. תפלת שחרית Here are just two examples: נקדש את שמך בעולם. Why is it important that we speak about the רבנונו של עולם's name? From a historical perspective, it is significant because in משה רבינו ע"ה's first encounter with the שמוות ג' – יג' – וַאֲמָרוּ לִי מָה שָׁמוֹ מָה אָמַר אֱלֹהִים. יד וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֱהִיָּה שְׁלַחֲנִי אֲלֵיכֶם: טו וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹקִים אֶל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקְוֶה אֲלֵקִי אֲבֹתֵיכֶם אֲלֵקִי אֲבֹרָהֶם אֲלֵקִי יִצְחָק וְאֵלֵקִי יַעֲקֹב שְׁלַחֲנִי אֲלֵיכֶם זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכוּרִי לְדֹר דֹּר.

From a theological point of view it is important that we speak of the רבנונו של עולם's name because it represents the only personal information that we know about the רבנונו של עולם. That small bit of information becomes our קשר to the יהא שמה רבא מברך and it is that קשר that we need to have in mind each and every time we recite

TRANSLATION OF SOURCES

לְהַתְפַּלֵּל - They answer Yihai Shmai Rabbah Mivorach. From this source it is possible to dispute that which was explained by the Machzor Vitri that Yihai Shmai Rabbah is a prayer that we recite looking forward to a time when G-d's name will be complete once again as it is written: (Exodus 17) 'That G-d swore that His name would not be complete and His throne would be incomplete until He eradicated the memory of the descendants of Amalek. This is how the Machzor Vitri explained the words Yihai Shmai Rabbah: that the word Shmai is the combination of two words: Shmai Yah, meaning that we pray that G-d's name be great and complete and the word Mivorach is another request that we make, meaning that G-d's name should be blessed in the next world. The explanation of the Machzor Vitri does not follow because the gemara here says: May G-d's great name be blessed, meaning that we make only one request. We do not mean to request that G-d's name be complete and that G-d's name be blessed but rather we request that G-d's great name be blessed. There are many who say that Kaddish was written in Aramaic because it is a beautiful prayer and a beautiful praise of G-d and that is why it was composed in Aramaic so that the angels would not understand it and be jealous of us. This explanation does not make sense because we have many beautiful prayers which are in Hebrew. Rather the reason that Kaddish was composed in Aramaic must be in accordance with that which was written in Masechet Sotah: the world remains standing because of the Kedusha D'Sidrah (OOVah L'Tzion) and the words Yihai Shmai Rabbah that are recited after a discourse in Aggadatah when they would say Kaddish. There usually were unlearned people who did not understand Hebrew at the lecture. So they composed Kaddish in Aramaic so that everyone would understand because it was their native language.

דְּנִיאל פִּר' ב' פִּס' כ' - Daniel spoke and said, Blessed be the name of G-d for ever and ever;

בְּרֵאשִׁית פֶּרֶק מֵט' - פִּסּוּק א' - And Jacob called to his sons, and said, Gather yourselves together, that I may tell you that which shall befall you in the last days. Gather yourselves together, and hear, you sons of Jacob; and listen to Israel your father.

תְּרַגּוֹם יְרוּשָׁלַי בְּרֵאשִׁית פֶּרֶק מֵט' - פִּסּוּק א' - Yaakov, our forefather, began to speak and said to his children: Avrohom, the father of my father, gave birth to unworthy

persons, Yishmael and the children of Ketura; Yitzchak, my father, gave birth an unworthy person, my brother, Esau. I am afraid that among you is a man who is different than his brothers and who worships another diety. The twelve sons of Yaakov answered as one and said: Listen to us, Israel, our father, G-d is our G-d; G-d is one. Yaakov, our

father, answered: Yihai Shmai Rabbah Mivorach L'olmai Ohlamin.

'א-פסחים דף נו' עמ' א'-For R. Simeon b. Lakish said: And Yaakov called to his sons, and said: Gather yourselves together, that I may tell you that which shall befall you in the end of days. Yaakov wished to reveal to his sons the end of the days whereupon the Shechinah departed from him. Said Yaakov: Perhaps, Heaven forbid! there is one unfit among my children, like Avrohom, from whom there issued Yishmael, or like my father Yitzchak, from whom there issued Esau. But his sons answered him: Hear O Israel, G-d is our G-d, G-d is One. Just as there is only One in your heart, so is there in our heart only One. In that moment our father Jacob opened his mouth and exclaimed, Blessed be the name of His glorious kingdom for ever and ever (Baruch Shem Kvod Malchuto L'Olam Vaed).

ג-יג-13. שמות-13. And Moses said to G-d, Behold, when I come to the people of Israel, and shall say to them, The G-d of your fathers has sent me to you; and they shall say to me, What is his name, what shall I say to them?

14. And G-d said to Moses, I AM THAT I AM; and he said, Thus shall you say to the people of Israel, I AM has sent me to you.

15. And G-d said moreover to Moses, Thus shall you say to the people of Israel: The G-d of your fathers, the G-d of Abraham, the G-d of Isaac, and the G-d of Jacob, has sent me to you; this is My name forever, and this is My memorial to all generations.

מוזמור שיר הנכת הבית לדוד

The placement of מוזמור שיר הנכת הבית לדוד just before ברוך שאמר is troublesome and leaves us with a question. Is מוזמור שיר הנכת הבית לדוד a part of פסוקי דזמרה; is it a part of קרבנות or is its placement a publisher's error that was never corrected?

It cannot be argued that מוזמור שיר הנכת הבית לדוד is a part of פסוקי דזמרה since it appears before ברוך שאמר and ברוך שאמר is the ברכה that opens פסוקי דזמרה. It cannot be argued that it is a part of קרבנות since the קדיש דרבנן that follows קרבנות signals the conclusion of קרבנות. In contrast, it is easy to consider the placement of מוזמור שיר הנכת הבית לדוד to be a publisher's error. Rabbi Eliyahu Munk in his ספר עולם התפילות intimates of the possibility that a publisher while composing an Ashkenazic מוזמור שיר הנכת, סידור. In that סידור, מוזמור שיר הנכת appears at the end of קרבנות because it is recited by the ספרדים at the end of קרבנות on the eight days of חנוכה. The publisher may have not seen the notation found there: בחנוכה מוסיפין מוזמור שיר הנכת הבית לדוד. Ismar Ellbogen in his book "Jewish Liturgy" opines that its inclusion before ברוך שאמר was a publisher's error.

None of the early סידורים include מוזמור שיר הנכת הבית לדוד. Several contemporary סידורים including the סידור עבודת ישראל and the Hertz סידור omit it. You can add the גר"א and the ספרדים to that list. It is therefore tempting to join the ranks of those who view the inclusion of מוזמור שיר הנכת הבית before ברוך שאמר to be in error.

However other contemporary סידורים include the following notation before מוזמור שיר: מוזמור זה הוא תיקון גדול מתיקוני חכמים לאומרו קודם ברוך שאמר על פי כתבי האריז"ל. Any reference to an innovation instituted by the אר"י must be taken seriously because the generation that influenced the אר"י, גדולים, such as Rabbi Moshe Cordevero, (הרמ"ק) and Rabbi Shlomo Alkabetz, author of לכה דודי and the generation in which the אר"י lived had a significant influence on Jewish customs and added to תפלה.

A short history lesson is in order. Many of those who lived in the generation that preceded the אר"י survived the Expulsion of the Jews from Spain in 1492. The Expulsion from Spain was viewed by that generation as such a catastrophic event that it could only be explained as התחלתא דגאולה, the beginning of the era of the coming of the משיח. To

hasten the coming of the **משיח**, the Kabbalists who congregated in **צפת** developed an idea found in the Zohar that **התעוררות דלתתא**, an awakening in this World can cause **התעוררות דלעילא**, an awakening in the **עולם של רבנו**'s world. They began to revive customs that had lain dormant and created new customs to inspire a spiritual awakening. That generation compiled the prayers that we know today as **קבלת שבת**; revived the custom of **תיקון ליל שבועות** on **ערב פסח**; developed the concept of **ימים נוראים** and originated the idea that it is a **סגולה** for a deceased person if his family studies **משנה**; a suggestion that sprouted from a jumbling of the word **נשמה**. We already noted that the generation of the **אר"י** instituted the practice of reciting the **שיר של יום** and preceding its recitation by stating how close the day of the week was to **שבת**.

What prompted the **אר"י** to institute the practice to recite **מזמור שיר הנכת הבית לדוד** before **ברוך שאמר**? The **סידור צלותא דאברהם** opines that it was based on the Kabbalistic idea that the Psalm **מזמור שיר הנכת הבית לדוד** provides the transition between the **עולם היצירה** and **עולם העשיה**. Kabbalists will understand what that means.

Perhaps the rest of us can find a more substantial basis for the position of the **אר"י**. A CD-ROM search of the words "**הנכת הבית**" on the Bar-Ilan Judaic Library CD brought 19 results. One of them was the following **מדרש** from the **ילקוט שמעוני**:

תהילים רמז תשיג – מזמור שיר הנכת הבית לדוד. וכי דוד בנאו... א"ל הקב"ה אע"פ שאתה מת אין שמך יוצא מביתי לעולם אלא על כל קרבן וקרבן מזכירין את שמך ואומרים שירים משלך מזמור שיר הנכת הבית לדוד.

Perhaps while studying that **מדרש**, the **אר"י** noted that the practice of remembering the **נפש** that **דוד המלך ע"ה** experienced in order to lay the groundwork for his son **שלמה המלך ע"ה** to build the **בית המקדש** was no longer a part of everyday Jewish ritual life. By inserting **מזמור שיר הנכת הבית לדוד** after **סדר קרבנות**, the **אר"י** gave us the means to fulfill the promise that the **רבנו של עולם** made to **דוד המלך** that whenever we bring **קרבנות** or in our day, study them, we will remember the **נפש** of **דוד המלך** by reciting the Psalms he wrote including **מזמור שיר הנכת הבית לדוד**.

Should **קדיש** be recited both after **סדר קרבנות** and after **מזמור שיר הנכת הבית לדוד**? That is not the custom in **נוסח ספרד** nor is it the opinion of the **סוחר מהרב שבתי סופר**: **יש אומרים קדיש דרבנן ומזמור שיר הנכת על פי האר"י. אבל לא יאמר קדיש כאן וגם אחר**. By reciting **קדיש** in both places, **נוסח אשכנז** lends support to the theory of a publisher's error because there is no other way to explain the practice.

TRANSLATION OF SOURCES

ילקוט שמעוני-תהילים רמז תשיג' -Why does this Psalm begin with the words "Song for the House that King David Built?" Did King David build it? G-d said to King David: Even though you will die, your name will never leave my House. Whenever a sacrifice is brought, your name will be mentioned and your songs will be sung; a psalm, a song of dedication of the House of David.

סידור מהרב שבתי סופר -There are those who recite the Rabbi's Kaddish and Mizmor Shir Chanukat Habayit L'Dovid based on the opinion of the ARI. But it is incorrect to say Kaddish after Korbanot and after Mizmor Shir Chanukat Habayit L'David.

ברוך שאמר BEFORE OR AFTER הודו לה'

Before we can proceed to study פסוקי דזמרה, we need to review one last issue. Why in נוסח אשכנז is הודו לה' recited after ברוך שאמר but in נוסח ספרד it is recited before?

Both נוסח אשכנז and נוסח ספרד recite הודו לה' as part of תפלת שחרית for the same reason. The practice is based on סדר עולם רבה פרק יד:

ויהי דויד וזקני ישראל ושרי האלפים וגו' (דברי הימים א טו כה), ויביאו את ארון האלקים וגו', ויכל דויד מהעלות העלה וגו', ויחלק לכל איש ישראל וגו', ויתן לפני ארון ה' מן הלויים משרתים וגו', ביום ההוא אז נתן דויד בראש וגו' (שם /דברי הימים א' /טז), בשחר היו אומרים הודו לה' קראו בשמו וגו' (שם /דברי הימים א' /טז ח), עד אל תגעו במשיחי וגו' (שם /דברי הימים א' /טז כב), ובין הערבים היו אומרים שירו לה' כל הארץ וגו' (שם /דברי הימים א' /טז כג), עד ויאמרו כל העם אמן והלל לה' (שם /דברי הימים א' /טז לו), וכך היו אומרים כל ארבעים ושלש שנה לפני הארון, עד שהביאו שלמה לבית העולמים.

This מדרש teaches us that דוד המלך ע"ה began the practice 43 years before the בית המקדש was built that a part of what is now known as הודו לה' be recited with the bringing of the תמיד של בקר and that a second part be recited with the תמיד של ערב. At first glance, it appears that the dispute between the נוסחאות is whether we commemorate that practice by reciting הודו לה' as part of פסוקי דזמרה or as part of סדר קרבנות. The position of נוסח אשכנז is that הודו לה' consists of פסוקים that contain words of praise that are similar in content to the words in יהי כבוד and the last six chapters of תהילים (כל הנשמה אשרי) which make up פסוקי דזמרה. הודו לה' is recited with the other verses so that it too is included within the ברכות of ברוך שאמר and ישתבח. נוסח ספרד argues that since דוד המלך ע"ה saw fit to have the לוויים recite הודו לה' while the קרבן was brought that it should be recited soon after we recite the פרשה of the קרבן תמיד and before we recite a ברכה, ברוך שאמר, which signals the beginning of a new section of תפלת שחרית.

Let us now trace the history of reciting הודו לה' as part of תפלת שחרית. The practice is not found in the גמרא. The סדר רב עמרם גאון includes הודו לה' after ברוך שאמר as part of תפלת שחרית but not in the weekday תפלת שחרית. The סידור רש"י is the first to provide that הודו לה' follows ברוך שאמר even on weekdays, a practice which is

TRANSLATION OF SOURCES

יד סדר עולם רבה פרק יד-And David, and the elders of Israel, and the captains over thousands (Chronicles I, Chapter 15, Verse 25); And they brought the ark of G-d...And when David finished offering the burnt offerings...And he dealt to every one of Israel...And he appointed certain of the Levites to minister before the ark of the Lord...Then on that day David first delivered to the hand (Chronicles I, Chapter 16). In the morning they recited: Give thanks to the Lord, call upon his name (Chronicles I, Chapter 16, Verse 8) until Saying, Do not touch my anointed (Ibid. verse 22). In the evening, they recited: Sing to the Lord, all the earth (Ibid. verse 23) until Blessed be the Lord G-d of Israel forever and ever (Ibid. verse 36). This was their practice to recite the verses in front of the Ark all 43 years until King Solomon brought the Ark to its place within the Holy Temple.

ב ספר האשכול הלכות פסוקי דזמרה דף ה עמוד ב-It was a custom to recite after the section entitled: Rabbi Yishmael Taught, the prayer Hodu Lashem Kirou Bishmo. It appears to me, the writer, that the reason the custom developed to recite Hodu was to commemorate the fact that during the years that the Holy Ark was in Yiriah, King David followed the practice of reciting the chapter of Psalms as it is written in the Book Yochsin and explained in the book Seder Haolam that when the morning sacrifice was brought, they would recite the chapter from Hodu until the verse : OOVinviyai Taraiyu. When the evening sacrifice was brought, they would recite from the verse Shiru Lashem until the verse Hallel Lashem. Because in Tefilat Schcharit, we mention the morning sacrifices, we need to recite those verses as well... and then we begin with the Bracha of Baruch Sh'Amar which is a blessing of Praise.

ז תרסו ילקוט שמעוני תהילים רמז - תרסו-Another explanation: On the words: Increase the loss (Psalms Chapter 16, verse 4) this refers to our forefathers. G-d answered King David: Did the Forefathers really suffer a loss? Does not the Psalm continue: I did not pour libations from their blood. This is as it was taught: The Kohanim went down and entered the Lishkat Hagazit and read the Shma. Rabbi Yirmiya in the name of Rabbi Shimon said that the Kohanim recited the following chapters of Psalms: Hodu Lashem Kiroo Bishmo. Why did they recite the Psalm that begins Hodu Lashem Kiroo Bishmo? Because there is a verse written within it that G-d made a covenant with Avrohom and an oath with Yischak.

SUPPLEMENT

The words that make up the prayer הודו לה' קראו בשמו appear twice in תנ"ך. The version in the סידור is taken from דברי הימים. The differences are highlighted.

תהלים-קה'-א

הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים
עלילותיו: ב שירו לו זמרו-לו שיחו
בכל-נפלאותיו: ג התהללו בשם קדשו
ישמח לב מבקשי ה': ד דרשו ה' ועזו
בקשו פניו תמיד: ה זכרו נפלאותיו אשר
עשה מפתיו ומשפטי-פיו: ו זרע אברהם
עבדו בני יעקב בחיריו: ז הוא ה' אלקינו
בכל-הארץ משפטי: ח זכר לעולם
בריתו דבר צוה לאלף דור: ט אשר פרת
את-אברהם ושבועתו לישחק: י ויעמידה
ליעקב לחק לישראל ברית עולם: יא
לאמר לך אתן את-ארץ כנען חבל
נחלתכם: יב בהיותכם מתי מספר כמעט
וגרים בה: יג ויתהלכו מגוי אל-גוי
מממלכה אל-עם אחר: יד לא-הניח
אדם לעשקם ויובח עליהם מלכים: טו
אל-תגעו במשיחי ולנביאי אל-תזעו:
פרק צו-א שירו לה' שיר חדש שירו לה'
כל-הארץ: ב שירו לה' ברכו שמו בשרו
מיום-ליום ישועתו: ג ספרו בגוים כבודו
בכל-העמים נפלאותיו: ד כי גדול ה'
ומהלל מאד נורא הוא על-כל-אלקים: ה
כי אכל-אלקי העמים אלילים וה' שמים
עשה: ו הוד-והדר לפניו עז
ותפארת במקדשו ז הבו לה' משפחות
עמים הבו לה' כבוד ועז: ח הבו ליהודה
כבוד שמו

דברי הימים א'-טז'-ח

הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים
עלילותיו: ט שירו לו זמרו-לו שיחו
בכל-נפלאותיו: י התהללו בשם קדשו
ישמח לב מבקשי ה': יא דרשו ה' ועזו
בקשו פניו תמיד: יב זכרו נפלאותיו אשר
עשה מפתיו ומשפטי-פיו: יג זרע
ישראל עבדו בני יעקב בחיריו: יד הוא ה'
אלהינו בכל-הארץ משפטי: טו זכרו
לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור: טז
אשר פרת את-אברהם ושבועתו לישחק:
יז ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית
עולם: יח לאמר לך אתן ארץ-כנען חבל
נחלתכם: יט בהיותכם מתי מספר כמעט
וגרים בה: כ ויתהלכו מגוי אל-גוי
ומממלכה אל-עם אחר: כא לא-הניח
לאיש לעשקם ויובח עליהם מלכים: כב
אל-תגעו במשיחי ובנביאי אל-תזעו:
כג שירו לה' כל-הארץ בשרו
מיום-אל-יום ישועתו: כד ספרו בגוים
את-כבודו בכל-העמים נפלאותיו: כה כי
גדול ה' ומהלל מאד ונורא הוא
על-כל-אלקים: כו כי כל-אלהי העמים
אלילים וה' שמים עשה: כז הוד והדר
לפניו עז וחדוה במקדשו: כח הבו לה'
משפחות עמים הבו לה' כבוד ועז: כט
הבו לה' כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו
השתחוה לה' בהדרת-קדש:

ל חילו מלפניו כל-הארץ אף-תבון
תבל כל-תמוט: לא ישמחו השמים ותגל
הארץ ויאמרו בגוים ה' מלך: לב ירעם
הים ומלואו יעלין השדה וכל-אשר-בו: לג
אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי-בא
לשפוט את-הארץ: לד הודו לה' כי טוב
כי לעולם חסדו: לה ואמרו הושיענו אלקי
ישענו וקבצנו והצילנו מן-הגוים להדות
לשם קדשך להשתבח בתהלתך: לו ברוך
ה' אלקי ישראל מן-העולם ועד העולם
ויאמרו כל-העם אמן והלל לה':

שאו מנחה ובאו לחצרותיו. ט השתחו
ליהוה בהדרת-קדש חילו מפניו
כל-הארץ: י אמרו בגוים ה' מלך
אף-תבון תבל כל-תמוט ידין עמים
במישרים: יא ישמחו השמים ותגל הארץ
ירעם הים ומלאו: יב יעלו שדי
וכל-אשר-בו אז ירננו כל-עצי-יער: יג
לפני ה' כי בא כי בא לשפט הארץ
ישפט-תבל בצדק ועמים באמונתו:

ACKNOWLEDGMENTS

A newsletter would not be a newsletter if the newsletter had no readers. I want to acknowledge the two groups that have welcomed my newsletter and provided me with most of my readers; the Lookstein Center at Bar-Ilan University and the Young Israel of Hillcrest in Queens, New York.

Dr. Shalom Berger, director of the Lookstein Center has always made me feel welcome on his listserv even though I am not an educator. By allowing me to invite the members of his list to receive my newsletter, over 80 teachers and principals in Jewish schools around the world are reading my newsletter. It is an extremely rewarding feeling to know that what you write is being read and discussed in such places as Australia, England, Canada and Israel. It is further gratifying to know that some of those educators are now considering adding a course in תפלה to their school's Jewish Studies curriculum.

I am also grateful to the administration of the Young Israel of Hillcrest. Immediately after I began publishing the newsletter, Saul Grysman, the shul e-mail coordinator volunteered to distribute my newsletter as part of the shul's weekly e-mail to the Hillcrest community.

I further want to acknowledge the encouragement given to me by the Mora D'Asra of the Young Israel of Hillcrest, Rabbi Simcha Krauss, עמו"ש. Somehow he knows when it is a good time to remind me that he reads the newsletter each week. That a תלמיד חכם such as he would take time from his busy schedule to read my work reassures me that what I am publishing is worthwhile.

Many people have approached me to discuss what I write. What I have learned from those discussions is that there are many people in the community who despite leading very active professional lives are very serious about their commitment to learning תורה.

For some of us it took a little longer to understand the meaning of לימוד תורה and how addictive it can be. I welcome everyone to try it.

ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וציונו לעסוק בדברי תורה.

TECHNICAL NOTES

I believe that everyone can benefit from learning the technical side of producing this newsletter.

The word processing program that I use is DavkaWriter 3.2.

I copy most of my source material from one of three computer disks:

- Davka Judaic Classics;
- Davka Otzar Halacha;
- Bar-Ilan Judaic Library Version 11 (mini-version).

In order to e-mail the newsletter and not lose the layout and Hebrew fonts, I save the newsletters as Acrobat PDF files. Using Acrobat 6.0 Standard, I am able to add links to the newsletters.

I am revealing the technical side of producing this newsletter in order to encourage others to bring original Hebrew material to the attention of teachers, students and the general public. The opportunity today to prepare quality educational material in Judaic Studies is unprecedented. All it requires is a little imagination.